

Handwritten text in a cursive script, likely a name or title, possibly "M. J. ...". The text is written in dark ink on aged, yellowish paper. The characters are somewhat stylized and difficult to decipher precisely due to the cursive nature and some fading. The text appears to be arranged in a single line across the page.

†
BIBLIOTECA DE LOYOLA.
Sala 1
Estante 19
Plúteo 7

Justitipoliticor
Alter et alterius.

19
—
5

62,3

Handwritten notes in the top left corner of the left page.

IVSTI LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINAE
LIBRI SEX.

Qui ad Principatum maximè spectant.

Additæ NOTAE auctiores, tum & DE VNA
RELIGIONE liber.

Omnia postremò Auctor recensuit.

*Esta conforme al expurg.
A 707.
Por comission
del Sr. Off.
Dn
Fran. de Olague.*

*Frequens est Lipsius in lib.
de constantia, et in libris
Politico-um, et in alijs suis
opibus in elogijs Fati.
et quamvis ipse affectat, se
Fati nomine, nihil nisi
providentiam divinam pro
et Christiano sensu intelligi
at potest et armulane plures
gentilium auctorum senten-
tias struas, quæ Ethnicis
fatis potius, potius quam
divina providentia con-
nere videntur, promde
caute legendus in ipi*

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.

M. D. XCIX.
Et del 611º p. a. ayola. v. r. l. t. u. r. a.
Cum Privilegijs Casareo & Regio.

Handwritten notes in Spanish, including 'de libros contra el dial...' and 'W. de Salazar y Mendoza'.

**TYPOGRAPHE,
QVISQVIS ES,
ROGAMVS.**

Ne absque nostro arbitrio aut insu hac recudas.

Minuta quadam hic seruauimus, in Punctis, Interuallis, Notulis, Verborum discriminibus, haud facile per te seruanda: sed qua negligi tamen aut inuerti sine noxa Operis non possunt.

**IMPERATOR,
REGES,
PRINCIPES.**

Amplum & illustre vestrum munus est, quod sustinetis. Quid maius inter homines, quam vnum preesse pluribus; leges & iussa ponere; maria, terras, pacem, bella moderari? Diuinitas quaedam videtur hæc dignitas: & est profectò, si salutariter atque ex vsu publico administratur. Sed hoc quàm arduum sit, cum ratio nos docet, tum exempla. Illam si inspicimus; quantæ molis ab vno capite tot capita coerceri, & vniuersam illam multitudinem, inquietam, discordem, turbidam, leniter redigi sub commune quoddam Obediētiae iugum? Si hæc; quàm pauci ab omni quo reperti, qui laudabiliter hoc munere functi & defuncti? Nimirum maius quiddam est quàm imperiti suspicentur, cursum rectum in vndoso illo mari tenere, & in summâ Fortunâ non abripi licentiæ ventis. Quàm multis virtutibus opusest.

4
pus est, quibus velut anchoris hæc nauis firmetur? quàm variâ Prudentiâ, quo velut clauo gubernetur? Vt verissimè dixerim, difficile esse homini in hominē impetium: nec vnus mente vnquam dirigendum. Id eò meritò laudandi Sapientes, quibus olim & nunc hæc cura, vt salutarium monitorum face præluerent imperanti. Quâ enim in re meliùs mereantur de genere humano? In moribus aut scientiis aliquid præcepisse, laudem & vsum habet: & non magis in regno & administratione ciuili? cùm illic vnum aliquem ciuem meliorem doctiorēve facias; hîc, in vno omnes. Nam ita profectò est. arctâ quadam cathenâ deuincti sumus, qui imperamur, cum imperantē. & vt in corpore mens sana aut insana esse non potest, nisi vt pariter vigeant aut langueant eius functiones: non item in hac societate, Princeps. Ad virtutem ille præit? sequimur. ad vitia? inclinamus. Benè beateque agit? floremus. improsperè? labimur aut ruimus cum illo. Atque vt à sole in subiecto hoc orbe lux aut tenebræ: sic à Principe apud subditos praua pleraque aut recta. Cæsar ille non animosè magis quàm verè dixit:

— *Procerum motus hæc cuncta sequuntur.*

Humana-

Humanum paucis coivit genus.

Ergo eximia hæc ratio de republicâ benè merendi, de Principe benè mereri: id est, ducere eum & dirigere ad metam illam Publici boni. Nam hic, ne erretis ô Principes, vester finis. Præestis hominibus, sed hominum causâ: nec domini modò & arbitri rerum, sed tutores & administri estis. Mali improbiq; illi, qui in imperio non nisi imperium cogitant; superbi, desides; & qui se non ciuibus datos arbitrantur, sed sibi ciues. Nam sicut sidera illa splendorem habent, sed vt vsibus mortalium deseruiant: sic vos dignitatem, sed cum munere officioque deuinctam. Collata est in sinum vestrum à Deo hominibusque Respublica: sed nempe in sinum, & vt foueatur. O verè iustum & legitimum illum Principem, qui in summo fastigio, nō magnus magis quàm bonus audire desiderat: & duas res diuersissimas, Potentiam ac Modestiam, miscet! Quem prodeuntem, certatim velut beneficū & salutare quoddam numen aspiciunt: inter amorem timoremque medijs: & alternis iudicijs ambigentes, Dominum salutent an Patrem. Hæc illa sunt, Principes, præclara, tuta: ad quæ veteres & ego vos vocamus. audite. nec ideò consilia nostra

A 3 asper-

aspernemi, quia estis supra iussa. Nam vt
 illud in Principatu beatissimum est, non
 cogitata miserrimum, non suaderi. Sunt a-
 pud vos fateor, qui consilij sui copiam as-
 siduè faciant: sed vtinam consilij fidi sem-
 per & recti! Alphonfus olim, eximius ille
 regum, interrogatus, Qui essent optimi
 consiliarij? Mortui, respondit. libros scili-
 cet & hæc talia monimenta intelligens, qui
 nihil blandientes, nihil celantes, puram
 meramque propinant veritatem. Ea vt sen-
 sibus vestris infideat; & quæ optima sunt
 aut per me cognoscatis; aut mecum recog-
 noscatis; te qui Æterna Veritas es, ex imis
 sensibus precor. Valete

IMPERATOR,
REGES,
PRINCIPES,
 & salubriter diu regnate.

Si de-

Si delectamini sedibus & sceptris ô reges populi,
 diligite Sapientiam, vt in perpetuum regnetis. Sapient.
cap. vi.

Si vis tibi omnia subijcere, te subijce Rationi.
 Multos reges, si Ratio terexerit. ab illâ disces, quid
 & quemadmodum aggredi debeas. Seneca
Epist. xxx.
vii.

Τῆς πολιτικῆς ἀνδρωπος ἀρετῆς ἔκταται τελειότεραν:
 Virtute Politicâ præstantiorem nullam homo as-
 sequitur. Plutar. Ca-
ton. Maior.

DE CONSILIO
ET FORMA
NOSTRI OPERIS.

VISQVIS es Lector, paulum in vestibulo hoc siste. Non diu te morabor, nec ambitiosè addam muneri meo pompam: saltem Consilium instituti operis nosce, & eius Formam. Quod nunc tibi damus, POLITICA esse vides. in quibus hoc nobis consilium, ut quemadmodum in Constantiâ ciues formauimus ad patiendum & parendum; ita hîc eos qui imperant, ad regendum. Quod fecisse ante me alios nihil abnuo: & eximie fecisse. in primis illos veteres: inter quos Plato praeclunt & Aristoteles: sed hic magis,

Quo minor est, quisquis maximus est hominum.

Sed hi tamen de Repub. uniuersâ & communiter scripserunt: ego velut partem aliquam magni huius agricolendam mihi sumpsi, PRINCIPATVM. Quod ipsum et si inter veteres suauissimus scriptorum Xenophon fecit: tamen parum profecto, si verum amas, distinctè aut plenè. & addo, quod in priscis aut barbaris illis ritibus, haud vsquequaque conuenienter ad hoc auium. Nam qui nuper aut herè id tentârunt, non me tenent aut terrent. in quos, si verè loquendum est, Cleobuli illud vetus conueniat: *Ἀμουσία τὸ πλεον μέγας, λόγων τε πλεονος*. Inscitia in plerisque, & sermonum multitudo. Nisi quod vnius tamen Machiaueli ingenium

Finis huius scripti.

Prisci quoque in hac materia:

Sed non tam præse,

Nec tam nobis aptè.

Non itij plerique futiles.

Machiauelius argutus.

Laert in Cleob.

Eutinam Principem suum rectâ duxisset ad templum illud Virtutis & Honoris! sed nimis saepe deflexit, & dum commodi illas semitas intentè sequitur, aberravit à regiâ hac viâ. Cum veniâ igitur nos quoque hæc scribimus: præsertim alio quodam & nouo planè modo. Nam inopinatum quoddam stili genus instituimus: in quo verè possim dicere, omnia nostra esse, & nihil. Cum enim inuentio tota & ordo à nobis sint, verba tamen & sententias variè conquisuimus à scriptoribus priscis. idque maximè ab Historicis: hoc est, ut ego censeo, à fonte ipso Prudentiæ Civilis. Ne huc ambitio nos aut novitatis ventus impulit (ingenuè id testor:) sed tuus fructus. Quid utilius potui, quàm tot Sententias in vnum conducere; pulchras, acres, & ita me Salus amet, ad salutem natas generis humani? Nam quòd ego eadem dicerem: ecquando mihi eadem vis aut fides? Vt in vno aliquo telo aut gladio multum interest, à quâ manu veniat: sic in sententiâ, ut penetret, valdè facit robustæ alicuius & receptæ auctoritatis pondus. At qui ea veteribus adest. Nec verò nudas aut sparsas sententias dedimus, ne disfluere, & esset, quod dicitur, Arena sine calce: sed eas aut inter se haud indecenter vinximus, aut interdum velut cemento quodam commisimus nostrorum verborum. Ad summam, ut Phrygiones è varij coloris filo vnum aliquod auleum formant: sic nos è mille aliquot particulis uniforme hoc & coherens corpus. Quod ipsum figuris etiam & vario sermonis ductu ornare ausus sum: ut non colorem solum haberet, sed quasi spiritum & vitam. Hoc totum quàm arduum, in arduâ

Sed saepe prauus.

Forma noua nostri operis.

Côcinata ab aliis;

Maximè ab Historicis.

Vsum hoc habet:

Et fidem.

Centonem quendam fecimus.

Figuras verborum sententiarumq. miscuimus.

Scripti huius moles & molestia

B istâ

istâ materie, mihi fuerit, frustra dixerim apud non expertum. Siquis volet, per tentamentum & iocum pauca aliquot Capitula concinnet in Populi aut Optimatum statu: nam eos non libavi. idè πόδος, idè πύδνα: Ecce Rhodus, ecce saltus. Atque eo maior mihi molestia, quòd per hæc aliena vestigia sic iuerim, tanquam in liberrimo ingenij cursu. Definiui, diuisi, excepi: & nihil omisi, quod faceret ad formam facièmq; perfectæ artis. Rationes imò dictorum etiam addidi: non ignarus, plerosque hominum, ut Catonem illum, affici. qui iam tum puer ita præceptoris suo credebatur, ut tamen identidem posceret & causam. Atque hæc omnia, pro rerum quidem magnitudine, breuiter præstiti. Nec enim ad disputationes aut amœnitates me diffudi; sed pressis habenis currum hunc, ut sic dicam, continui intra orbitas Usus & Actionis. Ea mihi in oculis, ideòque nec ad tenuium rerum monitiunculas abij, contentus Communia quadam præcepta dedisse, & velut decreta. Nam legem breuem esse oportet, ait Romanus noster Sapiens, quæ iubeat, non disputet. atque hoc seruauit. Quid autem opus aliter? Ut is qui iaculari alium docet, satis habet manum oculosque eius dirigere ad certos quosdam scopos: ille deinde arte eâ utitur in quocumque loco aut intervallo: sic animus, qui semel principia ista firmiter hausit, facile ad alia transferet, nec monitorem in singulis requirit. Semen quamuis exiguum in bono solo sparsum facile comprehendit & se explicat: breue item monitum in bonâ mente. Hæc Forma nostri operis. quæ ut aspecta statim placeat, haud voueo: magis, ut inspecta. Πλάτων τὰ πολλὰ ὠντινες συλλεγί-

Politica nos in artem rede-gimus.

Breuitati studuimus.

Et vsui, nō pompe.

Communia nostra dogmata.

Trahenda ad res singulas.

Senec. in Epist. xxv.

Apud Stobæum in Ecl. i. Eclog.

συλλεγέφουσι, τοῖς ἀδονικοῖς κήποις εἶναζεν, οἱ τὴν ἀρχὴν ἐφῆ-
μερον ἔχοντες, ῥαδίως μαρμαίνονται: Plato pleraque scri-
ptorum cum Adonis hortis comparabat, qui subito
& die vno nati, celerrimè pereunt: spero haud id eue-
niet huic nostro. quod laboriosè satum, vires magis à
tempore capiet, & poetæ verbis,

Quæ citò placent, nō diu placēt.

Ne mihi hoc esto.

Morat. 1. Carm.

Crescet occulto, velut arbor, æuo.
Sed iam addo

MONITA quadam, sine
CAUTIONES.

NAM futurum ut in varia iudicia siue voces hic labor noster incurrat, valdè temporum & morum ignarus sim, nisi sciam. Omnes hodie in Politicâ istâ re aliquid sapiunt aut vident: atque etiam ij, qui nihil vident. Occurrendum igitur breuiter his talibus est, siquid quærent aut carpent: & tu simul, Lector, instruendus, ut magis ex tuo meoque vsu me legas. Ac primum, nisi fallor, Calumniæ telum erit in Obscuritatem huius scripti. Tenebrosum est, inquiet, nec omnia in eo liquent. Credo. sed quæ mea hinc culpa? scriptorum illa est, à quibus hausi: quorum, nescio quomodo, ut quisque prudentissimus, ita astrictissimus est & pauci sermonis. Ego quid facerem? ponere illa talia, lex mei operis iussit, mutare aut addere, religio non permisit. Tamen huic rei subsidia hæc cape.

Curiosi hodie in alienis scriptis, aut carpiores.

Obscuritas mihi obicitur.

Quæ faciendæ et pellendæ.

I. Ut sæpius legas. Nam quod gladiatoribus imperari solet, utiliter ego hinc tibi, Repete.

Repetio.

II. Ut discrimina verborum, quæ mea, quæ aliena sint, serio obserues. Ad (nam litterarum figurâ disparauimus) serio obserues. Ad

Discretio.

fidem cuiusque Sententiæ hoc faciet , tum etiam ad intel- lectum.

III. Ut distinctiones multo magis: id est, in fine cuiusque clausulæ cola posita, semicola, puncta, aut bipuncta. Nam pro his, sententia tibi tota terminanda est scilicet, aut susten- tanda: videbisque vniuersam orationem per membra sua & periodos curiosè à nobis sic discretam. Nec enim finis sem- per sententiæ in fine clausulæ: sed pendet ea sæpe ac hæret.

IV. Ut Notulas vbiq; adeas, quæ ad oram. Quas necti inter se reperies, & magno tuo commodo, semper in iis Bre- uiculum materiæ totius. imò & astringi sæpe ab ijs aliquid aut explicari. Quæso, obserua. atque etiam hoc, vt Caputum summas præfixas non neglegas, eidem huic fini.

V. Denique, vt nequid in legendo asperum te præbeas aut morosum. Hoc aut illud non capis? ne damna aut abijce. sed quod olim Socrates, cum obscurum Heracliti librum legis- set, tu dicito: *Ἄ μὲν σωτήρια, γυναικῶν οἱ μὲν δὲ, καὶ ἂ μὴ σωτήρια: Quæ intel- lexi, proba sunt; credo, & quæ non intellexi.*

Calumnia altera futura videtur, aut potius iam fuit, in meam Fidem. Non rectè, inquit, nec ex scriptorum men- te quædam citas. Quàm risi, cum hoc audiui! Nam reuera culpant insciti homines, quod elegantior aliquis mihi det in laudem. Quî aliter potui, aut debui, in hoc scripto? Non- ne enim Centonem quendam concinno (tale omnino no- strum opus) in quo liberi semper & laudati à sententiâ isti flexus? Consulant poëtas, qui olim & nunc sic luserunt. Id vnum modò spectandum est, nequid in sententiam impro- bam aut falsam flectatur. quod neque isti dicunt, nec verè vnquam in me dicitur. Et si profectò leuicula hæc tota ca- lumnia, imò vana. Nam nos amœnitatis isto genere, in re scilicet feriâ, nimisquàm rarò vsi sumus: & de industriâ, lo- cum ei non dedimus, nisi fortè in connexionibus, aut ad vti- lem aliquam sententiam explendam. Nam tunc, cum nihil ab alijs

Fides nostra
suuillatur:

Sed ab igna-
ris huius scri-
ptionis.

Centonem
mos & ius.

Nos vix
surpamus.

Et quatenus.

Laërt. in
Socrate.

ab alijs directè sic dictum præ manu: quidni leuiter aliquid nec indecorè torquerem? Licuit semper in hoc genere, & li- cebit. Nam illud omnino non excuso, quòd Auctorum ver- ba non rigidè semper, & vt ab ijs posita, repono: sed in Casu aut Tempore, pro orationis meæ conformatione, pauxillum inflecto. Constare aliter non potuit hic textus.

At Tertia Calumnia in ipsam Rem erit: idque variè. cum hoc illi, hoc alteri displicebit: quoniam Solonis verissimo verbo,

Apud Pla-
tarc. in So-
lone.

Ἐργασθῆναι ἐν μεγάλοις πάντων ἀδύνατον.

Omnibus, in magnis, difficile est placeas.

Huic adhuc incertæ quid opponam? preces. Tria hæc ro- go, quicumque me leget.

In re carpi-
mur.

Nostra hic
rogatio.

I. Ut nemo temerè me arbitretur aut iudicet, nisi sermo- nis Latij benè peritus. Nam qui leuiter tantum, (iam ante denuncio) potissimam non capiet scripti huius partem.

Ne lingua
ignari iudi-
cent.

II. Ut nemo, nisi qui rerum etiam peritus. Non tu aliquis è plebe: non tu etiam liberalior mea iuuentus. Nam etsi ca- pere hæc potestis, non potestis iudicare.

Ne verū Ci-
uiliū igna-
ri:

III. Ut etiam qui vtriusque peritus, cunctanter tamen pronunciet & lentè. Hoc aut illud offendit? sustine paulli- sper nigrum calculum, & ad NOTAS meas diuerte. Nam eas duplici hoc fine ad finem adieci: vt & ambigua quædam definirem, & obscuriora illustrarem. Quòd si ne ibi qui- dem tibi satisfacitur, tamen vt in ludo pilæ, alterius est com- modè mittere, alterius etiam, siquid erratum est, quàm bel- lissimè excipere & arte corrigere: sic æqui Lectoris putabis, flectere quædam in benigniorem partem.

Ne quisquæ
properet.

Notas ad-
eunto.

Commodè
ipsi interpre-
tantur.

Iam quarta & vltima Calumnia, non in Rem dirigitur, sed in Opinionem: imò & est ab Opinione. cum homines scilicet malè acuti & callidi, sensisse aut scripsisse me volent, quæ per somnium non sensi, non scripsi. Periculosum, ita

Suspicionibus
premiunt.

Malum id
huius facti.

14
 me deus amet, genus: sed nimis per hæc diffidia ciuilia cre-
 brum. Referunt pleraque omnia ad vnum hoc æuum: &
 que nos communiter diximus, sic volunt accipi quasi in Ti-
 tium aut Seium dicta. Imò vates etiam agunt, non lectores:
 nec sumunt à nobis sensum, sed adierunt, & mentem ali-
 quam adfingunt ex suâ mente. O angues, ô viperæ! Fugio
 vos, fugio: & tamen vix effugio. nam quid hîc remedij? ni-
 si fortè à votis: quæ ab imo pectore concipio. Abite à me
 Ophiogenes, abite Psylli, nati venena tantùm exsugere li-
 brorum. Vos contra adeste mites & candidi, qui parati non
 impellere lapsantem, sed benignâ potiùs aliquâ interpreta-
 tione leuare. Nam ego me labi & errare, non posse solùm fa-
 teor, sed debere. Nónne homo sum? nõnne æger sum? vt ni-
 hil mirum, si in tam diutino isto languore (per eum hæc scri-
 psimus) memoria etiam & iudicium langueant alibi aut
 vacillent. Sed valebit hoc mihi, spero, ad veniam, imò & ad
 gratiam. quoniam

*Vt esse Phæbi dulcius lumen solet
 Iam iam cadentis:
 sic nostra debent abeuntium scripta.*

Senec.
 Troad.

ORDO

ORDO ET INDEX
 LIBRORVM
 SINGILLATIM ET
 CAPITVM.

LIBER PRIMVS

DICENDA proponit. Duces duos siue directores dat ad Vitam ciui-
 lem, Virtutem cum Prudentiâ. Viriusque naturam, & que adnexa,
 explicat: & vniuerso operi subsernit fundamenta. Seriem Capitum
 hanc habet.

I. S C R I P T V S & materies mei scripti. Vita ciuilis definita. Virtus communi-
 ter laudata. I I. Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuisa in Sensum ac
 Cultum. Hîc de Sensu dictum. I I I. De altero Pietatis Membro, Cultu. Is de-
 finitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita. I V. Fatum, appendix
 Pietatis. Quid illud, & à quo sit? quam vim habeat, & quem vsus? V. Etiam
 Conscientia, Pietatis lacinia. Definitio eam, diuido. tormentum eius, si mala,
 ostendo: quietem, si pura. V I. Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid
 eam hîc appellem? Breuia & vniuersalia ad hanc præcepta. V I I. Ad Pruden-
 tiam transitum, qui Rectorum alter. Necessitas eius ostensa. Definitio posita,
 & exposita. Partes eius, & vtilitas. I I X. Quid gignat Prudentiam? Vsum esse,
 & Memoriam. Quid ea vtraque? Vis & firmitudo illius prælata: sed raritas &
 difficultas item ostensa. I X. Memoria rerum, siue Historiæ, fructus. Facilem
 hanc, ad Prudentiam, viam: etiam ad Probitatem. X. Appendix de Doctrinâ,
 quæ vtrique rectori vtilis. Quis legitimus vsus eius, finis, modus.

LIBER SECVNDVS

DISTINCTE ad rem venit. Imperia partitur, Principatum præ-
 fert, & definit. Virtutes ei adtribuit, & seorsim præcipuas ponit.
 Seriem Capitum hanc habet.

I. De Imperio vniuersè dictum. eius necessitas in Societate ostensa, & fru-
 ctus. I I. Diuisio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id variis ar-
 gumentis ostensum. I I I. Principatus definitio. per partes declaratio. & pri-
 mùm, vtrius sexus ille sit? I V. Quomodo capiendus Principatus? duos legiti-
 mos modos esse, Electionem & Successionem. & de vtrâque aliquid dissertum.
 V. Initia Principatum plerumque laudabilia: sed id non satis. Perseueran-
 dum esse. V I. Quis finis, quò actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publi-
 cum id esse, & seponenda priuata. V I I. De viâ rectâ quam Princeps ingredia-
 tur: & primùm de Virtute. ostensum hanc ei, suâ causâ, necessariam.
 I I X. Subditorum etiam causâ Principi virtutem induendam, & ipsi instil-
 landam. sine quâ probus aut diuturnus nullus cœtus. I X. Subditos probos
 fieri

16 fieri maximè à Principis exemplo, cuius incredibilis vis in vtramuis partem. x. Distinctiùs de Virtutibus Principis dictum. & primùm de Iustitiâ, quàm ea necessaria: etiam in ipso Principe. xi. Iustitiam administrandam Subditis esse. æquabiliter: temperanter: & sine cumulo legum. remoto etiam litium studio. xii. Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illustrem facit. xiii. Clementia vberius commendata, sed cum temperie. Abire eam à Iustitiâ leniter. nec tamen soluere vim Imperii, sed vincere lento nodo. xiv. De fide adiunctum, quæ Iustitiæ origo aut suboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Gloriosam hanc Principi esse. vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui. xv. De Modestiâ præscriptum, quæ Clementiæ assidet. Instillata Principi, & in Sensu & in Actione. xvi. Ex occasione, de Maiestate adnexa lacinia. quid ea, & quâ, & quatenus paranda? xvii. Minores aliquot virtutes posita, quæ Principem deceant: sed sparsim, & breuiter.

LIBER TERTIVS

DE Prudentiâ distinctè agit. Alienam primò Principi commendat: Consiliarios & ministros seriò format. Seriem Capitum hanc habet.

I. PRUDENTIAM Principi pernecessariam. sine eâ vim & opes inutilia. miscenda esse. sed primam illam in gubernatione præpollere. ii. Sed duplicem Prudentiam esse: A se, & ab alijs. illam optari, hanc contingere. Rarum, imò aduèrat esse, vt Princeps à se vno satis sapiat. iii. Itaque adiutores ei capiendum: idque iudicio. Eos duplices esse, Consiliarios & Ministros. Qui, & quàm vtilis illi? iv. Definiti distinctiùs Consiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas & Peritia rerum. denique ostensi illi, indice famâ. v. Explicatum tertium munus, vt salubriter consulant. id inclusum quinque monitorum quasi lineis. vi. Quæ vitanda Consiliariis: & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis? Ea quattuor notata. vii. Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres ostensi. viii. Ipse Princeps quæ se gerat in audiendis consilijs. Dogmata huic rei. ix. Spemenda occulta Consilia, & ab aulæ seruis. x. Dictum de Administris & nota triplex, ad quam legi eos oporteat. xi. Administris ipsis præcepta tradita, eorum tutelæ. Primùm Minoribus, inde Maioribus. Ancipitem omnem potentiam esse in Aulâ.

LIBER QVARTVS

PRUDENTIAM Propriam ingerit, diuidit: & de duplici Togatâ differit, quæ circa res Diuinas versatur, & quæ circa Humanas. Pleaque omnia quæ firmando aut infirmando Regno sunt, nouâ, nec adhuc vsitata methodo proponit. Seriem Capitum hanc habet.

I. PROPRIAM Prudentiam, id est eam quam inesse Principi volumus, præceptis difficilè alligari. Latè fusam esse, Instabilem, & Obrectam. Itaque aliquid de eâ, non plenè, à nobis præcipi. ii. Diuisa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rursus, in Humanam & Diuinam. De hac ostensum, curam Principi esse. Vnam religionem retinendam ei, & defendendam.

Handwritten notes and signatures:
 12. ~~...~~
 13. ~~...~~
 14. ~~...~~
 15. ~~...~~
 16. ~~...~~
 17. ~~...~~
 18. ~~...~~
 19. ~~...~~
 20. ~~...~~
 21. ~~...~~
 22. ~~...~~
 23. ~~...~~
 24. ~~...~~
 25. ~~...~~
 26. ~~...~~
 27. ~~...~~
 28. ~~...~~
 29. ~~...~~
 30. ~~...~~
 31. ~~...~~
 32. ~~...~~
 33. ~~...~~
 34. ~~...~~
 35. ~~...~~
 36. ~~...~~
 37. ~~...~~
 38. ~~...~~
 39. ~~...~~
 40. ~~...~~
 41. ~~...~~
 42. ~~...~~
 43. ~~...~~
 44. ~~...~~
 45. ~~...~~
 46. ~~...~~
 47. ~~...~~
 48. ~~...~~
 49. ~~...~~
 50. ~~...~~
 51. ~~...~~
 52. ~~...~~
 53. ~~...~~
 54. ~~...~~
 55. ~~...~~
 56. ~~...~~
 57. ~~...~~
 58. ~~...~~
 59. ~~...~~
 60. ~~...~~
 61. ~~...~~
 62. ~~...~~
 63. ~~...~~
 64. ~~...~~
 65. ~~...~~
 66. ~~...~~
 67. ~~...~~
 68. ~~...~~
 69. ~~...~~
 70. ~~...~~
 71. ~~...~~
 72. ~~...~~
 73. ~~...~~
 74. ~~...~~
 75. ~~...~~
 76. ~~...~~
 77. ~~...~~
 78. ~~...~~
 79. ~~...~~
 80. ~~...~~
 81. ~~...~~
 82. ~~...~~
 83. ~~...~~
 84. ~~...~~
 85. ~~...~~
 86. ~~...~~
 87. ~~...~~
 88. ~~...~~
 89. ~~...~~
 90. ~~...~~
 91. ~~...~~
 92. ~~...~~
 93. ~~...~~
 94. ~~...~~
 95. ~~...~~
 96. ~~...~~
 97. ~~...~~
 98. ~~...~~
 99. ~~...~~
 100. ~~...~~

Prudentiam in Humanis. Huic duo Fontes reclusi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem exposita Natura vulgi. vi. Fons alter reclusus, Ingenium regum & regni. Duo hic considerata, quæ Cõmuniter conueniunt, & quæ Distinctè. vii. Præcepta nunc ex hisce fontibus petita, & primùm vniuersè posita, quæ firment Regnum aut violent: mox distinctè de Vi dictum. Opus Regi Custodes, Milites, Arces, aut potiùs Colonias. viii. De Virtute duplici, seruatrice Regnorum. Beniuentia populi commendata, & ostensa triplex ad eam via. ix. Auctoritas commendata valdè. Tria ostensa, quæ ad eam ducunt. in quibus quia Imperij præcipua vis est, accuratè & enucleatè de his disertum. x. Ad ea transitum quæ Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis est. Ea duplex ostensa: Insidiæ & Proditio. Vtraque quomodo cauenda, aut punienda, ostensum. xi. De Vitio duplici, eueflore regnorum. Primùm de Odio: cuius pestis subiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eorum. qualis est in Supplicijs, Tributis, Censurâ. In his singulis quomodo se gerat Princeps, dictum. xii. Definitus & vituperatus Contemptus. Ostensa quæ illum gignunt; à rege, si sapiet, fugienda.

xiii. Quæsitum an Prudentia mixta locum apud Principem habeat? *Handwritten notes and signatures:*

LIBER QVINTVS

DE Militari Prudentiâ agit. eam in Bello duplici elucere ostendit: & primùm ac potissimùm, in Externo. Quæ Militum, quæ Ducum munia; quæ Consilia in bello vsui sint, docet. Seriem Capitum hanc habet.

I. TRANSITIO ad Militarem Prudentiam, cum excusatiunculâ aliquâ mei, quòd de eâ differam non miles. ii. Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ necessaria ad tutelam salutemque regni. iii. Materies & ordo dicendorum. Bellum externum definitum, & remota ab eo suscipiendo Iniustitia. iv. Ordine & partitè posita, quæ ad Iustum bellum requiruntur: & maximè, quibus id caussis capiendum. v. Temeritas remota à bellorum iniitijs: & summatim, quæ in susceptione omni cogitanda sint. vi. Ad Gerendum bellum tria requisita. Primò Apparatus triplex, Pecuniæ, Commeatum, Armorum. vii. Milites terrestri quidem Bello necessarij, duplices: Equites, peditesque. quæsitum breuiter, vitorum maior vsus. viii. Vtrosque bonos esse debere: alioqui pro nihilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Disciplinâ. Ea negligi hodie, & super hac re iusta veraque querela. ix. De Dilectu cœptum dici. sed primò quæsitum, Exteri an Domestici præferendi? nos istos censemus, cum causâ. x. Obiecta & reiecta ea, quæ contra Domesticum militem dicuntur. Hunc Regum esse, illum Tyrannorum. xi. Qui legendi in milites? Duo genera faciendâ: Ordinarios & Subsidiarios. atque vtrique seorsim descripti. xii. Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & Notæ quinque ordine posita, germanæ in milite virtutis. xiii. De Disciplinâ verâ & seuerâ dictum. Ea laudata. partes eius (idque docendi causâ) quattuor factæ. Singulæ explicatæ. xiv. Transitum ad Duces. Eos necessarios, non solum vtilis. Duplices esse. Semper in iis Peritiam magis quàm Virtutem spectari.

18
 & vnum in vno bello esse debere. xv. Boni Ducis *reputatio* siue Notæ. quinque eas videri: quas ordine explicamus. xv i. Consilia necessaria bello esse. Eorum specimen siue gustus; itemque monita, quæ vsui Ante pugnam, & In pugna. xv ii. De callidis Consilijs siue Strategematis: An vti ijs ius & fas? Nostrâ sententiâ, non vtilia ea solùm, sed gloriosa. xi i x. Quid post Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, siue Clade, quomodo Princeps salubriter & decorè se gerat. xi x. Ad Pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: sed ad Tutam & Bonam. xx. Victores ad Pacem prouocati, argumenro triplici: quia id Decorum, Vtile, Tutum. atque aded ad pacem mitem: sed cum exclusione fraudis. Pro eâ auctor ipse Pacis inuocatus.

LIBER SEXTVS

CIVILE bellum tangit & detestatur. causas eius, & in eas remedia, satis diffusè explicat. Finiri id suadet & vouet. Seriem Capitum hanc habet.

- i. Ad Civile bellum ventum. & eius miseriæ breuiter oculis subiectæ.
- ii. De causis Ciuilium bellorum. Eæ factæ duplices, Longinquæ & Propinquæ. Prius de Prioribus dictum. ii i. De causis Propinquis belli Ciuilis. Eæ tres. Factio prima est: eius pernicies in omni statu. & sintne dissidia vnquam vsui? iv. Causa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progressus, Remedia, distinctè explicata. v. De Tyrannide. quid ea sit, & eius ingenium? mala subiecta oculis: quæsitumque, tollenda ea an toleranda? vi. Quæstiuncula per occasionem inserta, An misceat se bellis Ciuilibus vir bonus? vtrimque ea agitata: & cum discrimine aliquo personarum definita. vi i. De Finiendo Ciuili bello. & Operis mei finis.

AVCTO-

AVCTORVM SYLLABVS.

AVCTORES vno aspectu, si lubet, vide, è quorum scriptis hoc Opus. Inter eos eminent CORN. TACITVS extra ordinem dicendus: quia plus vnus ille nobis contulit, quàm ceteri omnes. Causa in Prudentiâ viri est, & quia creberrimus sententiis: atque etiam, quia familiaris nobis, & offerebat se non vocatus. Ceteri in classe duplici. Quorundam verbis frequentius & libentius vtimur: vti sunt isti

E LATINIS:

E GRAECIS:

C. Sallustius	Q. Curtius	Aristoteles
T. Liuius	C. Plinius Iunior	Thucydides
Annaeus Seneca	Fl. Vegetius, sed in	Plato
M. Cicero	materie militari.	Xenophon.

Aliorum rariùs: vti sunt isti

E LATINIS

Acta Apostolorum	Cato Censorius	Lampridius
Adagia	Claudianus	Lucanus
Æmylius Probus	Columella	Lucretius
Afranius	Corn. Nepos	Manilius
Agellius	Cyprianus	Martialis
Ambrosius	Ecclesiasticus	Origenes
Ammianus Marcellinus	Ecclesiastica Historia	Ouidius
Apuleius	Egesippus	Pacuius
Attius	Festus Pompeius	D. Paulus
Augustinus	Florus	Persius
Aufonius	Frontinus	Petronius
Bernardus	D. Gregorius	Plautus
Boëtius	Guil. Neubrigensis	Plinius senior
Cæcilius	Horatius	Porcius Latro
Cælius ad Ciceronem	Jeremias	Propertius
Cæsar	Isidorus	Prouerbia Salomonis
Capitolinus	Iustinus	Publius Mimus
Cassiodorus	Iuuenalis	Quintilianus
	Lactantius	

20
Seneca Tragicus
Silius Italicus
Statius
Suetonius
Terentius

Tibullus
Titinnius
Valerius Flaccus
Valerius Maximus
Varro

Velleius
Virgilius
Vlpianus
Vopiscus
Vulcatius.

E GRAECIS

Adagia Graecorum
Aeschylus
Appianus
Archilochus
Aristophanes
Basilius
Callimachus
Democritus
Demosthenes
Dio Cassius
Diogenes Laertius
Diodorus Siculus

Diphilus
Epicharmus
Euripides
Eustathius
Gregor. Nazianzenus
Herodotus
Hesiodus
Homerus
Iamblichus
Isocrates
Lucianus
Menander

Mercurius Trismegis-
tus
Philo Iudeus
Pindarus
Plutarchus
Polybius
Serenus
Sophocles
Stobaeus
Synesius
Theocritus
Theognis

I. LI.

I. LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Scopus & materies mei scripti. Vita Ciuilis definita. Virtus com-
muniter laudata.

ITAE Ciuilis iter quæ rectè in eas, rectè per-
agas, præcipere mihi est animus: nec id meis,
sed veterum monitis, imò & verbis. Tu mi-
hi dux magne Deus: & manum hanc men-
tem quæ dirige, vt salutaria videam, diiudi-
cem, promam. Vitam ciuilem definitio, QUAM
IN HOMINVM SOCIETATE MIXTI DEGIMVS, AD
MVTA COMMODA SIVE VSVM. Huic duos Recto-
res tribuo, Prudentiam & Virtutem. illam ex plurium men-
te: sed & hanc ex meâ. quia ciuem verè bonum nullum ar-
bitror, nisi & virum. Sine Virtute, Calliditas ea sit & mali-
tia, & quidlibet potiùs quàm Prudentia. cuius clauus etsi
proprie Vitam Ciuilem dirigit, non tamen sine vsu & auxi-
lio illius magnetis. Igitur de Virtute iure præmittam, quæ

Quid Vita
Ciuis.

Duo ei neces-
saria, Pru-
dentia &
Virtus.

Tacit. 19.
Histor.

Proprium hominis bonum

Virtus, solum
hominis.

Salust.
Catil.

Cetera humana pereunt, & diuitiarum & forma gloria, flu-
xa atque fragilis est: Virtus clara æternaque habetur.

Ea non inter-
it.

Senec. E-
pist. 118.

Hoc vnum contingit immortalæ mortali.

Salust.
Catil.

Itaque iure, quæ homines atant, nauigant, edificant, Virtuti
omnia parent.

Ceteris om-
nibus præ-
minet:

C 3

Nam

CIVILIS DOCTR:

Nam ea omnia in se habet, omnia assunt bona, quem penes est Virtus.

Plaut. Amph.

Nec aliena a nobis, vltro se ingerit, & in omnium animos lumen suum immittit. etiam qui non sequuntur eam, vident.

Senec. lib. IV. De benef.

Obuia eadem & facilis, in medio posita neminem dedignatur, qui modo se dignum illa indicauerit.

Idem Cōf. ad Polyb.

Asylum in iustis.

Confugiamus igitur ad hanc, vt in asyllum. quia sola ea quieta, tuta, & in sua potestate est. omnia, prater eam, subiecta fortune dominant.

Cornific. ad Heren.

Aduersus virtutem autem hoc possunt calamitates, & damna, & iniurie, quod aduersus solem nebula potest.

Seneca Epist. CXIII.

CAPVT II.

Pietas Virtutis prima pars. definita ea, & diuisa in Sensum ac Cultum. Hic de Sensu dictum.

Virtutis diuisio. Quid Pietas. Eius duo membra. Sensus & Cultus.

HANC in duos velut ramos diuido, Pietatem & Probritatem. Illa est, RECTVS DE DEO SENSVS, RECTVS IN DEVM CVLTVS. Duobus enim his Pietas constat, sine altero, mutila aut manca. Nosse ante omnia summum illud numen (quatenus homini datum) oportet: & cognitum, pie pureque venerari. Vtrique rei vera lux a sacris litteris: sed & in profanis sparsas quasdam scintillas video: quas colligam. De Sensu, istas.

Sensus, totius pietatis initium.

Illum necessarium: quia de Deo optimè existimare, pietatis est exordium.

August. lib. I. De liber. arbit.

Deus vnus.

Constet igitur tibi, Vnum esse regnatorem omnium deum.

Tacit. v. Histor.

Aeternus.

Ita appello Summum illud & aeternum, neque mutabile, neque interiturum.

Ibid.

Descriptio eius.

Quem in parte descriperim (infinite enim illud quis definit?) MENTEM solutam quamdam, & liberam, segregatam ab omni concretionem mortali, omnia sentientem & mouentem, ipsamque preditam motu sempiterno.

Cicer. v. Tuscul.

Nec

LIBER II.

Cyprian. in Symb. August. lib. I. de Ord.

Nec plura addam: quia de deo etiam vera dicere periculosum est: rimari.

Qui melius scitur, nesciendo.

Effectus tamen eius & affectus (si ita appellare fas) licet ingeram, amori tuo & admirationi. Ille maximus est: Potentia diuina.

Ouid. VIII Metam.

— immensa est, finemque potentia cali Non habet, & quidquid superi voluere, peractum est.

Plato in Theateto.

Ille iustissimus. & Deus nusquam & nunquam iniurius, sed quantum potest iustissimus.

Ouid. XIII Metam.

Aspiciunt oculis superi mortalia iustis.

Seneca Epist. LXXXIV.

Ille arbiter & inspector operum, consiliorum, mentium. Nihil deo clausum est: interest animis nostris & cogitationibus modis interuenit. Arbitrium, & ubique presentia.

Plaut. Capt.

Est profecto deus, qui quæ nos gerimus, auditque & videt.

Boeth. de Consol.

Quem, quia respicit omnia solus, Verum possis dicere Solem.

Sallust. ad Cæsar.

Nec inspector solum, sed iudex idem & vindex. Namque mihi pro vero constat, omnium mortalium vitam diuino numine inuisi, neque bonum neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberi, sed ex natura diuersa premia bonos malosque sequi. Curatio, & preuij aut pena distributio.

Hic qui gubernat omnia: Gubernatio.

Horat. I. Odar.

Qui terram inertem, qui mare temperat Ventosum, & vrbes, regnaque tristia.

Ouid. I. de Arte.

Nec enim securus quietes illum, similisque sopori, Detinet:

Cicero in Somnio.

Sed ille est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui regit & moderatur.

Silius IV.

Hæc talia non fas solum, sed necesse tibi scire: quia reuera — prima scelerum cause mortalibus agris Naturam nescire deum. Ignorantia horum, causa scelerum.

Sed

Sed scire temperanter. quoniam & hoc verum, *Sanctius* Tacit. in Germ. ac reuerentius esse, de ablis deorum credere quam scire.

C A P V T I I I .

De altero Pietatis membro, Cultu. Is definitus, & duplex factus. Pluria ad Religionem monita.

Quid Cultus. **D**E Cultu insequor. qui non aliud, quam COGNITIVM NUMINIS VENERATIO, CERTIS LEGIBVS CERIMONIIS QVE DEVINCTA. Coli enim postulat, & huic fini homo natus: idque cultu duplici, Interno, Externo. Ille est, qui in animo & ex animo, deo vero preces concipit, laudes, grates. Iste, qui hac eadem, per ritus & gestus, expromit. Totum istud, nec malè, Religionem vulgò appellamus: de quâ sana quædam à non sanis hæc habe.

Imperiosa religio. Magnum eius in animos imperium. Religione enim vita constat. Plin. lib. xiv. Nat. Hist.

Omnibus cura. Omnes religione mouentur, & deos patrios quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter & retinendos arbitrantur. Cicero v. in Verr.

Peruaciter insides. Itaque qualiscumque ea hausta, agrè educitur. quoniam sua cuique optima videtur, ut quæ non ratione, sed affectu diuidicetur à singulis. Philo Iud. ad Caium.

Optima ea habenda omnibus. Hæc publicè & priuatim habenda. Omnia enim prospera eueniunt colentibus deos, aduersa spernentibus. Liu. lib. v.

Et in omni sorte. Idque in utrâque fortunâ. & videndum, ne ritus sacrorum inter aduersa culti, per prospera obliterentur. Tacit. xx. Annal.

Sed circa superstitionem. Sed habenda eum modo: ne fiat illud, Gens superstitioni obnoxia, religionibus aduersa. Idem. v. Histor.

Ad quam inclinamus. In quam naturæ vitio nos proni:

At tu

Cicer. i. de Finib. At tu fuge. nam superstitione qui est imbutus, quietus esse numquam potest. Sed tormen- tum is qui habent.

Varr. apud Aug. De ciuitat. lib. vi. Discrimen hoc habe: Deos à religioso vereri, à superstitione timeri. Timor eius nota.

Apud Agell. lib. i. v. cap. ix. Placeat ille versus, sed faniter intellectus: Religentem oportet esse, religiosum nefas. Spernenda nobis.

Cicer. de Natur. deor. i. i. In Cultu ipso, ad interna semper præuerrere; & cense, Cultum deorum esse optimum, eundemque castissimum atque sanctissimum, ut eos semper purâ, integrâ, incorruptâ & mente & voce venereris. Turbâ veni- da religio.

Seneca. Aureum tibi dictum imprimo: Optimus animus, pulcherrimus dei cultus est. Et animus excolendus.

Cicer. de Diu. lib. ii. Nec sic, ut externa tamen spreueris, nisi si impia. Nam & in his, religioni parendum est, nec patrius mos contumaciter repudiandus. Sine Rituum tamen abiectione.

Lactant. lib. v. cap. ix.

Apud Rufin. Eecl. Hist. lib. ii. cap. vi.

Lib. de Re- pub. in hac ipsa re.

Handwritten notes and signatures in a cursive script, including names like 'Bullano' and 'P. Porci'.

C A P V T I V .

*Fati vocem hic & alibi veterum more pono, sed non mente. Nil nisi providentiam diuinam, idque pio & Christiano sensu intelligere me, semel testor. Fatum, * appendix Pietatis. Quid illud, & à quo sit? quam vim habeat, & quem vsurum?

PIETATEM seui. pango nunc duos furculos, qui sub arbore hac, imò ex eâ nati: Fatum, & Conscientiam. Quorum illud, ex Sensu: hæc, ex Cultu originem clarè ducunt. Si enim gubernat & dirigit deus, prouidet etiam & discernit. idque æternus ipse, ab æterno in æternum. Hoc autem est Fatum: Fatiorum Sensu.

D

Cuius

Cuius lege immobilis rerum humanarum ordo seritur.

Liu.lib. xxv.

Nec id aliud (vt non nemo etiam è priscis sensit) quàm

SANCTIO ET VELVT VOX DIVINAE MENTIS.

— graue & immutabile sanctis

Pondus adest verbis, & vocem Fata sequuntur.

Stat. i. Theb.

Nam quòd alij Fatum quidem congruere rebus putant, sed è vagis stellis, alij apud principia & nexus naturalium caussarum:

Tacit. iv. Annal.

Delirant. nos à causâ principe id petimus: id est, deo. ex quo suspensa sunt omnia, à quo sunt omnes caussae caussarum.

Sen. ii. Quaest. Nat.

— Condita pergunt

Ordine cuncta suo, rerumque à principe cursu Fixa manent.

Valer. Flac. i. Argon.

Quis auctor eius?

Nempe ipse Deus.

Handwritten notes at the bottom of page 26, including 'Hic a 1750' and other scribbles.

Tacit. Hist.

Her. ix.

Siliu. v.

Valer. xim. l. cap. v.

Velle. lib. ii.

Amn. nus. lib. xi.

Velle. ii.

Liu. i.

Sen. Oedi.

Luca.

Large handwritten notes on page 27, including 'Hic a 1725' and 'Hic a 1750'.

Sallust. Catil.

Quid ergo? inquires. nihil agam, & permittam omnia factis? Stulte. imò viam inibis quæ ad fata ducit: & hoc quoque ex Fato. Felicia illa vis? allabora. Non enim votis neque supplicis muliebribus auxilia deorum patantur. vigilando, agendo, prosperè omnia cedunt.

Remi tamen morandi in hac cymba, deo ad clausum sedente. *Solis quidem.

Liu. vii.

Nec exspecta, nihil agenti in sinum de celo deuolaturam Victoriam aut Fortunam esse.

Ignarus ille spernit.

Græcor. Adag.

Θεοὶ τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνόμοις πωλεῖται: dij bona laboribus vendunt.

Tac. iv. Histor.

Et hac mente verum, Deos fortioribus adesse.

Fortes inuat.

Liu. vi.

Simile in tristibus. Dij probibebunt hac, inquires. sed nunquam

propter te de caelo descendit : tibi dent mentem oportet, vt prohibeas.

Nec plura de grandi hoc profundo : quod tentandum semper homini, nunquam explorandum. Tibi quis hinc fructus? iste, vt verè pius sis, & fata sequare; id est deum. Quid enim est vni boni? prabere se fato.

Quis à tui notitia fru-ctus. Præcipuus, patientia.

Ὅσπερ τὴν γῆν τὰ τε δαιμόνια ἀνὰ γαίαν, τὰ τε ἀπὸ τοῦ πολέμου ἀνὰ θάλασσαν. Ferre que diuinitus immittuntur, necessariò oportet: qua ab hostibus, viriliter.

Senec. De Prouid.

Thucyd. lib. II. in orat. Peric.

Optimum est pati quod emendare non possis : & deum, quo auctore cuncta eueniunt, sine murmure comitari. Malus miles est, qui Imperatorem suum gemens sequitur.

Senec. Epist. CVIII.

CAPVT V.

Etiã Conscientia, Pietatis lacinia. Definitio eam, diuido, tormentum eius, si mala, ostendo: quietem, si pura.

Conscientia à Religione vniuers.

Et vix est, vbi non illa.

Definitio eius.

Diuisio.

Alteri definitio.

I AM & Conscientia, vt dixi, Pietatis soboles est: & origo ei palàm à radice Cultus. Vbi enim ille floret & viger: hæc pariter, vbi arescit & languet: etiã ista. Quin vbi nulla religio aut diuinus metus; exiguum in animo huius germen, & à malâ terrâ velut oppressum. Est autem Conscientia, RELIQUA IN HOMINE RECTAE RATIONIS SCINTILLA, BONORVM MALORVMQVE FACINORVM IVDEX ET INDEX. Igitur & bipartita ea, Approbatio scilicet, & Opprobratio: illa in benè, hæc in secus factis. Sed istius vis (vt vita & vitia sunt) creberrima, ideoque ferè obtinuit, vt hæc pars veniat in generis sui nomen. Nam Conscientiam vulgò appellamus, VIOLATINVM MINIS AVT PERPERAM CVLTI TRISTEM COGITATIONEM ET MORSVM. Qui sensus infixus homini, & viuit quamdiu ille, non vi exstinguendus, non fraude.

Alte hæc infixa.

Conscientiam à diis immortalibus accepimus, qua diuelli à nobis non potest.

Cicer. pro Cluent.

vt his homini in peccata.

Vtiliter autem ea data, vt corrector adfectuum & animæ pedagogs.

Origenes.

Flagrum

Tacit. xv. Annal. Flagrum post peccatum: quia perfecto demum scelere, magnitudo eius intelligitur.

Seneca Epistola xcvi. Frænum ante peccatum: quia infixum nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit.

Cicer. pro Milone. Et magna sanè vis eius est in vtramque partem, vt neque timeant ij qui nihil admiserunt, & pœnam semper ante oculos versari putent qui peccauerunt.

Acrius & violenta.

Bias apud Stob. Itaque bona illa, semper metu vacua est:

Bona quidem in solatium:

Imò in gaudio. & vis nunquam tristis esse? benè viue.

Sen. Epist. xlii. Mala autem etiã in solitudine anxia & sollicita est.

Mala in tormentum.

Potest enim nocèti contingere vt lateat, latendi fides non potest.

Et quæ celes?

Nocte diuque tuum gestas in pectore testem.

Qui non fallit, non fallitur. & ex oraculo hoc est: Suis cuique animus ex conscientia spem præbet.

Testis ea non fallax.

Sen. epist. xliii. O te miserum, si contemnis hunc testem!

Imò & Tortorem. Vrit enim, cædit, lancinat: eò grauius, quia sine morte. Græcorum adagium verum: ἡ συνείδησις τὸν ψυχῆν πλῆροισι: conscientia animum verberat.

Carnifex asiduus.

Et quidem assiduo illo & furdo verbere. Namque animus impurus, diis hominibusque infestus, neque vigiliis neque quietibus sedari potest. Ita conscientia mentem excitam vastat.

Plin. lib. III. Ep. Sicut tamen hodie viuitur, vt multi famam, conscientiam pauci vereantur.

Quem tenuit tamen quidam.

Cicero ad Attic. lib. XIII. Aliter vir bonus, cui fixum in omni vitâ transuersum vniquem à recta conscientia non discedere.

Nunquam vir bonus.

Augustin. XXI. De ciuit. Etiam tibi: qui hoc imbebe, Tranquillitate conscientie nihil excogitari beatius posse.

CAPVT VI.

Alterum Virtutis membrum, Probitas. Quid eam hic appellem? Breuia & vniuersalia ad eam precepta.

RAMVS Virtutis mihi alter superest, Probitas: quem tamen leui dolabrâ expolio, quia in hoc Ciuili edificio propriè non ei locus. Ad morale pertinet. nec Probitatem aliud hic intellego, quàm RECTAM IN MORIBVS ET ACTIONE OMNI VITAM, EX HONESTI NORMA. Mihi tamen non omittenda, vt necessitatem videas: & quia Pietati adnexa ea, aut veriùs innexa. Sine moribus Pietas, quidquid vultu, voce, calore præferas, vana est, imò nulla. Vt poma, in Iudæâ, non poma nascuntur, quæ contacta in fumum abeunt & vaporem: talis verbosa illa Pietas, sine vitali hoc operum succo. Iure ergo mores ama, quisquis amas illam: & factis magis, quàm specie, seriò, nec ad pompam.

Quid Probitas?

Pietatis ea comes.

si modò vera sit.

Interna probitas, sola proba.

Et spernendâ fuci

Opes non nimis amandâ.

Non corpus.

Pudor induendus.

Esse quàm videri, probus malis.

Et cum laudato illo Catone, nunquam rectè feceris, vt fecisse videaris.

Conscientia virtuti satis amplum theatrum est.

Non tu mihi inter claros magis, quàm inter bonos.

Non inter eos, quos ambitio falsos fieri subegit, magisque vultum quàm ingenium bonum habere.

Opes quid curas? Fortunam velut tunicam, magis concinnam proba, quàm longam.

Quid cultum aut corpus? Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est.

Tu à te laudem tibi fume; internâ veraque virtute, non specie inanium validus.

Esto mihi cultu modicus, sermone facilis.

Ore probò, animo verecundo.

Sallust. in Catil.

Velleius lib. 1. 1.

Cicero.

Tac. 1. v. Histor.

Sallust. Catil.

Apul. in Apolog. 1.

Seneca Epist.

Tacit. Ann. xv.

In Agricola.

Sallust. in Frag.

Opum

Tacit. 1. v. Hist.

Sallust. Jugurth.

Indidem.

Indidem.

Indidem.

Opum contemptor, recti peruiçax, constans aduersum metus.

Vnius animi cultor: qui dux atque imperator vitæ mortalium, Animus solus colendus:

Rector humani generis, agit atque habet cuncta, neq; ipse habetur. Qui magnus,

Præclara enim facies, magnæ diuitiæ, ad hoc vis corporis, & alia huiusmodi omnia breui dilabuntur: Qui æternus.

At ingenij præclara facinora, sicuti anima, immortalia sunt.

Cum Constantia.

Animus solus colendus:

Qui magnus,

Qui æternus.

CAPVT VII.

Ad Prudentiam transitum, qui Rectorum alter. Necessitas eius ostensa. Definitio posita, & exposita. Partes eius & utilitas.

VIAE tuæ Ducem vnum habes, Virtutem: adiungo nunc alterum, quem Prudentiam dixi. Is non tuus solus, sed si inspicis, Virtutis ipsius rector. certè director. Sine prudentiâ enim quæ potest esse virtus?

Prudentia virtutem ipsam ducit.

In Menone.

Plato verè ait, ἡ πρόνοια μόνον ἡγεῖται τῶ ὀρθῶς πράττειν: Prudentia sola praeit & ducit ad rectè faciendum. Quæ sine eâ, hanc recta.

Arist. 1. v. Ethic. cap. v.

Et Sophus alter: ἐχθρόν τε ἀγαθὸν ἐξ ὑπέρως, ἀνδρὸς φρονήσεως: fieri non potest vt quisquam verè probus sine Prudentiâ audiat.

Causa hæc. quòd Virtus omnis in Electione & Modo est: non hæc sine Prudentiâ: ergo nec Virtus. Atque vt Architectis opus nullum rectè processerit, sine libellâ & lineâ: non item nobis, sine normâ hac directrice. Quam definitio, INTELLECTVM ET DILECTVM RERVM, QVAE PVBLICE PRIVATIM QVE FVGIENDAE AVT APPETENDAE.

Quid Prudentia?

Arist. & Iamblich.

Intellectum dixi. quia hæc est quæ videt omnia: ideoque ὄμμα τῆς ψυχῆς, oculus anime, iure dicta. Sagacitas eius.

Tacit. 1. v. Annal.

Dilectum addidi. quia eadem, quæ seligit: & recto iudicio, honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernit. Discretio.

Aristot. 1. v. Eth. cap. v.

Priuatim etiam & Publicè, inserui. quoniam species eius velut duplex, Domestica & Ciuilis: quarum illa sibi, hæc aliis prodest. Duplex ea, Primata, & que foras spectat.

Ἐρώτοις

Ἐρωτοὶ δὲ δύνανται θεωρεῖν: Prudentes censemus, qui ea, quae sibi, quaeque hominibus conducunt, possunt dispicere.

Φρόνιμον γὰρ φησομεν, ἀποχεῶν τῶν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν αὐτὸν αὐτὰς καὶ τῆ πόλει: Prudentem dicemus, sibi & reipublicae consulere potentem ac validum. Plato Alcib. II.

Itaque usus eius multiplex. & rectè ille, qui dixit *Artem viuendi esse Prudentiam, ut medicinam valetudinis.* Cic. v. de Finib.

Hæc enim est, quæ presentia ordinat, futura prouidet, præterita recordatur. Auctor lib. de iv. Virt.

Hæc quæ fallere non vult, & falli non potest. Idem.

Cui omnia subiecta: *Ἀπαντα δὲ λατρεῖται φρονεῖν καὶ δίσταται: Famulatur omne, quidquid est, Prudentia.* Menander

Etiam ipsa Fortuna. nec vanè dictum, *Sapiens pot ipse fingit fortunam sibi.* Plautus Trin.

Igitur iure Tragicus, *πολλὰ τὸ φρονεῖν δὲ δαιμονίας πρῶτον ὑπάρχει. Longè prudentia felicitatis Primas tenet.* Sophocles Antig.

At contrà, Imprudentia infelix. quæ pleraq; se, precipitat. Sallust. ad Cæf.

CAPVT VIII.

Quid gignat Prudentiam? Usus esse, & Memoriam. Quid ea utraque? Vis & firmitudo illius prelata: sed raritas & difficultas item ostensa.

PRUDENTIAE autem parentes duo, Usus & Memoria rerum. Nam quod Poëta verus in Sapientiam scripsit, *Usus me genuit, mater peperit memoria:* Afranius. abnuo: & verius est in istam. Usus intellego, NOTITIAM HUMANARVM RERVM EX VISV VEL TRACTATV. Memoriam, NOTITIAM SIMILEM EX AVDITV VEL LECTV. Usus haud paullò firmior: & ideò iure pater. Per sua

Duo Prudentiam faciunt. Usus, & Memoria. Usus certissimus doctor.

Per sua enim, non per aliena pericula discit: per propinqua exempla, non remota. quin plerisque euentibus ipse adest, interest, præst. Itaque verè scriptum,

Plin. lib. xxvi. *Usus efficacissimus rerum omnium magister.*

Idem lib. xvii. *Ex experimentis optimè creditur.*

Cicer. de Orat. I. *Imò amplius: Usus omnium magistrorum præcepta superat. Quem qui multum habet, gloriatur iure.*

Homer. Odyf. x. *— νόεω καὶ οἶδα ἕκαστα Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρνα. — noui & scio singillatim Quæ bona, quæ mala sunt.* Longè supra alios magistros. Is bona malaq; nouit.

Manilius I. *Hic ad omnem artem utilis siue necessarius: Per varios usus artem experientia fecit, Exemplo monstrante viam.* Artes omnes genuit.

Aristot. Eth. x. cap. vii. *Sed ad hanc civilem imprimis. Καὶ τοῖς ἐπιεικέσι καὶ πολιτικῶσι καὶ εὐδαιμονίᾳ εὐκρινεῖ ἐμπειρίας: & quisquis in re Civili intelligens haberi volet, opus ei experientia.* Civilem perficit.

Cic. II. de Orat. *In quo tamen hoc mali, quòd præceptis non traditur: sed atas eum denique affert.* Incommodum tamen, quia serus.

Ouid. vi. Metamor. *Nam ut poëta ait, — seris venit usus ab annis.* Et extrema etate proprius.

Hinc Prudentia senum in vulgi verbo:

Hinc illud sapientis, *Ἰνεύσσω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. Assiduè addiscens, ad senium propero.*

CAPVT IX.

Memorie rerum, siue Historie, fructus. Facilem hanc ad Prudentiam viam: etiam ad Probitatem.

AT Memoria, parens altera est, quam Vsu non appono solùm, sed in parte præpono. Magis enim obuia hæc est, Memoria doctus, & faci-

& facilis: diffusa latius, & quæ plura ad Prudentiam & in plures confert. In quosuis enim ea, & quousis tempore, cadit: cumque iter illud per propria pericula, longum, nec sine periculis sit: hæc via tutior, ideoque tritior, & haud paullò Plures aliorum euentis docentur.

Id est, Historiâ. quæ non aliud, quàm anima & vita Memoria.

Exempla enim omnia iacerent in tenebris, nisi litterarum lumen accederet.

Hæc est illa φιλακή τῆς ἀξιολόγων ἀρετῆς, μέγιστος δὲ τῶν φαύλων κακίας, ἀεργέτης τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων γένεως: custos illustrium virorum virtutis, testis malorum sceleris, benefica in omne humanum genus.

Hæc lux veritatis, magistra vitæ.

Verè magistra. In hac enim tibi fas, ὡς περ ἐν ἐσόπτρῳ, κοσμεῖν καὶ ἀφομοῖεν πρὸς τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς τὸν βίον: tanquam in speculo, ornare & componere vitam tuam ad alienas virtutes.

In quâ hoc præcipuè salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita intueri: ut inde tibi tuæque reip. quod imitare, capias, inde scædum incæptu, scædum exitu, quod vites.

Eadem ad Ciuilem hanc partem vtilissima: nec temerè Polybius, ἀληθινωτάτην παιδείαν ἐ γυμνασίαν πρὸς τὰς πολιτικὰς πράξεις, τὴν ἐν τῆς ἰσορίας μάθῃσιν dixit: verissimam disciplinam exercitationemque ad res Ciuiles Historiam esse.

Et ad consilia. χρησιμοὶ πρὸς τὰς πολιτικὰς συμβελάς, αἱ τῶν περὶ τὰς πράξεις γραφόντων ἰσορίας: vtilis ad publicas deliberationes, rerum gestarum historia.

Quo aspectu Imperator Alexander, consilij togæ & militiae litteratos adhibebat, & maximè eos qui historiam norant.

Et rex alius, optimos consiliarios Mortuos aiebat, intelligens hos ipsos Historiæ libros.

Tacit. iv. Annal.

Cic. ii. de Orat.

Idem pro Archiâ.

Diodor. Sicul. i. Biblioth.

Cic. ii. de Orat.

Plot. in Timoleonte.

Liu. i.

Lib. i.

Aristot. i. Rhet. cap. v.

Lamprid. in Alexan.

Alphonfus Siciliæ.

Ea vult in libris historicis.

Per eam virtutibus & vitis suis bonos.

Vitam instruit priuam.

Publicam dirigis.

Ad consilia præs.

Consiliarij mortui boni, liberi, sine fisco.

Appendix de Doctrinâ, quæ vtrique Reftori vtilis. Quis legitimus vsus eius, finis, modus.

UTRUMQUE Rectorem dedi, & ab eo ab his præloquijs: nisi quod de Doctrinâ etiam breuiter attexo. id est, ipsis adiutoribus tuis do adiutorem. Nam hæc est, quæ non ad Prudentiam solùm facit validè (clarum id quidem) sed & Virtutem.

Quinct. lib. xii. cap. ii.

Quæ etsi quosdam impetus à natura sumit, tamen perficienda doctrinâ est.

Senec. Epist. xci.

Non enim plenè satis cõtingit ea, nisi animo instituto et edocto.

Idem ep. lxxxix.

Eo tamen sensu; non quia Virtutem dare possit, sed quia animum ad accipiendam illam preparat.

Cicer. i. de Finib.

Auidè igitur hæc haurienda, sed ad vsum. Non enim paranda nobis solùm, sed fruenda Sapientia est.

Pacuius.

Ego cum Poëtâ Odi homines ignaua opera, philosopha sententia.

In Iugurt.

Et cum Sallustiano Mario, parum mihi placeant ea litteræ, quæ ad virtutem doctõribus nihil profuerunt.

Tac. xv. Annal.

Imò nocuerunt, quia multi vitia sua tegunt & inumbrant hoc velo, animo perfidiosi & subdoli, auaritiâ ac libidinem occultantes.

Indidem.

Specie bonarum artium falsi, & amicitia fallaces.

Indidem.

Sed ij ferè ex eo genere, qui doctrinâ ore tenus exerciti, animum bonis artibus non induerunt.

iv. Histor.

Tu contrâ. habeto eam non ad pompam aut speciem, nec vt nomine magnifico segne otium veles, sed quò firmior aduersum fortuita rempublicam capebas.

Senec. Ep. lxxxix.

Et habeto etiam cum modo. quia plus scire velle quàm satis sit, intemperantiæ genus est.

Doctrina Prudentiam promouet.

Virtutem ornât, aut perficit.

Et propriè animos ei purgat ac preparat.

Vsus eius, vobis vobis.

Nec enim in verbis nudis, sed bonis factis.

Abuuntur, qui non tales.

Quod genus ferè timet, non imbuti.

Finis eius vobis.

In eâ modus.

CIVILIS DOCTR.

Ο γρηγορὶ εἰδώς, ἐχὼ πολλὴν εἰδώς, σφόδρα:
Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.

Aeschylus.

Atque adeo verissime dictum: Plus sapit interdum vulgus, quia tantum quantum opus est, sapit.

Lactant. lib. II. Instit.

Imitare igitur Agricola: qui studio scientia flagrantem animum coercuit, tenuitque, quod est difficillimum, ex Sapietia modum.

Tacit. in Agric.

Nam nos plerique hodie, ut omnium rerum, sic litterarum intemperatiam quoque laboramus: nec vita, sed schola discimus. Quo-veriloquio claudo & consigno hunc librum.

Seneca Epistola CVII.

I. LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI SECVNDI

CAPVT I.

De imperio vniuersè dictum. eius necessitas in Societate ostensa, & fructus.

IAE huius Rectores ostendi tibi: sed communiter, & ostendi tantum ipsam mihi, sodes, ingredi: ego qui sequare atque assequare eos, dicam. nec id per stadia solum singula, sed pænè passus. Vita Civilis in Societate est: Societas in duabus rebus, Commercio & Imperio. Illud alterius argumenti est, hoc mei. quod definitio, CERTVM ORDINEM IN IVBENDO ET PARENDO. Cuius tanta vis siue necessitas potius, ut hoc vnum fulcrum sit rerum humanarum.

* Nempe Moralis aut Occonomici. Definitio Imperij.

Sine imperio enim nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum

Cic. III. de Legib.

LIBER I.

hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.

Et quod sequitur, magna eius vtilitas. Regere enim & regi, non solum inter ea quae necessaria, sed & vtilia.

Istud sanè est vinculum, per quod res publica coheret: ille spiritus vitalis, quem haec tot millia trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & praeda, si mens illa imperij subtrahatur.

Denique haec Circæa illa virga, quâ tacta feræ hominesque mitescunt. quæ è ferocibus vniuersis, singulos, suo quemque metu, obediens facit.

At contra, ruunt omnia, vbi non hoc firmamentum: diffluunt, vbi non hoc coagulum. & nimis pro vate, ille vates:

Sophocles.

Anarchias γδ μείζον ἐκ ἐστὶ κακόν.
Ἀπὴ πόλεις ὀλλυσθαι, ἢ δ' ἀναστῆσαι
Οἴκας τίθισθαι, ἢ δ' ἐσθ' μάχῃ θύρεσσιν
Τετραπῶς καταρρήγυσθαι, ἢ δ' ὀρθομένων
Σώζει τὰ πολλὰ σώμαθ' ἢ πειθαρχία.
Confusione tatrius nullum est malum.
Haec perdit vrbes, ista perdit & domos
Vastaque reddit, Martis in certamine
Haec terga vertit. ritè sed parentium
Res seruat atque vitam Obedientia.

CAPVT II.

Diuisio Imperij. Principatus, prima & optima eius pars. id variis argumentis ostensum.

IMPERIVM hoc autem triplex: Principatus, Optimum, & Populi status.

Tacit. lib. III.

Nam cunctas nationes & vrbes (ait meus scriptor) Populus, aut Primores, aut Singuli regunt.

Et quidquid scrutere: nec cœtum aliquem socialem sine vllâ harum formarum reperies, nec in eo aliam præter istas.

Miscetur inter se, fateor, & remittuntur aut intenduntur: sed sic, vt propendat & præponderet semper aliqua pars, à quâ iure ei nomen.

Sed quæ ex his optima? diu hoc in lite. quam soluit & non soluit idem ille noster. *Dilecta*, inquit, *ex his & constituta reipub. forma facilius laudari quam euenire: aut si euenit, haud diuturna esse potest.* Ego si non veriùs, clariùs rem aperio, & præfero palàm Principatum. Mouent me ista:

Quod ille vetustissimus: *πρώτη & παλαιότερη βασιλεία: primus & diuinissimus Principatus.* Aristot. in Polit.

Et certum est omnes antiquas gentes regibus primùm paruisse. Cicer. III. De Leg.

Idquæ in terris nomen imperij primum fuit. Sallust. Catil.

Vt verissimè præfatus sit ille, *Principio rerum, gentium nationumque imperium penes reges erat.* Iustin. lib. I.

Addo, quòd ad naturam aptissimus. Docent animantes ceteræ, in quibus imago hæc imperij: docent plerique hominum. & orbem peragra, pauci libertatem, pars magna iustos dominos volunt. sed & habent. Sallust. Epist. Mithridatis.

Idem secundùm rationem maximè. *Unum enim imperij corpus, vnius animo regendum videtur: sicuti ab vno gubernatore, vna nauis.* Tacit. I. Annal.

Plures, quid mihi adfers? turbas. non aliter, quàm *εἰ θέλωσι* Seriaus. *ἄνθρωποι γὰρ ἐστὶν ἅπαντα, πάντα συμφλεχθέντα ἀπὸ τοῦ πυρὸς: si duo Soles velint esse, periculum ne incendio omnia perdantur.*

Arduum enim semper eòdem loci potentiam & concordiam esse. Tacit. IV. Annal.

Itaque pacis interest, omnem potestatem ad vnum conferri. I. Hist.

Legimus, imò ipsi vidimus, discordantis sæpe patriæ non aliud remedium fuisse, quàm si ab vno regeretur. I. Annal.

Nec dissentiant à me prudentes. Ille clamat: *ὁ βασιλεὺς, ὡς* Plato Polit. *θεὸς ἔστι ἀνθρώπων: rex, deus quispiam humanus est.*

Alius, *Ἐξ ἰδὸς βασιλεῖς: Ex Ioue sunt reges.* Callimachus. Et ter-

Difficile, nec certum de iudicium.

Optimus tamen Princi- parus videtur.

Qui veris- sissimus.

Idem ex natura maxime.

Ex ratione, & usu.

Nam pluriùs imperium ad plures tradit.

Discordiam gignit.

Contra pacem Principatum.

Pro quo & veteram astitit.

Homes. Et tertius inculcat *— Διοσέφειας βασιλείας: à Ioue educatos reges.*

Liu. lib. XXVI. Quinetiam non nemo: *Regnum res inter deos hominesque pulcherrima.*

Iliad. β. Vt iure concludam & optem cum Homero: *— εἰς νότον ἔστω* *Εἰς βασιλίδε.*

— herus vnicus esto, Vnicus & Princeps.

Nam plures rationes scio, nec affero, in hoc angusto circo alienorum verborum, cui me inclusi.

CAPVT III.

Principatus definitio. per partes declaratio. & primùm, vtrius sexus ille sit?

NEC tamen Principatum omnem confusè extollo, sed verum & legitimum. quem definitio, **VNIUS IMPERIVM, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM, SVSCEPTVM GESTVM QVE PARENTIVM BONO.** in quâ formulâ, nisi fallor, non vim solùm omnem boni Principatus inclusi, sed & ad illum viam. Diducam, & explicabo. Posui primò, **VNIUS IMPERIVM.** virine, an fæminæ? Vtriusque. sed illius maximè: quia iubet sic natura.

Aristot. I. Polit. cap. VII. *Τότε γὰρ ἀρρεν, φύσει τὸ θῆλε ἡγεμονικώτερον: Nam quidquid masculum, naturâ magis factum ad imperandum, fæmineo.* Virorum id minus. Vix fæminarum.

Etiam ratio. Nam palàm est quòd ille conditor nostri deus, fæminis quidem *— peccus instruxit dolis,* *— Sed vim negavit.* Que imbecilla.

Senec. Octau. *— nulla diu fæmina pondus habet.* Que inconstantes.

Propert. lib. II. Eleg. *— nulla diu fæmina pondus habet.* Que non adspicientes.

Tacit. xv. Annal. *Ne prudentiam quidem plenè. & plerumque muliebri consilium deterius.*

Atqui

CIVILIS DOCTR.

Atqui hæc imperij vera instrumenta. Sed adde & vitia. quia non imbecillis tantum & impar laboribus hic sexus, sed si licentia adsit, sævus, ambitiosus.

Quid etiam si sæpe lubricus? quàm in lubrico tunc respublica. Nec enim femina, amissa pudicitia, alia abnuerit.

Denique indecorum, & feruum nimis hoc seruitium. Doctor meus de barbarâ quapiam gente. Femina dominatur. in tantum non modò à libertate, sed à seruitute degenerant.

Atque his causis videatur fæminis sufficere obsequij gloria.

Ecce tamen & tela non imbellia pro imbelli sexu. Pro iis hæc ratio. quòd Nulli præclusa est virtus. omnes admittit.

Nec sensum, nec sexum eligit.

Et reuerâ, nõnne eximiæ aliquot reginarum lectæ nobis, auditæ, visæ? quæ fortes, cautæ, castæ, virilibus curis, fæminarum vitia exuerant.

Pro iisdem, consensu aliquot gentes. Britanni illi veteres non regno solùm præfecere, sed bello. Solitum quippe Britannis, fæminarum ductu bellare.

Germani viris ipsis ante-tulerunt: & inesse iis sanctum ali- quid ac prouidum putarunt.

Itaque nec consilia earum aspernabantur, nec responsa negligebant.

Imò plerasque earum (rides an ringeris?) fatidicas, & augescente superstitione, arbitrabantur deas.

Capaces igitur sceptri: vt hi quidem censent. atque etiam ego, nisi lex aut mos patrius aliter iubent.

CAPVT IV.

Quomodo capiendus Principatus? duos legitimos modos esse, Electionem & Successionem. & de vtraque aliquid dissertum.

NAM hæc ante omnia seruo. ideo addo, MORIBVS AVT LEGIBVS DELATVM: non temerè initium & velut

LIBER II.

& velut caput regie huius via muniens, quia multi calcare eam volunt pede non recto.

Natura mortalium auida imperij est, ait ille:

Et alter: Vetus ac pridem insita mortalibus potentie cupido: Et id natura vitio.

Eaque cunctis affectibus flagrantior.

Itaque Principatum multi appetunt, nec boni ipsi, nec bono fine. quos repressit tamen mos siue lex gentium repagulo duplici, Electionis & Successionis. Hanc appello, CVM GENTILIS IS HONOS EST, ET PRINCEPS E PRINCIPE NASCITVR. Illam, CVM SPRETONA TALIVM IVRE, SVFFRAGIIS DESIGNATVR. Electio, antiquior. tamen Successio receptior, & aspectu aliquo melior: quia verum est

Minore discrimine sumi Principem, quàm queri.

Turbis etiam hoc obstaculum. cum alioqui magnis aut nouis conatibus opportuni sint transitus rerum.

Nam clarum est, prauas aliorum spes cohiberi, si successor non in incerto.

Princeps ipse per hanc viam securior, & pluribus velut munimentis insistit.

Oraculum est, Non classes, non legiones, perinde firma imperij munimenta, quàm numerum liberorum.

Tamen alijs ratio magis placet alia. & aiunt, Imperaturum omnibus, eligi debere ex omnibus.

Vel ideò, quòd plerumque Optimum quemque Electio inuenit.

Nam nasci & generari à principibus, fortuitum, nec vltra æstimatur: cooptandi iudicium integrum, & si eligere velis, consensu monstratur.

Minus etiam seruilis hæc species. & loco libertatis erit, si eligi incipimus.

F Sed

Sed vtra harum rectior, non rectæ viæ aliæ: nec quisquam imperium flagitio questum bonis artibus exercuit.

Imò nec diu exercuit. quia nulla questita scelere potentia diuturna est.

CAPVT V.

Initia Principatum plerumque laudabilia: sed id non satis. perseverandum esse.

SED addidi etiam, SVSCEPTVM GESTVM QVE. nec geminaui temerè, quia sunt qui suscipiant rectè, non gerant & finiant. ego autem palmam hanc in metâ, non in carceribus figo. Fit malo vitio, an fato humani generis, vt

Principia Principum ferè bona: ac non finis.

Initia magistratum aut Principum ferè meliora sunt, sed finis inclinet.

Poëta non nesciuit: — mitissima fors est

Regnorum, sub rege nouo.

Imò nec ipsum vulgus. qui accipiunt regem letantes, vt ferè ad noua imperia.

Spei suæ quàm sæpè falsi! Nam plerique regnantium, suone an seruitij ingenio, dum adipiscuntur dominationes multâ caritate sunt; & maiore odio, postquam adepti.

Fit ideò, quia plurimùm simulatæ eæ virtutes: cum sciant omnes, Nouum imperiũ inchoantibus, vtile esse Clementiæ famam.

Aut certè non altè insitæ. ideoque peccare paullatim indulgentiâ fortune, & prauis magistris, discunt audentque.

Sive etiam Regni ipsius natura hoc fert, vt diuturnitate in superbiam mutant.

At malè. Imperium enim iis artibus facillimè retinetur, quibus initio partum est.

Quòd si se mutant: videant, ne Fortuna quoque cum moribus immutetur.

CAPVT

CAPVT VI.

Quis finis, quòd actiones omnes Princeps dirigat? Bonum publicum id esse, & seponenda priuata.

DENIQUE in extremo posui PARENTIVM BONO: in ijs verbis Finem ipsum veri Principatus complexus, & candidam illam metam, ad quam currat Regius hic athleta. quæ non aliud, quàm subditorum commodum, securitas, salus.

Cicero v. de Rep. Nam moderatori reipub. beata ciuium vita proposita est.

Beatitas ciuium, Principi preposita

Ibidem. Vt ea opibus firma, copiis locuples, gloriâ ampla, virtute honesta sit.

Xenoph. in Memorab. Socrat. lib. III. Te spectas? erras. καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς αἰρεῖται, ἐχ' ἴνα ἑαυτοῦ καλῶς ὀπιμελήται, ἀλλ' ἴνα καὶ οἱ ἐλόμφοι δεξέτητον εὖ πράττωσι: nam rex eligitur, non vt sese molliter curet, sed vt per ipsum, ij qui elegerunt, benè beateque agant.

Arist. viii Polit. cap. x. Hac vnâ in re maximè ab ille à Tyranno. quòd ὁ μὲν τῷ ἑαυτοῦ συμφέρον σκοπεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς, τὸ τῶν ἀρχομένων: Tyrannus suum ipsius commodum spectat & querit, at rex subditorum.

Qui verè est Homericus ille ποιμὴν λαῶν: pastor populorum. Scias igitur quisquis hoc nomine, ciuium non seruitutem tibi traditam, sed tutelam.

Indidem. Nec rempublicam tuam esse, sed te reipublica. Vatem audi:

Claud. ad Honor. Tu cinem patremque geras, tu consule cunctis, Non tibi: nec tua te moucant, sed publica damna.

Tacit. iv. Histor. Malus ille, qui ex magnâ Fortunâ licentiam tantum vsurpat:

Ibidem. Qui non ad curas intentus, sed stupris & adulteriis Principem agit.

Sallust. At verus bonusque noster intendit, vigilat: & scit, Maximo imperio maximam curam inesse.

CIVILIS DOCTR.

44 *Omnium somnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupationis.*

Seneca Conf. ad Polyb.

Ideò remissum aliquando animum habebit, nunquam solutum. Ibidem.

Vigilans autem Princeps, firmus.

Hoc subditorum bono fiet, hoc eius. quia illius demum Principis magnitudo stabilis fundataque est, quem omnes tam supra se esse quam pro se sciunt. Ibidem.

CAPVT VII.

De viâ rectâ quam Princeps ingrediatur: & primùm de Virtute. ostensum hanc ei, suâ causâ, necessariam.

VERVM ecce Principem definiui: formabo tibi nunc eundem, & quî perueniat ad salutarem illam metam velut manuducam. Inclusa sanè hæc via in ipso Boni publici fine, fateor: (nemo enim sic geret, qui non ipse bonus: nec id solùm, sed & prudens:) verùm inclusa occultè. ego educam, aperiam, & totum hoc imperâdi iter tenuiore quodam, vt sic dicam, fabulo sternam salubrium præceptorum. Duo sunt quæ legitimum & numeris suis absolutum Principem faciunt: Prudentia & Virtus. illa vt in Actionibus eius cluceat, hæc in Vitâ. De Virtute præmittam: quæ profus & Regi assumenda, & per eum his qui regnantur. Regi: quia ita decorum est, vt probitate emineat, qui dignitate. Cyrum lubens audio: qui

Ad finem Boni publici duo conducunt: Virtus & Prudentia. Illa, Principi conuenit, ex decoro:

Οὐκ ἄετο προσήκειν μηδὲν ἀρχῆς, ὅστις μὴ βελτίων τῶν ἀρχομένων: non censebat conuenire cuiquam imperium, qui non melior esset iis quibus imperaret.

Xenophon Pæd. i. x.

Vulgò ita iudicamus; & vbi suffragiorum res, plerumque ὁ βασιλεὺς καὶ τίταται ἐκ τῶν ἐπιτετιῶν καὶ ὑπεροχῆν τῆς ἀρετῆς; ἢ πρῶτον τῶν δὲ τῆς ἀρετῆς: rex constituitur ex idoneis aptisque ob eminentiam virtutis, aut actionum quæ à virtute.

Aristot. v. Polit. cap. x.

Meo sanè & poëtae puncto, Qui rectè faciet, non qui dominatur, erit rex.

Auson. in Monof.

Sed

LIBER II.

Sen. r. De vita. *Sed & fama eius hoc postulat: quæ parùm pura, si non vita. Omnia enim facta dictaque Principis rumor excipit:* Ex fama:

Indidem. *Nec magis ei, quàm Soli, latere contingit.*

Indidem. *Vt iure canere debeat qualem famam habeat: qui qualemcumque meruerit, magnam habiturus est.*

Tacit. r. Hist. *Eò magis, quòd inuisum semel Principem seu benè seu malè facta premunt.*

Etiam regni firmitas sic poscit, quia

Ex utili.

Seneca Thyest.

*— ubi non est pudor
Nec cura iuris, sanctitas, pietas, fides,
Instabile regnum est.*

Tacit. r. Hist.

Sit ante oculos Nero, & qui alij tyrannorum: quos sua immunitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulere.

Ad exitium natae voces,

Seneca Thyest.

*— sanctitas, pietas, fides,
Priuata bona sunt. quæ iuuat, reges eant.*

Et vsu disces.

CAPVT VIII.

Subditorum etiam causâ Principi virtutem induendam, & ipsis instillandam. sine qua probus aut diuturnus nullus coetus.

IAM & Principi cura altera, vt cum ipse bonus, subditi etiam tales. Vbi virtus abest, quæ societas non dicâ laudabilis, sed firma? Quod de opido poëta, de statu omni dixeris: *Infirmus reip. status sine virtute:*

Plaut. Persa.

Si incolæ benè morati sunt, pulchrè munitum arbitror.

Ibidem.

*Sin aliter: profectò
— centuplex murus rebus seruandis parum est.*

Polyb. lib. vi.

Audi Prudentiæ alumnum: Ille reipub. status optabilis & firmus est, in quo & priuatim sanctè innoxieque viuatur, & publicè Iustitia ac Clementia vigent. Cum eâ firmus et felix.

Plato Alcib. i.

Audi & Sapientiæ: Εἰ μέλλεις τὰ τῆς πόλεως πράξεν ὀρθῶς & καλῶς, ἀρε-

λός, ἀρετῆς σοὶ μεταδοτέον τοῖς πολῖταις: Si remp. rectè laudabiliterque instituis gerere, virtus tibi cum ciuibus communicanda est.

Hos, inquam, potiùs, quàm illos malè callidos. qui eò multo patientiores reges censent, quò illi quibus imperitant nequiores fuere.

Quòd patientiores seruitutis arbitrantur, quos non deceat nisi esse seruos.

Sed hæc subuersa. Sed profectò hac ipsâ in re errant. Nam pessimus quisque asperrimè rectorem patitur.

Quò quis melior, hoc ingi patientior. Contrà boni, mites & obnoxij, metuentes magis, quàm metuendi.

Et ab ore veritatis illud est, — facile imperium in bonos.

Iure igitur dabis operam, cum ipse bonus atque strenuus sis, uti quàm optimis imperites.

CAPVT IX.

Subditos probos fieri maximè à Principis exemplo. cuius incredibilis vis in utramuis partem.

Hoc duplici viâ assequere, Legum & Exempli. De illâ, mox tangam: de hac nunc habe.

Subditi ad Principem se formant. Quales in republicâ principes sunt, tales reliquos solere esse ciues. — componitur orbis Regis ad exemplum.

Eius caussa. Nec caussa occulta. quoniam ad alta illa versæ plerumque mentes & oculi: nec tam imperio nobis opus, quàm exemplo.

Duci natura mansueti, quâ rogi. Quod vrget efficacius, quàm ipsæ leges. Obsequium enim in Principem & emulandi amor validiora, quàm pœna ex legibus.

Facta Principum, iussa. Quanquam illud ipsum tacita quædam lex est. quoniam hæc conditio principum, ut quidquid faciant, præcipere videantur.

Et vo bono, plerique boni. Vis tuos bonos? ipse esto. Rectè facere Princeps ciues suos, sciendo, docet.

Rex

Seneca Thyest. Rex velit honesta, nemo non eadem volet.

Cicer. III. De Leg. Solutos & malos? te solue. Nam Vicia non solum ipsi Principes concipiunt, sed etiam in ciuitatem infundunt: plusque exemplo, quàm peccato nocent.

Tacit. III. Annal. Et bene noster: Vnius inuidiâ (addo ego, & culpâ) ab omnibus peccatur.

CAPVT X.

Distinctius de Virtutibus Principis dictum. & primum de Iustitiâ, quàm ea necessaria: etiam in ipso Principe.

ERGO Virtus Principi decora & utilis. omnisne? ita cenleo. sic tamen ut species eius quasdam magis necessarias fatear, quæ eminent & propriè regnum sibi postulant in Regno. Hæc mihi duorum generum: & sunt quædam ut minima sidera, quædam ut magna. Inter magna luminaria habeo, Iustitiam & Clementiam. è quibus illam veluti Solem facio: qui nisi Imperiorum omne corpus illuceat, tenebræ in ijs, tempestas, nimbi.

Cicer. II. Offic. Tanta enim huius vis est, ut nec ij quidem qui scelere ac maleficio pascuntur, possint sine vllâ particulâ Iustitiæ viuere.

Quam in hac meâ re definitio, VIRTUTEM IVS ET AEQVVM IN SE INQVE ALIIS FIRMITER SERVANTEM. In se, dixi: quia Principem ipsum huic alligo: quem legibus placet subiici, etsi (quorundam sensu) Principi eas nemo scripsit.

Plin. Panegy. Plato in Politic. Nam ἀνομία sanè μοναρχία, χαλεπή, καὶ βαρυτάτη ἐκνομία: illex legibus Principatus molestus, & cui haud facile subsis.

Spart. in Anton. Carac. Turpe illud, Licet, si libet.

Seneca Troad. Hoc pulchrius: Minimum decet libere, cui nimium licet.

Cic. Orat. pro Rabir. Et meminerit Princeps, non solum quantum sibi commissum, sed etiam quatenus permissum sit.

Poëta

Poeta illud falsum & improbum:

Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta Incipit.

Lucan. lib. VIII.

Imo firmat:

Oratoris hoc verius: Ius & aequitas, vincula civitatum.

Cic. Paradox.

Et facit verè Regnum.

Item illud diuini viri: Remota Iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia?

Aug. I v. De ciuitat.

Voci contra-ria & improbe

A barbaro istud barbarum: In summâ fortunâ id æquius, quod validius.

Tacit. xv. Annal.

Opposita meliores:

Contrâ, à rege illud regium: Cùm omnia possimus, sola credimus licere nobis laudanda.

Theodahad. apud Cassiod. Var. lib. x.

Poeta etiam sapienter:

Οὐ τὰς κρατύντας χεὶρ κρατεῖν, ἀλλὰ καὶ χεῖρ ἄνθρωπων· Non fas potentes posse, fieri quod nefas.

Euripid.

Malitioso item dogmati

Denique nec Euphemi illius sermo: Ἄνθρωποι τὴν πόλιν ἀρχὴν ἔχουσι, ἐδὲν ἀλλοθρον ὄν, πῶς ἐπιφέρει: Viro aut vrbi principi nihil iniustum quod fructuosum.

In Thucyd. lib. vi.

Dogma simplicius ac purius.

Apage. ab ore aureo aurum illud purius: Εγὼ δὲ ἐδὲν νομίζω γὰρ ἀνδρῶν, ἀλλῶς τε καὶ ἀρχόντων, καλλίον ἐστὶν κτήματα ἐδὲ λαμπρότερον ἀρετῆς καὶ δυνάμειος ὄντος. Ego verò nullas opes viro, ac præsertim Principi, pulchriores honestioresque censeo, quàm Virtutem & Iustitiam.

Xenop. de Cyri Exped. lib. vii

Gloria Iustitia adjecta:

Et fructum Regi quid ingerunt? gloriam potiùs. Fundamentum autem perpetuæ commendationis & famæ Iustitia est: sine quâ nihil potest esse laudabile.

Cicer. III. de Offic.

Et panè diuinitas.

Præclarè Principum princeps: Pietate & Iustitia, Principes dij fiunt.

Augustus apud Senec. in Ludo.

CAPVT XI.

Iustitiam administrandam Subditis esse. æquabiliter: temperanter: & sine cumulo legum. remoto etiam litium studio.

EAM igitur in se Princeps seruet: nec id solùm, sed, vt addidi, IN ALIIS. quia Diuam hanc asserere, vnâ cum regni munere ei munus. Originem sceptri si repetis, Fruendæ

Ius reddere. primū sibi, ceteris minus.

Cic. II. de Offic.

Fruendæ iustitiæ causâ reperies olim benè moratos reges conserutos.

Hac causâ creatus maximè:

Ibidem.

Quid enim aliud quam contra vim & manuariam illam legem inuenti & inuicti isti? vt essent, qui summos cum infimis pari iure retinerent.

Aristot. v. Polit. cap. x.

Benè Sapientiæ filius: βασιλεὺς ὁ βασιλεὺς ἐστὶ φύλαξ, ὅπως οἱ μὲν κεκτημένοι τὰς οὐσίας μηδὲν ἀδικον πάραωσι: ὁ δὲ δῆμος, μὴ ὑβρίζηται μηδὲν. Rex debet & vult esse custos, vt nec opulenti iniustum aliquid patiantur, nec plebs contumeliam accipiat.

vt summus cuiusque detur, seruetur.

Hesiod. Theog.

Benè & Musarum filius: Τέτρα γὰρ βασιλεὺς ἐχέμενος, ἕνεκα λαοῖς βλαπτομένοις ἀγορησι μετὰ τῶν ἔργων τελευτῶσι: Hac vna, reges olim, sunt sine, creati: Dicere ius populis, iniusta que tollere facta.

Senec. De Clem. I.

Ius ergo noster dicat, reddat: & id habeat supra omnem iniuriam positum.

Ius sit æquus:

Tac. XIII. Annal. I. Histor.

Nihil in penatibus eius vanale sit, aut ambitioni peruium. Causas reosque audiat. quia inauditi atque indefensi, tanquam innocentes pereunt.

Sine pretij aut gratiæ aspectu:

Aristot. Rhet. I. cap. III.

Leges ne violet. ἐν γὰρ τοῖς νόμοις ἐστὶν ἡ σωτηρία τῆς πόλεως: nam in legibus salus ciuitatis sita:

Ex legum præscripto.

Colum. lib. I.

Interdum tamen temperet. quia haud frustra summum ius, antiqui summam putarunt crucem.

Tacit. IV. Annal.

Nouas parcè ferat. nam & illud verum, Corruptissima re publica, plurimæ leges.

Nonne aut multæ leges fugiendæ:

Ibid.

Hoc æuum si vides, fateare, vt antea flagitiis, sic nunc legibus laborari.

Annal. XI.

Inde litigandi ars & studium: vt quemadmodum vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam aduocatis ferat.

Et fori hac litigia.

Ibidem.

Inde publicæ mercis nihil tam vanale, quàm aduocatorum perfidia.

Et cur dissimulem? pestis Europæ caninum hoc studium. Colum. lib. 1.
quod haud temerè quispiam concessum latrocinium dixit.

Catonis prisici voto meum adsonet, *Forum muricibus sterni.* Plutarch.

Et medeatur noster Princeps: videatque ne legibus fundata Plin. Pa- neg.
ciuitas, legibus euertatur.

Sine caussidicis satis felices olim fuere, futuraeque sunt vrbes. Colum. lib. 1.

CAPVT XII.

Clementia definita. Principi commendata. quæ amabilem eum, quæ firmum, quæ illustrem facit.

PRÆFERO nunc Principi lumen alterum, Clemen-
tiam: id est, vt ego appello, Imperiorum Lunam. Mitis
& mollis ea Diua: quæ lenit, quæ temperat, noxios eripit, la-
psos erigit, & seruatum it eos ipsos qui se perdunt. Nec de-
scripserim eam aliter, quàm VIRTUTEM ANIMIA POE-
NA AVT VINDICTA AD LENITATEM CVM IVDI-
CIO INCLINANTIS. Hæc homini omnium virtutum
conuenientissima, quia humanissima. sed

Clementia
numera.
Eius descri-
ptio.
Conuenientif-
sima Princi-
pi:

Nullum tamen ex omnibus magis, quàm Regem aut Principem Sen. 1. De Clemen.
deceat:

Quia plus habet apud illos quod seruet, ac maiore in materia
apparet.

Qui largiter
exercere po-
test:

Quia etiam omnia conciliat, quæ sceptro digna. Amo. Ibidem.
rem inprimis:

Et debet
quia gratiam
si parat:

Qui vult amari, languida regnet manus. Seneca Tragic.

Inselam.

Securitatem, quæ ex amore.
Non enim sic excubie, nec circumstantia tela,
Quàm tutatur amor. Claud ad Honor.

In regno fir-
mitatem.

Et cetera vi aut fraude perrumpas: hæc arx inaccessa, hoc in-
expugnabile munimentum est, munimento non egere. Plin. Pa- negy.

Etiam firmitatem. Nam firmissimum id imperium, quo obe-
dientes gaudent. Li. lib. VIII.

Contrà

Contrà autem,
Inuisa nemo imperia retinuit diu.

Seneca.

Euentibus omnis æui crede. qui benignitate ac clementiâ im-
perium temperauere, his candida & lata omnia fuisse: etiam hostes
æquiores quàm aliis ciues. Nec cruci
aut imites
unquã diu-
turni.

Sallust. ad
Cas.

Adde, quòd æterna gloria ab hac viâ: nec vllâ re propius ho-
mines ad deum accedunt, quàm salute hominibus dandâ. Sed & glo-
riam parat:
Imò velus
diuinitatem.

Cicero pro
Ligar.

Poëta, versibus aureis:

Tacit. 1.
Octau.

Pulchrum eminere est inter illustres viros:
Consulere patriæ, parcere afflictis, ferâ
Cæde abstinere, tempus atque iræ dare,
Orbi quietem, saculo pacem suo.
Hæc summa virtus, petitur hæc cælum via. Audiat, re-
condat, Prin-
ceps.

Tacit. II.
Annal.

Vsurpet igitur meus Princeps: & amorem apud populares,
metum apud hostes querat.

XII. Ann.

Nec dominationem, & seruos, sed rectorum, & ciues cogitet: Rex esto, non
Dominus.
Clementiamque & Iustitiam capeffat.

Odyss. 6.
& alibi.

Ita Homeri illud conueniet:

— Πάτρις δ' ὡς ἦν ἱερ.
— mitis erat patris instar. Item pater:

Ita Biantis illud eueniet: *τῶς ὑπηρέτες φοβέονται μὴ ἄνωγον, ἀλλ' ὑπὲρ*
ἄνωγον: timere subditos non illum, sed pro illo. Vt illi ri-
meant, non
illum.

CAPVT XIII.

Clementia vberius commendata, sed cum temperie. Abire eam à Iusti-
tialeniter. nec tamen soluere eâ vim Imperij, sed vincere lento nodo.

SED vsurpet (non temerè à me positum) CVM IVDICIO.
quia absque illo, mollities hæc & lentitudo sit, & flagi-
tium, adeò non virtus. Secedit paullùm, fateor, ab acri illo
Iustitiæ Sole hæc Luna: sed secedit, non discedit, diuersa po-
tius quàm aduersa. Iustitia ipsa nihil indignetur, haud vs-
quequaque adhærere sibi Principem nostrum pede presso:
quoniam sine peste & pernicie id nõ potest generis humani. Electio à in-
sto clementia:
Sed bono no-
stro.

G 2 Flagitia

Flagitia enim & facinora sine modo sunt: Tac. III. Annal.

Περύκασί τε ἀναγρεῖς, ait ille. καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἀμαρτάνων, καὶ ἐν ἐστὶ νόμῳ... nati omnes peccare & labi sunt, quā priuatim, quā publicè, neque lex est quæ satis validè vetet aut capiat modum.

Quæ distimulanda: aut omnes & omnia perdenda.

Ita necessarium est, sæpè dissimulet, & malit videri inuenisse bonos quàm fecisse. Tacit. in Agric.

Crebra punitio vilescit.

An rigidè semper puniat? non ex publico id vsu. quia seueritas amittit assiduitate auctoritatem: Senec. I. de Clemen.

Imò vitas peccata.

Et nescio quo obnitendi vitio, videbis ea sæpe committi, quæ sæpe vindicantur. Ibidem.

Rebelliones excitat.

Sed nec ex ipsius priuato. quoniam vt arbores quædam recisæ pullulant: ita regia crudelitas auget inimicorum numerum, tollendo. Ibidem.

Temperatus enim timor est, qui cohibet: assiduus & acer in vindictam excitat. Ibidem.

Nec timor coërces.

Verissimè dixerim: Sequitiam plus timoris quàm potentie addit. Sallust. Iugurth.

Metus autem & Terror infirma vincula caritatis. quæ vbi remoueris, quæ timere desierint, odisse incipient: Tac. Agric.

Et repertis auctoribus, tollent animos. VI. Ann.

Infame hoc etiam Principi.

Et tamen fac proficere. quæ hinc gloria? Principi non minùs turpia multa supplicia, quàm medico funera. Sen. I. De Clemen.

Et Iustitia omnino temperanda:

Melior ergo via altera. & veri benignique Principis est, ad Clementiæ commodum, transilire interdum terminos Æquitatis, quando sola est Misericordia, cui omnes virtutes cedere honorabiliter non recusant. Caffiod. XI. Var.

In leuiter errante, aut se-rio pœnitente.

Clementis Iustitiæ exemplum, siue præceptum hoc habeat. Omnia scire, non omnia resequi; paruis peccatis veniam, magnis seueritatem commodare: nec pœna semper, sed sapius pœnitentia contentus esse. Tacit. Agric.

— ignoscere pulchrum
Iam misero. pœnaeque genus, vidisse precantem. Claudias.

Cleon

Thuc. lib. III. Cleon quid mihi obgannit? Tria esse αἰσχρολογία, καὶ ἰσοδοξία, καὶ ἐπιείκεια, nocentissima Imperio, Misericordiam, Blandiloquentiam, & Lenitatem. Non resoluim imperium benignitas.

Claud. Parneg. Malij.

Mentitur. nam & Clementiæ sui nerui, & — peragit tranquilla potestas
Quod violenta nequit: mandataque fortiùs vrget Imperiosa quies. Imò efficacius iuber quædã & patras.

Plinius lib. VIII. Ep.

Malè sanè terrore veneratio acquiritur. longèque valentior amor ad obtinendum quod velis, quàm timor.

Sallust. ad Czf.

Crispi gemmâ hæc configno. Equidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba quàm diuturna arbitror: neque quemquam à multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat. Eam vitam, bellum aeternum & anceps gerere. quoniam neque aduersus, neque ab tergo aut lateribus tutus sis, semper in metu aut periculo agites. O non nisi è calo verba! Hauri, Principes, hauri.

CAPVT XIV.

De fide adiunctum, quæ Iustitiæ origo aut suboles. Ea commendata, vt columen humani generis. Gloriosam hanc Principi esse. vtilem. Spreti ab Etruriâ doctores noui.

Cicero I. Offic.

HABES duo lumina. de quorum fulgore & quasi re-percussu, ecce tibi duo altera accensa, Fidem & Modestiam. E quibus illa Iustitiæ ita vicina est, vt alteram ab alterâ oriri verè dixeris, nec refert vtram. Nam & Fides Iustitiæ fundamentum est.

Et hæc in animo non subsidet, nisi in quo illius honos & amor. Eam describere breuiter possum, EFFECTVM, QVOD IN NOBIS SIT, DICTI AVT PROMISSI. Virtus, quæ iure omnino cara sit Principi, cui sua aut publica res cara. Nam hæc

Senec. Ep. LXXXIX.

Sanctissimum humani pectoris bonum est. Commendatio.

Silius ad Fidem.

Ante Iouem generata, decus diuinique hominumque, Qua sine non tellus pacem, non æquora norunt: Iustitiæ consors, tacitumque in pectore numen.

G 3 Quam

CIVILIS DOCTR.

Quam nec immeritò in Capitolio vicinam Iouis optimi maxi-
mi Romani esse voluerunt. Cato Cen-
forius.

Vt enim ille tutor humani generis, sic ista: nec vlla res ve-
bementius remp. continet, quàm Fides. Cicer. 111.
Offic.

Itaque eam magnoperè censemus conseruandam:
Fama suadet: quoniam Auctor ad
Heren.
lib. 111.

— Καλόν τι γλώσσ' ὅτ' ἰστίς παρή:
— res pulchra, lingua cui fiet Fides. Euripid.

Fructus suadet. Καὶ ἀνώγειν γιγνομένων τῶν σωθηκῶν ἀνήρηται ἢ πῶς
ἀλλήλους ῥεῖα τῶν ἀνθρώπων: & infirmatis violatisque pactis, tollitur
inter homines commerciorum vsus. Arist Rhetoric, ad
Theod. 1.
cap. xv.

Planè igitur perfidiosum & nefarium est, fidem frangere, quæ
continet vitam. Cicero pro
Q. Roscio
Com.

Et vbi isti doctores noui?
Ὅσων ἔτε βωμὸς, ἔτε πίστις, ἔτ' ὄρα & μένει:
Queis nec ara, nec fides, nec vlla firma pactio est. Aristoph.
Acharn.

Qui aures Principum venenant, & suadent, Vt omnia re-
cta & honesta neglegant, dummodo potentiam consequantur. Cicer. 111.
Offic.

Qui intermortuum illud recoquunt,
— ius regnandi gratiã
Violandum est. alius rebus pietatem colas. Ex Eurip.

Heu vani, falsi! Nam Fides nullã necessitate ad fallendum co-
gitur, nullo corrumpitur premio. Seneca
Epistola
LXXXII.

— Fulgentibus ostro
Hæc potior regnis. Silius lib.
XIII.

Fraudes & captiunculas miscent? scio. & perfidos nun-
quam causa deficiet, cur pacto non stent: Liu. lib. ix.

Semperque aliquam fraudi speciem iuris imponent. Ibidem.

Sed audiant generosum Brasidam. Ἀπάτη δ' ἀρετῆς ἀρχὴν τοῖς
τε ἐν ἀξιώματι πλεονεκτοῦσι, ἢ βία ἐμφανεί: Lis qui in dignitate sunt, tur-
pius fraude honestã circumuenire aut ledere, quàm vi apertã. Thucyd.
lib. iv.

Nam

LIBER II.

Nam quod nonnulli sibi sumunt, nullam esse fidem que infi-
deli data sit: ³⁵ Etiã in-
do seruanda:

Ibidem. Errant, & querunt latebram periurio.

Ambr. 11.
de Offic. Nam Fides etiam perfidis præstanda est:
Etiã inter arma. &

— optimus ille
Militia, cui postremum est primumque tueri
Inter bella fidem. Etiã hosti.

Apagite igitur istos, ô mei reges:

— neurumpite fœdera pacis,
Nec regnis posserte fidem. Ibidem lib.
11.

Hoc cogitate. ἐκ ὀπιουμένην, φοβούμενος τὴν τε παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίαν, Periuris deus
καὶ τὴν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις αἰσχύνην: non peierare, timentes & diuinam
ultionem, & humanam infamiam. Periuris deus
homines
infestis.

Nam profectò

— et si quis primò periuria celat:
Sera tamen tacitis pœna venit pedibus. Tibul.

CAPVT XV.

De Modestia præscriptum, quæ Clementiæ assidet. Instillata Prin-
cipi, & in Sensu & in Actione.

ET Fides quidem Iustitiæ, vt sic dicam, *παρῆλυ* est: de
Clementiæ autem lumine, Modestix lumen refulget.
quæ concolor illi valdè, & lenis mirisquæ animi assidua co-
mes. Definio, RATIONE TEMPERATVM, NEC
ACTIONE EXSVLTANTEM, DE SE SVISQUE SEN-
svm. Quæ virtus cum alijs inculcanda (quid enim homines
sumus? aut quamdiu sumus?) tum Principi maximè: quem

Bernar. in
Epist. In alto positum non alta sapere, difficile est. Quid Mode-
stia?

Sen. 11. De
ira. Quidquid enim leue et inane in animo est, secunda se aurâ suscollit. Rara ea in
auro, &
apud ma-
gnos.

Sallust.
Iugurth. Hinc plerumque in magnis ille contemptor animus, & su-
perbia, commune nobilitatis malum.

Sed

Esse tamen debet.

Sed nos ter temperet, sciatque Modestie famam neque sum-
mis mortalium aspernandam, & à diis aestimari. Tacit. xv. Annal.

Nam supra, non extra homines Princeps.

Cur autem insolescat? Non minus hominem se, quam homini-
bus præesse cogitet. Plin. Pa-ncgyr.

Et regnum, & omnia re-
quidana;

Sceptrum, aut opes, faciunt animos? Miser & vane. Cun-
eta mortalium incerta: quantoque plus adeptus sis, tanto te magis in-
lubrico censeas. Tacit. i. Annal.

Incerta,

Caduca hæc & fragilia, puerilibusque consentanea crepundiis,
que vires atque opes humana vocantur. Valer. lib. vi. cap. vlt.

Ruina præci-
pii obnoxia.

An ignoras magnas arbores diu crescere, vna hora exstirpari?
Vidi cruentos carcere includi duces,
Et impotentis terga plebeia manu
Scindi Tyranni. Curt. lib. vii. Seneca Herc. Fur.

Scilicet nihil tam firmum est, cui periculum non sit etiam ab
inualido. Curtius lib. vii.

Leo ipse aliquando minimarum avium pabulum fit, & ferrum
rubigo consumit. Ibidem.

Etiã in ex-
ternis Mode-
stia ample-
tenda.

Sensum ergo modificetur & temperet: imò & ACTIO-
NEM. Persona enim Principis non solum animis, sed etiam oculis
servire debet civium. Cic. Phi- lip. viii.

In sermone;

Sermo ei grauis. Nam quemadmodum sapienti viro incessus
modestior conuenit: ita oratio pressa, non audax. Seneca Epist.

Nam futiles,
innutiles.

Etiã paucus. Apage linguaces istos: (quibus plerumque
ita euenit) loquentie multum, sapientie parum. Sallust. Catil.

Quorum omnis vis virtusque in lingua sita est. Idem ad Cæf.

Sanè verus illud nondum me fefellit: Canem timidum la-
trare vehementius, quam mordere. altissima quaque flumina mi-
nimo sono labi. Curtius lib. vii.

In veste:

At in Cultu, ne exuberet. Virum magnum ad regem
Magnum audiat: πολύ καλλίον καὶ βασιλικώτερον, τὴν ψυχὴν ἔχειν ὀ-
νωμοθεσῶν, ἢ τὴν ἐξὸν τῶ σώματι ὄραν δειματῶσαν: multò pulchrius
magisque

magisque regium, animum præferre cultum & compositum, quam
corporis vestem.

Marius
apud Sal-
lustium.

Benè Romanus imperator: Munditias mulieribus, viris la-
borem conuenire.

Xenop. in
Hier.

Et cultu quid opus? Εμοὶ γὰρ δοκεῖ καὶ ἐν θεῶν μητρὶ καὶ χάρει συμ-
ταπεριεῖν ἀπὸ τοῦ ἀρχοῦ: Mibi à deo & à calo videtur Venus quæpiam
& Gratia comitari ac subsequi virum principem.

Curt. lib.
vii.

Nec aliter de externâ omni specie censeo. & hoc de Mo-
destiâ, ab Scythiâ præcepto non Scythico concludo. Fortu-
nam tuam, ô Princeps, pressis manibus tene. lubrica est, nec inui-
ta teneri potest. Impone felicitati tuæ frenos, facilius illam reges. Et aliâ cir-
cumfusa spe-
cis.

CAPVT XVI.

Ex occasione de Maiestate adnexa laciniâ. quid ea, & qui, &
quatenus paranda?

SED Modestiam tamen ita commendo Principi, vt non
Spernam ab eo Maiestatem. Hæc est REVERENDA
QUAEDAM AMPLITUDO, OB MERITVM VIRTU-
TIS, AVT RERVMAFFINIUM. Græcis ea Σεμωτης dicta:
nobis, in priuato Auctoritas, in Principe Maiestas. Acre ea
telum ad imperium: quoniam & in pace

Cicero
Topic.

Ad fidem faciendam Auctoritas queritur. Quæ vili-
iuregrauis.

Idem pro
leg. Man.

Et multum in bellis quoque administrandis, atque imperio mili-
tari valet.

Idem To-
pic.

Nec magis eam à Principe remoueo, quam Virtutem ip-
sam: quæ plerumque illam gignit. Quanquam & concursio
rerum externarum affert Auctoritatem. Propriè à
Virtute oriat:
sed & ab
externis.

Tacit.
Agric.

Vt morum inprimis grauitas. si tamen ita temperes, vt
tristitiam & arrogantiam exuas: A Grauitate.

Ibid.

Nec tibi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem, aut se-
ueritas amorem deminuat.

xi. Annal.

Qualis laudatus ille Germanicus: qui visu & auditu iuxta
venera-

venerabilis, cum magnitudinem & gravitatem summa fortuna re-
tineret, invidiam & arrogantiam effugerat. 11. Annal.

Faciunt & quaedam à naturâ, vt si quis corpore ingens, ver-
bis magnificus. xv. Annal.

Aut ab arte, vt recessus & seiunctio: quia viles plerum-
que, qui nimium ciuiles. Et effatum Liuium verum est:
Continuus aspectus minus verendos magnos homines ipsâ satietate
facit. Liuius lib. xxxv.

Et maiestati maior ex longinquo reuerentia: Tacit. 1. Annal.

Hominibusque omne ignotum semper pro magnifico est. Sed
modus in his talibus esto: qui sal & anima virtutum. In Agric.

CAPVT XVII.

Minores aliquot virtutes posita, quæ Principem deceant: sed spar-
sim, & breuiter.

VENIO nunc ad minora, quæ dixi, lumina: id est, vir-
tutes haud æquè illustres aut necessarias regibus, ta-
men utiles. quas, velut stellas, spargam & defigam (fas ita
loqui) in supremi Capitis huius cælo. Audi Princeps.

BENEFICVS esto. Liberalitate enim nihil est natura ho-
minis accomodatius: Cicero 1. Offic.

Et Regum inprimis. quos armis, quàm munificentia vinci,
minus flagitiosum est. Sallust. Jugurth.

Sed cum iudicio esto. Subita enim largitionis comes, pæni-
tentia. Plinius lib. vii. Epist.

Etiam cum modo. ne si ararium ambitione exhauseris, per
scelera supplendum sit. Tacit. 12. Annal.

Nimis hauriendo Fontem ipsum exhauris. nec malè vir
sanctus: Liberalitate liberalitas perit. Hierou.

Falluntur autem quibus luxuria specie liberalitatis imponit. per-
dere multi sciunt, donare nesciunt. Tacit. 1. Hist.

CASTVS esto. Animo enim per libidinem corrupto nihil ho-
nestum inest. 11. Annal. In coniugem amor.

Coniugi deditus: nec tamen cum Claudiano illo stipite,
coniugum imperiis obnoxius. 12. Ann. At non obsequium.

Turpe viro, imò ipsi imperio. Kαὶ τοῖς τί δὲ λέγεται γυναικας ἀρχεῖν, ἢ τοῖς ἀρχοντας ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἀρχεῖν; Quid verò interest, vtrum fa-
mina gubernent, an qui gubernant, gubernentur à feminis?

IRAM fuge. eaque aut nulla tibi, aut aperta esto. Prin-
cipi viro honestius puta offendere, quàm odisse. Irām vitet: aut aperias. Tac. Agric.

Mali illi obscuri, eoque irrenocabiles. Ibidem.

Qui reponunt odia, quodque seua cogitationis indicium est,
secreto suo satiantur. Ibidem.

CONVICIA sperne. Magnam fortunam magnus animus
deceat, & talium contemptor. In conuicia ne inquiras. Senec. 1. de Clemen.

Cuius est proprium, placidum esse tranquillumque, & iniurias
atque offensiones supernè despiciere. Ibid.

Vniuersè autem verum est: Conuicia, si irascare, agnita vi-
dentur: spreta exolescunt. Tacit. 14. Annal.

FAMAM tamen ne contemne: & cogita Ceteris mortalium
in eo stare consilia, quid sibi conducere arbitrentur: Principum di-
uersam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Famam cu-
ret. Ibidem.

Laus tibi & posteritas in oculis: censeasque cetera Princi-
pibus statim adesse: vnum insatiabiliter parandum, prosperam sui
memoriam. Nam contemptu fame, contemni virtutes. Ibidem.

DOCTRINAM non nihil ad hunc finem promoue: quæ
languet. quoniam sublati studiorum pretiis, etiam studia pereunt. Doctrinam amect. 11. Annal.

Ea spiritum & sanguinem sub te recipiant. Plin. Pa-
negyr.

Ita temporibus tuis dicendis, non deerunt decora ingenia. 1. Annal.

I. LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI TERTII

CAPVT I.

Prudentiam Principi per-necessariam. sine eâ vim & opes inuti-
lia. miscenda esse. sed primam illam in gubernatione præpollere.

Prudentia in
gubernando
vfu.

PRÆTEXVI regiam hanc Virtutum vestem:
Prudentiæ telam ordior. quam vt felici pe-
ctine percurrâ & percutiam, te vera Miner-
ua nostra inuoco, ô æterni patris æterna pro-
les. Prudentiæ ad omnes res humanas vsus:
sed ad imperium maximè. quod sine eâ non
solùm infirmum sit, sed ausim dicere nullum. Quis nauim
mihî dirigat, sine ferro quod affricuit Siderites? sic nemo
rempub. sine mente quam afflauit illa Diua. Vim solam
cogites? frustra. Qualis poëtarum ille Cyclops, amisso oculo:
talis Princeps, cui abest lumen hoc frontis.

Potentia sine
eâ, cæca, præ-
ceps.

Vis consili expers mole ruit suâ.

Nec est diuturna possessio, in quam gladio inducimur.

At contrâ,

Vim temperatam di quoque prouehunt
In maius:

Mixta vira-
quo efficacis-
sima.

Temperatam dico, prudentiæ hac mixturâ. Πρώτη γὰρ καὶ προ-
νήσεως, ait mellitus orator, οὐ φέλισσε. αὐτὸ δὲ ταύτης, πλείω τῶν ἐχόντων
ἔλαττε. Nam vis prudentiæ adiuncta, vsui est: sine eâ, abit magis in
noxam.

Horat. III
Od.

Curt. lib.
VII.

Horat. III
Od.

Isocrat. ad
Demonic.

Nec

Nec malè poëta:

Valer. Flac.
v. Argon.

— non solis viribus æquum
Credere. sæpè acri potior prudentia dextrâ.

Et certè in gubernatione palàm potior: quia sola lene il-
lud frænum est, quo voluntarij rediguntur in obedientiæ
gyrum. Ecce, ne animalia quidem cetera domueris sine tra-
statione quadam & arte: tu speres hominem? quo
animal morosius est, nullum maiori arte tradiandum.

Seneca I.
De Clem.

Xenoph. I.
Pæd.

Naturâ nos feroces, indomiti, æqui impatientes, nedum
seruitutis. *Ἐοὶ αὐτὸς ποιοῖ ἐσὶ ἐδένας μᾶλλον σωίσανται, ἢ ὅτι τέρας, ἐς αὐτὸν
αἰδωνται ἀρχῆν αὐτῶν ὅτι χειρῆντας: Ἐσὶ homines in nullos magis insur-
gunt, quàm in eos quos imperium in se adfectare sentiſcunt.*

Ibidem.

Et rem vidit, qui scripsit: πάντων τῶν ἄλλων ζώων ῥᾶον, ἢ αἰ. ἄ. ῥοδ-
πον ἀρχῆν: omnibus animalibus facilius, quàm hominibus imperi-
tare.

Arist. III.
Politic.

Illam igitur adhibe, & hoc adhibe: Ἡ φρόνησις, ἀρχὴν τῆς ἰδίας τοῦ πρῶτον
ἀρετῆς μόνῃ: Prudentia, imperantis propria & vnica virtus.

Tac. XIII.
Annal.

Sanè omnium temporum euentus docebit, & docuit,
plura in summâ fortunâ auspiciis & consiliis, quàm telis & mani-
bus geri.

Oraculum non insolens effatus est ille vates:

Euripid.

Σοφὸν γὰρ ἐν βέλδομα τὰς πολλὰς χεῖρας
Νηῶ,

Mens vna sapiens, plurium vincit manus.

Liu. XI.

Quin addo: Multa, quæ naturâ impedita sunt, consilio expediri.

CAPVT II.

Sed duplicem prudentiam esse: A se, & Ab aliis. illam optari, hanc
contingere. Rarum, imò ἀδύνατον esse, vt Princeps à se vno satis
sapiat.

IVRE hanc ergo Principi nostro inesse volo, & multò
magis adesse. Nam Sapientum duplex genus poëta vetus
appositè facit.

Duplex sa-
pientia.

H. 3

Ὅτι

CIVILIS DOCTR.

Οὐτὸς μὲν πανόριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσας:
Εἰδὼς δ' αὖ καὶ ἀεὶν ὃς δ' εἰπόντι πίδυται.
Laudatissimus est, ipse qui cuncta videbit:
Sed laudandus & is, qui parerēt recta monenti.

Hesiod. Oper. I.

Et nostra Suada: Sapientissimum esse dicunt eum, cui quod opus sit, ipsi veniat in mentem: proximè accedere illum, qui alterius benè inuentis obtemperet.

Cicero pro Cluent. II.

Cumque iis, vel ab iis potiùs, historicorum vberimus: Sape audiui eum primum esse virum, qui ipse consulat quod in rem sit: secundum eum, qui benè monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parère scit, eum extremi esse ingenij.

Livius XX. II.

Prior, nimis rara in purpura.

Et quamquam inter primos Principem esse voueam: tamen ad secundos magis admoueam. Primum, quia nescio quomodo (verè hoc, sed verecundè dicam) siue ætate, siue institutione, siue naturâ etiam, his ab aulâ prima illa animi ingenijque negata fors est.

Indidem.

Altera igitur assumenda.

Deinde ut eam habeant, tamen cum omnis ratio & institutio vitæ, adiumenta hominum desideret:

Cicero I. Offic.

Magna enim moles imperij.

Tum hæc Gubernatoria maximè in quâ certum est, Principem suâ scientiâ non posse cuncta complecti.

Tacit. III. Annal.

Nec vnus mentem esse tantæ molis capacem.

I. Annal.

Itaque esto mihi

Σοφὸς τὴν ἐγὼ τῶν σοφῶν σμυσία:

Princeps sapiens, sapientium commercio.

Euripid. opinor.

Et adsumat in partem curarum alios,

Tacit. I. Annal.

Nec Atlas sine Hercule sustineat.

Certus magna negotia magnis adiutoribus egere:

Velleius lib. II.

Grauiissimosque Principis labores, quis orbem terræ capessit, egere adminiculis.

Tacit. XII. Annal.

Exempla docent.

Æuum omne videat, rarè eminentes viros non magnis adiutoribus ad gubernandam fortunam suam vsos reperiet.

Vell. II.

Ὀλίγα γὰρ εἰς ἀνὶδου, καὶ εἰς ἀνέστου: Pauca enim aliqua vnus videat, vnus audiat.

Xenoph. VIII. Pæd.

At esse

Ibidem. At esse debent πολλοὶ βασιλέως ὀφθαλμοί, καὶ πολλὰ ὦτα: multi Regis oculi, & multe aures.

Lia. XLIV. Thales mihi, si volet, rex esto. tamen si de suâ vnus sententiâ omnia geret, superbum hunc iudicabo magis quàm sapientem.

CAPVT III.

Itaque Adiutores ei capiendum: idque iudicio. Eos duplices esse, Consiliarios & Ministros. Qui, & quàm viles illi!

ADIVTORIBVS enim certè opus: & hoc regis prudentiæ caput censeam, adsumere prudentes. Verè At-

Plin. Pa-negy.

Precipuum Principis opus esse, amicos parare.

Ibidem.

Nullum enim maius boni imperij instrumentum, quàm boni amici.

Micipsa apud Sall. Iugurth.

Regibus rex hoc crede. Illi Africano: Non exercitus neque thesauri, praesidia regni sunt, verùm amici.

Cyro, apud Xenoph. lib. VIII.

Huic Medo: Οὐ τόδε τὸ χρυσοῦν σκήπτρον τὸ τὴν βασιλείαν διασωζόν. Et sceptri sub-

Sed quæ parabis? Iudicij hæc res est. quod si Principi nostro rectum à naturâ vel ab vsu, ô salutarem illū & bono publico natum! Tamen ego dirigam, & adminiculabor in parte.

Aristot. Rhet. ad Alexand.

Adiutores mihi duorum generum, Consiliarij & administri. Illi, qui linguâ & mente in primis iuuant: Hi, qui manu & factis. Dignissimi illi, & à magno Philosopho scriptum: Consiliarij, eorum que inter homines, diuinissimum est.

Apud Platon.

Veteri verbo vsurpatum: Ἰεὸν ἀληθῶς ἔστιν ἡ συμβουλίαι: Quiddam sacrum profectò consultatio est.

Sallust. ad Cæs.

Iidem maximè necessarij. Nōne consilio stant regna, vrbes, domus? Ego ita comperi, omnia regna, ciuitates, nationes, vsque

usque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt. vbi cumque gratia, timor, voluptas, ea corrumpere, post paullo imminuta opes, deinde ademptum imperium, postremò seruitus imposita est.

Itaque de his iure primò dicam.

CAPVT IV.

Definiti distinctius Consiliarij. & prima eorum munera explicata, Probitas, & Peritia rerum. denique ostensi illi, indice famà.

Consiliarij.

APPELLO CONSILIARIOS, QUI FIDI, RERVM HOMINVM QVE PERITI, SALVTARIA SVGGERVNT, PACE SIVE BELLO.

Fidi, siue vitia probi.

Dixi FIDOS, id est probos. Optimum enim quemque fidelissimum puto.

Plinius Paneg.

Iidem prudentes vniuersi.

Addidi RERVM HOMINVM QVE PERITOS, id est prudentes. τὸ γὰρ φρονίμω μάλιστα τὸ ἐργον ἐστὶ φαιέν, τὸ δὲ βελόθετον: prudentis enim hoc proprium maximè munus arbitramur, rectè consulere.

Aristot. vi. Ethic. Nicom. cap. vii.

Et distincte rerum patrie.

Tales censeo, morum animorumque prouincie gnaros.

Tacitus Agric.

Non enim exteros temerè, non aduenas, qui veriloquium hoc imbibi: Ad consilium de rep. dandum, caput esse, nosse rem publicam.

Cicer. i. de Orat.

Etate grandis.

Item Senes. quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum sit.

Sallust. Catil.

Adolescentum quidem animi plerumque parum prouidi: ijque molles & etate fluxi, dolis haud difficulter capiuntur.

Ibidem.

Nec errat verbum vetus: Consilia senum, hastas iuuenum esse.

Plutarch.

Seruis vtriusque gnari.

Tertiò, fortunâ variâ exercitos. Reuerâ enim nocumenta, documenta: & appositè de se Mithridates, Mibi fortuna, multis rebus ereptis, vsum dedit benè suadendi.

Sallust. in Fragm.

Cum modo acuti.

Quartò, quod satis sit, acutos. Nam qui nimis, fugio: & arcanum illud dogma ingero. οἱ φαιλότεροι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸς τὰς ἐπινοίας.

Thuc. lib. i. i. i.

Ἐπινοίας, εἰς ὅτι τὸ πλεῖστον, ἀμεινον ὀκισοὶ τὰς πόλεις: Hebetiores, quam acutiores, vt plurimum, melius remp. administrant.

Causa. quia subtilia illa & ignea ingenia in assiduo motu, nouandis quam gerendis rebus aptiora.

Curt. iv.

Tacit. Agric.

At hos tales Princeps qui reperiet? Non studiis priuatis, nec ex commendatione aut precibus paucorum:

Legendi sine ambig.

Plin. Pa. negy.

Sed aut ipse noscet, si potest: aut tanger ad lapidem illum Lydium communis Famæ. Singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

Testimonio plurim.

Idem Ibidem.

Nec malè ille olim ad Principem: Tales nos crede, qualis fama cuiusque est.

CAPVT V.

Explicatum tertium munus, vt salubriter consulant. id inclusum quinque monitorum quasi lineis.

FECI etiam SALVTARIA SVGGERENTES, merito. Nonne hic finis & velut portus quo velificentur consultores? veri & probi quidem. Peruenient autem, si per lineas has dirigant, quas signabo. Pietatem primùm iis ingero, & vt

Cypr. in Epist.

Consiliorum gubernaculum, Lex diuina sit.

Paj. suad.

Plinius Paneg.

Vniuersè enim verum est, Nihil ritè nihilque prouidenter homines, sine deorum immortalium ope, consilio, honore auspiciari.

Tacit. i. Histor.

Libertatem secundò. vt fortiter, non obnoxie, sententias dicant: neue cum fortunâ potiùs Principis loquantur, quam cum ipso.

Liberi suad.

Plin. lib. i. Ep. ix.

Nam Libertas sicut & Fides, in presentia quibus resistit, offendit; deinde illis suspicitur laudaturque.

Tacit. xi. Annal.

Improbi illi, qui veri copiam non faciunt, sed suspensa, & quò ducantur inclinatura, respondent.

iii. Hist.

Qui ambigui, & ita compositi, vt ex euentu rerum aduersa abnuant, vel prospera agnoscant.

I Tertio,

Tertiò, Constantiam. Nam illaudati, qui ex alienâ libidine huc illuc fluctuantes agitantur: interdum alia, deinde alia decernunt. uti eorum qui dominantur similtas atque arrogantia fert, ita bonum malumve publicum existimant.

Salust. ad Cat.

At non Rigorem etiam: nec inconstantis putem sententiam, tanquam aliquod nauigium, è reip. tempestate moderari.

Cicero pro Balbo.

Nam verè prudens & sapiens, non semper it vno gradu, sed vnâ viâ:

Seneca.

Nec se in aliquibus mutat, sed potiùs aptat: & ut verbo dicam, non cursum eundem tenet, sed portum.

Idem.

Quartò, Modestiam. & placent illi, qui specie obsequij regunt, ad omniaque quæ agenda sunt, quietâ cum industriâ adsunt.

Tac. III. Histor.

Arte enim & flexu quodam opus sæpe: & obliquâ viâ eundem, quò non licet rectâ. Talis Cornelianus Piso: nullius seruilis sententia sponte auctor, & quoties necessitas ingrueret, prudenter moderans.

VI. Annal.

Talis Lepidus: qui plerique ab seuis adulationibus aliorum in melius deflexit. nec tamen temperamenti egebat, cum æquabili auctoritate & gratiâ apud Principem vigeret.

IV. Annal.

Quintò, Silentium. quia Taciturnitas optimum atque tutissimum rerum administrandarum vinculum:

Valer. II. cap. I.

Nec res magnæ sustineri possunt ab eo, cui tacere graue est.

Curt. IV.

Arcani ergo ipsi, nec tamen arcanorum (salubriter monco) scrutatores. quia abditos principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere illicitum, anceps, nec idèò assequare.

Tacit. III. Annal.

CAPVT VI.

Quæ vitanda Consiliariis: & primùm quæ impedimenta & velut vada bonæ Mentis! Ea quattuor notata.

HÆC loca illa plana, per quæ tutò explicentur consiliorum vela. Sed vada etiam sunt & scopuli: quos notabo, quia ludibrium profectò ventis debet, quisquis non cauet.

cauet. Intervada mihi Contumacia est: ad quam non semel obhæsit suaforia ista ratis. Nam quidam naturâ ita pugnaces, ut

Contumacia, consilij remora.

Tacit. I. Histor. Tantùm sententiis aliorum contradicant.

Indidem. Qui, consilij quamuis egregij, quod non ipsi afferunt, inimici:

Indidem. Et aduersus peritos pernicaces.

Lucret. Bis stulti. siue quòd omnes sapere volunt ex suo ore:

De priuati quidem vili.

Tacit. XIV. Annal. Siue quòd, siquid auctoritatis in ipsis est, crebris contradictionibus destruunt.

I. Histor. Discordia item inter consuasores. Stimulat enim non ratio priuati odij pertinacia in publicum exitium.

Sicut & diffiduum.

Salust. Catil. Tertiò. Affectus. à quibus sanè, omnes qui de rebus dubiis consultant, vacuos esse decet.

Trem in hanc illamne partem affectio.

Ibidem. Nam haud facilè animus verum peruidet, vbi illi officium.

Cicero. I. Offic. Inprimis vbi Ira. cum quâ nihil rectè, nihil consideratè fieri potest.

Stat. — malè cuncta ministrat Impetus.

Linus lib. XIII. Quartò, Auaritia, siue rei suæ studium. Ex adyto Patavino hæc fors data: Priuata res semper offecero, officient que publicis consiliis.

Denique veri studium.

Tacit. I. Histor. Quid mirum? Pessimum veri affectus & iudicij venenum, sua cuique vtilitas.

Quod corripit omnia.

Salust. Catil. Auaritia est, quæ omnia venalia habere edocet:

Et perripit.

Ibidem. Quæ Fidem & Probitatem evertit: duo boni consilij instrumenta.

Arist. III. Polit. cap. III. Cui plerique hominû obnoxij: sed Mercurij proles maxime. nec de nihilo lex Thebanis, quæ vetuit τὸν δ' ἐν ἑσπέρῳ μὴ ἀγορεύειν τῆς ἀγορῆς, μὴ μισθῶν ἀπ' αὐτῆς: eum qui decem ipsos annos à commercio non abstinuisset, non admoueri ad gubernationem.

Infirmum maxime mercatoribus.

CAPVT VII.

Quæ turbamenta, & velut Scopuli bonæ Mentis? Tres ostensi.

AT inter Scopulos, quibus illidi & frangi hæc nauis solet, prima mihi Fiducia occurrit:

Quæ profectò cum sapientiâ non commiscetur.

Cic. pro Leg. Man.

Cui pectus est, in pectus hoc demitte.

Phœbæa vox est: Consilia calida & audacia, primâ specie letata sunt; tractatu dura, euentu tristia.

Liuius lib. xxxv.

Nec te fallat. Nam plerumque feroculi isti, μετ' ἀσφαλείας μὲν δοῦντες, ἐν δὲ τῷ ἔργῳ ἐλλείπονται: cum supinâ fiduciâ sententiam dicunt, in re ipsa trepidantes deficiunt.

Thuc. lib. I.

Cauti in consiliis, in factis auaces.

At ego cautum Mimum audio:

Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi:

Publius.

Et mihi, cum Græco scriptore, ἀνὴρ ἕταρος ἀνὴρ εἰν ἀριστος, εἰ βελωδὸς μὲν ὀρθῶς δέοι παρ' ὀπλιγόμενος πείσασθαι χρῆμα: ἐν δὲ τῷ ἔργῳ θεασὺς εἶναι: vir eâ ratione fiet optimus, si in deliberando quidem cunctetur & prætimeat quidquid pote contingere: in agendo autem confidat.

Herod. lib. vii.

Cupiditas reprimenda.

Scopulus alter, Cupiditas. ἐπιθυμία μὲν γὰρ ἐλαχίστη καὶ ὀρθῆς. τὰ ἀπονοία δὲ πλείστα: Nam cupiditate pauca rectè confiunt, circumspeditione plurima.

Thuc. vi.

Celeritas reprimenda.

Cui adiuncta Celeritas, infamis naufragiis in hoc mari. Nam qui cupit, festinat: qui festinat, euertit. Omnia non prosperanti clara certaque sunt, festinatio improvida est & cæca.

Liuius lib. xxii.

Prudentia vera perit.

Iraque verè dictum: Nihil magni discriminis consiliis tam inimicum, quàm Celeritas:

Idem lib. xxxi.

Itemque: Δύο μὲν ἐναντιώτατα τῇ ὀβελίᾳ, τὰ καὶ ὀργή: Duo aduersissima rectæ Mentis, Celeritas, & Ira.

Thuc. lib. iii.

Cui tarditas amica.

Lentos ego amo, lentos: & qui cum nostro Comico Quidquid est incoctum, non expromunt, bene coctum duunt.

Plaut. Mil.

Et raris celsis felices.

Nam quodd nonnulli in consaltando temerarij, in exsequendo viri sunt:

Velleius lib. ii.

Subiti

Tacit. xv. Hist.

Subiti consilij, sed euentu felices:

Liuius lib. xxxi.

Cur mouear? scio à casu esse, cui non fido: magis rationi, & huic dicto: Celeres istos celerem pœnitentiam, sed eandem seram atque inutilem sequi.

Tacit. i. Histor.

Vidimus, videmus, videbimus. semperque verum, Scelerata impetu, bona consilia morâ valescere.

Demosth. Exord. xx. 12.

Quæ ijs propria, sicut Celeritas Actioni. Nam δὲ μὲν βελωδὸς ἐστὶν ἐφ' ἡσυχίας, ποιεῖν δὲ τὰ δόξαντα καὶ ἀσφαλῆ: Consulere quidem oportet lentè, consulta exequi festinanter.

Actionibus tamen ea grata.

Aristot. vi. Ethic. cap. xx.

Addo à grauissimo viro pondus, ἀρδέντων μὲν δὲ ταχὺ τὰ βελωδέοντα, βελωδέων δὲ βραδέως: celeriter deliberata peragenda sunt, deliberandum autem tardè.

CAPVT VIII.

Ipsè Princeps qui se gerat in audiendis consiliis. Dogmata huic rei.

CONSILIARIOS formaui: res monet, vt etiam ipsum consulentem. Frustrâ enim illi idonei, si non iste: & perierit omnis salubrium consiliorum liquor, nisi aptum velut vas sit in quod instillet. Princeps igitur, in capiendis consiliis, hæc seruet.

Princeps appetit se ad consilia.

Cæf. lib. v. Comm.

Maturè deliberet. Timet, atque eum deficere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur.

Tempestinè consulat.

Seneca Epist.

Gladiatorum hoc est non Principum, In arenâ consilium.

Cicero Philip.

Magna in rep. momenta sunt temporum: & multum interest, idem illud vtrum antè an post decernatur, suscipiatur, agatur.

Tacit. in Germ.

Peccatur hîc in Plurium statu. vbi illud ex libertate vitium, quòd non simul, nec iussi conueniunt.

Quòd rarum in Polyarchiâ.

Ibidem.

Sed & alter & tertius dies cunctatione coeuntium absuntur.

121. Hist.

Caueat Princeps. etiam illud: ne inutili cunctatione, agendi tempora deliberando consumat.

Ne lentè mimis consulat.

Illuc.

Nèue dies rerum, verbis terat.

I 3

Audiat

Audiat cum iudicio. Turpis Claudianus ille frutex, cui xxi. Artes non amor, non odium, nisi indita & iussa.

Qui à suis

Ducitur, vt nervis alienis mobile lignum.

Horat.

Tamen sine Pertinaciâ. quia illud Marci Principis diuinum: Equius est, vt ego tot taliumque amicorum consilium sequar, quam tot talesque amici meam vnus voluntatem.

Capitol. in M. Ant. Philosph.

Non aperias.

Sententiam suam celet: ex hoc præcepto. Fieri quid debeat, cum multis tracta: quid factururus sis, cum paucissimis, vel potius ipse tecum.

Veget. lib. 111.

Sanè anima consilij, secretum: & nulla sunt meliora consilia, quam quæ ignorauerit aduersarius antequam fierent.

Ibidem.

Liberos amicit.

Libertatem admittat, nec amet Aulæ verba illa bysina.

Plutarch. Apoph.

Adulantes oderit.

Regum opes sapius assentatio, quam hostis euerit.

Curtius lib. viii.

Qui nocet.

At mihi salus illius desperata est, cuius aures ita formate sunt, vt aspera quæ utilia, & nihil nisi iucundum & leuissimum accipiant.

111. Hist.

Miser est Imperator, apud quem vera reticentur.

Capitol. in Gord. ian.

Non premia consilij.

Sine discrimine audiat. & nec bona quidem consilia præmijs afficiat (arcanum dogma fuggero:) ne quis spe adipiscendi à vero deflectat, & ad gratiam loquatur.

Thucyd. lib. 111.

Non panas fatuat.

Sed nec mala supplicij. Defuturi enim sunt qui suadeant, si malè suassisse periculum sit.

Curtius lib. 111.

Et sanè non melioris fidei habendi, qui prudentius suaserint.

Ibidem.

Successus animi à fortuna, sine deo.

Id est, Felicius. Nam profectò sepe praua magis quam bona consilia prosperè eueniunt. quia plerasque res Fortuna ex libidine suâ agit.

Sallust. ad Cat.

Imò

Centum doctum hominum consilia sola hac deuincit dea.

Plaut. Pseud.

Cum

Tacit. vi. Annal.

Cum quâ (extremum id monco) ne pugnet. & ardua illa atque implexa consilia, quibus impar est, fato permittat.

Et quidam supra nos.

CAPVT IX.

Spernenda occulta Consilia, & ab Aula seruis.

ADDO breuem, sed magnæ rei notam. vt spernat genus illud Domestici consilij, quod per prauam prudentiam non nemo sibi sumit. Id ferè constat ex Aulæ quibusdam mancipijs:

Aulici consilij improbi.

Tacit. 111. Annal.

Quibus omnia Principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est.

Qui placita loquuntur.

Cic. ad Q. Frat. epist. 1. lib. 1.

Qui in aures eorum fictè & simulatè, quæstus sui causâ, insusurrant.

Rem suam querunt.

Ibid.

Ah caue, caue. & quisquis priuatim tibi seruus, is de iis rebus quæ ad officium imperij tui atque ad aliquam partem reip. pertinent, nequid attingat.

Ibid.

Quantumuis ille idoneus, tamen species ipsa gratiosi liberti aut serui, dignitatem habere nullam potest.

Principes dehonestant.

Vopisc. in Aurcliano.

Minus, fructum. & clamat tibi ipsa Veritas: Hi sunt cubiculares illi consiliarij, à quibus bonus, cautus, optimus venditur Imperator.

Imò & vendunt.

CAPVT X.

Dictum de Administris. & nota triplex, ad quam legi eos oporteat.

I AM QVE plenè absolui de Consiliarijs: transeo ad genus alterum Adiutorum, Administros. Eos dico, QUI PUBLICÈ AVT PRIVATIM PRINCIPI EXHIBENT IN FUNCTIONE ALIQUA SVI VSVM. Publicè: vt sunt Præfecti, Præsides, Quæstores, Iudices, & vno verbo ij omnes qui tangunt imperij aut reip. partem. Priuatim: vt sunt ij ferè, qui ad Aulæ saltem vsum aut splendorem adhibentur: quos suo proprioque verbo dicimus, Palatinos. De his minus est. illos qui in publico versantur, eligi suadeam cum curâ: & imprimis à triplici hac notâ.

Administri Principis.

In publico:

In Aulâ.

Vt Ge-

Vt genus in iis honestum. Benè enim Philosophorum columen: Εἰσὸς βελτίος ἐστὶν, τὸς ἐν βελτίονων. Par est meliores esse, eos qui ex melioribus.

Aristot. v. Politic.

Et sanè vilis ille, qui viles tantùm sibi admouet: præcipuumque indicium non magni Principis, magni liberti.

Plin. Pa- negyr.

Excipio, si eximia in talium aliquo virtus. Tunc enim libens fatear, Optimum quemque, esse nobilissimum.

Velleius lib. 11.

Et in cuiuscumque animo virtus insit, ei plurimum esse tribuendum.

Ibidem.

Nam nota mihi altera, Vita est: quam super omnia specto. Légi enim: Meliorem esse remp. & propè tutiorem, in quâ Princeps malus sit, eâ, in quâ mali Principis ministri.

Apud Læ- pridium in Alexand.

Moribus ergo probi sint: valeatque illud, — emitur solâ virtute potestas.

Claudian.

Malis famosisque nihil crediderit, nullam existimationis suae partem commiserit.

Cic. ad Q. Frat. ep. 1.

Imò nec ambiguis. Nónne melius officis & administrationibus non peccaturos præficere, quàm damnare cum peccarint?

Tacit. in Agric.

Ego censeo. nam in Principem — culpa cunctorum redit.

Seneca Med.

Qui non vetat peccare cum possit, iubet.

Illi incumbit in hac custodia imperij, vt non se vnum modò, sed omnes ministros ciuibus & resp. præstet.

Cic. ad Q. Frat.

At nota tertia, Ingenium est. quod quia varium in nobis, Καὶ ὁ μὲν πρὸς πολιτείαν, ὁ δὲ πρὸς πόλεμον εὐφύεσθαι: ille ad civilia, hic ad bellica, naturâ aptior.

Plutarch. Politic. Præcept.

Primum illud est, vt possit ἐκαστὸν ἐκάστην χεῖρα, καὶ τὸ δικαίον, προσεπιμύσσειν: quemque, cuique functioni, pro indole suâ, admouere.

Ibidem.

Mæcenas enim aptè quædam obiuerit, quæ non Agrippa. & rectè poëta:

Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta.

Propert. lib. 111.

Alterum

Alterum, vt ingenia inspiciat. id est, recta eligat, nec tam erecta. Scilicet, vt pares negotiis, neque supra sint.

Non nimis alti.

Tacit. vi. Annal.

Tiberiana cautio non de nihilo. qui nec eminentes virtutes sectabatur, & rursum vitia oderat. Ab optimis, periculum sibi: à pessimis, dedecus publicum metuebat.

1. Annal.

Medij ergo optimi, quibus olim & nunc tutissimò secreta Principum innixa.

Medij congrui.

111. Ann.

Quò mihi Labeo aliquis incorruptâ libertate?

Eodem libro.

Capitonis obsequium dominantibus magis probatur.

Eodem.

Ista suadeo: an persuadeo? agrè, Nescio quomodo Aulica hæc comitia affectus dirigit: & fato quodam ac sorte nascendi, vt cetera, ita Principum inclinatio in hos, offensio in illos est.

Tamen raro recta hic electio.

11. Annal.

CAPVT XI.

Administris ipsis præcepta tradita, eorum tutela. Primùm Minoribus, inde Maioribus. Ancipitem omnem Potentiam esse in Aulâ.

NEC de Administris, plura dissero: quædam, ad ipsos. NO boni, lubrica vestra vita & via est, qui in Aulâ verlamini: in quâ, vt verè vir sanctus dixit,

Augustin. viii. Confes. cap. vi.

Per pericula, peruenitur ad grandius periculum.

Periculi plena Aulâ.

Itaque acri circumspectione & custodia vobis opus contra lapsum. Ego fulcio his præceptis. Vos qui Minores in Palatio,

Tacit. 1. Annal.

Obsequiosi este. Nam quanto quis apud Principem obsequio promptior, honoribus & opibus extolletur.

Obsequium Administris decet.

Constantini Imp. dictum.

Vtibiles. ne sitis dicto veteri, Tinea & sorices Palatij.

Sui vsu.

Audaculi. Nam profectò Malus est minister regij imperij pudor.

Audacia.

Seneca Trag. Hippol. Plinius Paucg.

At vos qui Maiores, caute ne vobis tales. & vestrà vos, non Principis fortunâ metiamini.

Moderestia.

K Quod

Quies a Affio.

Quod agitis, sine iactantiâ agite. placent illi, qui acti Vell. 11. otiosis simillimi.

Qualis ille Piso: quo nemo aut validiùs otium dilexit, aut fa- Eodem li- cilius suffecit negotio: magisque quæ agenda sunt egit, sine ulla bro. ostentatione agendi.

Virinum dissimulatio.

Invidia sic vitabitur. cui amoliendæ, non nemo delapsus est ad vitiorum etiam imitamenta.

Tacit. xv. Annal.

Mæcenates illi hoc spectarunt, — quæ mens circumflua luxu. Nouerat intactum vitio seruare vigorem.

Claud. de Probrini & Octonul.

O curum verè ad Au- lam!

Et callidus Crispi nepos. qui diuersus à veterum instituto, per cultum & munditias luxu propior. Suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eò acrior, quò somnum & inertiam magis ostentabat.

Tac. 111. Annal.

Accepto om- nia principi referant.

Qui sapis, capis. etiam istud: vt nihil tibi adscribas, nec ad famam tuam gestis exsultes, sed ad auctorem & ducem, vt mi- nister, fortunam referas.

Tacit. in Agric.

Luna inquam esto, & gloriæ tuæ omne lumen refunde il- li Soli. Hæc est conditio regum, vt casus tantum aduersos homini- bus tribuant, secundos fortunæ suæ.

Aemilius Prob. in Datame.

Sibi labores capiat, glo- riam illi.

Benè Agrippa. Δουὸν παρήγει τὸν αἰδρα τὸν σαθησόμυρον, τῆς μὲν δουχερίας αὐτὸν τῆς παραγμάτων ἀπαλλάττειν, τὴν δὲ δὴ καθόρθωσιν σφῶν ἐκείνοις φυλάσσειν: Duorum admonebat virum in Aulâ saluum fu- turum: Vnius, vt difficultatem rerum ipse amoliretur: alterius, vt gloriam impositæ summæ manus illis relinqueret.

Dio lib. XLIX.

Patientes suos.

In vniuersum autem, in Aulâ perennare vultis? duo hæc adsumite. Patientiam: veterani illius exemplo. qui inter- rogatus, Quomodo rarissimam rem in aulâ consecutus esset, Sene- Et utem? Iniurias inquit ferendo, & gratias agendo:

Seneca 11. De ira.

Extremè ceni.

Item Cautelam. quia multi vobis laquei, & Fraus sublimi regnat in aulâ.

Seneca Hippod.

Illuc

Sallust. ad Cæf.

Illuc ad reprehendenda aliena dicta & facta, ardet omnibus ani- mus. vix satis apertum os, aut lingua prompta videtur.

Francium enim sedes, arda.

Tacit. 1. Histor.

Illuc infidiatores & hostes: qui secretis criminationibus infa- ment ignarum, & quo incautior decipiari, palam laudatum.

Sen. Præf. lib. 1v. Quæst. Nat.

Cur te fallam? cum omnia caueris, per ornamenta serieris.

Tac. 111. Annal.

Imò vt nemo te euertat, cades spontè. quia Nihil rerum mortalium tam instabile & fluxum est, quàm potentia non suâ vi nixa.

Potentia ea, lubrica.

111. Ann.

Vide mihi illos Emeritos: speciem magis in amicitia Princi- pis, quàm vim retinent.

Sallust. Iu- gurth.

Siue id vitio regum fiat, quorum voluntates vt vehementes, sic mobiles, sepe sibi ipse aduersæ.

Reges muta- biles.

Tacit. 111. Annal.

Siue fato potentie rarè sempiternæ. & satias capit aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos cum iam nihil reliquum est quod cupiant.

Fatum in cer- tum.

Plutarch. in Arat.

Et ô benè si non Aratæa aliqua vox erumpat. Τὸν ὄντων ὡς ἰνοπιμαῖον. Κεφάλων ἐπίχειρα τῆς τυραννικῆς φιλίας: Hæc sunt, ô Cephalo, præmia regie amicitie.

Senec. Thyest.

Ista eueniunt: numquam mihi. & Stet quicumque volet potens Aula culmine lubrico, Me dulcis saturet quies. Obscuro positus loco, Leni perfruar otio.

Nos procul à lone & sul- mine.

K 2 I. L I.

I. LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI QVARTI

CAPVT I.

Propriam Prudentiam, id est eam quam inesse Principi volumus, præceptis difficile alligari. Latè fusam esse, Instabilem, & Obte-
tam. Itaque aliquid de eâ, non plenè à nobis præcipi.

ALIE NAE Prudentiæ semitam decurri: ape-
ritur mihi campus Propriæ, sed verè cam-
pus. in quo certam viam aut limitem quis
comprehendet? Diffusa nimis res est, Con-
fusa, Obscura. Diffusa primùm. quid enim
latius se, quàm res humanæ, pandit? qua-
rum omnium Prudentia est, unò & singularum. Philo-
sophum audi:

Prudentia
materies,
omnes res
humane.

Ergo singu-
lariter inspe-
cta.

Τὸν κατ' ἕκαστ' ὄντι ἢ φρόνησις, ἀ γινώσκουσα τὴν ἐπιτηδεύουσαν δι' ἐμπειρίας: Rerum
singularum Prudentia est, qua notæ homini per Usus fiunt.

Aristot. vi.
Ethic. cap.
viii.

Atqui res singulæ, infinitæ sunt: quas adeò non scientiâ,
vt nec numero complectare.

Præcepta enim finita esse debent, & certa:

Seneca:
Epistola
xcv.
Ibidem.

Siqua finire non possunt, extra Sapientiam sunt.

Circa res in-
certas versa-
tur:

Iam Confusa eadem. quia reuerà instabile totum & flu-
ctuans est, quod Prudentiam vocamus. Quid enim aliud
ea, quàm electio rerum quæ aliter atque aliter sese habent?
Quòd si illæ incertæ: etiam ipsa eò magis, quòd non rebus
solùm deuincta, sed ijs quæ rebus adstant. Tempora, loca
homines

Ipsa quoque
mutabilis.

CIVILIS DOCTR. LIB. IV. 77
homines adspicit: & pro minimâ eorum mutatione ipsa se
mutat, adeoque non vbique vna, vt nec in vnâ re vna. Scien-
tiæ autem alia natura est: &

Aristot. vi.
Ethic. cap.
viii.

Πάντες ὑπολαμβάνομεν, ὅ ὅτις ἀμετα, μὴ ἐνδέχεται ἄλλως ἔχειν: Omnes
censemus, quod scimus, natum non esse Variare.

Sanè incertum aliquid, nemo redegerit in certa hæc & ^{Tenebrosa}
stricta præceptorum vincla. Denique obscura eadem. quia ^{est, ob causas}
res euentusque omnes humani in altâ nocte. ^{ignotas.}

Plin. Pa-
neg.

Nam occultat eorum semina deus, & plerumque bonorum ma-
lorumque causa sub diuersâ specie latent.

Quis in rebus etiam obuiis non suspicatur potiùs de
caussis, quàm cognoscit? Sine caussis autem Scientia non
est, nec traditio vlla firma. Adde, quòd in publicâ & Ciuili ^{Aut hominis}
hac gubernatione, etsi in terrenis rebus, pleræque tamen ^{nec nosces-}
caussæ ab alto sunt, nec reperiendæ in hac terrâ. ^{das.}

Lucret. lib.
v.

Vsq̄ue adeò (vt ille exclamat) res humanas vis abditâ quædâ
Obterit, & pulchros fasces seuasque secures
Proculcare ac ludibrio sibi habere videtur.

Itaque (verum fateamur) ego & alij hîc caligamus; nec
est quisquam qui ad plenum præcepta Prudentiæ non di-
cam tradiderit, sed tentârit. Quid ergo? quiesco, & sileo? res
& ordo vetant: & faciam potiùs quod in Syrtium aliquo
æquore deprehensus. & quoniam clausum directumque
iter tenere non possum, confusè viam aliquam signabo, ve-
lut astris. O tu me adiuua, qui super astra.

CAPVT II.

Diuisa Prudentia Propria in Togatam, & Militarem. Illa rursus, in
Humanam & Diuinam. De hac ostensum, curam Principi esse.
Vnam Religionem retinendam ei, & defendendam.

PRUDENTIA omnis, quam in Principe quæro, du-
plex est: Togata & Militaris. Illam intellego, QVÆ ^{Togata Pru-}
IN COTTIDIANA HAC GVBERNATIONE, TRAN- ^{dentia.}
QVILLISQVE REBVS, INTERVENIT. Istam, QVÆ
K 3; IN BEL.

IN BELLO, REBUSQUE TURBATIO. Illius materies iterum duplex, Res Diuinæ, Res Humanæ. In rebus Diuinis versari eam dico, QUAE SACRA RELIGIONEM QUAE TANGIT ET DIRIGIT, QUATENUS TAMEN PRINCIPIS BACVRA. Iustè & conuenienter sic limito. quia non Principi liberum in sacra ius. absit. sed inspectio quædam, idque tuendi magis quam cognoscendi causâ.

Religio, caput in repub.

Sanè in omni republicâ *Πρώτον, ἢ πρῶτον θεῶν ἐπιμέλεια* Primum est, curatio rerum diuinarum. Arist. vii. Polit. cap. viii.

Curanda Principi:

Ad quem autem ea potius, quam ad Principem pertinet? Δείη ἀρ τὸ ἀρίστον ὑπὸ τῶ ἀρίστου τιμᾶσθαι, καὶ τὸ ἀγαθόν ὑπὸ τῆ ἀγαθῆς ἐπιμελείης: Diogenes Stoic. apud Stob.

Decet causâ.

Decet enim quod optimum est, ab optimo coli; & quod imperat, ab imperante.

Tutela causâ.

Nec decet solùm, sed expedit. Tutelæ tuæ primùm: quia verissimè Cyrus ἐλογίζετο ὡς εἰ πάντες οἱ κοινῶν θεοσεβεῖς εἴεν, ἤτροναν αὐτὸς ἐφέλειν πρὸς τὴ ἀλλήλοισ ἀνόσιον τι ποιεῖν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν: Xenoph. Pæd. lib. viii.

Augmenti causâ.

Ad augmentum etiam Imperij. Scito enim τὰς θεὰς ὄντας ἐγγύς τῶν ἀνθρώπων: deos proniores esse in eos, qui maxime illos colunt. Aristot. Rhet. ad Alexand.

Status Publici causâ.

Ausus gloriari Tullius: Romanos, non calliditate aut robore, sed pietate ac religione omnes gentes nationesque superauisse. Orat. de Arusp. responsi.

Iam verò publicè, quî salui simus nisi illâ saluâ? Religio, & timor dei solus est, qui custodit hominum inter se societatem. Lactant. De ira cap. xii.

Tolle hoc vinculum: vita hominum stultitiâ, scelere, immanitate complebitur. Eod. lib. cap. viii.

Non ea mi-secunda.

Idemque, si confundis. Nec enim audiendi Ægyptij illi reges, qui variam & miscellam religionem induxerunt, stabiliendo, vt putarunt, scepro: Καὶ ὅπως μηδ' ἔσπορε ὁμοιοῦσαι δύναται οἱ κατ' Αἴγυπτον: & ne unquam conspirare inter se Ægyptij omnes possent. Diodor. Sicul. lib. ii.

O fatui

O fatui! Vnionis auctor illa vna: & à confusâ eâ, semper turbæ. Musarum ille pater quanto melius! cuius hoc ad Augustum monitum exstat. Τὸ μὲν θεῶν πάντῃ πάντως ἑαυτὸς τε σέβου καὶ τὰ πάτρια, καὶ τὰς ἀλλὰς τιμᾶν ἀνάγκη: Diuinum illud numen, omni modo, omni tempore, ipse cole iuxta leges patrias: & alij vt colant, effice.

Mæcen. apud Dionem Cassum, lib. lxi.

Ibidem.

Addit. τὰς δ' ἐξ ἑκείνων τῶν παλαιῶν ἐμίσει καὶ κόλαζε, μὴ μόνον τῶν θεῶν ἕνεκα, ὧν καταφρονησας ἐδ' ἀλλὰ ἀν' τινος ἀπορρησείην, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀτιμὰ δαιμόνια οἱ τοῖστοι ἀντεισφρογντες πολλοὺς ἀναπέδουσι ἄλλοτριονομεῖν: Καὶ τὰς ἐ συνωμοσίαι, καὶ συσάσεις, ἐταιρίαι τε γίνονται, ἀπερ ἡμεῖς μοναρχία συμφορεῖ: Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe & coërce. non deorum solùm causâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè quidquam magni fecerit) sed quia noua quædam numina hi tales introducunt, multos impellunt ad mutationem rerum. Vnde coniurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minime conducibiles Principatui.

Lactant. i. Instit. cap. xx.

Overba, ab impio & ad impium, nimis pia! Hęc vera prudentia: & Principi qui sapit, religio & veneratio nulla alia, nisi vnus Dei tenenda est.

Cic. ii. de Diuinat.

Et tenenda ex ritû veteri. Maiorum instituta tueri, sacris carimoniisque retinendis, sapientis est. Mos prolium & veteri seruandus.

Aristot. Rhet. ad Alexand.

Καὶ τὰ πάτρια ἔδη ὡς πᾶσι ὡς καὶ αἰών ἀδύνατον ἔστι: & patrios ritus migrare aut violare, vbique gentium nefarium habetur.

Iustinus lib. viii.

Puni igitur, si quis turbat. Iure ille à diis proximus habetur, vindicandus per quem deorum maestas vindicatur.

Lactant. lib. v. Instit. cap.

Seriò, seriò, hoc imbibe: Nihil esse in rebus humanis religione prestantius, eamque summâ vi oportere defendi. Omni vi defendendus.

Handwritten notes in various cursive scripts, including names like 'L. Alvar' and 'L. P. Saavedra'.

CAPVT V.

Transitum ad Prudentiam in Humanis. huic duo fontes reclusi, Ingenium Populi & Regni. De priore dictum: & per indicem exposita Natura vulgi.

PRUDENTIA in Humanis rebus me vocat: de qua libentius iam & libentius dicam. Hanc intellego, PERITIAM IN EXTERNIS TRANQUILLE ET FIRMITER GUBERNANDI. Duos illi fontes tribuo, Naturam populi & Naturam regni. Sanè cum omnia dispexeris, nihil reperies peritè ad gubernandum olim aut nunc monitum, cui non hinc scaturigo. Itaque ante omnia ad eos te ducam: & tum denique riuulos aliquot ex iis deducam vt ilium monitorum. Quisquis callidus peritusque regendi esse vis.

Duplex caput Prudentie gubernatoris.

Prin. Natura populi.

Tacit. Annal. III.

Noscenda tibi natura vulgi est, & quibus modis temperanter habeatur.

Vulgi, meo iudicio, triplicis. Tui, Finitimi, Vniuersi. Tui, quid enim magis necessarium, quam vt cum nôris cui præses

Qui triplex noscendus. Tuius.

Martial.

Principis est virtus maxima, nosse suos.

Liui. XLV.

Finitimi. iure: quia res tibi sæpè cum eo & fœdera. Vniuersi. viciniant autem ingenia, & sunt tam ciuitatum quam singulorum hominum mores: gente que alie iracundæ, alie audaces, quedam timida: in vinum, in Venerem promiores alie sunt.

Arist. III. Polit.

Vniuersi etiam. quoniam motus quidam affectusque sunt, quos communiter reperias in omni hominum gente. Quos nisi nosti, quâ ad eos te componas? Scriptum olim: Οὐκ ἔστιν ὄντι ἀρχεῖν ἢ μὴ ἀρχεῖν: Non est vt rectè imperet, cui non imperatum.

Senec. II. De Ira.

Siue, vt vertit noster Sophus: Nemo benè imperat, nisi qui antè paruerit imperio.

Rectè. non quia omnes reges voluerint esse è subditis: (minimè. multi in purpurâ nati, & à successionem ferè regna) sed hoc indicantes, ingenia & inclinationes subditorum imperanti

ranti noscenda, sicut tanquam ipse inter eos. Audi senem illum Principem: Utilissimus idem ac brevissimus rerum bonarum malarumque delectus, cogitare quid sub alio Principe aut nolueris aut volueris.

Galbam apud Tacit. I. Hist.

Audi regium suasorem: Av' ota av' eperon tiva arzan ta se poieiv i Delhous, ta' ta avtos avteparh' elat' & aradosis, e'te ti amartihon, kai pan ta katop' d' o' seis, kai t' e'te kai h' d' isa kai akn' d' on' o' t' e'ta biw' sh. Si omnia quae alium quemuis in te imperantem facere velles, ea ipse tua sponte feceris: nec peccabis quidpiam, & omnia rite diriges, & vitam ex eo iucundissimam simul & tutissimam viues.

Maccen. apud Dionē lib. III.

Vnde ij no. scendi?

Tu igitur haec discere vnde? à Percunctatione, ab Vsu, à Libris. à Me etiam non nihil, qui praecipuos popularium Affectuum depingam hinc tibi ut in tabella. Vulgus omne

Brenis eorum index.

INSTABILE. Vulgo nihil incertius.

Cic. pro Murra.

In multitudine est varietas, & crebrat tanquam tempestatum, sententiarum commutatio.

Idem pro Domo.

Pronum in affectu.

AFFECTVS ponit, aut sumit. Ut est mos vulgo, mutabili subitis, & tam prono in misericordiam, quam immodicum saevitia fuerat.

Tacitus I. Hist.

Nec quidquam facilius, quam in quemlibet affectum mutare populum.

Quinct. II. Declam.

Sine iudicio.

IUDICII EXPERS. Plebi non iudicium, non veritas.

Tacit. I. Hist.

Non dilectu aut sapientia ducitur ad iudicandum, sed impetu & quadam etiam temeritate.

Cicero pro Planc.

Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia.

Ibidem.

Ex opinione multa, ex veritate pauca iudicat.

Idem pro Roscio.

Vulgus vacuum curis, & sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum.

Tacit. II. Hist.

Adhaeret iudicio.

AD PLURES inclinat. Multitudo vulgi, more magis quam iudicio, post alium alium quasi prudentiorem sequuntur:

Sallust. ad Caf.

Pecorum ritu, antecedentium gregem.

Senec. De vita beat.

Tacit. II. Hist.

NATVRA INVIDVM. Aegris oculis alienam felicitatem intuetur.

Liuius XLII.

Prauo studio, quo etiam in certaminibus ludicris vititur, deteriori atque infirmiori fauet.

Tacit. II. Hist.

SUSPICAX. Municipale vulgus pronum ad suspiciones. Suspiciatur.

I. Annal.

Mos vulgo, quamuis falsis reum subdere.

I. Hist.

CREDVLVM. Facilis ciuitas ad credenda accipiendaque omnia noua: Praesertim cum tristitia sunt. Omnia credit.

Ibid.

III. Annal.

Quoquomodo audita pro compertis habent.

Eod. lib.

RES AVGET. Cuncta, ut mos fama, in manus credita. A se auget.

Lucan. I.

Sic quisque pauendo Dat vires fama: nulloque auctore malorum, Quae fixere, timent.

Silius IV.

traduntque metus, nec poscitur auctor.

Ibidem.

Adstruit auditis, docilis per inania rerum Pascere rumorem vulgi pauor.

Tacit. I. Hist.

Vagus primum & incertus rumor. mox, ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam & vidisse adfirmant: credula fama inter gaudentes & incuriosos.

III. Hist.

COMPRIMINESCIT. Prohibiti per ciuitatem sermones, eoque plures; ac si liceret, vera narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgauerant. Vein loqui.

II. Hist.

Vagis per urbem militibus, qui sermones populi coercerent, id praecipuum alimentum fama erat.

I. Hist.

Publica expectatio magni secreti impatiens: & male coercitam famam supprimentes augebant.

Eod. lib.

TURBIDVM. Vulgus cuiusque motus noui cupidum. Pendet in turbas.

Sallust. Iugurth.

Ingenio mobili, seditiosum atque discordiosum, cupidum nouarum rerum, quieti & otio aduersum.

Præfertim SI DVX SIT. Ut mare, quod sua natura tranquillum est, ventorum vi agitur: sic populus sua sponte placatus, hominum seditiosorum vocibus, ut violentissimis tempestatibus, attollitur.

Cicer. pro Cluent.

Nam vulgus sine rectore, præceps, pauidus, secors.

Tacit. iv. Hist.

Vereque dictum, Nihil ausuram plebem principibus amotis.

i. Annal.

Calidos amat.

FAVET FERVIDIS. & plebe iudice, τὸ σὺ φρονεῖ τὴ ἀνάνδρην ἀπόχημα. καὶ τὸ πρὸς ἀπὸν ζυρεῖται, ἐπιπῶν ἀργόν. τὸ δὲ ἐμπλήντως ὄξύ, ἀνδρὸς μοῖρα προσερέθην. quidquid modestum, ignavia speciem habet: quod circumspectum & prouidum, segnitia. quidquid autem abruptum & præceps, id verò forte & virile censetur.

Thuc. lib. i. i.

Ideo vincit in ea plerumque pars maioris animi quam consilij.

Liu. vii.

Et grati solidi, ac recordi facundiâ.

Tacit. i. v. Histor.

Rei publica neglegens:

NEGLEGIT REM PUBLICAM. Magnitudine nimia, communium curarum expers populus.

i. Histor.

Sua diligens.

Priuatæ cuique stimulatio, & vile decus publicum.

Ibidem.

Intenta mala, quasi fulmen, optant dumtaxat se quisque ne attingant.

Sallust. Orat. Philip.

Forte verbis:

VERBIS FEROX. Procacia plebis ingenia.

Tacit. i. r. Histor. i. i. Hist.

Nec ultra.

Sed nihil ultra verba ausurum.

Impigre linguæ, ignavi animi.

Sallust. Orat. Mar. cij. Liuius xx. i. i.

Semper immodicum.

METV AVT SPE NIMIVM. Hæc est natura multitudinis. aut seruit humiliter, aut superbè dominatur. Libertatem, quæ media est, nec spernere modicè nec habere sciunt.

Nihil in vulgo modicum. terrere, ni paueant: vbi pertimuerint, impunè contemni.

Tacit. i. Annal.

Vulgus audaciâ turbidum, nisi vim metuat.

vi. Annal.

Plura sunt, quæ tu à te addes.

Fons alter reclusus, Ingenium regum & regni. Duo hic considerata, quæ Communiter conueniunt, & quæ Distinctè.

EGO ad Naturam regni propero: è quâ pauca hæc tibi delibo. Communiter eam nosce, & Distinctè. In Comuni notitiâ hæc sunt.

Alterum caput Prudentia, Natura regni.

Tacit. i. Annal.

Regnum omne fluctuans & INSTABILE. Arduum Id instabile. enim & subiectum Fortuna cuncta regendi onus.

Seneca Oedip.

Vt alta ventos semper excipiunt iuga, Imperia sic excelsa Fortuna obiacent.

Sen. Epist. xcii.

Nihil inausum est Fortuna. aduersus Imperia idem habet iuris, quod aduersus imperantes.

Subito sæpè deiectum:

Ibid.

Itaque sæpè occultis caussis labitur. & quæ, domesticis steterant bellis, quæ externis regna, nullo impellente ruunt.

Liuius lib. xxxvii.

Et totum ferè labitur, cum cœpit. Verè ille scripsit, Regnum maiestatem difficilius à summo fastigio ad mediū detrahi, quam à mediis ad ima precipitari.

Et totum, cum aliqua pars.

Seneca De Benef. vi. cap. xxx. i. i.

Non enim his gradibus, quibus ad summa peruentum est, retrò itur: sæpè inter fortunam maximam & ultimam nihil interest.

In summo aut in imo est.

Tacit. i. i. Histor.

Imperium cupientibus (aut habentibus) nihil medium inter precipitia aut summa.

Nec Fortuna solùm obiectum, etiam ODIIS.

Odiolum plerumque.

Seneca Theb.

Simulista mundi conditor posuit Deus, Odium atque Regnum.

Idem Agamemmn.

Causa sæpè in Impotentiâ regum. Nam Id esse regni maximum pignus putant, Si quidquid aliis non licet, solis licet.

Idq; ob regum mores.

Qui licentios.

Idem Hippol.

Quod non potest, vult posse, qui nimium potest.

Et in peruicaci eorum Superbiâ.

Pertinaces, et superbi.

-durus

CIVILIS DOCTR.

—durus & veri insolens

Ad recta flecti regius non vult tumor.

Flecti non minus existimant turpe, quam vinci.

Sed causa etiam altera in Naturâ nostrâ. quia nemo alteri imperium volens concedit: & quamvis bonus atque clemens sit qui plus potest, tamen quia malo esse licet, formidatur.

Etiâ quia nos parere difficiles.

Insidis exponitur.

Ideoque regnum obnoxium INSIDIIS.

Multi iniqui atque infideles regno, pauci sunt boni.

Ideo meticolosi reges.

Nec immeritò reges semper in TIMORE. Ingenia regum prona ad formidinem.

Sæpè nimis: &

—dubia pro certis solent

Timere reges.

Susplicaces & anuli.

Ijdem AEMULI, & suapte naturâ potentie anxij.

Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt.

In ipsos filios.

Adcò, vix displiceant regnantibus etiam civilia filiorum ingenia.

Et suspectus semper inuisusque dominantibus, quisquis proximus destinatur.

Regni vires noscendæ.

Hæc taliaque Communiter scies. iam illud Distinctè, Quantum tuum regnum sit, & Quale. Potentia, inquam, tua, seriò tibi noscenda est.

Metiri sua regna decet, viresque fateri.

Multi dum se tam magnos, quam audiunt, credunt, attraxere superuacua & in discrimen rerum omnium peruentura bella.

Et eius constitutio sine forma.

Etiam regni Qualitas. cuiusmodi illud sit, Vetus, Novum; Hæreditate, an Suffragio traditum & tradendum, Legibus, an Vi quæsitum. & quidquid tale. Pro his enim varriè attemperandum sceptrum, & laxandæ aut adducendæ imperij illæ habenæ.

Ibidem.

Senec. De Benef. vi. cap. xxx. Sallust. ad Cæs.

Attius,

Sallust. Iugurth.

Seneca Oedip.

Tacit. iv. Annal.

Seneca Agam.

Tacit. ii. Annal.

1. Hist.

Lucan. VIII.

Seneca De Benef. vi. cap. xxx.

CAPVT VII.

Præcepta nunc ex hisce fontibus petita. & primum vniuersè posita, quæ firment Regnum aut violent: mox distinctè de Vi dictum. Opus regi Custodes, Milites, Arces aut potiùs Colonias.

BENE habet duplicem Arcton meam signavi, ad quam flectendi mihi idemtidem oculi: nunc audacter vela do, & vndosum mare ingredior Præceptorum. Ea hoc ordine disponam, vt quæ luuant firmantque regnum, præmittam: subiungam, quæ Ledunt & perdunt. Duo igitur sunt, quæ tranquillum id aut firmum efficiunt, VIS & VIRTUS: duo item, quæ turbidum aut caducum, VIS & VITIUM. Singula hæc, vt meus captus est, subtiliter videamus & paritè. Vim in luuante parte primùm pono, & intellego PRAESIDIUM QVOD PRINCEPS VTILITER ADHIBET AD SE TVENDVM AVT REGNVM. Id ferè duplex, Milites, & Munimenta. Milites iterùm duplices, Custodes & Ordinarij. CVSTODES, regis ipsius tutela propria: qui scilicet

Duo firmando Regno:

Duo extendendo.

Vis definita:

Diuisa.

Custodes regij.

Sen. i. De Clemen.

Somnum eius nocturnis excubiis muniant, latera obiecti circumfusi que defendant, incurrentibus periculis se opponant.

Tacit. i. Annal.

Miles in forum, miles in curiam comitabatur, scribit de suo Principe Tacitus.

Sen. i. De Clemen.

Nam probus vetusque ille mos: & quamquam in nullo metu, decorè tamè eos Princeps, & vel ornamenti causâ habeat.

Tacit. iv. Annal.

Sed esse & ORDINARIOS milites volo: manum scilicet aliquam grandiore(m) (pro viribus & modo regni) ad subita casuum aut bellorum. & qui, si auxilium res poscat, haud procul accieantur.

Ordinarij & perpetui milites.

Ibidem.

Nam scimus, voluntarium sæpè militem deesse. ac si suppeditet, non eadem virtute ac modestiâ agere: quia plerumque inopes ac vagi (vt hodie quidem mos est) sponte militiam sumunt.

Dio lib. xlii.

Grande momentum in hoc præcepto: & C. Cæsar solitus dicere, Δὸ τὸ εἶναι τὰ τὰς δυναστίας ἀποκρίματα καὶ φυλάσσοντα καὶ ἐπιπέποντα

ἐπαύξοντα, σερατιώτας καὶ χεῖματα: Duo esse, quæ Principatus comparent, seruent, augeant, Milites & Pecuniam.

Atque alius ab eadem mente (et si paullò improbius) ad suos liberos: Ομοιοῦτε, τὰς σερατιώτας πλετίλειε, τῶν ἀλλῶν πάντων καὶ ἑσπερίτε. Inter vos cōsentite, milites ditare, reliquos omnes spernite.

Seuerus Imp. apud Dionē in vitā eius.

Arces quatuor viles.

At munimenta possis vsurpare duplicia, Arces aut Colonias. Illas vulgus & hodiernus mos tibi ingerit: ego istas, & mos vetus. Sanè ARCES non tam firmæ compedes, quàm censentur: ad exiguum motum valide, fragiles (ipsi vidimus) ad communem & magnum. In finibus tamen & contra hostem, haud valdè eas spernam: in mediterreis & contra ciues, valdè. Populo alicui diffidis? premere eum vis? COLONIAS tibi suggero, verè sedes seruitutis.

Tacit. Agric.

Prelate iis Colonia:

Hoc solidum, hoc firmum munimentum est: in quo non locus solùm talis, sed homines ipsi sint. Colonia enim ferè constant externis (quibus, cum indigenis haud facilis conspiratio:) nec vsurpandæ temerè nisi in externos. Nam non assuetæ frenis seruitutis tumidæ gentium inflat æque ceruices, facile aliàs ab imposito iugo resiliunt.

Flor. vii. cap. vlt.

Sed saltem in externos.

Aut recens domos.

Siue etiã in feroces & recens subiectos. Quidquid enim dicunt, quos viceris caue amicos tibi esse credas.

Curt. vii.

CAPVT VIII.

De Virtute duplici, sermatrice Regnorum. Beniuolentia populi commendata, & ostensa triplex ad eam via.

Vis ergo opportunè etiã ab optimo Principe adhibenda, ex scito veteri:

Quaedam vi tractanda, quò ceteris quies sit:

Tacit. i. Annal.

Sed magis Virtus. in quã mihi quidem præcipuum Principatus robur est & pondus. Eam, paullò aliter quàm vulgus, hïc appello LAVDABILEM VTILEM QVE IMPERIO AFFECTVM, DE REGE, VEL IN REGEM. Studiosè sic discrimino. Nam cum duplex eiusmodi Virtus sit, Beniuo-

Quid hïc virtus.

Beniuolentia & Auctoritas: nasci quidem vtraque à rege & per regem debet, sed sedem tamen suam & domicilium in animis Populi habet. atque illa, in regem Affectus est, hæc Opinio de rege. Ex definitionibus facilè rem mentemque meam capies. Nam BENIVOLENTIA, quam hïc quæro & suadeo, est SVBDITORVM IN REGEM EIVS QVE STATVM PROMPTA INCLINATIO ET AMOR.

Beniuolentia definita.

Epist. xv. ad Dionē.

Quæ nimis utilis, imò necessaria, ad res gerendas. Plato verè dixit: Ἐξ τῆ ἀρεσκείης τοῖς ἀνθρώποις, καὶ τὸ ἀπάρεσκον ἐστὶ: Ab eo quòd placeas hominibus, actionum efficacia est.

Utilitas eius.

Tacit. v. Histor.

Para igitur: idque viã triplici, Lenitatis, Beneficentiæ, Indulgentiæ. LENITATEM promes in Teipso primùm, verbis factisque benignus, comitate & alloquiis officia prouocans.

Quomodo paranda?

Lenitate in re, et circa re:

Plinius Paneg. Tacit. v. Histor.

Quid ni ita cum ciuibus tuis, quasi parens cum liberis, viuas? Cum illã tamen exceptione, vt incorrupto ducis honore.

Plin. Panegy.

Temperie opus est: nec aut reuerentiam terrore, aut amorem humilitate captabis.

Cic. Oratore ad Brutum.

Raræ hoc sed magnæ laudis, cum virtutes specie disphares prudentiã iunguntur.

Seneca i. De irã.

Sed promes etiã in Imperio: vt tranquillum id ac lenes sit, nec alia eius facies, quàm sereni cali ac nitentis.

Lenitate in omni imperio.

Tacit. i. Histor.

Hoc ex ingenio hominum est: qui nec totam seruitutem pati possunt, nec totam libertatem:

Idem Agric.

Domiti vt pareant, non vt seruiant.

Seneca i. de Clemen.

Hoc ex vsu ipsius imperij: quia reuera remissiùs imperanti meliùs paretur.

Hinc Quies:

Lib. xxii.

Sed & fideliùs paretur. Nullus terror, ait Liuius, cum omnia bello arderent, fide socios demouit: videlicet quia iusto moderatoque regebantur imperio.

Hinc Fides:

Apud Dionem lib. xliii.

Cæsaris effatum est: ἢ ἐξουσία μετρίως πάντα τὰ κτν δέτρα τρηπεί: Potentia mediocriter exercita, omnia quæ sita conseruat.

Hinc stabilitas.

Contra, ο αἰδῶν ἐς πάντα ἀπλῶς τῆ δυνάμει παραγγέλλει. *Ibid.*
Qui impudenter & pas-
sim in omnibus potentia abutitur, is neque veram benivolentiam ne-
que firmam securitatem inuenit.

Iam & BENEFICIENTIAM adiunges. Nam liberalita-
te qui utuntur, Benivolentiam sibi conciliant, & quod aptissimum
est ad quietem viuendum (sive & regendum,) caritatem. *Cicer. 1. 7. De Finib.*

Vis scire quanta eius vis? Melius beneficiis imperium custo-
ditur, quam armis. *Seneca De Brev. Vitae.*

Sanè vulgo, ex veteri verbo, *Omniū dulcissimū est, accipere.* *Idem De Benefic.*

Donabis igitur, vel Augusti exemplo: qui *Militem donis,*
populum annonam, cunctos dulcedine otij pellexit. *Tacitus 1. Annal.*

Idque effusius in nouo imperio. Sic enim tibi firmabis,
& nouis ex rebus aucti, tuta & presentia, quam vetera & pericu-
losa malent. *Ibidem.*

Sed cum Iudicio: nec placeant mihi illi Reges, qui multa
opertis oculis donant. *Sen. 1. 4. De Benef. cap. XXVII.*

Tu largire bellorum sociis, periculorum consortibus:

Siue etiam de te benè ac fortiter, sed in togâ, meritis: *Ibid.*

Aut ijs denique qui mereri possunt. illis scilicet premia, his
exempla. *Ibidem.*

Sed cum Modo etiam. Nam simplicitas ac liberalitas, nisi
modus adsit, in exitium vertuntur. *Tacit. 1. 11. Histor.*

Si omnibus, si passim: quis finis? Singuli nunquam exsati-
buntur, res publica deficiet. *11. Annal.*

Itaque alienis bonis manus afferre cogèris:

Quod exitiabile. nec vnquam tanta studia assequèris eorum
quibus dederis, quanta odia eorum quibus ademeris. *Ibidem.*

Caue igitur. atque ad eò nihil largiatur Princeps, dum nihil
auferat. *Plin. Pa- negy.*

Tertiò

Tertiò INDVLGENTIAM suasi: hac mente, vt qua-
tenus sine corruptelâ morum potest, populum Laxè habeas
& lucundè. Laxè, vt in Victu: ne plebes acri annonâ fatigetur.

Tacit. 1. 7. Annal.

1. 4. Hist.

Iuuenalis Sat. x.

Cicero 1. 1. De Offic.

Seneca Epistola cxvi.

Tacit. 1. 14. Annal.

Ibidem.

Ibidem in Agric.

Ibidem.

Tacit. 1. 4. Histor.

Pylades apud Dionē lib. 1. 1111.

Tacit. in Agric.

Annal. 1. 14.

Ibidem.

Nam vulgo vna ex republicâ annonæ cura.

— duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenses.

Omnes autem qui remp. gubernant, consulere debent, vt earum
rerum copia sit, quæ sunt necessariae.

Iucundè etiam: puta in ludis & eiusmodi receptis volu-
ptatibus. Nam vulgo, sicut pueris, omne ludricum in pretio est.

Idemque cupiens voluptatum, & si trahat eò Princeps, latum.

Itaque vides, nec maiores abhorruisse spectaculorum oblecta-
mentis.

Vsus enim aliquis in istâ re: cum ita ferociore populi,
eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescunt.

Idq; apud imperitos Humanitas vocatur, cum pars seruitutis sit.

Verissimum est, Voluptatibus Romanos plus aduersus subie-
ctos, quam armis valuisse.

Nec id nesciuit ille histrio, qui increpanti Augusto quòd
eius causâ in plebe essent tumultus: *Συμφέροι σοι, Καίσαρ, in-
quit, ὡς ἐν ἡμῶς τὸν δῆμον ἀποδέρπεισθεσται: Expedi tibi, o Cesar, popu-
lum circa nos distineri.*

Acutè. Nam profectò virtus ac ferocia subditorum, ingra-
ta imperantibus.

Sed modum tene: & vide vt hæc latitiæ potiùs, quam la-
sciuiæ dentur.

Facilè enim ista irrumpet. nec pudicitia aut modestia, nec
quidquam probi moris vltra reseruetur.

Ita Tui & Tu peribitis. Quid enim salui, amissis mori-
bus?

*Denique in-
dulgentiâ
paratur.*

*In vitioze
Annonæ.*

In ludicriis.

*Quæ seruum
etiam vsurus
prebent.*

*A generosis
curis auocâs.*

*Tamen lasci-
uia & luxus
vitanda.*

Auctoritas commendata valde. Tria ostensa, quae ad eam ducunt. in quibus quia Imperij principua vis est, accurate & enucleate de his dissertum.

*Lib. II. cap. XVI.

Quid Auctoritas?

Vnde nata?

Quibus rebus paranda?

Tutela eorum.

Hanc creat Seuera gubernatio.

Quae ex usu Principis,

& subditorum.

AUCTORITAS inter iuuantes virtus altera est. quam supra quoque libaui: sed hoc tantum. nunc vberius, & pleno magis ore dicenda est. Definitio iterum: Auctoritas est IMPRESSA SUBDITIS, SIVE ET EXTERIS, OPINIO REVERENS DE REGE EIUSQUE STATV. CONSTAT ex Admiratione & Metu: cuius vtriusque temperies siue mixtio facit hanc Virtutem. Quam parari apud quasdam nationes pronius aio:

Est enim ingenita quibusdam gentibus erga reges suos veneratio:

Apud alias aegrius: sed tamen apud omnes triplici hoc, quem dicam, modo siue via. Formam imperij, Potentiam imperij, Moribus imperantis. Per singula te ducam, & figam in ijs pedem non distinetum solum, sed lentum & impressum. quis carpet? ego fulcrum hoc regnorum scio, &

Maiestatem imperij, salutis esse tutelam.

Hac illa velut edita arx est, quam Princeps se vindicat a rebellionem & contemptu. Scande & occupa deo auspice, me duce. Prima viarum est

FORMA IMPERII. in quam tria ad Auctoritatem requiro: vt Seuera sit, vt Constans, vt Adstricta. SEVERA primum, quia perpes illa & assidua Lenitas Contemptum inducit, id est Principatus ipsam pestem. In hac colluie morum & hominum habendus metus, aut faciendus est.

Amplius, quia inducit maximam illecebram peccandi impunitatis spem.

Quis eum metuat, apud quem conditum, imò constrictum ferrum est?

Qui

Curtius III.

Idem lib. VIII.

Sallust. Orat. Lepid. Cicero pro Mil.

Sen. I. De Clem.

Cicer. I. in Catil.

Qui per segnitiam potius quam clementiam, patiatur bebescere aciem suae auctoritatis?

Aristot. x. Ethic. cap. vii.

Ne feceris, & nosce vulgus. οὐ γὰρ πεφύλασεν αἰδοῖ περὶ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ φόβῳ ἐδ' ἀπέχεσθαι τῶν φαιλῶν διὰ τὸ αἰετοῦ; ἀλλὰ διὰ τὰς τιμωρίας: Non enim ita natum est, vt Pudori obsequatur, sed vt Meiui: nec vt abstineat a prauis ob turpitudinem, sed ob supplicia & poenam.

Nam vulgus metu coercendum.

Cicero ad Brut. Epist. II.

Adhibe haec igitur in tempore. Salutaris Seueritas vincit inanem speciem Clementiae.

Stob. De Regno.

Cotys rex Thracum, increpanti seueritatem eius & aiententi, Μανία τῆς ἐπιτοῦ βασιλείας: bellè respondit, Ἀλλ' ἡ ἐμὴ μανία τῆς ἀρχομένης σωφρονας ποιεῖ: Furor hic est, non Regnum. At meus hic Furor subditos sanos reddit.

Cic. II. De Offic.

Ita, ita. Adhibenda est reip. causa Seueritas, sine qua administrari ciuitas nulla potest.

Varr. in Fragm.

Scimus digitum praecidi oportere, si ob eam rem gangrana non sit ad brachium ventura.

Et noxia recidenda.

Sen. I. De Clem.

Tamen tempestiue, & cum intermissione, Nam ciuitatis mores magis corrigit parcitas animaduersionum.

Sed per interualla.

Cicero pro Cluent.

Illud laudabile, quoties potes, efficere vt poena ad paucos, metus ad omnes perueniat.

Et vnus improbi supplicio multorum improbitatem coercere.

Idem. III. in Verr.

Quod si crebra tamen nimis aut peruicacia vitia: tum sane illud valeat,

Nisi mala herba nimis succreuerit.

Publius.

Crudelem medicum intemperans aeger facit.

Tac. III. Annal.

Ne corporis quidem morbos veteres & diu auctos, nisi per dura & aspera coerces. Corruptus simul & corruptor, aeger & flagrans animus, haud leuioribus remediis restringendus est, quam libidibus ardescit.

Falce tunc recidenda est.

Secundo, CONSTANTEM volui imperij Formam: quod interpretor, vno & veteri tenore fluentem.

Constantia Auctoritatis facit.

mih.

mihī mutas? Alcibiadem audi verē censentem : ἢ ἀνδρῶπων ἀσφαλῆστα τέτρεσσι μὲν, οἳ ἐν τοῖς παρῶσι ἡδέσι καὶ νόμοις, ἢν καὶ χεῖροι ἢ, ἢν καὶ ἀσφαλέστεροι πολιτεύσει : Eos hominum tutissime agere, qui presentibus moribus legibusque, etiamsi deteriores sint, minimum variantes, rem pub. administrant.

Ipsū Augustum: qui sic olim ad Senatū. τὰς καίνας νόμους ἰσχυρῶς φυλάττετε, καὶ μηδὲν αὐτῶν μεταβάλλετε. τὰ γὰρ ἐν ταυτῶν μένοντα, καὶ χεῖροι ἢ, συμφορωτέρω ἢ ἀεικαινοτομίας, καὶ βελτίω ἢ δουρῆ, ἐστίν : Positas semel leges constanter servate, nec ullam earum immutate. Nam que in suo statu, eademque manent, et si deteriora sint, tamen utiliora sunt reipub. his que per innovationem vel meliora inducuntur.

Et inopinati dogmatis caussa duplex. Quod nec leges ipsæ vim & vitam satis habeant, vertendæ statim aut euertendæ. Non enim conualefcit planta, que sæpius transfertur.

Et quod Princeps vilefcit, qui sic vacillat: sædæque inconstantiâ, que iusserat vetat, que vetuerat, iubet.

Sperne ergo circa te nouatores: qui vt aliquid sui videantur afferre, etiam recta commutant.

Et scito, super omnibus negotiis melius atque rectius olim prouisum: & que conuertuntur, in deterius mutari.

Ideò in minimis quoque rebus, omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda.

Sed numquam, inquires, mutem? nunquam: nisi aut summa Utilitas expresserit, aut summa Necessitas. Nam, fateor, nocet interdum priscus rigor, & nimia seueritas, cui iam pares non sumus.

Sed tunc quoque fiat leniter: & vt quàm minimo sonitu orbis ille in rep. conuertatur.

Itemque Lentè: vt per gradus, nec omnia simul. Augusti exemplo: qui sub initia imperij οὐ πάντα ὅθως, ὡς περ ὑπέδειξε το, ἐπειρῆσε, φοβηθεῖς, μὴ καὶ σφαλῆ τι, ἀδρόως μεταρρῆθῆναι τὰς ἀνδρώων ἐδελήσας. ἀλλὰ τὰ μὲν ἀσφαλέστερα μετακόμισσε, τὰ δὲ ὑστερον: non omnia sta-

Observatio legum & morum.

Contemuntur leges, la...a, relata:

Et una earū lator.

Arculi in repub. mali:

Veteres, & vetera, opti- mi.

Interdum ta- men inno- uandum.

Sed non vio- lentè:

Et paucilla- tum.

Apud Thu- cyd. lib. vi.

Apud Dio- nem LII.

Seneca Epist.

Tac. III. Histor.

Quint. lib. III. In- stitut.

Tacit. xv. Annal.

Valer. Ma- xim. lib. II.

Tacit. I. Histor.

Cicero ad Attic. li. II. epist. IX.

Dio LII.

nia statim, vti decretum erat, executus est: veritus ne parium succederet, si simul homines transferre & inuertere vellet: sed quadam extempore disposuit, quadam reiecit in tempus.

Atque hoc est, quod de eodem noster: Insurgere paulatim, munia legum & magistratum in se trahere. Ait Paulatim: & tu in re simili serua.

Tertiò, A D S T R I C T A M Imperij Formam posui id est, vt non solum A te præcipua vis & honos, sed etiam Apud te sint. A te quidem, vt maxima rerum aut agas ipse, aut firmes: neu vim Principatus resoluas, cuncta ad Senatū reuocando.

Non quia consilia spernam (valdè suasi, & suadeo:) sed quia innotescere omnibus velim, te esse à quo pendeant omnes. Esto mihi solus arbiter rerum, iure ac nomine regio.

Reges domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.

Aliquid hîc laxas? totum amittis. Ea est imperandi ratio, vt non aliter constet, quàm si vni reddatur.

Sed Apud te etiam plerisque honos maneat, certè magnus. Doctorum ille doctor: Κοινὴ φυλακὴ τῶν ἀσφαλείας, τὸ μὴ δῆνα ποτεῖν ἕνα μέγαν: Communis custodia Principatus, neminem vnum magnum facere.

Semper periculosum priuati hominis nomen supra (imò & iuxta) Principis attolli.

Quid si tamen factum? corriges. sed sic, vt non detrahas eum, sed deducas. Δεῖ γὰρ ἐν ἀσφαλείᾳ, vt ille loquitur, τῆτο δρᾶν, καὶ μὴ πᾶσαν ἀδρόων ἀφαιρεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν: oportet circumductione quadam & per ambages id facere, nec totam potestatem simul tollere.

Nec verò magnos solum honores dari abnuo, sed & (vtique in Militiâ aut Præfecturâ) longos. Verus monitum: Nichil tam vtile, quàm breuem potestatem esse, que magna sit.

Libertatis (siue Principatus) magna custodia est, si magna imperia diuturna esse non sinat.

N Cauſſa.

Adstrictio imperij, pro Auctoritate.

Princeps vni- uersæ manus teneat.

Eum omnes spectent: & omnia ab eo expectent.

Honores vni- uersis ne datos.

Datos aufer- to: sed uellicatum.

Non longos. item dato.

Zatro apud Senec. VII. Controu. VI. Liuius IV.

Causa. quoniam αἱ μακρότεροι & πολυχρονιώτεροι ἀρχαὶ ἐπαίρειοι Diolii. πολλὰς, καὶ ἐκ νεωτεροπολιῶν ἐξάγειοι: Longiora & diuturniora imperia, multos attollunt, & ad res nouandas impellunt.

VIAM primam vides: alteram tibi POTENTIAE ingredior, quæ est illa ipsa directa & regia ad solidam Auctoritatem via. Cerera omnia adsint, hæc absit: quid iuuabunt? Scito parum tutam maiestatem sine viribus esse.

Nam homines insulescunt.
Potentia certissima ad Auctoritatem ratio.

Quid eam appellem?

Potentiam autem hinc intellego, ad Sua conseruanda & Aliena obtinenda idonearum rerum facultatem.

Qui parari conseruam.

Quam quinque hæc instrumenta tibi dabunt: Opes, Arma, Consilia, Fœdera, Fortuna: si tamen appositè utaris, & vt præcipiam. Attende, attende. Primo loco Opes pono. & de vi atque vsu earum quis ambiget? Δεῖ δὴ χεῖμάτων, καὶ ἀνδρῶν τῶν ἐδὲν ἐστὶ γενέσθαι τῶν δέοντων: Opus sunt Opes, & sine iis nihil fiet quod opus.

i. Pecunia.

Illa nervi, caput, pedes.

Experiens callidusque vir clamabat olim: Νόσθα δὴ χρηματίας τὰ χεῖματα ἐστὶν: Nervos imperij pecuniam esse.

Animorum nomina.

Nam socios aut milites habere vis? Illa dabit. Πᾶντα ὄντια τὰ πλῆθη: Omnia venalia nummis.

Locorum nomina.

Hostes aut vrbes perdere? hæc faciet. Nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit.

Omnia castella hæc machina deiiciet, in quæ modò asellus onustus auro possit ascendere.

Ad summam,
— diuina humanaque pulcris
Diuitiis parent.

Argentens gladius omnia pen. trat.

Non credis? saltem oraculo: Ἀργυρέαις λόγχοισι μάχεσθαι, καὶ πᾶσι νικῆσαι. Hastis pugna argentatis, atque omnia vinctes.

i. i. Arma opus ad potentiam.

Instrumentum secundum, Arma. Nam illud certum, Non ignauia magna imperia contineri, sed virorum armorumque faciendum certamen.

Improbè

Ibidem. Improbè dictum videatur, sed in tempore vtiliter: Suare-tinere, priuata domus, de alienis certare, regiam laudem esse.

Reges innuunt.

De morib. German. Fateor optabilius magnitudinem suam iustitiâ tueri:

Ibidem. Sed optabilius. qui enim semper possis? Inter impotentes & validos falso quiescas. ubi manu agitur, modestia & probitas nomina superioris sunt.

Et sapè debent, aut ipsi innuuntur.

E Velleio lib. 17. Nec vnquam deerunt, nisi siluâ hac humani generis excisâ, raptores aliena libertatis lupi.

Ab exteris:

Liu. xxx. Addo, si non hoc sit, quòd nulla magna ciuitas diu quiescere potest. si foris hostem non habet, domi inueniet.

A suis:

Idem xxxi. Arce, arce internam illam pestem: & alios potiùs turba, quàm vt te perdas. Agendo audendoque res Romana creuit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant.

Comprimant ergo bella bello.

Tacit. i. Annal. Quamquam Consilia profectò & ego misceo: nec vlla stabilis potentia sine istis. Arma, inquit ille, consilio temperanda sunt.

III. Consilia vsui ad potentiam.

Publius. Quod tibi ita præco. Arma inferre vis? Primùm vide vt Prouidè.

Etiam temerè bellum mouendum:

Publius. Animus vereri qui scit, scit tutò aggredi.

Senec. i de Ira. Odi istos properos, qui dū inferre pericula volunt, nõ cauent.

Tacit. xi. Annal. Et scio cautis quàm acrioribus consiliis Potentiam tutiùs haberi.

Curt. vii. Vide etiam vt cum Modo. ne dum ad culmen venire contendis, vnâ cum ipsis ramis, quos comprehendisti, decidas.

Nec nimis diu habendum.

Val. iv. cap. i. Ea demum potentia tuta est, quæ viribus suis modum imponit.

Plut. in Pyrrho. Pyrrhus mihi es? & nouâ siti ad alia aliaque properas?

Expendas animus.

Curt. iv. Publius. Noli. Facilius est quedam vincere, quàm tenere. Et Fortunam citiùs reperias, quàm retineas.

Florus lib. iv. cap. vii. Tu firma antè-parta. Difficilius est prouincias obtinere, quàm facere. Viribus parantur, iure retinentur.

Et in qua sitis aut relictis quiescendæ

N 2

Et

Et quid festines? Non durat, nec ad ultimum exit, nisi lenta felicitas. Seneca Conf. ad Marc.

Præsertim minuit Principibus. Qui periculose semper se mouent.

Regibus ego ita suadeo: at regulis, ista. Quies vobis tutior, nec de Obtinendo laborate, sed Tenendo. Scitote, te Studinem, ubi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse: ubi exserit partes aliquas, quodcumque nudauit, obnoxium atque infirmum habere.

Liuius xxxiv.

Sic vos, apud vos, tutos esse. simul auiditate plura complectendi hinc exceditis, nuda vobis omnia que extra sunt, & exposita ad omnes ictus esse. Ibidem.

Volunt quod nec teneant.

Stulti qui concupiscunt, quod non capiunt. Curtius vii.

Vobis melius, consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere. Tacit. ii. Annal.

iv. Fœdera vsui ad Potentiam.

Itemque via hæc Fœderum: quæ ipsa, vt dixi, ad Potentiam valent. Socios legi suadeam, qui non mediocri valeant potentia, & in proximo habitent. Aristot. Rhet. ad Alexand. cap. vii.

Inuenda cum proximis & validis.

Idest, qui vtibiles esse & viribus & loci opportunitate possint. Nam infirmis aut miseris quid te iungas?

Vix cum afflicto.

— querunt, Cum quâ gente cadant. Lucan. viii.

Tu, si sapias, — fatis accede. deis que, Ibidem.

Et cole felices.

In caducum parietem ne inclina. Ex Hadriani dictorio.

Ne ipse affligat.

Suam quisque fortunam in consilio habeat, cum de alienâ deliberat. Curt. iv.

Nisi quopiâ periculante, etiam tu:

Nisi tamen quispiam talis, cuius ruina te quoque tractura sit. Ex Tac. de Morib. Germ.

Tunc vel summa.

Tum enim sanè aut iunge te, aut iuua: sed quid si occultè? Vetus illa calliditas, societatem alterius palam induere, ad alterum per occulta & fida magis inclinare. xii. Ann.

Periculosum, potius in potentem magi:

Magnus nodus cum dissentiant inter se vicini duo potentes: qui nec vincere, nec vinci, sine periculo tuo possunt. Sallust. Ep. Mithrid.

Quid.

Liuius xxxi. Quid facies? non enim effugias, quin alterum aut socium habeas, aut hostem. Et tamen penè necessarium.

Ibidem. Nam quòd non nemo tanquam mediam & tutissimam consilij viam, vt quiescas abstineasque armis, ostendit: ea verò non media, sed nulla est. Adiasoria, hinc nulla.

Ibidem. Quid enim aliud, quàm nusquam gratiâ stabili, velut qui euentum expectaueris vt Fortuna applicares consilia tua, præda victoris eris?

Sallust. Ep. Mithr. Vidimus, & videbimus (ita nunc Europæ status) eos, quos ignauia aut praua calliditas, vt alienis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas soluisse.

Sueton. Cum Cæsare igitur iacienda tunc alea: & alterutri se adiungendum. Imge te igitur, cum deo.

Tacit. iv. Hist. Sed in causâ palam dispari, meliori: in ambigû, fortiori. nisi alia Opportunitas aut Vtilitas vincat. Nam profectò eas hinc specto. Alta & animosa quid cogites? Tuta potius: & cum Gallis, Valentini animum probes, consilium Auspicias sequare.

Curt. viii. At Fortunam vltimum instrumentum ad Potentiam feci: cur non primum? Debebam, si vim eius intuerer. Nam quis neget eximiam quoque gloriam & potentiam, sepius Fortuna quam virtutis esse beneficium? V. Fortuna vsui ad potentiam. Et quidem supra alia.

Cic. pro Leg. Man. Sunt enim quidam hoc astro; vt ijs ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas benè gerendas, diuinitus adiuncta Fortuna videatur. Que mirificè quosdâ fouet.

Sallust. ad Cæs. Homines ad Pompeianum illud elogium, maiore fortunâ quàm sapientiâ.

Terent. Adelph. Quibus dormientibus dij omnia conficiunt. Omnia sine labore suo gerit.

Inter Adagia è Plut. Reti vrbes capiunt:

Liuius vii. Et in sinum iis de celo Victoria deuolat.

Quos poëta quoque depinxit.

N 3

Πολλοί

Πολλοί τοι χρώνται δειλαῖς φρεσὶ, δαίμονι δ' ἐθλωῖ

Οἷς τὸ κακὸν δοκέον γίγνεται εἰς ἀγαθόν:

Multis mens laeva est, sed eisdem numina dextra.

Quaeis malè quod cœptum est, vertit & in melius.

Sicut contrà, alijs destinata salubriter, omni ratione potentior Fortuna discussit.

Gaudeant ergo qui illam habent. Nam vel ab hac solâ Auctoritas.

Tales vulgò magni:

— vt quisque fortunâ utitur,

Ita praecllet, atque exinde sapere eum omnes dicimus.

Nescio an in longum.

Sed gaudeant moderatè, quia mera & nuda felicitas fragilis: nec quidquam potest esse diuturnum, cui non subsit ratio.

Nam illa se mutat:

Licet pullis istis suis adspirare Fortuna videatur, tamen ad vltimum temeritati non sufficit.

Et quos diu profecuta est, repentiè velut fatigata destituit.

Et ledit, quibuscumq; luffit.

Destituit? imò abijcit. soletque quos plurimis beneficiis ornauit, ad duriozem casum reseruare.

Tu caue, caue, & poëtae monito Fortunam reuerenter habe.

Mores, via vltima ad Auctoritatē.

TERTIA via se nunc pandit, MORVM. quos duplices in Imperante hîc considero, Internos & Externos. Illos, qui in animo: vt virtutes. istos, qui in corpore: vt certos habitus, aut gestus. Quod ad Virtutes: omnes ex conciliandâ Auctoritati sunt, imò & species virtutum similes: sed duæ eminent, Pietas & Prouidentia. Nam illa sanè vulgò venerabilis, facitque Principes instar deorum esse.

Facit valdè prelata Pietas.

Et mouet opinionem, vt nihil sine diuinâ ope aggredi videantur.

Stagirites ideò monuit. Δεῖ (τὸν ἀρχόντα) τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς φαίνεσθαι ἀπειθεῖν ἄλογα & ἀσχεπέροντα: Oportet Principem res diuinas videri curare seriò & ante omnes.

Theog.

Plaut. Pseud.

Curt. IV.

Ibidem.

Vell. II.

Cæf. III. Ciuil.

Auson.

Tacit. xv. Annal.

Tacit. II. Annal.

Curt. III.

Arist. v. Polit. cap. XI.

Additque

Additque causas. ἤττον τὴν δὲ, inquit, φοβέται τὸ παθεῖν τι ὡς ἀνομιον, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν ἢ τὸν ἀρχόντα καὶ φροντίζεν τῶν θεῶν. καὶ ἀπειθεῖσιν ἦντων, ὡς συμμάχους ἔχοντι καὶ τοὺς θεοὺς. Nam & minus iniustum aliquid sperant ab eo Principe pati, quem religiosum deorumque verentem existimant: & minus ei insidiantur, vt tutores & adiutores habenti etiam Deos.

Obedientiam conciliat:

Insidias relit.

Val. II. cap. X.

Iam Prouidentia quoque animis hominum illabatur, admirationis pretextâ velata: si nihil aut suscipis, aut agis, nisi lenitè & circumspetè.

Facit et Prouidentia.

Liuius lib. V.

Id est, feliciter. Plerumque enim omnia summâ ratione gesta etiam Fortuna sequitur.

Qua varè labitur:

Cæf. VII.

Ergo & Auctoritas: nam Contemptus à lapsu. Res aduersæ Auctoritatem imperatorum imminuunt.

Ideoq; affirmatur.

Tacit. II. Histor.

Quin ipsa talis indoles, per se potens est ad Amplitudinem obtinendam. si quis tardus in actionibus & cunctator naturâ, & cui cauta consilia cum ratione quàm felicia ex casu placeant.

II. Annal.

Inter Externos Mores pono gestum: vt sis compositus ore.

Faciunt nonnihil externa.

Aristot. v. Polit. cap. XI.

Graui & ad seueritatem flexo, non tamen ad minas. καὶ φαίνεσθαι μὴ χαλεπὸν, ἀλλὰ σεμνὸν, ὅτε μὴ φοβέσθαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλὰ μᾶλλον αἰδέσθαι: & apparere non acerbum, sed augustum. vt qui obuij fiunt, non metuant te, sed magis vereantur.

Tacit. III. Annal.

Etiam habitatio habet & adfert aliquid dignitatis, si ea in loco splendido & illustri. Me auctore, elige urbem aliquam principem, vnde in omnia regimen.

Atque ad eum ipsum domicilium.

Claudian.

Hanc cole. — medium non deserit vnquam Cali Phœbus iter, radius tamen omnia lustrat.

Sueton. Tib. cap. X.

Et secede tamen interdum, vt vitato assiduitatis fastidio, Auctoritatem absentia tueare.

* Lib. II. Bindar.

Alia quæ huic rei faciunt, pete è proprio Capite, *suprà. An ego quæ dixi repetam, *ἀτε μαφιλάνας, Διὸς νόεον & Q?

* Sicut nurgator aut blaetero, Iouis Corinthus.

C A P V T

Adeatransitum qua Vertendo regno faciunt: in quibus prima, Vis est. Ea duplex ostensa: Insidia & Proditio. Vtraque quomodo cauenda aut punienda, ostensum.

Vis definita mea menti.

QVAE Iuuant aut firmant regnum, dixi: ad Noxia veniendum est. In quibus prima Vis mihi occurrit, hoc sentu: vt sit MOLITIO OCCVLTAVNIUS PLVRIVMVE, IN REGEM AVT REGNVM. Occultam dixi, quia non de omni Vi propositum hinc mihi dicere (est enim Aperta quaedam, vt Factio, Seditio, Bellum: quas iure differo, & refero ad Prudentiam Militarem:) sed saltem de illa Clancularia, qua proprie opposita Vi nostrae Iuuanti. Hanc duplicem facio: Insidias, & Proditionem. e quibus illae scilicet Custodibus aduersae sunt; ista Munimentis. Nam ego ita discrimino, vti Insidias proprie in caput regis esse velim: Proditionem in loca eius, copias, arces. Vtrumque pestilens & metuendum malum: sed metuendum magis, quam cauendum. Qui possis? latet: nec prodit se, nisi cum perdit.

Diuisa.

Periculum ab ea: Vix reprimendum.

Enimvero Arma aperta palam vites: fraus & dolus occulta, eoque ineuitabilia.

Tacit. 11. Histor.

Hostem aduersum, ait ille, homini strenuo opprimere haud difficile est: occulta pericula neque facere, neque vitare, bonis in proptu est.

Sallust. ad Catil.

Princeps cui alicui exposuit.

Nam de INSIDIIS vt primò dicam: scimus patere vel vnus insidiis regem. nihil nefas esse Auaritiae.

Curt. 14.

Scimus fluxam militum fidem, & periculum ex singulis.

Tacit. 12. Histor.

Quid proderunt cohortes alaeque, si vnus alterve, praesenti facinore paratum ex diuerso premium petant?

Ibidem.

Profectò regum exitus si reputauerimus, plures a suis quam ab hostibus interemptos reperiemus.

Curt. 12.

Quid miremur? Quisquis vitam suam contempsit, tuae domus est.

Seneca Epist. 14.

Et patras, qui desperat.

Contempsit omnes ille, qui mortem prius.

Sen. Trag. Herc. Oct.

Difficile

Difficile igitur auxilium, siue consilium: tamen aliquod. & id capies ab his quattuor, Indagatione, Punitione, Innocentiâ, Fato. Ab illâ primùm: quoniam omnino vtile habere te κατασιόπτες quosdam siue ὠτανες ac etiam. καὶ τὸ μὴ λυθῆναι περὶ αὐτοῦ, ὅσα τυγχάνει τις λέγων ἢ ἀκούων τῆς ἀρχόμενον: & conari ne te lateat, quid quisque subditorum faciat aut dicat.

Remedia tamen quattuor.

* Speculatores.

* Auricularios vt vertunt G loss. prisca.

Aristot. v. Polit. cap. XI.

Subditorum, inquam, maximè Illustriorum. Nam in omnes quae acies inquirat? Hoc cum ad alia vtile, tum contra Insidias valebit firmiter. quoniam rarò, nisi malè locuti, malè faciunt: & Lingua temeritas, peruenit ad gladios.

Inquisitio in sermones.

Curt. VI.

Obserua. reperies plerosque insidiantium, aut ipsos alibi criminatos Regem esse, aut sermonibus vituperantium crimantiumque faciles aures praebuisse.

Lingua mentem prodit.

Idem VIII.

Itaque sagaci hac viâ, non parum latus à domesticis hostibus munies.

Idem VI.

Rem enim factam habes, si detectam. Quod quò magis fiat, cur non Indici premia palam decernas, pecuniam & impunitatem?

Indicia premia puniendae.

Sallust. Catil.

Idque lege latâ, & saepius renouatâ? Ego è re Principum censeam: & scio Cruciatu aut Premio cuncta peruia esse.

Publicâ lege valedictio.

Tacit. xv. Annal.

Nam cum secum quicumque animus premia reputat, simulque immensa pecunia & potentia animo obuersantur: cedit fas & salus aliorum.

Eorum spes omnia venialat.

Ibidem.

Et, mihi crede, carissima suorum pignorum prodent.

Ibidem.

Sed in delationibus his vide, vt aures omnibus praebes, non etiam fidem. Nam multi, spe aut odio, vana deferent. ideoque, ex Maecenatis monito, ἐρεθὶ τῶν αἰσῶν τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῖς ἑτέροις τοῖς δὲν, ἀλλ' ἀνελεῖς αὐτὰ ἀγνοοῦν: non oportet omnibus quae ab his talibus dicentur, fidem adhibere, sed acriter ea examinare & discutere.

Cautè tamen credendum.

Dio LII.

Et per Deum, quis innocens esse poterit, si accusasse sufficiet?

Ne innocij circumniantur.

Ammian. Marcell. XVIII.

Imò, quia res te tuumque caput spectat, eò magis videndum ne-

106 CIVILIS DOCTR.
 dum nequid hinc properè agere videaris, aut in tuâ causâ,
 tuâ causâ. Alioqui crebro vulgi rumore laceraberis, tanquam
 viros insontes ob invidiam aut meum exstinxeris.

Nam χαλεπώτατα οἱ πολλοὶ πείθονται, ὅτι τις ἀπλῶς ὢν, ὀφθαλμοῖς
 τῶν ὀπλισμένων: agerrimè vulgus credit, quòd quispiam inermis insidias
 armato struat & militibus cincto.

Et pænè non creditur nisi perpetratum facinus. Liu. xl.

Vt non immeritò ille exclamauerit, Conditionem principum
 miserriam, quibus de coniuratione compertâ non creditur, nisi
 occisis. Sueton. Domit. cap. xxi.

Coniuncti puniti. Cautè igitur age & lentè. Quid si comperis? puni, (se-
 cundum enim hoc Auxilium est) & grauitè puni. Nam in-
 sidiatori aut latroni quæ potest affèri iniusta nex? Cicero pro Mil.

Ille est, per quem libertas & anima omnium in dubio: Sallust. Catil.

Ille, qui in vno capite sæpè omnes perdit, & magni fortu-
 nam populi in ruinas agit. Sen. i. De Clem.

Hic mihi quisquam, mansuetudinem & misericordiam nominat? Sallust. Catil.

Tua cautio, ô Princeps, nostra cautio est: Cicero pro Marcello.

Nec tua propriè, sed reip. hæc vindicta. Ne sanguinem no-
 strum largiare; & dum paucis sceleratis parcis, bonos omnes per-
 ditum eas. Sallust. Catil.

nec tamen properè. Sed tamen ita animaduerte, vt mora interdum interue-
 niat vltioni. Quid enim si importuno tempore insidiæ de-
 tectæ? Dissimulabis. gnarus, solum sæpè insidiarum remedium
 esse, si non intelligantur. Tacit. xiv. Annal.

Quid etiâ si à magnis concepte, & quos tutò statim haud
 punias? Premes: & securitati consules, antequam vindictæ. xi. Annal.

Res enim monet, cauere ab illis magis, quàm quid in illos sta-
 tuas, consultare. Sallust. Catil.

nec item semper. Et quâquam ad Vindictam te incito; tamen à Veniâ haud
 semper excludo. Pone illustrem aliquem deprensam in hoc
 scelere,

scelere, cui tu & patria deuincti: quid facies? Profectò pæ-
 nam, si tuò poteris, donabis: sin minùs, temperabis.

Seneca i. De Clem.

Audi à muliere non muliebri consilium. Liuia suo Au-
 gusto: Deprehensus est. iam nocere tibi non potest, prodesse famæ
 tua potest.

Ibidem.

Nihil gloriosius est Principe impunè laeso.

Ibidem.

Famæ tantùm? imò & salutis. Incredibile est, quantum
 insignita hæc aliqua clementia, alios arceat à simili conatu,
 vel pœnitentiâ, vel pudore. Oraculum puta: Clementia non
 tantùm honestiores, sed tutiores præstat: ornamentumque imperio-
 rum est simul, & certissima salus.

Ibidem.

Nam profectò parentes liberique eorum qui interfecit sunt,
 & propinqui & amici, in locum singulorum succedunt.

Ibidem.

Atque ita fit insidiantium nexus quidam & cathena. quæ
 eam rumpes? Clementiâ istâ, vt dixi: & maximè tertio no-
 stro Auxilio, Innocentiâ. id est, ne crebrâ aliorum læsione,
 causam ipse præbeas tui lædendi. Malè vim suam potestas
 aliorum contumelias experitur.

Plinius lib. vii. Ep. vi.

Idem Pa- negyr.

Et discimus experimento, fidiissimam esse custodiam Principis,
 ipsius Innocentiam.

Iam quartum tibi scutum suggero, Fatum. Miser, quid
 te torques? Si illud volet,

Iuuenal. Satyr. iv.

Ad dictum verus allu- sum.

Actor. cap. xvii.

Præbenda est gladio pulchra hæc & candida cervix.

Cùm omnia feceris, nec percussorem tuum tolles, nec successorem.

Si nolet: es saluus. Deus, deus, ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ κινῶμεθα, καὶ ἐσ-
 μέν: in quo viuimus, & mouemur, & sumus,

Prover. Sa- lom. cap. iii.

Theocrit.

Ille erit in latere tuo, & custodiet pedem tuum ne capiaris.

— Δὴ κερῖονι μέληται
 Αἰδούσ βασιλῆϊ.

— Ioni cura est venerandi
 Principis.

Clementia hic sæpè vni- lis.

Hoc vates in Illustri- bus maxi- mē fami- liis.

Causa insi- diis tollenda.

Reliqua satis permittenda.

In Dei nos man.

Qui reges seruat ma- xime.

Votum meum pro principe.

Huic fide. ego vota pro te suscipio, sed hac lege: Ago cum Deo, uti sospitem te incolumemque praestet, si tu ceteros:

Plin. Pa. negyr.

Si rempublicam bene, & ex utilitate omnium reges.

Ibidem.

Si contra, ille quoque a custodia tui corporis oculos dimoveat, teque relinquat votis quae non palam suscipiuntur.

Ibidem.

Proditionis noxia.

Peregi de insidijs. nunc oculum & insidiosum malum PRO-DITIO latebris suis extrahenda est.

Val. ix. cap. vi.

Tantum incommodi humano generi asserens, quantum salutis bona Fides.

Ibidem.

Periculosum quoque istud, cum scilicet plerumque intra moenia atque in sinu urbis sunt hostes.

Sallust. Catil.

Qui prona ad avaritiam?

In quod inclinant avari maximè. qui famae, fidei, postremo omnibus rebus commodum suum anteferunt.

Idem Iugurth.

Palam honesti, animo perfidiosi ac subdoli, Avaritiam ac libidinem occultantes.

Tac. xv. Annal.

Leues:

Item Tempora ista ingenia:

Curt. iv.

Id est, homines leues, instabiles, & ex ancipiti mutatione temporum pendentes.

Ibidem.

Tanquam cum Fortunam fidem stare oporteat.

Liuius xxiv.

Oculi.

Denique dissimulatores & occulti. qui ad illud Homeri, Εδλ' ἀγορεύοντες, κακὰ δ' ἔφρασι βυασοδ' ὄμμελον Pulchra loquentes, iidem in pectore prava struebant.

Odyss. e.

Adeo ut non ante intelligas proditorem, quam proditus sis.

Latro apud Senec. Cōt. trou. vi. lib. vii.

Imò fidem praefereunt vel maximè, ut facilius fallant. Obserua. Fraus in paruis fidem sibi praestruit, ut cum operæ pretium sit, cum mercede magnam fallat.

Liuius xxviii.

Simulatio saepe detegit.

Quam ipsam notam haud vanè eos noscas. Nam insitum homini, quanto magis falsa sunt quae fiunt, tanto plura facere.

Tacitus i. Hist.

Malum, & malos istos, vides. qui vitabis? duplici illam viam maximè quam supra praui, Indagationis & Poenae. In illam nihil

Val. ix. cap. vi.

muto: in hac aliquid. quia placet numquam eam differri. & impia proditio celeri poenam vindicanda est.

Puniendi celeriter:

Dio l. iii.

Quid hic trepides? omnia patent. Καὶ ἔδ' ἔδ' ἀνδραγαθῶν τῶν πολεμίων, ἀλλ' ἐν πολέμῳ μάλιστα καλὰ λέγει. imò nec in iudicium tales adducere oporteat, sed hostium loco illicet punire.

Sallust. Catil.

Et vindicanda semper. Me iudice, veniam non hic locus: & si quis utatur, ne ista mansuetudo & misericordia illi in miseriam vertat.

Puniendi semper.

Cicero ad Brut. epist. xv.

In patriam improbi, cui & quando unquam boni? ne spera. Abscindendi sunt. neque tam ulciscendi causa, quam ut & in praesens sceleratos ciues timore ab impugnanda patria deterreas, & in posterum documentum statuas, nequis talem amentiam velit imitari.

Quia inemendabiles:

Et in Exemplum.

Lib. ix. De Leg.

Poenam autem grauis vsurpanda. Platonem si audis, qualis in Sacrilegos. Δικαστὴν, inquit, τῆς τοῦ ἑστώσαν, διὰ τὸν ἑστώσαν: Iudices istis dantor, qui sacrilegis solent.

Puniendi ite grauior.

Sallust. Catil.

Merito. Patria nonne proximo a dijs gradu est? atque eorum horum nefario consilio in maxima pericula venit.

Quia impiis hoc facinus:

Cicero iv. in Catil.

Itaque nulla esse potest in tanti sceleris immanitate puniendam crudelitas.

Tacit. i. Annal.

Sceleris, quod execrantur ipsi hostes: nec bonum ijs, quibus bono. Proditores, etiam iis quos anteponunt, iniusi sunt.

Vix gratum iis quibus gratificatur:

Curt. v.

Praemia interdum capiunt, fateor. sed non hercules quò tanto honore digni habeantur, sed ut aliorum sollicitentur animi.

Plutarch. Apophr.

Rem inquam amant, non reum. & commodè Augustus, Eγὼ ἀποδοσίαν φιλέω, ἀποδοτὰς δ' ἐν ἑπιανῶ: Ego proditionem amo, proditores non approbo.

Non certe ipsi.

Stobaeus Serm. l. ii.

Commodius etiam ante eum Philippus, Amare se proditores, non proditores.

CAPVT XI.

De vitio duplici, euerfore regnorum. Primùm de Odio, cuius pe-
stis subiecta oculis. Fugienda quæ eò ducunt: imò & imago eo-
rum. qualis est in Suppliciis, Tributis, Censurâ. In his singulis
quomodo se gerat Princeps, dictum.

PERNICIEM igitur à Vi præsentem, nec infrequentem,
vides: quæ,

Vt ait poëta ille noster, summas frangit infirmatque opes.

Cicero pro
Rabir.
Post.

Vitij defini-
tio.

Sed frequentiore eam scito, etsi tardiore, à VI-
TIO: quod definitio PRAVVM NOXIVM QVE IMPE-
RIO AFFECTVM, DE REGE VEL IN REGEM. Tale
duplex, oppositum scilicet totidem Iuuantibus virtutibus,
Odium & Contemptus: illud in regem affectus, hic opi-
nio de rege. Nam Odium est S V B D I T O R V M I N R E-
G E M E I V S Q V E S T A T V M M A L E V O L E N T I A P E R-
T I N A X E T O F F E N S A. Non enim hîc intellego com-
mune & civile illud odium, quo omnes improbos odimus: Sed

Odij defini-
tio.

Vnde id na-
scitur?

Affectum acriorem, cui ex metu origo, cum cupidine vlcis-
cendi. Nam metuunt potentes, ob iniurias aut damna sub
exemplo inferenda: dolent & vlcisci cupiunt, ob illata. Ita
è mixtione pessimâ, proles pessima nata Odium: quod se-
mel insitum animis hominum & inustum,

Idem pro
Mil.

Quanta ab
eo pernici-
es.

Incredibile est quantum valeat ad pestem.

Idem De
Arusp.

Nam à metu aliquid quî sit firmum? *malus ille diuturnita-
tis est magister.*

Idem II.
De offic.

*Nulla vis imperij tanta est, que premente metu possit esse diu-
turna.*

Idem Phil.
II.

*Causa apud poëtam veterem:
Quem metuunt, oderunt: quem quisque odit, perijisse expetit.*

Idem II.
De offic.

Paulatim
perdit:

Scilicet per gradus quosdam, *exsecrantur, insidiantur, op-
primunt.*

Sen. I. De
Clemen.

Quidni

Ex dicto
Caligulæ.

Quidni faciant? *multæ illis manus sunt, tibi vna cervix.*

Et penè cæcis
perdit.

Cicero De
Arusp. resp.

*Captatur occasio, & qui non tantum opibus valent, nescio quam
tamen fortunam ac tempus expectant.*

Idem ad
Lentul lib.
I. ep. IX.

Denique inclusum illud odium omne repente appâret.

Sen. I. De
Clemen.

Ah nescis quanta rabies oriaturo, ubi supramodum odia cre-
uerunt.

Cicero II.
De offic.

Cinge te, stipa, muni: senties multorum odiis nullas opes posse
resistere.

Sen. I. De
Clemen.

Tam multis enim periculis petèris, quàm multis ipse pericu-
lum es.

Afiduis pe-
riculis expo-
suum.

Ibidem.

Nec illa sipsas manus, quibus te commisisti, securus aspicias.

Fuge hoc ergo, aut Regnum te fugit, imò Vita. Quomo-
do autem? si ea fugies, quibus id paratur. Primùm Vitia: de-
inde & Vitorum opinionem. Vitia quidem tria, aduersa

Idè fugien-
dum.

Nascitur à
vitiis:

Cicero pro
Leg. Man.

prioribus illis ad Benivolentiam instrumentis: Sæuitiam,
Auaritiam, Rigorem. Nam hæc mala ac noxia esse imperio,
quis tam imprudens qui nesciat, tam impudens qui neget?
Itaque fugienda hæc moneo, non doceo: magis insistam in
Opinione, à quâ maius tibi discrimen. Scimus enim homines,
vt metuunt aut oderunt, non minùs opinione & famâ, quàm certâ
aliquâ ratione moueri. Opinio autem vitorum ab illis, quæ
agnata & assita iam dictis Vitijs, vti sunt Supplicia, Tribu-
ta, Censura. Quæ per se laudabilia, imò necessaria omni re-
gno, speciem tamen & vultum illaudabilem sumunt, nisi
peritè & callidè administres. Ecce Supplicia quantum à
Sæuitiâ abeunt? sanguis enim vberim effunditur. Tributa
ab Auaritiâ? pecunia avidè congeritur. Censura à Rigore?
frænum & modus inuitis imponitur. Et profectò ea ipsa
sint, nisi finis discriminet: qui palàm ad salutem. In his
igitur vt cautè & prouidè ambules, valdè tibi prouidendum.
Primùm in S V P P L I C I I S. & vide ne securè Iustitiæ illam
securim distingas: sed sit apud te Parsimonia etiam vilissi-
mi sanguinis.

Aut opinio
vitorum.

Cui sedes in
Suppliciis:

Tributis:
Censurâ.

Supplicia ab
odio muni-
da:

1. Tardè

Tardè inquam ad ea venies. Propè enim est ut libenter Ibidem. damnet, qui citò.

Decretum hoc tibi maneat: Melius sanare vitiosas partes, Cic. II. ad Att. ep. 1. quàm exsecare.

Boni Publici i i. Etiam numquam venies, nisi quoties id fieri publica vti- velo. litas suadebit. Senec. 1. De Clem.

Te aut tua cogites peccas. Omnis enim animadversio debet, Cicer. II. De offic. non ad eius qui punit aliquem, sed ad reipub. utilitatem referri.

Aut si interdum & tua res agitur (in Principatu id eue- nit:) dissimula: & vultum eum indue tanquam inuitus & ma- Sen. 1. De gno cum tormento ad castigandum venias. Clem.

Nec tam ut ipsi pereant, quàm ut alios pereundo deterreant. Senec. 1. De Irâ.

Exclusiove i i i. Ad Exemplum scilicet omnia referenda, non ad vl- Ira. tionem. Itaque Ira maximè prohibenda est in puniendo. Cicero II. De off.

Numquis enim membra sua odit, tunc cum abscindit? Seneca 1. De Irâ.

Addo, quòd iratus ad pœnam qui accedit, nunquam mediocri- Cicero II. De offic. tatem illam tenebit, quæ est inter Nimium & Parum.

Gandij. i v. Sed & Gaudio abstinendum vel magis, omniq̃ue eius notâ Ferina ista rabies est, sanguine ac vulneribus gaudere. Seneca 1. De Clem.

Et acutè poëta: Qui fruitur pœnâ, ferus est: legumq̃ue videtur Vindictam prestare sibi. Claud. Cō- sul, Mallij.

Itaque hoc assequèris, ut quanquam aduersus fontes & extre- Tacit. xv. ma exempla meritos, Misericordia tamen oriatur, tanquam non utilita- Annal. te publicâ, sed in Seuitiam vnus absumantur.

Observatione v. Videndum ut pœnæ sint è moribus receptoq̃ue ritu. Aristot. v. Polit. cap. xi. morum. τὰς κολάσεις πατριῶς ποιεῖν: Oportet supplicia more patrio sumi.

Lædit, quidquid in his nouum aut nimium: crudelesq̃ue meritò, qui puniendi causam habent, modum non habent. Seneca 1. De Clem.

Cic. II. De v i. Etiam hoc, ut Æquabiles. & ne iisdem de causis, alij ple- Aequalitate panæ. Etantur, alij ne appellentur quidem.

Plinius lib. vi. i. epist. vi. Aut isti durius, alij mitius puniantur. quod improbum: nisi fortè in Nobilibus. Nam video & à medicis, quamquam in aduersâ valetudine nihil serui à liberis differant, molliùs tamen li- beros clementiusq̃ue tractari.

Tacit. Agric. v i i. Denique postremò, ut Supplicia ipse numquam exi- Sui subân- gias, atque ad eò vix spectes. Nam & Nero subtraxit oculos, ius- tione. sitq̃ue scelera, non spectauit.

Xenoph. in Hieron. Placet viri magni scitum: Ανεπι ἀρχοντι, τὸ μὲν ἀνάρχῳ δέουσαν, ἀλλοις ὡς οὐκ ἔστιν ἐξ ἑαυτοῦ τὸ δέειν ἀλλὰ ἀποδιδόναι, δὲ ἑαυτῷ ποι- τῶν: Viro Principi, vbi pœnarum aut coërtitionis res est, aliis id delegandum: vbi pramiorum aut munerum, ipsi obeundum.

Habes quæ cottidiana vulgataq̃ue Supplicia fatis miti- Nodus in gent. quid in raris aut nouis? Puta enim multos aliquos & multiudine grandes peccauisse, quos citra inuidiam grandem haud tol- puniendorū. las. Hic primùm illud suadeam: non carptim aut per inter- ualla, sed omnes tolli vno velut ictu.

Tacit. Agric. Sen. 1. De Clem. Specie hoc acerbius, re mitius. Nam repetita illa & fre- Tollendi se- quens vindicta paucorum odium reprimat, omnium irritat. mul.

Tac. xiv. Annal. Incide semel, quidquid incidendum est: & tum malagma- Molliendum ta adhibe hæc bina. Prius, in alios Beneficia: quasi illis demo- odium bene- ficiis. tis, auctam lenitatem tuam testificando.

xiii. Ann. Alterum, Deriuationem: puniendo rerum atrocium ministros. Et supplicio ministrorum. i. Histor. Vtique si & ipsi in aliquâ noxâ, quod sæpè. Olim, & seue- ris quoque Ducibus, vsurpatum.

Plin. Pa- negy. Qui fuso sanguine, fusi sanguinis eluerunt inuidiam: & viles quosdam, velut piaculares publici odij victimas, dederunt.

Curt. x. Vulgus hominum eâ ratione placati, imò leti, recidisse iram in ira ministros, nec vllam potentiam scelere quæ sitam cuiquam esse diuturnam.

VENIO ad TRIBUTA lenienda: quo nomine cenfeo omne genus exactio-
num. Aspera in vulgi auribus vox, res in animis: nec alia crebrior odiorum seges. Nullum enim vi-
tium tetrius Avaritiâ, præsertim in Principibus & reip. guber-
natoribus.

Cicero II.
De offic.

Quàm turpis ille Homeri

Δημοβόρος βασιλεύς?

Popluorus Princeps?

Iliad. 21

Nam vulgus pecunia veni-
entissimum.

Populo quidem iudice, cui pecuniam eripere, idem quod vitam.

Ἐργυρίων ἔστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς:

Pecunia, anima & sanguis est mortalibus:

Comicus
vctus.

Ait non falsus vates. & videmus audimusque cottidie, quàm multi Principum pecuniis acerbè conquirendis, plus inui-
die sibi quàm virium addant.

Tacit. III.
Histor.

Itaque intentè & cum curâ hanc quoque partem habe: & insitum illi Odium, quâ potest, deterge aut molli. Quod
feliciter facturum te spondeo quinque his fomentis. Pri-
mum illo Necessitatis. Id plagæ huic animorum statim ap-
plica: & da operam ut omnes intellegant, si salui esse velint, Ne-
cessitati esse parendum.

Fomenta huic
rei quinque.
Primum Ne-
cessitatis.

Cicero II.
De offic.

Quæ enim respublica aut regnum sine Tributis? Nec quies
gentium sine armis, nec arma sine stipendiis, nec stipendia sine tri-
butis haberi queunt.

Tacit. IV.
Histor.

Hæc ornamenta pacis sunt, & subsidia belli.

Cicero pro
Leg. Man.

Dissolutionem itaque imperij doce, si fructus quibus respublica
sustinetur, deminuantur.

Tac. XIII.
Annal.

Imò nisi interdum & Augeantur. Semper enim viden-
dum ut ratio quæstum, & necessitas erogationum, inter se con-
gruant.

Ibid.

Non videt hoc vulgus, scio: τὰς μὲν παροσόδους (τῆ ἀρχῆς) Dio LII.
ἐπίμωρος ἔξερδνω' ἰδρον, τὰ δὲ ἀναλώματα ἐκ ἐξ' ὁμοίως ἐκλογίζομενον: re-
ditus

ditus quidem & prouentus Principis acribus oculis intuens, connâ-
uens ad erogationes & sumptus.

Plinius
Paneg.

Sed tuingere: & vtiliter interdum calculum cum Imperio
pone.

Sed populus
docendus:

Plaut.
Bacch.

Quid ambigis? numquam hîc lusciniola defuerit sua cantio.

Tacit. XII.
Annal.

Semperque in Principe, cupido auri immensa, obtentum ha-
bebit, quasi subsidium regno paretur.

Plinius
Paneg.

Si tu hæres, ecce qui transferant, & te contra se iuuent.
Mior & rideo: Principes suâ sponte auidi & rapaces, & qui
magistris non egerent, plura tamen semper à nobis contra nos di-
dicerunt.

Ibidem.

Numquam iis defuerunt, qui, fronte graui & supercilio tristi,
utilitatibus Fiscii contumaciter adessent.

Plutarch.
Them.

Quod si populus tamen renuet, tum ego ad Themisto-
clem te mitto: cuius factum vide. Is ad Andrios super Pe-
cuniâ legatus, δύο ἑλθεῖν ἔφη δευτέρου νομίμων, πειθῶ καὶ βίαι: duobus diis
comitatum venire se dixit, Suadâ & Violentiâ.

Suadendus.

Tac. XIV.
Annal.

Vide, imò & imitare. ac priorem illam Diuam semper
adhibe. nōne impetrare melius, quàm imperare? alteram,
cū opus. Etsi quando opus? Suasio ab eo qui iubere potest, vim
necessitatis affert.

Vix cogendus.

IV. Annal.

Sed vide (Fomentum hoc secundum) ut Moderatio fer-
uetur: ne Grandia nimis ea sint, sed modica, pro copiâ scilicet
aut angustia rerum.

Modestè ha-
benda Tri-
buta.

Plautus
Bacchid.

Apage istos, qui rem auferunt cum puluisculo.

Ne magna
sint.

Plinius
Paneg.

Quibus ærarium est Spoliarium civium, cruentarumque præ-
darum receptaculum.

Suetonius
Tib.

Tu cum Tiberio, tondere pecus malis quàm deglubere.

Vt delibentur
opes tantum.

Plutarch.

Alexander olim rectè: καὶ κηρωθῶν, inquit, μισῶ τὸν ἐν πί-
ζων ἐπιτέμνοντα τὰ λάχανα. Hortulanum odi, qui ab radice olera ex-
scindit.

Et ego sanè Principem, qui pennas ita incidit, vt nequeant renasci.

Ex Cic. iv. ad Attic. epist. 11.

Carpe, carpe. Nisi facis, iure insurgent & clamabunt, Si- bi quoque duos deos adesse, Πενίαν καὶ Ἀπορίαν: Paupertatem & Im- potentiam.

Plutarch. Themist.

Denique pacem fortasse exuent, tuâ magis auaritiâ, quàm ob- sequij impatientiâ.

Tacit. iv. Annal.

Profectò qui nimis emungit, elicit sanguinem.

Proverb. Salom. cap. xxx. Ammian. xxii.

Ne Sordida: Vide etiam ne Sordida. Indignum rege, lucrum ex omni oc- castone odorari.

Et quod vetus verbum ait, καὶ ἄπο νεκρῶ φέρεται: vel à mortuo auferre.

Aristot. 11. Rhet.

Morboniam mihi Flavius cum vectigali suo vrinario abeat.

E Sueton. Veip.

Nec è delationibus ca- pta. Multo magis damno Delationes, & locupletissimum quem- que in prædam corripit.

Tacit. 11. Histor.

Nec nimis etiam ex meo sensu (asperè quidem exercita) lex Maiestatis, sæpè singulare & vnicum crimen eorum, qui cri- mine vacant.

Plinius Paneg.

Ne Frequen- tia: Denique ad Moderationem pertinet, ne Crebra: & ne idemtidem Prouinciæ nouis oneribus turbentur.

Tacit. iv. Annal.

Notiq; sem- per inuenti. Non exquires subinde novos sinus, & varia prædandi voca- bula:

11. Histor.

Centesimas, quadregesimas, quinquagesimas:

111. Ann.

Columnaria, hostiaria:

Cap. 111. Bell. Ciuil.

Et quæ alia exactionibus illicitis nomina Grypi isti inuenerunt.

Tac. 111. Annal.

Coercendis administri- Tributorum. Tu vetera serua. & ea quoque (Fomentum tertium Coër- ctio) vt sine Auaritiâ & crudelitate Ministrorû tolerantur, vide.

11. Annal.

Vtramque hanc arceo. Auaritiâ, quæ Fraude grassatur: Crudelitatem, quæ Vi. Sed ab illâ (Fraude, inquam) pericu- lum ti-

lum tibi grande, & pænè certum. Adeò Ministrorum omne hoc genus (bonorum pace dixerim) Lauerniones:

Qui plurimû improbit

Festus.

Lucian.

Ἀρπακτικώτεροι τῶν γαλῶν: Felibus rapaciores.

Et Harpaxes.

Archiloch.

Quibus studium παντ' ἀνδρ' ὑποκολύπτεται: omnem hominem na- tum decoriare.

Lamprid. Commod.

Prædam in sinum suum conferre:

Cap. 111. De bello Ciuil.

Lucellum in lucro tuo facere: & præter imperatas pecunias, priuato compendio suo seruire.

Plaut. Aul.

Vno verbo, Homines cum senis manibus, genere Geryonaceo: Quos si Argus seruet, qui oculus totus fuit, Is numquam seruet.

Varro in Fragm.

Et tamen seruandi frænandiq; sunt, aut te perdent. Αἰετο- nem, inquam, suum comedent isti canes.

Tacit. 11. Annal.

Quomodo poteris? cautione duplici. Primùm, vt res tuas non nisi spectatissimo cuique mandes.

Duplex ab iis cautela. Ele- ctio:

Plin. Pa- negyr.

Deinde, si fallent, amoueas: nec id sine pænâ. Quâ illâ? Talionis. Ereptum alienas pecunias iuerunt? perdant has quas habent.

Amotio:

E Sueton. Veipal. cap. xvi.

Spongiæ faciendi sunt: & exprimendi, postquam affatim biberunt.

Tacit. 11. Histor.

Si vlla res, hæc eos comprimet: etsi vereor, vt nec ista. Cur te fallam? Succedent Mucianus & Marcellus, & magis alij ho- mines quàm alij mores.

Neutra satis firma.

11. Annal.

Legibus fraudes reprime: miras per artes rursus orientur.

Plinius Paneg.

Mille pœnarum indagine include: erumpent.

Varro Frag.

Adeò splendens hoc aurum præstringit oculos.

Et altè impressum omnibus,

Sophoc. 2. pud Athen. 111.

— μὴδ' ἐν εἰσῶσι κέρδι κακόν. — nihil esse cum lucro malum.

Iam à Crudelitate quoque & à Vi cauendum, ne tot per ar- nos sine querelâ tolerata, nouis acerbitatibus ad inuidiam vertant.

Tac. viii. Annal.

Modestè iube exigi, & vt verè Tributa: id est, per partes. Valdè hoc (tenuiores præfertim) subleuat, cum possunt κατ' ὀλίγον ἐν ταῖς τάξεσιν ὅσαι ὀφείλουσιν εἰσφέρειν: paullatim & per partes, quæcumque ex præscripto modo debent, inferre.

Dio l.ii.

Non rescula auferenda.

Absint, quantum potest, illa extrema: ne boues ipsos, mox agros, postremò corpora seruitio aut pœnæ tradant.

Tacit. i. v. Annal.

Securi sint ab alio rapiti.

Inprimis vt vno certoque Tributo defungantur: & in reliquum, sit libera nec sollicita rei suæ cuique custodia.

Cicero i. 1. De offic.

Præfertim à Milite.

Non prædo, non miles diuexet. Quamuis enim grauia, tamen iniuncta imperij munera impigrè obibunt, si Vis & Iniuriæ absint.

Tacit. in Agric.

Has agrè tolerant.

Ibidem.

Hinc ira & questus. & postquam non subuenitur (interdum sanè euenit) remedium ex bello.

iv. Annal.

Parcè, & ex usu, dispensanda Tributa:

At quartum Fomentum, Dispensatio. Eam restrictam vtilemque esse suadeo, & qualis in familiâ boni patris, Exiguam in publicum impensam quis grauabitur, ἀνὸρ ὁρῶσί σε σωφρονῶς τὸ δὲ κατ' ὀλίγον, καὶ μηδ' ἐν μάτην ἀναλίσκοντα? si videant te continenter sobrieque viuentem, ac nihil vanè effundentem?

Dio l.ii.

Tanquã aliena pecunia.

Scient enim verè in publicum tribui: teque esse dumtaxat φύλακα καὶ ταμίαν, ὡς κοινῶν, ἀλλὰ μὴ ὡς ἰδίων: Custodem & Dispensatorem, vt communium bonorum, non vt tuorum.

Aristot. v. Polit. cap. xl.

Non ubi uoles:

Ita debes. non priuatim largiri, quod auidius de rep. sumas:

Tacit. i. i. Histor.

Et explere hiantes in magnâ fortunâ amicorum cupiditates.

i. Histor.

Non per delicias aut sumptus, pecuniæ illudere:

ii. Histor.

Vt quas honestè habere & vti licet, per turpitudinem abuti properes.

Sallust. Catil.

Sed ubi debes.

Absit. Alexander Romanus tibi præcat: qui aurum & argentum

Lamprid. Alexand.

gentum raro cuiquam nisi militi diuisit: Nefas esse dicens, vt Dispensator publicus, in delectationes suas suorumque conuerteret, id quod Prouinciales dedissent.

Sueton. Ner. cap. xxx.

O virum, ô Principem! imitare. Non illos tyranniones: qui diuitiarum & pecuniæ non alium fructum putant, quàm Profusionem.

Turpes hinc Prodigii.

Stobæus Serm. xv.

Quos Crates rectè olim assimilauit τῶν ἐπὶ τῶν κρημῶν συναῖς, ἀπ' ὧν αἰθέρων μὲν λαμβάνει, κόραες δὲ καὶ ἰκτῖνες: iis sicubus quæ in altis præruptisque nascuntur; è quibus homo fructum non accipit, Corui tantum & Milui.

Ibidem.

Id est, Ἐξῆς καὶ Κόραες: Scorta & Adulatores.

Plin. Panegy.

His talibus cum omnia rapiant, & rapta retineant, vt si nihil rapuissent, nihil retinuissent, omnia desunt.

statimq; exhausti.

Tacit. i. Histor.

At noster ille Princeps qui suæ pecuniæ parcus, publicæ auarus:

Tacit. ii. Histor.

Qui eam non abiicit in scurras, mimos, & id genus amicitiarum dehestamenta:

Laudabiles parci.

Plinius Paneg.

Semper abundat. & tantas vires habet Frugalitas, vt tot impendiis, tot erogationibus, vel sola sufficiat.

Et semper in multo are.

Mæcen. apud Dion. l.ii.

Πλῆστ' ἔγωγε γὰρ ἀκεῖθις (aiebat olim magnus amicus ad Augustum) ἔχ' ἕτως ἐκ τῶν πολλὰ λαμβάνειν, ὡς ἐκ τῶν μὴ πολλὰ ἀναλίσκειν ἀδεύεται: Magnæ opes, non tam multa capiendo, quàm haud multa perdendo, queruntur.

Quintum vltimumque Fomentum, Æqualitas. hoc est, vt iusta & vniformis contributio sit, nec per bonam malâmve gratiam hunc subleues, illum premas.

Æquiter onera imponenda.

Plinius Paneg.

Vt Sol & dies omnibus in commune nascitur:

Sine odij aut gratiæ aspectu.

Cicer. i. i. De offic.

Sic debet Princeps. & incommoda aut commoda ciuium non diuellere, atque omnes eadem æquitate continere.

Tacit. i. Histor.

Vix credas, vbi inæqualitas, quantum angantur. insitâ humano ingenio inuidiâ, vt pari dolore aliena commoda, ac suas iniurias metiantur.

Odiosa quorundam subleuatio aut exemptio.

Huic

Huic autem Aequalitati ratio vnica, *Census: res saluberrima magno futuro imperio.* Liuius 1.

Quem nesciri aut negligi hodie, non mirer? iure. cum tam prompti obuiique exempli sit, (nam quæ mediocriter bona respub. olim sine illo?) & simul tam manifesti vsus. Plato verè: *περιμύθευ μὲν ἐγκύβου τὴν εὐσίαν ἐνεκα πολλῶν ἄλλων ἄξιων.* *Quemque opes suas in censum deferre, ad multa utile.* Lib. XII. De Leg.

Conducit ad plenam reip. notitiam.

Sanè ad multa. Nam hac vnâ re fit, *vt omnia patrimonij, dignitatis, etatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referantur.* Flor. 1. cap. VI.

Ad viros militares sciendos:

Atque ita quantum vrbes gentesque singulæ numero militum, quantum pecuniâ valeant, monumenta exsint. Liuius 1.

Ad tributa pariter imponenda.

Denique ad nostram hanc rem, vt æquiter ex censu quotannis Tributa conferantur. Cicer. II. in Verr.

Itaque, si sapis in tuam publicamque rem, reuoca. & lecti Censores, populi auitates, suboles, familias, pecuniâque censento. III. De Legib.

Quibus potestas omnis a estimationis summaque faciendæ permittatur. II. in Verr.

Legendi Censores à Populo:

Sed à quo lecti? si me audis, vt odium suspicionesque muneris detrahantur per se aspero, designet ipse populus, *vt cui maximam fidem rerum suarum habet, maximâ curâ deligat.* Ibidem.

In opida bini.

Quam multi legendi? *Sunt bini aut terni in singulis ciuitatibus.* Ibidem.

Iterandus Censu.

Census ipse quoties instituendus? Variant. *καὶ ἐν τισὶ μὲν πρότεροι τιμῶνται κατ' ἐνιαυτὸν, ἐν δὲ ταῖς μετέσοι δὲ τῆς ἑταίρειδος ἢ πενταετηρίδος.* Aristot. v. Polit. cap. VI. II. & in quibusdam ciuitatibus vertente anno censentur, in aliis maioribus non nisi tertio aut quinto quoque anno.

Nostro iudicio quotannis.

Ego in annos, tutius meliusque censeam: ob migrationes, mortes, opum augmenta aut imminutiones.

De Censurâ:

SE D à Censu ad CENSURAM transeo, vicino flexu. Ea enim tertia odiorum materies. de quâ tamen mitigandâ frustra differam, nisi prius de vsurpandâ. Nam (heu æui dedecus!)

Cic. v. De Rep. *cus!) rem moribus & vitæ utilissimam aded obliuione obsoletam videmus, vt non modò non colatur, sed etiam ignoretur.* Qua ignota nunc aut spera.

Definitione igitur prius aperienda est. & appello Censuram, ANIMADVERSIONEM IN MORES AVT LVXVS EOS, QUI LEGIBVS NON ARCENTVR. Quid militi sit? Sine ea suis respub. Dio. LII. *priû enim hoc eius munus, ἐπανορθῶν ὅσα μίττε τῶς τιμωρίας ἀξιά βῆσι, καὶ παρορθῶν, πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν αἰτία γίνεται: corrigere ea, quæ pœnâ digna nondum sunt, neglecta tamen aut insuper habita, multorum magnorumque malorum caussam prabeant.*

Tacit. III. Annal.

Imò paullatim, ommissa, funditus rempublicam trahant. Aut perit.

Val. II. cap. IX.

Quid enim prodest foris esse strenuum, si domi malè viuitur?

Ibidem.

Profectò nisi singulis quoque hominibus officium ac verècundia sua constiterit, partarum rerum æquatus celo cumulus sedem stabilem non habebit.

Cicero in Pison.

Hæc itaque instituenda est, *magistra pudoris & modestiæ:* Firmante hoc vinclo.

Pro Cluēt.

Et eligendus vnus alterve *Præfētus moribus, magister veteris disciplinæ.*

Tacit. II. Annal.

Vt metus aliquis etiam præter leges sit; & sciant omnes *siquid in Moribus labat, non defuturum corrigendi auctorem.*

Sallust. ad Cat.

Nam duo hæc distinctè Censuræ subijcio, Mores & Luxum. Mores intellego, Lasciuias, Libidines, Ebrietates, Iurgia, Periuria, & quidquid tale Probitas ac Modestia damnant. Igitur noster Censor omnem ætatem, & omnem sexum castigabit. *Prauas artes malasque libidines ab iuuentute prohibebit:* Eius materies, Mores: Castigandi in iuuenibus.

Ibidem.

A senibus, eas voluptates quas eorum ætas sine dedecore non attingat: In senibus.

Ibidem.

Ab vniuersâ plebe otium: *vt habeat negotia sua, quibus à malo publico detineatur.* In plebe ignavia.

Ibidem.

Denique dabit operam, vt omnes Probitati atque Industria, non Sumptibus neque Diuitiis studeant.

Q

Nam

Materia altera, Luxus.

Nam hæc quoque cohibenda; id est Luxus, qui alioqui in immensum prorumpat, ad cuncta quis pecunia prodigitur.

Tacit. III. Annal.

Cui origo ab Opulentia.

Eum ego in quattuor his pono: Pecuniâ, Domo, Conuiuijs, Vestè. In primâ maximè: quæ nutritrix imò mater huius, & plurium malorum.

— turpi frægerunt secula luxu Diuitia molles.

Iuuenal. Sat. VI.

Itaque meus Cenfor ante omnia, Pecuniæ, quæ maxima perniciis est, vsus ac decus demet.

Sallust. ad Cæs.

Minus opes, è re Principum.

Quid renuis Princeps? è re tuâ est: *ὅς τε μηδ' ἐν αἰσχροῖς ἀγαθὰ πολὺ ὑπερέχοντα διώσκει, μήτε φίλων, μήτε χημύτων*: neminem existere qui nimis excellat, siue amicorum copiâ, siue opum.

Aristot. v. Polit. cap. VII.

Auri vis atque opes Principibus infensæ.

Tacit. III. Annal.

Et regni.

Imò, Principatui infensæ. atque *ἵδ' ἐμὸν πενῆτες* (oraculi vocem audi) ea ciuitas, id regnum, æterno in gradu facile steterit, ubi minimum virium Veneris Pecuniæque cupido sibi vindicauerit.

Val. IV. cap. III.

Per has inimias perduntur.

Sæpè iam audiui, qui reges, quæ ciuitates, per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant.

Sallust. ad Cæs.

Conducit & Subditis.

Sed è re Subditorum multo magis. Nam ubi diuitiarum cupido inuasit, neque disciplina, neque bonæ artes satis pollut.

Ibidem.

Omnia bona vilia sunt: fides, probitas, pudor, pudicitia.

Ibidem.

Nam ubi diuitia, vitia.

Virtuti aut deo numquam carus, cui caræ opes. Nec quisquam extollere se, aut diuina mortalis attingere potest, nisi ommissis Pecuniæ & corporis gaudijs.

Ibidem.

Itaque meritò Cenfor, Pecuniæ studium tollet, aut quoad res feret, minuet.

Ibidem.

Ananitia coercenda:

Alligabit Auaritiam belluam feram, immanem, intolerandam:

Ibidem.

Et sanus:

Et illud vrbibus vetus, sanebre malum, Ne ex libidine potentium agitetur.

Tacit. VI. Annal.

Ibidem.

Vtque

Cicero II. De offic.

Vtque res familiaris iis modò rebus queratur, à quibus abest turpitudine.

Et foras quasius.

Sallust. ad Cæs.

Denique profusiones vetabit, & finem Sumptuum statuet.

Ibidem.

In Domo. ne superbè nimis struant, aut instruant: & si- gnis, aulais, aliisque operibus exornent.

Sumptus circa adificia.

Ibidem.

Ah stulti, qui omnia potius visenda quam semet efficiunt.

Tacit. II. Annal.

Et in eadem, modum poscet argento, supellestili, familia.

Plinius Paneg.

In Conuiuijs. damnabit exquisita ingenia canarum:

Circa conuiuia.

Sallust. Catil.

Et istos helluones, quibus mos vescendi causâ, terrâ mari- que omnia exquirere.

Tacit. III. Annal.

Et vno verbo, videbit ne luxus mensæ profusis sumptibus exerceantur.

Ibidem.

In Vestè. ne promiscua viris & feminis:

Circa vestes.

II. Annal.

Nobilibus & plebeijs. vtque sui & certi quidam cultus sint his, qui ordinibus & dignatione antistant.

Senec. Ep. CXV.

In leui hæc habes? erras, Conuiuiorum luxuria & vestium, agra ciuitatis indicia sunt:

Momentane in his grande.

Sallust. ad Cæs.

Imò morituræ. Nam hæc iuuentutem, ubi familiares opes defecerunt, ad facinora incendunt.

Et hinc ferè nonitas.

Cicero II. in Catil.

Res abit, fides perit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet.

Sallustius ad Cæs.

Itaque quid aliud quam moueant composita, & res nouas sceleribus acquirant?

Cic. II. in Catil.

Scitò certò, hoc in rep. seminarium Catilinarum fore.

Aristot. v. Polit.

Vidit Prudentiæ oculus. *Γίγνονται, inquit, μεταβολαί, καὶ ὅταν ἀναλώσωσι τὰ ἴσθη ἀσέλγως ζῶντες. καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καινοτομεῖν ζητοῦσι, καὶ ἡ τυραννίς ὁππότεροί ται, ἢ κατὰ συνθεσὺς ἐπιτεροῦν*: Fiumi in rep. mutationes, cum homines sua consumunt prodigè viuentes. Hi enim tales, res nouas querunt: & aut ipsi Tyranni imminent, aut ad eam alios vocant.

Aut immutatio.

Q2

Hæc

Censuris ar- ma. Ignominia.

Hæc sunt, quæ effici à Censore cupimus. Quo telo? duplici, Ignominia & Multa. Illa quidem propria eius est, & olim sola. Censuris indicium, ait Cicero, nihil ferè affert damna- to, nisi ruborem.

Cic. iv. De Rep.

Timoris enim causam, non vitæ poenam in illâ potestate esse vo- luerunt.

Item, pro Cluent.

Et Multam in persequentes.

Sed ut nunc mores, alteram ego illam omnino adiun- gam. Quid enim si quidam eâ duritiâ oris sint, ut depudere didicerint?

Seneca Ad Seren.

Et voluptatû non illecebris tantum, sed ipsâ infamiâ gaudeant?

Valer. lib. vi. cap. ix.

Sanè eos multem: nec ex sanguem illam & ferream frontem neququam conuulnerem notis.

Plinius Paneg.

Cotidianum enim istud, ac sine effectu iurgium sit.

Seneca Natural. Quæst. xv.

Adhortatio ad Censuram reuocandam.

HABES vniuersam Censuram. tu institue, aut potiùs re- stitue cam, ô Bono generis humani nate Princeps. Omnia iacere sentis, bellorum impetu perculsa atque prostrata.

Cicero pro Marcel.

Qua nunc, si unquam, vitis.

Excita, per deum immortalem. reuoca fidem, comprime li- bidines, & quæ dilapsa fluxerunt, seueris legibus vinci.

Ibidem.

Inuidiosæ.

Non nego, quin aspera hæc res in principio futura sit.

Sallust. ad Cæs.

Quia noua, quia contra sensum vulgi. οἱ γὰρ πολλοὶ τὴν ἰσο- νίαν, δὴ καὶ τὸν βίον ἀγαπῶσι τοῦ ἀπολαυστικόν: Nam multitudo volupta- tem, ideoque & vitam amant dissolutam.

Aristot. Ethic. i. cap. v.

Sed spernen- da hic inui- dia.

At tu capesse rempub. & omnia aspera peruade.

Sallust. ad Cæs.

Quid trepidas? multorum saluti potiùs, quàm libidini consule.

Ibidem.

Aut asperita- tis opinio.

Ea verò apud sapientes clementia erit, retinuisse ab stultitiâ & falsis voluptatibus.

Ibidem.

Non si flagitiis obsecutus, delicta perpeffus, præsens gaudium cum mox futuro malo concesseris.

Ibidem.

Hæc ipse qui mitiget.

Et tamen quidquid hîc asperum, facilè mitigabis triplici nostriâ obseruatione. Primùm, si tu sub Censurâ: id est, si vita

Plinius Paneg.

vita tua ad illam normam, ad quam alios formas. O mitem & efficacem hac ratione Censuram! Ad hanc dirigemur, ad hanc conuertemur.

Primum vi- ta Principis.

Tac. iii. Annal.

Et præcipuus adstricti moris auctor eris, antiquo ipse cultu vi- etuque.

Plinius Paneg.

Nam vita profectò Principis Censura est, eaque perpetua.

Tacit. ii. Annal.

Secundò, si non omnia simul emendabis: sed paullatim & non subito ad priscum morem recides.

Deinde mo- destia emen- dationis.

Cicero pro Sullâ.

Neque enim potest quisquam nostrum subitò fingi, neque cuius- quam repentè vita mutari, aut natura conuerti.

Senec. i. De Clem.

Tempore opus: & vitia quadam tollit faciliùs Princeps, si patiens eorum est.

E Tacit. iii. Annal.

Quosdam pudor, alios necessitas, nonnullos satias in melius mutet.

Val. vi. cap. ix.

Nam peregrinatur quorundâ animus in nequitia, non habitat.

Tertiò denique, si Præmia diuides in bonos. Quis cense- bit nisi virtutis amore te asperum, cum tam benignum te videant in eos qui habent illam? Præmio & poenâ remp. con- tineri, Solon olim dixit:

Postremo, præmoribus diuisione.

Plinius Paneg.

Verè. Nam, præmia bonorû malorumque, bonos ac malos faciunt.

Litius iv.

Videbis semper eò impendi laborem ac periculum, vnde bonos atque emolumentum speretur.

Que, vali- dus stimulus ad virtutem.

Iamblich.

Πάν τὸ πρῶτον αὐξεται, ἐλαττεται δὲ τὸ ἀπαιχθόμενον, καὶ τὸ βέλ- λιστον ἀναστρέφεται ἀρχῆς δὲ διοικητέως: Augetur & crescit, quidquid in honore est: deficit & minuit, quidquid in contemptu. Atque hoc signum clarissimum est imperij benè constituti.

Plinius Paneg.

Tu usurpa. & vide ne te Principe, sit benè factis tantum ex conscientia merces.

Bono Princ- ipati omnino in us.

FINIVI de Odio: hoc addo. adeò altè insitam pestem hanc Regnis, vt nesciam an vlla ars aut astus penitus eam euellat. Nam libertas iuxta bonis & malis, strenuis & ignavis optabilis est.

Cōlusto; & manio O- dium omne non vitari.

Sallust. ad Cæs.

Ideo que per naturam in odio nobis, quilibet eam libat. Libat autem omnis Princeps. ergo quamvis id agas, ut nequis merito te oderit, erunt tamen semper qui oderint.

Sed tu sperne.

— odia qui nimium timet, Regnare nescit.

Enatura vni.

Odia dico hæc plebeia & leuia. παντι γαρ δήμω το κακόνδεσ & φιλαίτιον ένεστ, προς τας πολιτοδομένους: Omni enim populo inest malignum quiddam & querulum, in imperantes.

Et verissime à rege Magno dictum: Regium esse audire male, cum facias bene.

Id in leni habendum:

Solaberis igitur te illo Augusto: Satis est, si hoc habemus nequis nobis male facere possit.

Dum probent te probi.

Et melioribus item sanioribusque iudicijs, quoniam te aliquando seria carmina, honorque æternus Annalium, non hæc brevis & plebeia prædicatio colet.

Suum cuique decus posteritas rependet.

CAPVT XII.

Definitus & vituperatus Contemptus. Ostensa quæ illum gignunt; à rege, si sapiet, fugienda.

Definitio Contemptus

Eius pernicietas.

Anima regni, Auctoritas.

CONTEMPTVS sequitur, quem Vitium alterum fecimus euertendo regno. Is est ad nostram rem, IMPRESSA SVBDITIS SIVE ET EXTERIS, VILIS ABIECTA QUE OPINIO, DE REGE EIVS QUE STATV. Pestifera omnino res Regnis: quorum anima & vita ipsa est Auctoritas, & eximia quædam opinio de imperante. Quæ enim vis alia est, quæ efficit, ut tot mortalium millibus vna anima præsideat, nonnumquam senis & inualidi.

Sola illa. omniaque videmus, hæc, quasi mente quædam, regi atque administrari.

Vt

Seneca 1. De Clem. Vt anima, pedes, manus, oculi, negotium gerunt: & illius iussu iacemus, aut inquieti discurrimus:

Ibidem. Sic hæc immensa multitudo Auctoritatis quasi spiritu regitur.

Liu. II. Quis verò aliter regat? Vires imperij in cōsensu obedientiū sunt: Sine eā vnus tam multis non imperet: Consensus ille ab Æstimatione: per quam,

— vnum, tam magna iuuentus, Priuatum factura, timet.

Lucan. v. Hanc tolle, tollis Regnum. omnisque hic imperij contextus in multas partes diffiliet. Et regnum omne nat.

Sen. 1. De Clem. — Subuersa iacebit Pristina maiestas soliorum, & sceptrum superba.

Lucret. v. Quid autem clarius eam tollit, quàm Contemptus, & hæc ενέργεια δόξης προς το μηδένος άξιον φαιόμενον: opinionis actio in id, quod nullius rei pretijque censeas. autem Contemptus aduersus.

Aristot. Rhet III. cap. II. Igitur ille, mors & interitus regnorum: imò supra ipsum Odium, aliquo adpectu. Philosophus indicauit: Δύο δέ εσσι των αιτιών, δι' ας μάλις' επιτίθενται ταις τυραννίσι, μίσος και κατεφρονήσως, δάτερον μὲν δει τίστων ύπαρχειν τοις τυραννοις, το μίση εν δέ τῃ κατεφρονείαται πολλὰ γίγνεται τῆς καταλύσεως: Cum due caussa sint, ob quas insurgitur in Tyrannos, Odium & Contemptus: alteram earum adesse Tyrannis oportet, Odium. è Contemptu verò plurimæ sunt euerisionum. Ergo regni pestis.

Idem v. Polit. cap. x.

Seneca 1. De Clem. O verè Phœbum, longè semper aciem ingenij iaculantem! Ita res est. Caussa prima & motio euertendis regnis, plurimæ ab Odio est: sed extrema & efficax maximè à Contemptu. Nam illud tardum, vel, ut cum poëtâ dicam, inaudax est, nisi armetur ab isto. Metus enim sæpè retinet: quem Tyranni habent pro asylo. Ideoque cum causâ exsecrabilis ille versus & qui multos dedit præcipites, ijs placuit: Oderint dum metuant.

Seneca 1. De Clem.

Quamdiu enim hoc frænum; incurrere magis cupiunt, quàm audent. At excutit Contemptus. & efficit ut non velis so-

Hæc enim ad rem frænum ducit.

lis solùm, sed audeas & tentes. Itaque certa ab eo pernicies. nunquid crebra? haud cenleo. Neque enim ab ullo periculo fortuna Principis longius abest, quàm ab Humilitate.

Plinius Paneg.

An contemnatur, qui imperium, qui fasces habet? nisi qui humilis & sordidus, & qui se prius ipse contempsit?

Idem VIII ep. VII.

Legitimos quidem.

Non inquam crebra ab eo solo: (nam Odio misceri iam dixi:) praesertim si quis verus legitimusque sit Princeps. Tamen quia euenit: quâ vites, docebo. sed breuiter. Cur diffundam? nonne in Auctoritate formandâ, satis muniui hanc ipsam viam? Satis: si verum hoc scitum, τὴν αὐτὴν τῆς ἐναντίας ἐστὶ σήμερον εἶναι: Eadem contrariorum scientiam esse.

Aristot. 1. Topic. cap. 11 X.

Origo eius.

A leni imperio:

Fit igitur contemptus in Principem ab his tribus maxime: Formâ imperij, Fortunâ, Moribus. FORMA imperij: si iusto ea lenior & remissior. Quod peccatum peccant ij qui nimiam lenitate dulces,

Cicero ad Attic. v. ep. XIV. Tacit. II. Histor.

Effusè dant se populari auræ, & omnem infimæ plebis rumore affectant.

Quod publicè etiam noxiâ per licentiam.

Bis noxij, in se & in rempublicam. Qui & plebi reuerentiam omnem excutiunt: & licentiam praebent peccandi. τὸ δὲ θεοῖα τῆς ἀνάγκης, πᾶν ἐθέλει περὶ εὐδαιμονίας φυλάττειν τὸ ἐν ἐκάστῳ τῶν ἀνθρώπων φαῦλον: Facultas faciendi quod cuilibet visum, non potest comprimere ingenitam singulis hominibus prauitatem.

H Aristot. v. Polit. cap. IV.

Acute olim Fronto, in Neruam senem & iam eneruam:

καλὸν μὲν εἶναι αὐτοκρατορὰ εἶχεν, ἐφ' ἧς μὲν ἐνὶ μὲν ἐξέστι ποιεῖν, χεῖρον δὲ ἐφ' ἧς πᾶσι πάντα: Malum quidem esse, Principem habere sub quo nihil vlli liceat: peius verò eum, sub quo omnia omnibus.

Dio in Neruâ.

Est & à Leni imperio:

Nec lenis solùm Forma ad Contemptum facit: sed & Lewis. quæ decretis legibusque variat, & de quâ dici possit, Ἄνεμος πεδίου Venti campus.

Adag.

Aut Principe.

Maximè, si ipse Princeps insigni mobilitate ingenij:

Tacit.

Quem subitis offensis, vel intempestiuis blanditiis mutabilem, merito contemnant metuantque.

II. Histor.

Etiam

Etiam, si Soluta Forma. nempe cùm rerum omnium in- curiosus Princeps, & leui auditu, quamuis magna, transmittit.

Item à Soluta imperio.

Abundè ratur, si praesentibus fruatur, nec in longius consultans.

Siue cùm Honores effusè diuidit, Magnos, Diuturnos. Quidni illum spernant, aliis adhæreât, qui munia transmittit:

Et velut sponte videtur exire de Imperio?

Fit secundò Contemptus à FORTUNA. nempe si no- uerca ea, non mater: & votis tuis malignum pedem opponit.

A Fortuna aduersâ pertinaciter.

Scito certò. Prosperis tuis rebus certaturi ad obsequium, Fortunam aduersam omnes ex equo detractabunt.

Imò in te incurrent.

Schol. Theocr.

Δρυὸς περὶ ἐσθῆς πᾶς ἀλὴρ ἐυλέυεται:

Ruente quercu, ligna quiuis colligit.

Tacit. I Annal.

Amplius, si eadem munimenta tibi non dat aut subtrahit, quibus insistas.

Ab orbis aces

Successores dico certos, aut liberos. Valdè ab eâ re sper- nunt, & vertunt se ad speratum aliquem Solem. Alexander Magnus sciuit, & questus est: Orbitas mea, quòd sine liberis sum, spernitur.

Curt. VI.

Reuera enim, vt Tragicus ait,

Euripid.

τὴν εὐνοίαν παῖδες, ἔργα δ' ὄμασι.

Munimen aula, regij sunt liberi.

Certus tuus que successor te firmat.

Tacit. v. Histor.

Et non legiones, non classes, aequè firma imperij munimenta, quàm numerus liberorum.

xv. Annal.

TERTIÒ & postremò, fit à MORIBVS Contemptus: maximè istis. Siquis Libidini deditus, seque per licita & illicita fœdat.

Denique à Libidine.

Seneca De Beuit. cap. VI. Ibidem.

Nam muliebria hæc flagitia valdè opinionem non regis modò, sed viri detrahunt. Alij virilius peccant, ait quispiam:

In Venerem ac libidinem proiectorum inhonesta labes est.

R

In

In pari causâ, qui *Luxu & sagina* mancipati, emptique: Medio diei temulenti.

Tacit. II. Histor.

Ibidem.

Noui Vitellij siue vituli, qui *ut ignava animalia*, si cibum suggeras, iacent torpentque: & *preterita, instantia, futura*, pari obliuione dimittunt.

Ibidem.

Dux noster ad Prudentiam, benè. *Απολαυστικὸς ζῶντες δὲ καταφρόντοι γίνονται, καὶ πολλὰς καὶ ἐξωθεν ὀφθαλμοδιδάσασι τοῖς ὀπιπιδεμένοις: Σοφὴ δὲ οὐκ ἀγροπν, ἀλλ' ὀφθαλμοδιδάσκων: Nec enim facilis aggressu aut contemptu sobrius, sed ebriosus: nec vigilans & excitatus, sed somnolentus.*

Arist. v. Polit. cap. x.

Item, in quibus *tarditas ingenij, stupor, debilitas lingue*:

Cicero. in Pisonem.

A rebus externis.

Aut alia magis leuicula, *ut Facies parum decora, Aetas grauior, Valetudo imbecillior. quæ sæpè irrisui & fastidio sunt*:

Tacit. I. Histor.

Vt est mos vulgo, fortuita aut externa ad culpam trahenti:

IV. Annal.

Et Imperatores formâ ac decore corporis comparanti.

I. Histor.

Plura talia, ipse manu facili educes. & hauries è riuulis, quos ad Auctoritatem reclusi.

Handwritten notes in a cursive script, including names like 'Feder IV' and '133', and various lines of text, some of which are crossed out with a large diagonal stroke.

, Diffidentiam primò posui. quam ego ^{Diffidentia commendata regnanti.} prorsus Principi insinuo: quia *ut in actionibus omnibus tardum lentumque eum esse expedit, sic in fide & assensu. Ut*

134 CIVILIS DOCTR. intentus, inquam, suspensusque ambulet, & pænè dixerim, ut nihil nisi quod in oculos incurret manifestumque erit, credat.

Senec. II. De Irâ.

Etsi enim Credulitas error est magis, quam culpa, & quidem in optimi cuiusque mentem facillimè irrepit:

Cic. Epist. lib. x. epist. xxii.

Tamen à Principe remouenda ea longissimè. apud quem plurimum mali credulitas facit.

Sen. II. De Irâ.

Nónne pro omnibus ille excubat? Turpe igitur, & omnibus noxium, illum Labi, errare, decipi.

Cic. Phil.

Iam faciles isti & incauti, quàm opportuni iniuria!

Sallust. Iugurth.

Vndique patent. & passim apud eos, minore metu, & maiore premio, peccatur.

Tacit. II. Histor.

Imò & in eos peccatur.

Aditum nocendi perfido præstat fides.

Seneca Oed.

Reducat ergo se Princeps, & tutum hoc scuto reddat; Nihil credendo, atque omnia cauendo.

Cic. Orat. Post redit. in Senat.

Amici & fidi videntur? circumspice.

O vita fallax, abditos sensus geris!

Seneca Hipp.

Nimis multis simulationum inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusque natura. Frons, oculi, vultus, per sæpè mentiuntur, oratio verò sapissimè.

Cic. ad Q. Frat. ep. I.

Quod ille clamabat olim: Ω φίλοι, εὐδαίς φίλοι: O amici, nemo amicus:

Arist. apud Laert.

Tu iure potes. quia profectò in domo Principum, nomen tantùm Amicitie inane irritumque remanet:

Plinius Paneg.

Res ipsa exfulat. &

Licet omne tuâ vulgus in aulâ,

Centum pariter limina pulset:

Cum tot populis stipatus eas,

In tot populis vix vna fides.

Seneca Herc. Oct.

Itaque meritò Pragmatici homines, omnibus historicis præceptis, versibus denique, cauere iubent & vetant credere.

Cicero Ad Att. lib. II. epist. xx.

Ille

Cui turpis credulitas:

Es per eam error:

Ac sæpè nota.

Infida enim vbiq. origo.

Es simulata.

Præsertim in Aulâ.

Idèò cauendum & dissidendum.

Ille Siculus insufurrat:

Epichar.

Ναός, καὶ μέμνησο ἀπιστεῖν ἀφ' ὅρα ταῦτα ἢ φρονεῖν.

Vigila, & memor es nequid credas: nerui hi sunt Prudentiæ.

Clamat alter à Græciâ:

Euripid.

— σάφειν ὁ δ' ἀπιστίας

Οὐδ' ἐστὶν ἄλλο χρονομώτερον βροτοῖς:

— sapiente Diffidentia,

Non alia res vtilior est mortalibus.

Quid ergo? inquires. nulli credam? Non hoc suadeo: (Utrumque enim in vitio est, & omnibus credere, & nulli.)

Seneca Epist. II. I.

Quibusdam tamen fidentur:

Sed vt paucis. nec nisi ijs, quorum longo vsu cognita tibi fides. His talibus, quid est quod non & committi & credere-

Cic. ad Q. Frat. epist. I. lib. I.

Sed per paucis.

Etissimè putem?

Ad Lentul. epist. IX.

Reipsâ, inquam, paucis: at in specie, omnibus. id est, Fron- te & vultu, quibus Simulatio facillimè sustinetur.

Diffidentia celanda.

Nam nihil magis hîc cauendum, quàm ne Diffidere videris. Multi fallere docuerunt, dum timent falli.

Seneca Epist. III.

Vult sibi quisque credi, & habita fides ipsâm plerumque obligat fidem.

Liuius XXII.

Itaque Dissimulatio adsumenda, quam posui & suasi loco altero: quæ verè Diffidentia huius proles. Quid enim eâ opus, si mutua inter nos fides? Hæc est, quæ frontem aperit,

Cicero pro Cn. Planc.

Dissimulatio adhibenda:

mentem tegit.

Necessaria sanè Principi. adèò, vt veteranus Imperator dixerit: Nescit regnare, qui nescit dissimulare.

Fridericus, siue Sigismundus. Nam variant.

Cuius latè usus.

Et Tiberius ab eâdem mente, Nullam, vt rebatur, ex virtutibus suis magis, quàm Dissimulationem diligebat.

Tacit. IV. Annal.

Displicebit hoc ingenuæ alicui fronti, & clamabit: Ex omni vitâ Simulatio, Dissimulatioque tollenda est.

Cicero II. De offic.

De priuatâ, fateor: de publicâ, valdè nego. Numquam regent, qui non tegent: nec aliter possunt ij, quibus commissa est tota respublica.

Pro Milone.

Et Principi ea plane necessaria.

Vt.

Vt ad effectum consiliorum suorum veniant, multa simulent oportet inuiti, & dissimulent cum dolore.

Apud hostes: Nec id solum aduersus Exteros aut Hostes. (nam ibi receptum dogma est, Vt malum sub lingua, non in lingua habeas: quia

Professa perdunt odia vindicta locum:)

Apud suos. Sed etiam apud Tuos. Aperti isti & simplices, sine fuce, sine fallacia:

Et qui animum, quod dicitur, in fronte promptum gerunt:

Numquam apti huic theatro. in quo, me iudice, primum locum Afranij Simulans habet.

Sictamen vt apte eam fabulam agas & decorè. Oĩ γὰρ μετρίως χρώμενοι τῇ ἀρεσείᾳ, καὶ οὐκ ἐπιταμίαν ἐμποδῶν καὶ φανερά εἰσενδύμενοι, χαρίεντες φαίνονται: Nam qui modicè dissimulatione vtuntur, & in iis quæ haud planè perspicua & ante pedes oculosque sunt, gratiosi apparent.

Cōtrà, qui immodicè & ineptè, reuerà fatuelli. Cui enim bono tegmen, si transluces? Quin semel hoc in omni genere fraudium cape:

—Doli non sunt Doli, nisi astu colas.

Conciliatio, mihi quid? Usitata: HABES de Leuibus fraudibus. ad MEDIAS venio: in quibus Conciliatio prima, siue vt liberiùs dicam, Corruptio. Ea est, cum callidè inclinas & allicis ad te eorum animos operasque, qui alieni iuris. O artem nimis hodie Principibus receptam! quæ vna ferè in Aulis plerasque res (vt ille de Fortunâ ait) ex libidine suâ agitat.

Sed & vili. Quam valdè etiam attollit Tullius. & Proprium hoc esse Prudentie statuit Conciliare sibi animos hominum, & ad vsus suos adiungere.

Muneribus plerique fit. Quod duplici viâ fit, Suasionis & Doni. Rarènter illâ: hac alterâ creberrimè, vt hodie corrupti deprauatiq; mores sunt admiratione diuitiarum.

Quotus-

Sallust. Iugurt. Quotusquisq; est, cui nō illæ bono atq; honesto potiores sunt? Quibus faciles ubique corruppi.

Ibidem. Itaque scitè & rectè hac machinâ si vtâre, vbique reperies, quos perniciofa libido teneat alienæ potentie decus atque libertatem suam gratificari.

Ibidem. Qui & Principem suum, & omnia eius, vanalia habeant. Arcanaveferant.

Tacitus Agric. Atque adeò (hoc reconde) in ipsâ hostium acie inuenies tuas manus. In bello produunt.

Quid? quod in sacrum & indiuiduum thorum penetrauit ista fraus? Rem turpem! & fæminæ etiam inducuntur siue emuntur, & ἐκαστὴν ἀποκαταστήσασκεν: ut efferant & enuncient quæ contra maritos. Etiam femina huc adhibita.

Tacit. iv. Annal. In Tacito lægi. Secreta quoq; eius, corruptâ vxore, prodebatur.

v. De Rep. Iam Deceptio est, cum inducis alium in tua commoda, errore aut mendacio obiecto. Quod licitum probumque in Principe esse, volunt probi auctores. Magnus Plato censuit, συχρῶς τὸ ψεῦδος ἀπὸ τῆς ἀρετῆς ἀπέχει τὸ εὖ τοῦ ἀποχρησάσθαι, ἐπὶ ἀφελείᾳ τῶν ἀποχρησίων: crebro mendacio & fraude vti imperantes debere, ad commodum subditorum.

Lib. viii. Epist. Et noster Plinius: Decipere, inquit, pro moribus temporum Prudentia est.

Diphilus. Quinetiam nescio quis poëta; ὑπολαβάνων τὸ ψεῦδος ἐπὶ σωτηρίᾳ ἀεθόμενον, οὐδ' ἐν ἀετιοειδέσιν δυσπέρας: Existimo mendacium, si gratiâ Salutis effers, nihil habere incommodi.

Val. vii. cap. iii. Et Principes sanè promptè audiunt. qui nescio quomodo laudem occulto magis tramite, quam apertâ viâ petunt. Crebra apud Principes:

Tacit. xii. Annal. Vm differunt, potiozem dolum arbitrantur:

Val. vii. cap. iii. Et sæpè quod rerum aut temporis angustia negant, sagacitate consilij assequuntur.

Decipiunt verbis, literis, Legatis. atq; adeò ipsos Legatos: Eosque.

Eosque per quos fallere alium cogitant, Fallunt.

Seneca Thyest.

Et quid diducam? vno verbo cum Lysandro plerique sentiunt, το ελπιεις τε ψευδοις κρειττον εστι, εκατερου δε τη χειρα την αξιοτητα. Verum falso esse melius, sed utriusque dignitatem & praestantiam Vsu discerni.

Plutar. Apophth.

Handwritten notes in various colors (black, red, blue) and styles, including names like 'Lysandro' and 'Seneca'.

Quid tamen, rectam illam diuinamque legem si confidero? haereo valde & sudo. Abnuere illa nobis videtur: & a simplicissimo ac purissimo deo haec effata manarunt: Abominatio Domini est omnis illusor.

Prou. II 1

Item: Ne velis uti mendacio villo. numquam enim prodest frequentatio illius.

Eccl. VII.

Et ut clauda omne effugium, ecce palam de Principibus: Non decent stultu verba composita, nec Principem labium mentiens.

Prouerb. XVII.

Quid obtendis tu Politice? Publicum bonum? Sed enim vir sanctus occurrit: Mentiri, inquit, no licet nec pro dei laude.

Augustin. ep. VIII.

Tu pro humana aliquam reculam aut gloriam vis? Vide, vide (ut inuertam tibi dictum vetus) ne dum terram defendis, caelum amittas.

Demadis.

Sanè aegrè vos, aut me, hic expedio. nisi quod idem ille Antistes suggerit, Esse genera quaedam mendaciorum, in quibus non sit magna culpa, sed tamen non sint sine culpa.

August. in Psal. v.

In ca

Sequuntur MAGNAE fraudes, quas ad bina capita reduxi, Perfidiam & Iniustitiam. Eas palam verbis amplecti aut tueri paucos video, nimis multos factis. Nam de Perfidia, quoties per cauillos & argutiolas, foedera elusa vidimus aut pacta? In animo enim ita sentiunt: τους μεν παιδας ας εαυδλοισ δειν καταπατην, τους δε ανδρας ορκοις: Pueros quidem talis circumueniri oportere, at viros iuramentis.

Plutarch. Apophth.

Fraus magna.

Itaque ijs satis, si quamcumque rimam effugio reperiant. & statim liberatos se esse iurciurando interpretantur.

Cicer. III. De offic.

Foedera per calumnias eludunt.

Scimus omnes, quo pacto soleant perplexarier: Pactum non pactum est, non pactum pactum est, cum illis lubet.

Plaut. Aular.

O vani! Certè enim Fraus distringit, non dissoluit periurium.

Cicer. III. De offic.

Et quid exspectent, nisi iratos omnes deos, quorum eliduntur numen?

Liu. IX.

At Deum non ludunt.

Nam ego illud scitum pro firmo habeo. Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conscientiae testis est, sic illud accipit, sicut ille cui iuratur intellegit.

Isidor. lib. II. de summo Bono.

Iam altera Fraus, Iniustitia est: cum scilicet contra iura & leges, se & sua improbè potiùs quam callidè augent. Ab hoc fonte isti actionum riuuli.

Iniustitia actiones.

Eminentes illustresque viros, & quosdam obijces. perdere clam vel palam, siue in exsilium mittere, tanquam emulos & dominationi quosdam obijces.

Aristot. v. Polit. cap. I.

Obstantes tollit.

Huic rei struere causas, vel sponte oblatas arripere.

Tacit. II. Annal.

Per causas aliquando.

S 2 Nam

Nam illud nimis mite & dilutum putant, specie legationis, i. Histoz, aut honoris, seponere.

Tollunt potiùs. quoniam, ex scito Aulæ veteris, oi τεθνηκόες εδ' αλευσι: Mortui non mordent. Plutar. in Pomp.

Aut etiam nullam.

Et laudatus ille Cæsar etiam, ὅσοις μὲν ἐν ἀξιοχρεῶ ἐγκλήματι Dio XLII. μεταλθεῖν ἐδ' ὠνάτο, ἐν τρώπῳ δὴ τινὶ ἀφανεῖ ὑπέστηρει: quoscumque digno & probabili crimine deferre non poterat, occultâ quâdam viâ tollebat.

Julij Cæsaris fraus immanis.

Imò nonnullos, δι' ἑαυτῶν ἤδη σφετέρων, εἰς ὀφθαλμῶν, ἐν ἑαυτοῖς τοῖς Ibidem. μάχαις ἀπόλλυσθαι ἐποίησεν: à suis & qui eiusdem partis erant, per insidias, in ipsâ acie tolli curavit.

Iniustitia in imadu.

Ab eodem capite manat, aliena appetere, & insidiari temporibus. veluti in morte aliquâ Principis. Opportuni enim magnis conatibus transitus rerum. Tacit. r. Histor.

In mutatione Principum:

Aut in domesticis disidiis.

Siue in dissidijs finitimorum & turbis. Iuxta enim Aristophanem, anguillis tunc captura: Plut. in Equit.

Et isti magni in partem acciti, aduersus omnes valescunt. Tacit. vi. Annal.

Eius in armis habet:

Leges aliquis inclamet? audiet illud: Οὐ πάύσεσθε ἡμῖν ὑπέλωσμένοις εἰσὶν νόμοις ἀναγκαστικοῖς, Non cessabit is nobis gladio accinctis, leges predicare? Plutar. Pomp.

Et hoc alterum: Ο τῶν (μαχίρας) κερτῶν, βέλτετα περὶ γῆς ὁρῶν Idem Apophr. ἀγλέγῃ: Qui isto (gladio) prænaleat, is optimè de finibus disputat.

Omnia usu mediæ.

Hæ voces, & in animo illa decreta: Quidquid valdè utile sit, id fieri honestum, etiam si antea non videretur. Cic. III. De offic.

Item: Sua retinere, priuatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse. Tacit. xv. Annal.

Si Principes iustitiam sequi velint, ac suum cuique restituere quod vi & armis occupauerint, ad casas & egestatem reuersuros. Cic. III. De Rep.

Habes in parte istorum Scholam. nam vniuersam vt executiam, nulla res me inducet. Quid autem opus? Ex oraculo scriptum,

Vt

Seneca Thyest.

Ut nemo doceat fraudis & scelerum vias, Regnum docebit.

Regnum, schola fraudum.

Ego illud potiùs videro, Tolerandane hæc talia, an damanda.

Iasoni Theffalo tribuit Plut. in Polit.

Et magnam quidem aliquam apertamque iniustitiam, nec ij palam probant, qui probant. In exigua & palliatâ modo conuiuent. & asserunt, ὡς ἀναγκαῖον ἀδικεῖν τὰ μικρὰ, τοὺς βελόμενος τὰ μεγάλα δικαιοπραγεῖν: necessarium esse in paruis à iustitiâ abire, qui saluam eam velint in magnis. Aliquamini iustitiâ multis approbant.

Tacit. Annal. XIV.

Quid enim, inquit, si vnus alterve regnum meum turbant, nec legibus in eos facile vindicem sine maiore turbâ, nonne fas clam tollere? Videtur. & hoc referendum inter magna illa exempla, quæ habent aliquid ex iniquo, quod aduersus singulos vtilitate publicâ rependitur. Ut, præter leges occideret.

Plutar. in Flaurin.

Quid etiam, si leges aliqua aut priuilegia Subditis, non pro meo bono; violare non possim? possim: καὶ ἐπὶ τὰς νόμους ἴσως, ἀλλὰ ἐπὶ νόμων ἀρχεῖν, πρὸς τὸ συμφέρον: nec iuxta leges solum, sed legibus ipsis imperare, vsu sic suadente. Priuilegia scilicet, aut frangere:

Denique tertio, si vrbs aut prouincia Statui meo peropportuna, quam nisi occupo, alius faciet cum eterno meo metu aut damno: non præueniam? Illi volunt. quibus hæc talia semper licita & proba, si cum successu. Aliena occupare:

Sen. Hip.

Honestâ quadam scelera successus facit.

Dio XLVIII.

Εν γὰρ δὴ τοῖς τοιούτοις τό, τε δ' ἀπολωλὸς πάντες ἀεὶ κατατρέχουσι, & τὸ νεότερον τιμῶσι: In his enim talibus, semper & victum premunt ac decorant, & victorem honore omni afficiunt.

Sen. Herc. Fur.

—prosperum ac felix scelus, Virtus vocatur.

Hæc, taliaque sunt, quæ rectissimas etiam mentes à recto abstrahunt: vt quò vtilitas vexillum suum prætulit & explicuit, illuceant. Idem, commune diuinitatis aspectu.

Aristot. Polit. cap. XI.

Ita Aristoteles paullum se inclinât, & censet Principem ἀγκυλῶς καὶ τὸ ἥθος, ἡτοι καλῶς πρὸς ἀρετὴν, ἢ ἡμίχρουν ὄντα, & μὴ πονηρὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀρετὴν. Princeps Aristoteli hand purè bonus.

S 3

142 CIVILIS DOCTR. LIB. IV.
 ἀλλ' ἡμῶν ὁμοίον : moribus talem esse, vt aut planè bonus sit, aut semi-
 bonus; nec malus omnino, sed semi-malus.

Et magnus vetusque item Philosophus dixit: Οὐδὲμία μὴ Democri-
 χανή, τὰ νῦν καθεστῶτι ῥυθμῶ, μὴ ἐν ἀδίκαιον τὰς ἀρχοντας, ἢ ἐν πᾶσι ἀγα-
 θοῖ ἔωσιν: Fieri non potest, quin etiam optimi Principes, vt nunc re-
 rum status est, iniquè aliquid agant.

Nobis num-
 quam, nisi le-
 niter in vlti-
 mā Necessi-
 tate.
 Nos an mouemur? haud multum. Illud faltem dederim,
 Principem in rebus valdè afflictis & aduersis, non speciosa di-
 ctu, sed vsu necessaria sequi.

Illā excusat
 quadam:
 Tunc, inquam, abire leuiter ab humanis legibus; sed non
 nisi sui seruandi causâ, augendi numquam. Necessitas enim
 magnum imbecillitatis humanæ patrociniū, omnem legem frangit.

Et, vt poëta ait,
 Haud est nocens, quicumque non sponte est nocens.

Apud homi-
 nes tamen
 potius, quam
 Deum.
 Hoc ipsum timidè. Deus, deus, nōne palàm reclamationat? qui
 igneo illo spiritu omnes istas humanas argutiolas difflat
 Quasi ventus folia, aut peniculum tectorium.

Qui purus,
 omnia pura
 vult.
 Ille edicit: Dominus auersatur omnem iniustitiam.

Ille minatur: Regnum à gente in gentem transfertur, propter
 iniustitiam, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.

Causa (si di-
 cendum ho-
 mini) turba-
 rum hodie, à
 Gubernatio-
 ne obliqua.
 Et profectò libero ore effabor, Quòd Europa tot motibus
 agitur, quòd reges & regna ardent seditionum flammâ &
 bellorum; veram fortasse iustamque causam esse, Admini-
 strationem apud plerosque parùm veram aut iustam.

— σκολιὰς κρίνωσι δέμιστοι,
 Ex δὲ δίκην ἐλάσσωσι, θεῶν ὅππιν ἐν ἀλέγοντες.
 — deprauant publica iura,
 Iustitiamque fugant, diuūm nil verba verentes.

Ideoque meritò quem deserunt, deserit: &
 Τὸν ἐν ἀπ' ἀλγῶν ἔδωκεν ἐπιβόλῃ, ἢ δὲ ἔτι δώσει.
 Causâ horum pœnas misit Deus, & quoque mittet.

I. LIPSI
 POLITICORVM
 SIVE
 CIVILIS DOCTRINÆ
 LIBRI QVINTI

CAPVT I.

Transitio ad Militarem Prudentiam, cum excusatiunculâ aliquâ
 mei, quòd de eâ disseram non miles.

ED iam tibi, ô æterna Sapientia,
 Latus, lubens, laudes ago, grates gratiasque
 habeo:

Plautus
 Trin.

quòd te duce euasi ex illis salebris, & loca
 deuēni per quæ facilius mihi cursus. Diu
 me tenuit Pacata illa & togâ suâ verè inuo-
 luta Prudentia: tamen me explicui, & ad Militarem istam
 veni, quæ horrida, sed minimè ardua, sagum suum prom-
 ptè offert. Ego accipio, & sermonem vnâ vestemque mu-
 tans, præcepta iam molior rei bellicæ vniuersæ.

Pars altera
 Prudentiæ,
 Militariæ.

Virgil.

Arma viri, ferte arma.

Cicer. II.
 De Orat.

Tūne hæc audebis homo umbraticus? inquit. qui se-
 riò numquam hostem, numquam castra videris, numquam deni-
 que partem vlliū bellici muneris attigeris?

Nōne tra-
 dendū illi
 apri?

Ego verò audebo. nec mei tamen ingenij aut virium fi-
 duciâ, sed eorum à quibus iamdiu mutuor & sumo. Quid
 enim hîc meum? ordo aliquis & contextus fortasse: at ver-
 ba sensusque mihi præeunt illi, quos in hac ipsâ re (fidenter
 dicam) Annibal aliquis audire nihil abnuat, aut ipse Cæsar.
 Nam quid sapientes inclutosque illos viros fugit? cur non
 hîc quoque rectum eorum & purum iudicium? qui partim

Ita. sed non
 à nobis.

Veteres dis-
 cunt.

Qui vsu do-
 cti:

inter-

interfuerunt, imò & præfuerunt, bellis: partim in Senatu & populo illo versati sunt, vbi assidua materies & agitatio harum rerum. Viderunt igitur, audierunt: & quod caput est, cum iudicio obseruarunt causas ipsas originesque rerum, nec *δεσφάσεις* solùm euentuum, sed *αἰτίαν* ipsa. Alexander ille, in re quidem bellicâ verè Magnus, Homerum sibi militiæ magistrum assumere & asserere nihil verebatur: nō meliori iure ego mihi istos? Nam vates ille (eximius sanè & supra hominem vates, sed tamen vates:) quid nisi vnum bellum, & id ipsum fabellis aspersum decantauit? Nostri isti (Historicos me intellegere palàm est) ab omni panè æuo bella, continuatâ serie, & intemeratâ fide scripserunt. Nec id tantùm, sed sæpè in ipsâ narratione, aut extra eam in concionibus, velut datâ operâ saluberrima monita & consilia miscuerunt ad omnem rem Militarem. Quæ eius pars siue ars est, quam non ij cùm exemplis subijciant, tū verbis etiam delibent? vt de Exercitu, de Castris, de Agminibus, de * Signorū collationibus, de Opidorum oppugnationibus, de Commeatu, de Insidiis faciendis atq; vitandis, de reliquis rebus quæ sunt propriæ belli administrandi.

Iudicio magis.

Historici magistris ad militiam.

Præcepta clam & palàm dant.

* Id est, pugnis.

Cicero II. De Orat.

Nos in iis multa.

Sapere aliquid debemus ex iis.

Vel vultus iudicat in bellis.

Liuius XLIIII.

Cur non nos?

In quibus cùm iam tot annos verfer, & curioso isto mentis oculo cottidie vager per latos & lætos illos Historiarum campos: cur non mihi etiam fas intellegere & iudicare aliquid in istis? Non enim vidisti, inquit. Certè. ideoque nec vsum aut tractationem armorum mihi vindico, sententiam & iudicium tantùm, eaque ipsa astricta sententiæ alienæ. Ecce in circulis omnibus, atque etiam, si diis placet, in conuiujs, sunt qui exercitum ducunt; vbi castra locanda sint, sciunt; quæ loca præsidis occupanda, quando cum hoste manus conferenda, quando quiescendum sit:

Et hos nemo carpit. ego canicula & impudens, si verbum his de rebus faciam ex veterum mente? Iphicrates olim interrogatus, *τίς ὦν μέγα φρονεῖς, ὅποτερον ἰππῶδες, ἢ τοξότης, ἢ πελταστής, ἢ πέλκος.* Οὐδὲν, ἔφη, τέπειν, ἀλλ' ὁ πᾶσι τέτοις ὅτις ἀνδρῶν ὁ δατάρειν. *Quis tu es qui tantos spiritus tibi sumis? vtrum eques, an sagittarius, an veles, an legionarius? Nihil horum, inquit: sed qui his omnibus noui imperare.*

Amu-

Amulabor in parte, & dicam; Non ego dux aut miles, sed qui his in tempore consulere aliquid possim & suadere. Itaque pergam audacter nec vacillanti pede, in incepto: & ex veterum Scriptorum velut hortis Sententiarum flores legam, & intexam in has Caputum corollas. Quod si probè & iudicio à me fiet, nemo damnet: sin aliter, tum ego quoque nihil negem *Quisquillas volantes, & venti spolia*, hæc esse.

Qui si non manu, mente sumus bellatores.

Cæcil.

Sed vtrum horum sit, iam res docebit: quam ordior, & compono me in præliarem statum, strenuè tibi cum Aristophane,

Ex Aristophan. Nubul.

Γεράφων, βαλδύσσων, κὶ τῆ γλώττῃ πολεμίσσων:
Consilio, calamis, & linguâ pugnaturus.

CAPVT II.

Prudentiæ hæc pars commendata Principi: quæ necessaria ad tutelam salutemque regni.

MILITAREM autem Prudentiam, ante omnia necessariam ego Principi assero, adeò vt sine eâ vix Princeps. Quomodo enim aliter se tueatur, sua ac suos? Vis nulla ac mera huic rei parum est, nisi arte quâdam & consilio temperetur: id est, Prudentiâ militandi. *Δυσὶν γὰρ ὄντων, δὴ ὦν σὺ ζεταὶ πολίτευμα πᾶν, τῆς πρὸς τὰς πολέμους ἀνδρείας, & τῆς πρὸς σφᾶς αὐ-* Id non potest sine Fortitudine, *τοὺς ὁμονοίας: Cùm enim duo sint, quibus omnis respublica seruetur, in hostes Fortitudo & domi Concordia:*

Principis inuisi timentis.

Polyb. VI.

Tacit. Agric.

Hanc quidem abundè Togata Prudentia præstiterit: illam, non est vt aliundè petas aut impetres, quàm ab istâ. non certè felicem, & cum successu. Benè ergo scriptum: *Cetera vt cumque dissimulari, sed boni Ducis Imperatoriæ esse virtutem.*

Nec Fortitudo efficax, sine Prudentiâ Militari.

Homerus Iliad. γ.

Et Homerus perfectum suum legitimumque regem ornauit hoc elogio:
Ἀμρότερον, βασιλεύς τ' ἀγαθός, κατερός τ' αἰχμητής:
Vtrumque, & rector bonus, & bonus Induperator.

Absolutè regis laus.

Cicero pro Mur.

Ac nimirum dicendum est quod sentio. Virtus militaris, præstat ceteris omnibus.

T Quæ

Quæ enim res vitam aut tranquillum vsum habeat sine istâ? Patria, libertas, ciues, atque adeò ipsi reges latent in tutela ac presidio bellicæ virtutis. Ibidem.

Itaque vides, quàm seriò hæc amplectenda sit: & meritò animum atque aures dare te debere ad hanc disciplinam. quæ talis.

CAPVT III.

Materies, & ordo dicendorum. Bellum externum definitum, & remota ab eo suscipiendo Iniustitia.

Duplex bellum.

Quæ in Externo spectanda?

Iura belli seruanda.

MILITARIS omnis Prudentia circa Bellum est: Bellum autem duplex, Externum & Internum. Illud definitio, VIM ET ARMA IN PRINCIPEM AVT POPV- LVM ALIENVM. De quo primò dicam, & vniuersa quæ eò faciunt præcepta ad tria hæc capita redigam: Suscipiendi, Gerendi, Finiendi. Horum aliquid si negligis, aut perperam administras, vix est vt Bono Euentui vnquam lites. In Suscipiendo bello duo hæc seriò moneo, vt Iniustitia omnis & Temeritas ab eo absint. Illa prior maximè: nec vnquam arma vlla moueas, nisi quæ mos & ratio admittunt. Sunt enim & belli, sicut pacis, iura: iusteque ea non minus, quam fortiter debes gerere. Liuius v.

Atque adeò in omni republicâ maximè conseruanda iura sunt belli. Cicero 1. De offic.

Nam temerè in acie versari, & manu cum hoste configere, immane quiddam & belluarum simile est. Ibidem.

Alias promissa sua & perpetua cades erunt.

Quod si admittimus, quid aliud quàm omnium inter se gentium bella existent? Tacit. 1. v. Histor.

Et barbaro ritu, cædem cæde, & sanguinem sanguine, expiabimus. Sallust. ad Cæs.

Improbata dicta.

Ab sit. nec vnquam animum tuum penetrent illæ voces: In armis ius ferre. & omnia fortium virorum esse. Liuius v.

Item:

Item: — Quæritur belli exitus Non caussa.

Seneca Herc. Fur.

Et illud subtilissimæ malitiæ: — hæc acies victum factura nocentem est.

Lucan. VII.

Liuius XXI.

Non, non, mi homo: erras. nec Acies est quæ innocentiam approbat, sed caussa. etsi plerumque, fateor, Euentus belli, velut equus iudex, vnde ius stabat, ei victoriam dedit. Injustitia non ab Exitu, sed à Causâ asserenda: Esi ab hac bonâ, ille plerumq. bouis.

Lucanus VII.

Nam caussa, velut Caput Bonæ spei est (liceat huc alludere) quod te ducat ad Triumphales illas terras.

Causa iubet superos melior sperare secundos.

Propertius III. eleg. VI.

Et occultâ quâdam internaque vi, Frangit, & attollit, vires in milite caussa: Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Euripid. Erech.

Imò aususe est Græcus poëta scribere: Ουδεις εγγυδισας ἀδικας, οὐδεις ἠλθευ παλιω: Iniqua bellans bella, saluus haud redit.

Sallust. in Fragn.

Nimis rigidè. scimusque interdum aliter esse, arcano & nobis ignoto fine. Sunt autem iniqua illa omnia bella, quibus Ambitio aut Auaritia caussa. Quàm multa ea sunt! Nâ, si verum fateri audemus, plerisque regibus vna & ea vetus caussa bellandi est, profunda cupido Imperij & Diuitiarum. Iniqua bella à duplici ferè causâ:

Idem Catul.

Libidinem dominandi, caussam belli habent, & maximam gloriam in maximo imperio putant. Ambitione,

Cicero 1. De offic.

Atque id in magnis animis ingenisque plerumque contingit.

Plinius Paneg.

Quibus pulchrum videtur ex omni occasione querere triumphum.

Iuuenalis Sat. x.

Bellorum exuuie, truncis affixa tropæis Lorica, & fractâ de casside buccula pendens, Humanis maiora bonis creduntur.

Sallust. in Fragn.

Itaque hi tales arma in omnes habent, acerrima tamen in eos, quibus videntur spolia maxima sunt. & auaritia.

T 2

Itaque

Nec vsquam, aut vnquam, hoc falsum: Illis maximum dis-
crimen, penes quos aurum & opes, præcipue bellorum causse.

Tacit. xv.
Histor.

Benè igitur poëta:

Rupere fœdus impius lucri furor,
Et ira præceps.

Seneca
Hipp.

Addi potest
& Ira.

Aptumque, quod de Irâ subiungit: quæ ipsa inter iniu-
stas belli causas. Nam illâ, aut odio impulsâ, arma sæpè mo-
uent non mouenda. Damnat hanc aliasque illas pius Anri-
stes: Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, implacatus & impla-
cabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt
similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur.

Augustin.
contra Fau-
stam, lib.
xxii. cap.
LXXIV.

CAPVT IV.

Ordine & partitè posita, quæ ad Iustum bellum requiruntur: &
maximè, quibus id causis capiendum.

FVGIES igitur ista Princeps, nec vnquam bello re im-
plicabis nisi Iusto. Quod, inquit, illud est? distinctè
accipe, quod tria hæc habet iusta: Auctorem, Causam, Fi-
nem. Auctor iustus est, ipse Princeps. Nec enim cuilibet sa-
nè fas aperire Belli istas portas: sed ordo naturalis mortalium
paci accommodatus, hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas atque
consilium penes Principes sit.

Principi soli
ius armorum.

Augustin.
contra
Faustum.

Aut supremo
magistratu.

Aut certè eos, qui in quâque rep. loco Principum. Ideò
Plato lege sanxit: Εάν τις ιδία ποιήται προς τινος ειρήνην ή πόλεμον, άνδρ τή
νομή, δάνατ & έστο ζήνεια: Siquis priuatim, sine publico scito, pacem
bellumue fecerit, capital esto.

Lib. xii.
De Legib.

Defendere,
semper licitū.

At Causa iusta duplex, Defensio & Inuasio. In Defen-
sione quis ambiget? Illud est non modò iustum, sed etiam neces-
sarium, cum vi vis illata defenditur.

Cicero pro
Mil.

Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, &
feris natura ipsa præscripsit, vt omnem semper vim, quacumque ope
possent, à corpore, à capite, à vitâ suâ propulsarent.

Ibidem.

Nò se solim:

Defensionem autem dico duplicem, Tuam & Alienam.
Tuam

Sallust.
Catil.

Tuam, cum vim à te tuisque arces, & libertatem, patriam, pa-
rentesque armis tegis.

iii. De
Rep.

Alienam, iterum duplicem: cum à Socijs, aut oppressis. Sed & alios,
De Socijs intellexit Tullius: Nullum bellum, inquit, à ciuitate
optimâ suscipitur, nisi aut pro Fide, aut pro salute.

Arist. Rhe-
tor. ad Ale-
xand.

Fides sanè agitur, & ea te impellit, vt opitulère ijs, qui-
buscum societas tibi & auxiliij pacta. Itaque & Princeps
Philosophus decreuit. Δεί τής άδμεμένος, ύπερ έαυτών πολεμείν, ή ύπερ
συγγενών, ή ύπερ ευεργετών, ή συμμάχους άδ μεμένους βοηθεΐν: Oportet iniu-
riam passos pro seipsis arma capere, siue pro cognatis & beneficis,
itemque socijs iniuriâ affectis auxiliari.

Cicero i.
De offic.

Nec dissimilis ratio in Oppressis. quos si grauior aliqua
vis aut extrema Tyrannis vrget, videtur cogere te commu-
ne Societatis vinculum vt adiutes. Qui enim non defendit nec
obstitit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut pa-
triam, aut socios deserat.

Aut inique
oppressos.

Ambros.
De offic.

Imò & Christianus doctor in eâ parte: Fortitudo quæ per
bella tuetur à Barbaris patriam, vel defendit Infirmos, vel à latro-
nibus socios, plena Iustitia est.

Cicero. iiii.
De Rep.

Atque hæc licita & legitima Defensio est. maneat in eâ
tantum, nec hoc prætextu pedem manumque promoueat,
& aliena apprehendas. Quod Romanos fecisse, ingenuè fa-
tetur Romani eloquij flos: Noster, inquit, populus, socijs defen-
dendis, terrarum iam omnium potitus est.

Defensionis
specie, non
longius eun-
dum.

Idem i. De
offic.

Malè: nec tu imitare. Iam Inuasio quoque licita & iusta
est, sed non omnis. Illa palàm, cum iniuriam vindicas, & iu-
te gentium res tuas repetis. Nam iustitiæ primum hoc munus
est, vt ne cui quis noceat, Nisi laceffitus iniuriâ.

Inuadere fas,
ob iniurias.

Plin. xlii.
Nat. Hist.
cap. ii.

Exceptionem vides. Itaque si quis res tuas aut ius rapuit:
cape arma. cum eâ conditione tamen, vt ex formulâ veteri,
prius mittas clarigatum, id est, res raptas clarè repetitum.

Sed prius
tentatâ iuris
viâ:

Cicero ii.
De offic.

Nec enim, etiam læsus, iustè statim bellum inferes: sed cum
duo sint genera decertandi, vnnum per Disceptionem, alterum per

Quæ po ior
illa armorū.

Vim: cumque illud proprium sit hominis, alterum belluarum: confugiendum est ad posterius, si vi non licet superiore.

Obserua. quoties enim iudicio quispiam se sistit, arma sistenda sunt: *ὅτι τὸν δίκαιον δίδωκε, ἔτι μὲν ὡς ἐπὶ ἀδίκων ἔχει: Vt Archidam: apud Thucyd. lib. I.* grauissimæ gentis rex censuit: In eum qui iure agere & satisfacere paratus est, nefas bellum sumere, tanquam in iniurium.

At si abnuquit, & res retinet: quid est quod contra vim sine vi fieri possit? *Cicer. lib. XII. Ep. X.*

Hic illud valeat: Iustum bellum, quibus necessarium, & pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquitur spes. *Liuius. IX.*

Inuadere etiã fas Barbaros & impios sed violentos. Iam & Inuasio quædam legitima videtur, etiam sine iniuriâ. vt in Barbaros, & moribus aut religione prorsum à nobis abhorrentes: maximè si potentes ij, & aliena ipsi inuaserunt aut inuadunt. Causa enim hîc est, Coëctio, & in malo repressio. Augustinus eleganter: Cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur. *Epist. V.*

Idemque iterum: Apud veros dei cultores, etiam illa bella peccata non sunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coërceantur, & boni subleuentur. *Libro De Ver. Dom.*

Finis bonus requiritur. Spero causas alias, & de Fine adiungo: qui etiam in bonâ causâ potest esse malus: Quid si enim Virtus tibi proposita? quid si Gloria, aut Imperium? peccas. nec dirigenda aliò arma sunt (si pura ea esse vis) quàm ad Tranquillitatem & Tutelam. Ita bellum suscipiatur, vt nihil aliud quàm Pax quæsita videatur. *Cicero I. De offic.*

Sapientes Pacis causâ bellû gerunt, & laborem spe otij sustinent. *Sallust. ad Cæs.*

CAPVT V.

Temeritas remota à bellorum initiis: & summatim, quæ in susceptione omni cogitanda sint.

SATIS (quod in me quidem est) ab Iniustitiâ te arcui, nunc etiam à Temeritate. Nec enim statim, vel cum iusta Causa oblata est, descendere te velim in Martium hunc

Sallust. Iugurt. hunc cåpum. Magna res est: deliberationem postulat, eamque lentam. Nam scito omne bellum sumi facile, ceterum agerrimè desinere, nec in eiusdem potestate initium & finem esse. *Bellis facile te induas:*

Ibidem. Vti in puteum facile te demiseris, haud facile eduxeris: ita in bellum. quod incipere cuius etiam ignauo licet, deponi cum viatores velint. *Aegre expleres.*

Thuc. I. Itaque si sapias, τὴν πόλεμον τὸ ἀλόγον, ὅσον ἐστὶ, ἄρην ἐν αὐτῷ γενέσθαι, ἀεὶ δὲ γινώσκου: quidquid præter opinionem euenire in bello potest, priusquam ingrediare, considera. *Præcogitanda omnia euentia.*

Liuius XXX. Cum tuas vires, tum vim fortuna, Martemque belli communem propone animo.

Ibidem. Vtrimque ferrum, & corpora humana erunt. Nusquam minus, quàm in bello euentus respondent. *Nam Mars ambiguus.*

Seneca Theb. Licet omne tecum Græciæ robur trabas, Licet arma longè miles ac latè explicet, Fortuna belli semper ancipiti in loco est. *Et fortuna in bellis dominat.*

Liuius IX. Quæ per omnia humana, maximè in res bellicas potens.

Sallust. Iugurt. Itaque quantumuis opibus tuis confidas, non debes certa pro incertis mutare.

Seneca Oedip. Non expedit concutere felicem statum. *De summa rerum alea iacitur.*

Sueton. Aug. cap. XXV. Quid iuuat te aureo hamo piscari?

Liuius XXX. Simul parta, ac sperata decora, vnus hunc fortuna euertere potest.

Cicero pro Leg. Man. Adde huc mala, quæ necessariò in omni bello. cuius non aduentus solùm, sed etiam metus affert calamitatem. *Clades publicæ præcogitanda.*

Virgil. I. Georg. — non vllus aratro dignus honos, squallent abductis arua colonis. *Vastitas,*

Seneca Hipp. Tum scelexa, dempto fine, per cunctas domos iere. nullum caruit exemplo nefas. *Supra,*

Lucan. Et quod caput est, quæ sanguinis effusio & quæ cædes? Stat cror in templis, multa que rubentia cæde *Cædes.*

Lubrica

Lubrica saxa madent. nulli sua profuit etas.
notum quid cade calentibus armis
Quantum iræ liceat, motusque quid audeat ensis.

Silius 1.

Hæc publica sunt. quid si accedunt priuata etiam tua mala? Nam ærarium exhauritur, conuersa in vsum militum omni pecuniâ.

Tacit. 1. Hist.

Te objicis periculis, imò & calumnijs. Nihil enim tam ca- pax malignitatis sermonumque, quam bellum.

Quinct. Declam.

Imò scripsit quispiam: πολέμῳ καὶ δεσπότῳ αἰεὶ ἀνάγκη ἐστὶ τῆς ἀρετῆς. Bello instituto, necessum esse Prin- cipes malè audire & culpari, ob damna.

Thuc. v.

Et sanè iniquissima bellorum conditio hæc est. prospera omnes si- bi vindicant, aduersa vni imputantur.

Tacit. in Agric.

Quæ talia penitus si consideras, an non fateare Bellum etiam iustum detestandum?

Augustin. XIX. De Ciuit.

Præsertim pio & Christiano Principi. qui, ex diuinâ lege, alieno sanguini tanquam suo parcat, & scit homini non esse homine prodigè vtendum.

Sen. epist. LXXXIX.

Sperne igitur illas in Aulâ tuâ furias facesque belli.

Lim. XXI.

Quo in numero interdum Nobilitas, cui in pace durius ser- uitium est:

Tacit. XI. Annal.

Sæpiùs feroces aliquot & turbidi: quos dixeris περὸ κένου ἐπι τῶ μῆτε αὐτῆς ἔχειν ἰσχυρίαν, μήτε τῶς ἄλλοις ἀνδραποικεῖαν: in id na- tos, vt neque ipsi quiescant, neque alios sinant.

Thuc. 1.

Non rarò etiam Peregrini aut Exsules. qui suâ spe aut me- tu, cunctantem in arma propellunt.

Tac. III. Hist.

Nam, vt poëta canit, Quemque suæ rapiunt scelerata in prælia caussæ.

Lucan. 1.

Suæ, inquam, non Tuæ aut Publicæ, ne erres. Sed tu quid credas? In tali re, scito consilium ab omnibus dari, sed periculum paucos sumere.

Tacitus III. Hist.

Vno

Vno aduerso ietu languebunt omnium studia, qui primò alacres fidem atque animum ostentabant.

Ne temerè ergo crede: & sententiæ vnus scuto omnes istos suasores repelle. Γλυκὺ πόλεμ. ὁ ἀπειροσίων ἐμπόλεμον δὲ πῆς τὰρ- ἐστὶ ἀποσπῆρα τῆς καρδίας ἀεισώης: Suauè bellum non expertis. at qui gustauit, valdè contremiscit animo quoties aduentans illud videt.

Pindar. a- pud Stob.

Belli nomen bellum: Res turpissi- ma.

Felicem & magnum Augustum illum semper cogita: qui nulli genti sine iustis & necessariis (vocem nota) caussis bellum intulit.

Suetonius August. cap. XX.

Vix nisi ne- cessario eò veniendum.

Atque vtinam hunc affectum tibi imprimam! vt sine cu- piditate, sine impotentia, quietus secretusque,

Tacit. De Morib. Germ.

Nec prouoces bella, nec timeas.

Plin. Pa- negyr.

Id beatius, quàm suas alienasque fortunas spe metuque versare:

Tacit. De Morib. Germ.

Nec mole- stia capiēda.

Et illuc descendere, vt aut perire necesse sit, aut quod æquè apud bonos miserum est, occidere.

1. Histor.

Aut cades instrumēda.

CAPVT VI.

Ad Gerendum bellum tria requisita. Primò Apparatus triplex, Pecunia, Commeatum, Armorum.

DECRETA mea in Suscipiendo bello habes: transeo ad Gerendum. in quo tria considero vel potius desi- dero, Apparatum, Viros, Consilia. Apparatum dico, RES NECESSARIAS AD VSVM OMNEM BELLII. vti sunt hæc tria: Pecunia, Commeatus, Arma. Nam hæc nisi iam antè & ex præparato habes, frustra cogites de bello. Prius est parare bellum, quàm exercere.

Apparatus belli quid, & quomplex? Ante bellum faciendus.

Imò Diu apparandum est bellum, vt vincas celerius.

Publ.

Nam in ipso bello, incommodum aut ferum. quoniam, vt prudentissimus Atheniensium verè monuit, ἀεισώϊα τῶς πολέμῳ, ἢ αἰ βίαιοι ἐσφοραὶ ἀγέχουσι: Ex præparato copia, bella magis sustinent, quàm violentæ collationes.

Pericles a- pud Thuc. lib. 1.

Per bellum excitationes odiosa aut periculosa.

V Igitur

Igitur prouido Principi antequam incobetur bellum, de copijs Veget. III cap. III. expensisque sollicitus debet esse tractatus.

pecunia spiritus vitalis belli.

Maximè de Pecuniâ. quæ adeò necessaria, vt quemadmodum medici negant sine neruis homines ambulare posse: Petron. Satyr.

Ita nec bellum vsquam progredi sine istâ. Hæc motum, hæc animam illi dat: & oraculum est, Thuc. II. καὶ χρημάτων ἀεὶ σὶα νεκταίεται: Plerasque belli res confici Consilio & Pecuniarum.

Nec arma valida sine illa.

Nam profectò, si consideras, Idem I. ἀλλὰ δαπάνης, δὲ ἢν τὰ ὄπλα ὠφελεῖ: Bellum est non in armis maximè, sed in expensis & sumptibus, per quos efficacia arma & utilia fiunt.

lib. IV. cap. IX. Annona necessitas.

Et plura de Pecuniæ vi ^{*}suprà dixi. Nec minùs necessaria etiam Annona: sine quâ non dicam vincere non est, sed nec viuere. Nam qui frumentum necessariumque comæatum non preparat, vincitur sine ferro. Veget. III. cap. XXVI.

Et reliquis casibus potest in tempore subueniri: pabulatio & Annona in necessitate non habent remedium, nisi antè condita. Idem III. cap. III.

vsus duplex.

Paranda igitur ea, & quidem in vsum duplicem: Militum, & Præsidiorum. Illi, dum in agmine & castris sunt, neegeat: ista, vt aduersus moras obsidionis annuis copijs firmentur. Tacit. Agric.

**Ad poscâ militarem. *Ad vsum equorum.*

Mirari libet hac in re Romanam dispositionem. quæ ad vtrumque hunc vsum in plerisque opidis, totius anni, in ^{*}acetis, frumento, larido, atque hordeo & ^{*}paleis, condita habebat. Capitolin. Gord.

Culpare contra hodiernam incuriam. cum ferè mendicitas ad omnem desperationem vocat armatos. Lamprid. Alexand.

Miles intrahabilis.

Disciplinam non potest seruare ieiunus exercitus. Cassiod. re Var. cap. XIII.

Et duci nec audiens cum egeris.

Et, vt Imperator ille dicebat, miles non timet, nisi vestitus, armatus, calceatus, & satur, & habens aliquid in zonulâ. Lamprid. in Alexan.

Armorum preparatio.

TERTIO loco Arma posui. intellego, vt Armamentarium aliquod Princeps habeat, in quo ad certum numerum peditum equitumque tela & arma. itemque tormenta, machinæ,

chinæ, puluis, & quæ talia iuuandis viribus hæc aut prior ætas inuenit. Adde naues, & instrumentum omne nauticum, si regio eius maritima & portuosa. Nam subitò ista ægrè parantur: & semel parata non solum in bellum valent, Nauium re- rumq; nau- alium. sed ne sit bellum. Nemo prouocare audet aut facere iniuriam ei Metuendum hæc Principi faciunt: regno aut populo, quem intellegit expeditum atque promptum ad vindicandum.

Idem III.

Idem II.

Et qui desiderat pacem, præparet bellum. Et pacatum

CAPVT VII.

Milites terrestri quidem bello necessarij, duplices: Equites, peditesque. quæsitum breuiter, vtrorum maior vsus.

AT Viros hîc intellego, ARMATAM MULTITVDINEM, APTAM IMPVGNARE VEL REPVGNARE. Eam diuido, in Milites & Duces. Milites iterum duplices, Pedites & Equites. Nam vtrisque sanè opus est. à quibus omne bellicis consilijs robur, & sine quibus quamuis egregia, inualida sunt. Quid viri, & eorum di- uisio.

Tacit. I. Histor.

Lib. III.

**Intellege, respectu hostium.*

Sed vtris magis? dubites. Polybius (peritus hercules in omnire bellicâ & ciuili scriptor) Equites attollere videtur, & vim præcipuam ascribere ad vincendum. Equites præstant peditibus. καρίττον ὄσι, inquit, ἄρως τὰς τῶν πολέμων κερὰς, ἡμίσεις ἔχον πέλεις, ἵπποκροστὴν δὲ τοῖς ἄλλοις μάλλον, ἢ πάντα παρῆσαι τοῖς πολεμίοις ἔχοντα δεικνυμένους: Melius est ad belli vsus, ^{*}dimidiam partem peditum habere, & præualere numero equitum, quàm omnia paria hostibus nactum in aciem descendere.

Nec de Pugnâ, nimis negem: nego de Bello vniuerso, in quo Peditem præpono. Nam ad opida propugnanda aut expugnanda, quis equitum magnus vsus? quis etiam in montanis locis, aut impeditis? Ex quo intelligitur magis necessarios reip. pedites, qui possunt vbique prodesse. Sed dimittat in pugnâ; Toti bello pedites meliores.

Veget. II. cap. II.

Tacit. De Morib. Germ.

Ibidem.

Scriptor meus hoc vidit, & vigilantilectori ingessit, de Catts: Omne, inquit, in peditere robur.

Additque: Alios ad prælium ire videas, Catts ad bellum.

Quamquam & in ipsis praelijs cur Pediti minor vis? Tardius ille vincit fortasse, sed certius. Nam *equestrium virium* proprium, cito parare, cito cedere victoriam.

Quin ipsum illum impetum & procellam equestrem

Facile excipit, si idoneus illi ordo & arma: quod fit per Disciplinam. Summus harum omniumque rerum iudex, ita protulit. *Αὐτὸ μὲν συντάξαι, ἀρχήσιν τὸ ὀπίσταν. αἱ δὲ πρὸ τῆς τοῖσιν ἐμπειρίας καὶ τολμῆς, ἐν τοῖς ἀρχαίοις ἔχ' ὑπερβολήν, ὡς ἐν τοῖς ἰππέσσιν εἶναι τὴν ἰσχύϊν: Sine ordine inutilis pedestris armatura. ratio autem & peritia ordmandi ignota antiquis: ideoque in equite apud eos omne robur.*

Disce. vbi cumque bona & composita militia, Peditem praevalere: apud rudes aut barbaros, contra. Nec sane inutiliter disciplina & ratio illum prouexit: quia parabilior, & simul maior numerus peditum sumptu & impensa minore nutritur.

Ex his concludo, in vniuersum aestimanti plus penes peditem roboris esse.

CAPVT VIII.

Utrosque bonos esse debere: alioqui pro nibilo omnis copia. Fieri bonos dupliciter, Dilectu & Disciplinâ. Ea negligi hodie, & super hac re iusta veraque querela.

HÆC discrimina Militum sunt: quæ frustra tamen ingero, nisi illi boni. Cui vsui quamuis magna equitum Peditumque multitudo, si ignaua, imperita, & tantum multitudo? Tu scito non vires eam habere, sed pondus:

Et esse impedimentum maius, quam auxilium.

Græcus ille scire monuit: *χειρῶν δὲ τῶ πολέμου, καὶ ἐκ ὀνομαστῶν πολλῶν: Manibus opus est bello, non multis nominibus.*

Tolle mihi vana, & in oculis vulgi magna. quoniam in omni conflictu non tam prodest multitudo, quam virtus.

Etiã in multis legionibus, pauci sunt, qui praelia profligant.

Ad vir-

Imò & in pugna boni,

Iuxta cum Equitibus, si aptè instructi & possit.

Barbari equitatu gaudent.

Minor in peditibus sumptus.

Milites boni habendi, Magis quam multi.

Pauci, qui semper vincunt.

III. Hist.

Aristot. IV. Polit. cap. XII.

Veget. II. cap. I.

Tacit. De Morib. Germ.

Seneca VI. De Benef. cap. XXXI.

Liuius IX.

Synes. Ep. LXXIX.

Veget. I. cap. XIX.

Tacit. XIV. Annal.

Ad virtutem ergo veniendum: id est, vt bonos eos habeas fortesque. nec habebis vnquam, nisi hæc duo velut instrumenta adhibeas, Dilectum & Disciplinam: alterum parandis ijs, alterum formandis. In quo video futurum vt multa suadeam, quæ ex vsu magis, quam quæ in vsu. Quid faciam? hodiernam Militiam tristi oculo intueor, pudendam lugendamque nobis, hosti ridendam aut spernendam.

Militia nostra corruptissima.

Tacit. I. Annal.

Iraque cogor apertis tibijs canere, & illa militia flagitia palam aspernari:

Atque adeo imaginem eius proponere: non vt conuitium æuo faciam, sed vt medicinam. Nam principio, Dilectus quæ forma apud nos? nulla. *Emunt militem, non legunt.*

Ex Galba dicto I. Hist.

Liui. XXI.

Pecuniola proponitur, tympanum strepit: & ecce cœunt aliquot ignoti inter se, ignorantesque.

Sine serio dilectu.

Vilissimi enim asciscuntur aut pessimi.

Curt. IX.

Purgamenta urbium suarum:

Tacit. III. Annal.

Quibus ob egestatem & flagitia, maxima peccandi necessitudo est:

Egest. IV. cap. IV.

Assueti latrocinii, bellorum insolentes.

Pseudo-Sallust. in Cicer.

Atque vt vno verbo absoluam, quorum lingua vana, manus rapacissima, gula immensa, pedes fugaces, quæ honestè nominari non possunt inhonestissima.

Vitijs corrupti.

Cic. V. De Rep.

Plerique enim profecto tales: (nam omnes absit vt culpem.) aut si qui melioris notæ immixti, facile abripiuntur & velut obducuntur à reliquâ illâ fece. Atque hæc in Dilectu in Disciplinâ quid? nec formam saltem eius & extrema tanquam lineamenta seruamus.

Sine ulla Disciplinâ.

Tacit. III. Histor.

Atque vt olim virtutis modestiæque, nunc procacitatis petulantiaque certamen est.

Certatim lasciuie.

II. Histor.

Omnia indispofita, temulenta, peruigiliis, ac Bacchanalibus, quam Discipline & castris propiora.

III. Hist.

Imò nec in procinctu & castris habentur. sed per omnia municipia desides, hostibus tantum metuendi:

Paganos excitant.

Comessant
Potant, &
tum pugnāt:
Apud hostes
trepidant,

Effundunt se in luxum, & epulas, & nocturnos coetus.

iv. Histor.

Ibi circumferri merum largiūs iubent, debellaturi super mensā
ALEXANDRVM.

Curtius VII.

Suas vires extollere, hostium paucitatem contemnere.

Ibidem.

Sed, o dedecus! ad ipsos cum ventum est, neque animo, neque
que auribus, neque linguā competere.

Sallust. Fragm.

Et fit illud Homericum,

— πᾶσιν δὲ βασιλῆϊ πρὸς κἀπώεσσι θυμὸς.

Iliad. O.

— inque pedes cunctis mens decidit imos.

Fugunt.

Verè galeati lepores,

Cornificij dictum de suis militibus.

Violenti ad
prædas, igna-
ni ad prælia.

Quibus ut ad populandos finitimorum agros, teclāq; vrenda, &
capienda pecora, aliqua vis sit: ita in acie ac signis collatis nulla est.

Liuius XXVIII.

Decoris secu-
ri.

Nam ita collectis, ita habitis, nec in victoriā decus est, nec in
fugā flagitium.

Tacit. II. Histor.

Ad summam, Militia hæc nostra est. Exercitus linguā,
quàm manu promptior; prædator è sociis, & ipse præda hostium.

Sallust. Iugurt.

CAPVT IX.

De Dilectu captum dici. sed primò questum, Exteri an Domestici
preferendi: nos istos censemus, cum causā.

Hæc immu-
tanda:

QVÆ omnia fœda, turpia, & perdendæ militiæ pa-
triaque esse quis non videt? Tibi emendāda Princeps:
cuius est pro salute reip. & noua excogitare, & antiqua restituere.

Veget. I. cap. XXVIII.

Renocato Di-
lectu & Di-
sciplinā.

Restitue ergo illa duo, quæ iam præsignaui, Dilectum &
Disciplinam: sola probæ germanæque Militiæ vel funda-
menta, vel firmamenta. Dilectum appello, EORVM QVI

Quid ille sit?

ARMIS IDONEI SVNT CVM IVDICIO ELECTIO-
NEM. IDQVE ET VIS. Difertè addo, è Tuis. Nam Mi-
litiam hanc Peregrinam quî approbem? aut quis seriò Di-
lectui in eâ locus? Mos inuexit, fateor: sed non Ratio. quam
ego audio, & Domesticum militem longè semper præferam
Externo. Causæ istæ.

An exteri &
mercenarij
legendi?

Ego & ratio
negamus.

Infidi

Tacit. III. Histor.

Infidi sæpè exteri: & maiore ex diuerso mercede, ius fasque
exuunt.

Nam vix fi-
des apud eos.

Lucan.

Tritum illud, in ijs propriè obtinet,
Vanalesque manus. ibi fas, vbi maxima merces.

Tacit. IV. Histor.

Ijdem Refractarij. amantque non iuberi, non regi, cuncta-
que ex libidine agere:

Vix peritiā

I. Histor.

Idque sæpè propinquo summa rei discrimine.

In pugna frā-
gidi:

III. Hist.

Cum tumultuari eos videbis & seditiosè agere:

I. Annal.

Aut in ipsâ etiam pugnâ, sine pudore flagitij, sine curâ ducum, Aut pauidè
abire, fugere.

In Agric.

Quid mirum? non fide, non affectu tenentur,

Ibidem.

Vt seriò velint aut debeant dominationi alienæ sanguinem
commodare.

Liuius VI.

Itaque plerumque plus ibi minarum, quàm periculi.

Tacitus II. Hist.

Adde, quòd graues incolis: soliti omnia tanquam externa aut
vrbes hostium, vrere, vastare, rapere:

Ciuium per-
niciosi.

Curt. III.

Populatores terra, quam à populationibus vindicare debebant.

Cic. I. ad
Attic.

Imò te ipsum diripere. veræ hircines ararij:

Graues ara-
rio.

Iuuenalis
Sat. IIX.

Et quorum operâ maximè, hodie
Ossa vides regum vacuis exsucta medullis.

Curtius X.

At in Domestico & proprio milite, melior mitiorque res
est. qui non fortunam magis, quàm fidem colit.

Magis fidē
Interaner.

Ibidem.

Cui obsequiū et patientia imperij longè præstantior, quàm exteris.

Obedientes.

Sen. I. De
Clemen.

Ille idem acer in acie: in primâ fronte concurrans, & aduersa
vulneribus pectora ferens, ne Imperatoris sui signa vertantur.

Acres in pu-
gnam:

Ibidem.

Est enim naturâ plerisque populis vrbibusque, consensus qui-
dam protegendi amandique reges.

Reuerentiā
vel amore
regum.

Curtius X.

Quod nomen, gentes quæ sub regibus sunt, pro deo colunt.

Denique

Amantiores patrias

Denique ille modestior, & reueretur ac suspicit loca sedes- que patrias. Tacit. 14. Histor.

Vt ego omnino praefereudos censeam genitos tibi milites, non ascitos. Curt. x.

Mercenarij tamen interdum viles.

Nec illos tamen plane spernendos. utique si maior vis aut necessitas ingruat: per quam mitti suadeam ad finitimos, qui auxilia mercede faciant. Tacit. vi. Annal.

Sed pauciores.

Sed auxilia. ut vires inquam & robur exercitus tuis sint, nec corpus exteri faciant, sed membrum. Nam id cauendum semper prouidis ducibus, exemplaue vetera pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis; ut non plus sui roboris suarumque proprie virium in castris habeant. Liu. xxv.

Vbi multi; sepe destitunt, aut prodiunt.

Alioqui, vide ne ferio, sed sero plores: & fiat illud vetus, Εξηπαμοσε η χαρμη την αμωελον: Decepit ipse vineam palus suam. Aristoph. in Vespis.

CAPVT X.

Obiecta & reiecta ea, quae contra Domesticum militem dicuntur. Hunc regum esse, illum Tyrannorum.

Obiectio prior, a vobis re naturali quarimus animum.

At enim, inquiet aliquis: Gens gentem praecedat in bello, & plaga caeli non tantum ad robur corporum, sed etiam animorum facit. Veget. 1. cap. 11.

Secunda, a me re electionis.

Ergo melius, sprete Domesticis, Mercenarios conducere pugnaci aliquam gente. Item: Regi a subditis periculum, si eos armat. non in fide, non in officio manebunt. Liuius xxvii.

Atque adeo aliquid fortasse aduersus summi imperij maiestatem audebunt. Ibidem.

Responso ad illam.

Hac iactari vulgo & inferi auribus Principum scio: sed maligne profecto aut falso. Nam quod ad primum, vere illud dici non nego: sed hoc quoque vere. ex quauis Europae nostrae parte (illi scribimus) si modo exercitati & prudentes viri dilectui praependantur, celeriter manum bellis aptam posse aggregari. Veget. 11. cap. xviii.

Viros

Idem lib. 11. cap. xviii.

Viros enim ea ubique fert: qui omni armorum disciplina vel arte bellandi, veteres illos milites qui orbem terrae subegerunt, facile coequabunt.

Plinius Paneg.

Institutio modo adhibeatur & Disciplina, de qua mox dicam. Iam quod ad Metum a subditis: ille vero vanus. Haec persuasio illorum fuit, qui hostilia cum facerent, timebant. Responso ad istam.

Plato viii. de Legib.

A Tyrannis, inquam, haec opinio. φοβερόν ὅτι ἂν ἀρχὴ ἀρχόντων, ἔτε καλὸν ἔτε πλεῖστον, ἔτε ἰσχυρόν ἔτε ἀειδέτερον, ἔτε τὸ ὠδύων πολεμικὸν ἐκὼν ἐάσει γήραος: Nam Princeps subditos metuens, neque bonos eos, neque opulentos, neque fortes aut animosos, neque in vniuersum bellicosos fieri, volens quidem vniuersum patietur. Tyranni exarman suos.

Seneca 1. De Clem.

At ea a nostro Principe abest: cui bono, semper illi boni. Obijcient se mucronibus insidiantium, Reges fidem habent & inueniunt.

Ibidem.

Et se suaque iactabunt, quocumque desiderauerit imperantis salus.

CAPVT XI.

Qui legendi in milites? Duo genera facienda: Ordinarios & Subsidiarios. atque utriusque seorsim descripti.

ERGO Dilectus est tuis esto. sed, ut addidi, CVM IV DICIO: quod in his duobus pono, Quos & Quomodo legas. De priore ita censeo, duo genera Militum scribenda: Ordinarios, & Subsidiarios. Illos QUI ADSIDVE ET VELT EX MVNERE ATQVE ARTE MILITENT: Istos, QUI RARENTER, QUIQVE DOMI SINT ALIARVM RERV. Prioris illos non aliud esse volo, quam legitimos quosdam perfectosque milites, & ut ita dicam, vere Martis pullos. qui lecti in hanc vnam spem, formentur omni armorum exercitio, disciplina castrorum, vsuque militiae. Ordinarius miles: Subsidiarius. Prioris latius vsus.

Veget. 1. cap. 1.

Tacit. De Morib. Germ.

Qui sint velut inuicta quaedam acies: & ipsa plerumque fama bella profigent.

Ibidem.

Hi tales omnino Principi necessarij, in pace decus, in bello praesidium:

X Sed

Non multi ij scribendi. Ob causam duplicem.

Sed necessarij haud multi. non solum quia Sumptus vi- to (immensi enim faciendi sint in assiduum illum frequen- temque militem:) sed quia Turbas. Nam profecto vbi illi multi, facile proni ad res novas:

Tum ingenio suo, tum vbi vires respexere, securitate.

Atque eueniet, vt contra morem obsequij, contra fas disciplinae interdum vim meditentur.

Non item, in pace, vna ha- bendi.

Quibus rebus vna cautio, si nec multi nimis sint: nec sem- per vna. Hoc volo, vt extra bellum, centurias tantum suas tur- masque nouerint.

Nam longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitius nec viribus miscetur.

Quam mul- ti, nostro in- dicio, legedi.

Sed quo numero Ordinarij isti igitur? Aegre certum ali- quem definiam (pendet saepe a temporibus res, tum a ma- gnitudine cuiusque regni:) tamen communiter sic praescribo. In mediocri aliquo regno, vnam Legionem satis esse, cum tribus equitum Alis: in magno, alte- rum tantum. Nam Equitum numerum paullo grandio- rem, quam pro modo Peditum, hic esse volo. quia e Subsidiarijs, Pedites facile expleas, & bonos reperias: at in Equite aliter est. in quo tractu & mora opus, vt exerceas & docen- dum cures equo, armisque.

*Plena in- tellego, sex millium. *Plenis ite, equitum quadringe- torum. Equites hic imprimis cu- ro.

Subsidiario- rum descri- ptio & usus.

Ordinarij isti sunt. At subsidiarij etiam opus vt te firmes: quoniam palam est, exiguam illam manum non esse ad omnem vim hostilem. Hos non aliud esse volo, quam paratas semper Auxiliares aliquas copias, sine duplici: siue vt prioribus illis in acie iungas, siue vt in praesidia distribuas opidorum. Qui hoc ab Ordinarijs differunt, quod illi qui- dem toto genere vitae milites sint, & tantum in usum praelio- rum sepositi, velut tela atque arma, bello reseruentur:

Discrimē ab Ordinarijs.

Isti, dumtaxat iuuentus sueta armis, & more militiae exercita.

In pace, sibi viuunt:

Qui extra belli tempus, in artes vitasque varias disparati,

In bello, bel- lant.

Res suas agunt: per bellum euocantur, & eandem aut si- militem

1. Histor. Ibidem.

1. Annal.

1. Histor.

Ibidem.

Liuius. XXVI.

Tacit. De- Morib. Germ.

1. Histor.

Sallust. ad. Caf.

Tacit. 11. Histor.

milem operam tibi, quam Mercenarij, praestant. Sed hoc me- liorem: quod non solum reuerentius & equalius duci parebunt.

Obiecti sunt.

Veget. 1. cap. xx- viii.

Sed etiam minus impendiosi tibi erunt. quoniam om- nino vilius constat armis erudire suos, quam alienos mercede con- ducere.

Damnosi no- sunt.

Tac. 11. Annal.

Ibid.

1. Histor.

Quod exteri illi in itu & reditu consumunt, hoc si in ar- mandis istis impendis & exercendis: egregiam habes, & ad manum tibi semper militarem manum. Nam illi longin- que accersendi, & cum dispendio saepe expectandi sunt: hi in tua sede, vno edicto euocantur & adfunt. Vnde eos para- bis? e pagis. Nam opida hic fugio causam duplici. primum, quia omnino melior ad arma rustica plebs, vt mox dicam: deinde, quia securitati etiam Principis consulo & quieti. Nam ab armis ferociorem & magis exultantem populum fieri, non est negandum. que si opidanis passim adtribuis, ve- reor ne locis & mœnibus freti rebellionem fortasse ceptent.

Paratiores exteris.

E pagis pa- randi.

*Cap. seq.

Urbani proni in motus.

Fiducia loco- rum.

Et suapte in- genio.

Vt solent homines, Odio praesentium, & cupidine mutationis: Atque ita patefieri occasio etiam aduersum te possit.

Sallustius Iugurth.

Qui metus longè a Paganis. tum quia natura mitiores, tum quia variè sparsi & diducti, non temerè consentiant & coeant in vnum. Nec enim alia in Subsidiarijs mea mens; quam vt per pagos vicisque singulos, quini, deni, viceni (vt frequentia aut infrequentia incolarum erit) descripti instru- ctique habeantur: ijdemque in centurias & cohortes suas tunc denique conueniant, cum erit bellum. Quos grandi aliquo numero esse quidni suadeam? Nam reuera hoc illud est, Bellum parare simul & arario parcere.

Non item isti.

Numerus eor- um, nostro iudicio.

Liuius.

Si triginta aut quadraginta millenarias cohortes (ita di- uidam, non in legiones) ex istis legas, vtile censeam: imò si plures. sed Peditum tantum. Nam Alas rusticis non attri- buo: & melius, vt in Nobilitatem & in dices hac a pauperibus onera inclines.

Quis plerof- que pedites velim.

Plura, & tenuiore filo, de vtilissima re in Notis.

Verè cum Dilectu vtrique capiendi: & Nota quinque ordine posita, germana in milite virtutis.

Pars practica Dilectus, Excerptio indicium.

Q Vos eligas, dixi: pars altera Iudicij superest, Quomodo. Nec enim passim profectò aut temerè oblatis adsumendi: sed castra quoque, quos ad laborem & periculum accipiunt, fastidiosè legunt.

Seneca. Epist.

Quid mirum? Vires regni, & Romani nominis (ait ille) fundamentum, in primâ Dilectorum examinatione consistunt.

Veget. 1. cap. VII.

Quo magis hæc pars tibi cum curâ habenda. & cum constet, in omnibus locis, & ignavos & strenuos nasci:

Cap. 12.

Illi feriâ inquisitione reiiciendi, hi capiendi sunt, si fortem quidem militiam vis & felicem. Boni autem robustique militis certa indicia & velut Notæ sunt, ad quas non fallaciter cum legas. Quas facio quinque: Patriam, Ætatem, Corpus, Animum, Vitam.

Sunt nota certa militis virt.

1. Patria.

Nomine PATRIÆ intellegi palàm est locum, vbi quis natus aut educatus. quem haud temerè in Dilectu consideres: quoniam profectò locorum asperitas hominum quoque ingenia durat.

Curt. VI 2.

Urbicola non boni:

Fortior miles è confragoso venit: segnior est, urbanus & verna.

Seneca. Epist.

Procaces,

Itaque in vtrâvis militiâ hunc sperno. Nam vernacula illa multitudo, lasciuie sueta, laborum intolerans:

Tacit. 1. Annal.

Mollis.

Mercurio addicta, qui effeminat. semperq; homines, quanto pecuniâ dites & voluptatibus opulenti, tanto magis imbelles.

111. Annal.

Agrestes boni:

Ex agris ergo, nostro iudicio, supplendum robur præcipuè videtur exercitus.

Veget. 1. cap. III.

Catonis oraculum audio: Ex agricolis & viri fortissimi, & milites strenuissimi gignuntur.

1. De Rust. cap. 1.

Laboriosi,

Et vsu constat aptiorem armis rusticam plebem, quæ sub diuo & in laboribus enutritur.

Veget. 1. cap. III.

Quæ

Sallust. Iugurt.

Quæ assuevit hiemem & æstatem iuxta pati, humi requiescere, Duris eodem tempore inopiam & laborem tolerare.

Crat. 1. De bel. Gal.

Minimeque ad eos mercatores sapè commeant, atque ea quæ ad effeminandos animos pertinent, important.

Sine commercio.

Sallust. Catil.

Talibus viris, non labor insolitus, non locus vllus asper aut arduus erit, non armatus hostis formidolosus.

Veget. 1. cap. III.

Nescio enim quomodo minus mortem timet, qui minus deliciarum nouit in vitâ.

Sine deliciis.

Tacit. VI. Annal.

Itaque ex ijs leges. sed hos maximè, qui saltuosos locos incolentes, duritiæ patientiæque magis insueuere.

Optimi etiâ ex ijs. sine stes & montani.

De Morib. Germ.

Aut si qui Septemtriones & mare versus, ipso terræ suæ solo & celo acrius animantur.

Aut ad mare horridum.

Veget. 1. cap. IV.

AT Nota altera ÆTATIS est. in quo, si antiqua consuetudo seruanda est, incipientem pubertatem ad Dilectum cogendam nullus ignorat.

11. Ætas.

Ibidem.

Quod vult etiam ipsa ratio. Nec enim tantum celerius, sed etiam perfectius imbibuntur, quæ discuntur à pueris.

Inuenies legendi.

Plinius Paneg.

Legi igitur eos suadeam, ex Romanâ regulâ, ab anno XV II. aut paullum supra. Nam istos grandes & veteranos si misces, vnâ etiam vetera vitia: vt sunt propria huius sæculi mala, inertia & contumacia, & dedignatio parendi.

Seniores hanc ageti.

Cicero Philip.

Ego sanè in Dilectu non tam veteranos intuendos nobis arbitror,

Veget. 11. cap. XIII.

Quàm eos qui possint aliquando esse boni veterani. Neque enim longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio.

Idem 111. cap. X.

Facilius autem est ad virtutem instruere novos milites, quàm reuocare præteritos.

Veget. 1. cap. V.

Nota tertia, CORPV S. quod grande & prælongum placuisse nonnullis video: vt C. MARIO. qui tironem exegit ita vt senos pedes, vel certè quinos, & denas vncias haberet.

111. Corpus.

Grande qui-
da probant:

Vt regi Pyrrho. qui Dilectori suo fertur dixisse, Tu grandes elige, ego eos fortes reddam.

Frontin.
iv. Stratag.
cap. i.

Nec temerè à viris magnis ab eo: tamen, me iudice, non tam staturæ rationem habere conuenit, quam virium.

Veget. i.
cap. v.

Vtiliusque est fortes milites esse, quam grandes.

Idem cap.
vi.

Nos medio-
cre.

Placeat mihi illa media militaris statura.

Liu. vii.

Sic tamen vt ex vultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum eos eligas.

Veget. i.
cap. vi.

Quod siccum
vegetumque
potius, quam
fluidum.

Nempe quibus sunt dura corpora, stricti artus, minax vultus, maior animi vigor.

Tacitus De
Morib.
Germ.

Stricta, inquam, corpora. nec probem facile crassulos & superflua carne distentos.

Veget. i.
cap. vi.

Velocitas enim est, qua percepto exercitio strenuum efficit bellatorem:

Idem i.
cap. i.

A qua nimirum magna illa & fluxa corpora aliena.

Tacit. i. i.
Histor.

iv.
Animus.

Nota quarta ANIMI. Nam hoc est, in quo totius reip. salus vertitur (ait militaris scriptor) vt tirones non tantum corporibus, sed etiam animis prestantissimi diligantur.

Veget. i.
cap. vii.

Animus acer & presens, & acutus idem atque versutus, inuitos viros efficit.

Cicero ii.
De Orat.

Audaces,
probi:

Sint igitur eligendi, Audaces, habeantque confidentiam militarem.

Veget. i.
cap. viii.

Quibus sudor, puluis, & alia talia, epulis incundiora sint.

Sallustius
Iugurt.

Fatis sine
curi.

Quos ille timorum

Lucan. i.

Maximus haud vrget leti metus. inde ruendi
In ferrum mens prona viris, anima que capaces
Mortis.

Gloria animi.

Ad summam, qui nihil metuant nisi turpem famam.

Sallust:
Iugurt.

Verecundi.

Nam hanc sanè volo timeant. Verè scriptor Græcus: Oĩ πολὺτατοι φόβος τῶν ἐν ὄψει, θαρραλέωτατοι φόβος τῶν πόλεμικῶν εἰς τὸ παθεῖν

Plot. in Agi
& Cleom.

ἡμισυ

ἡμισυ δὲ δόξω, οἱ μάλιστα φοβούμενοι τὸ κινεῖσθαι ἀνέσθαι: Qui legum metuentissimi, iidem in hostes audacissimi; & pati quiduis minimè verentur, qui malè audire maxime verentur.

Veget. i.
cap. vii.

Honestas enim idoneum militem reddit: verecundia, dum prohibet fugere, facit esse victorem.

Ibidem.

Vltima Nota VITAE. id est, quo genere quæstus aut artis sese sustentent. Nam ad mollitiem aut duritiem, ignauiam aut ferociam, haud leuiter hoc facit. Ego piscatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnesque qui aliquid tractasse videbuntur ad gynæcea pertinentens, longè arbitror repellendos à castris.

v.
Vita.

Mollium et-
tium cultores
mali:

Liuius
ix.

Quinetiam opificum vulgus & sellularij, minimè militia idoneum genus.

Sedentarij,
mali:

Veget. i.
cap. vii.

Sed nec serui olim admissi, aut damnati iudicijs: qui que genere aut vitâ infames. aliter quam nunc, cum tales sociantur armis, quales domini habere fastidiant.

Viles aut in-
fames, mali.

Tacit. xv.
Annal.

Et castra adeò non casta, vt quidquid vsquam corrumpi & corrumpere queat, in illis visatur.

Veget. i.
cap. vii.

Habes omnia de Dilectu: nisi quòd duo hæc etiam idoneo. Prius, vt non leue hoc officium putes, aut passim quibuscumque mandandum.

Idonei ad Di-
lectum ad-
mouendi.

Ibidem.

Sed à magnis viris, magnâ diligentia idoneos eligi cures iuniores.

Idem iii.
cap. iii.

Alterum, vt idem idem repetas. Quia enim morbo, fuggâ, missione, numerus imminuitur, nisi annis singulis, imò singulis panè mensibus, in decedentium locum iuniorum turba succedat, quamuis copiosus exhaurietur exercitus.

Idem iteran-
dum.

CAPVT XIII.

De Disciplina verè & seuerà dictum. Ea laudata. partes eius (id est, que docendi causa) quattuor factæ. Singula explicata.

Val. ii.
cap. vii.

SED venio nunc ad præcipuum decus & stabilimentum imperij, MILITARIS DISCIPLINAE tunc acerrimum vinctulum:

Disciplina
vilitas.

Ex cuius sinu omnes triumpho manarunt.

Ibidem.

Ac necesse est.

De qua verissimè Imperator ille ad milites: Disciplina maiorum temp. tenet. qua si dilabatur, & nomen Romanum & imperium amittimus.

Alex. Sev. apud Lamprid.

Nam sine ea quid Dilectus? ille saltem qui possint esse boni milites, inuenit; sed hæc, facit tales & seruat. Paucos viros fortes natura procreat, bonâ institutione plures reddit industria.

Veget. III. cap. XXVI.

Nimis negligens hodie.

At ea tamen hodie non dicam languet apud nos, sed obijt; neque mala, sed nulla est. Ut omnino, si reducere & in finuare eam volumus, de historiis vel libris, nobis antiqua consuetudo repetenda sit:

I. cap. IXX.

Repetenda à Romanis.

Et maximè Romanorum. Quis enim populus meliùs aut firmiùs eam coluit? Imò Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm caritas liberorum.

Id. I. XIX. De capt.

Qui felicissimè ea vsi.

Magno quidem cum fructu. quoniam, si inspicimus, ea sola acriter retenta Principatum terrarum Romano imperio peperit.

Val. II. cap. III.

Quâ ipsâ de causâ, tu animose Princeps, omnibus imperij nervis ad reuocandam pristina disciplinam militia debes conniti:

Ibidem.

Descriptio Disciplinæ.

Me, pro viribus, adiuuante & præcunte. Appello autem Disciplinam, SEVERAM CONFORMATIONEM MILITIS AD ROBVR ET VIRTVTEM.

Eius partes.

Partes eius siue munia (vt quæ variè sparsa sunt, in doctrinæ quendam gyrum redigam) facio quattuor: Exercitium, Ordinem, Coëctionem, Exempla. Priores duæ ad ROBVR spectant maximè, tertia ad VIRTVTEM, quarta ad vtrumque. Per EXERCITIUM, intellego, vt electum militem assiduè ad Arma condocerem & ad Opus. Ipsum nomen ita suadet. nam Exercitus dicitur, quòd melior fit exercitando.

Varro IV. De L.L.

Quod in omni re valet.

Ipsa res & ratio. Cùm enim ad omnes artes perficiendas vsu aliquo & exercitio opus sit: cur id in istâ militari neglegamus, sine quâ aliæ artes esse non possunt.

Veget III. in Praef.

Cassius

Vulcat. in Auid. Casio.

Cassius solebat dicere: Miserum esse, cùm exerceantur athletæ, venatores, & gladiatores, non exerceri milites. quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset.

Dat usum armorum.

Veget. I. cap. I.

Imò & felicior labor. Nam in omni praelio, non tam multitudo & virtus indocta, quàm ars & exercitiū solent præstare victoriam.

Dat victoriam.

II. cap. XXIII.

Ergo tu curabis, vt siue Legio, siue Auxilia fuerint, exercentur assiduè.

I. cap. VIII.

Quomodo? Primùm tironibus, per cottidiana exercitia, armorum est demonstranda doctrina.

Exercendi armis milites.

Veget. & alij.

Idque exemplo veteri, à Campidoctoribus.

I. cap. IV.

Vt Missile, & desinato ictu, & magnis viribus iaciant:

Ibidem.

Vt norint tractare scutum, & obliquis ictibus venientia tela deflectere:

cap. IX.

Vt militari gradu ambulare celeriter & equaliter discant:

Assuetudinem ad ordinem.

cap. IV.

Sic vt ne locum deserant, ne ordines turbent.

cap. I.

Denique, vt quæcunque euenire in acie atque præliis possunt, omnia in campestri meditatione prænoscant.

Ad imaginem omnium præliorum.

Liuius XVI.

Cui rei utile, eos interdum inter se, in modum iuste pugna concurrere:

Simulata pugna bonæ.

Xenop. in Agesilao.

Ac tum præmium etiam aliquod proponi, καὶ τὰς ἰσχυραῖς ταῖς ἰσχυραῖς, ἢ τὴν ἀριστὴν ἀνὶ ἰσχυροῦ καὶ τὰς ὀπίσθιας, ἢ τὴν ἀριστὴν ἀνὶ ἰσχυροῦ. & equestribus turmis, quæ equo optimè vtentur, & Legionariis cohortibus, quæ corpus decentissimè gerent sub armis.

Cum præmiolo aliquo strenuis.

Veget. I. cap. III.

Hoc armorum exercitium esto: sed addo & Operis. vt condiscat tiro assiduè Laborare, decurrere, portare pondus, & solem pulueremque ferre.

Exercendi etiam Opere milites.

III. cap. XXVI.

Indurant hæc militem: & exercitus labore proficit, otio con-senescit.

Quod corpora firmat.

I. cap. XIX.

Sed vsu quoque sæpè habent, cùm in arduis expeditionibus necessitas imminet annonam pariter & arma portandi.

Et varium vsu habet belli.

Y Nec

Præferim ad castra struenda:

Nec ista tantum, sed castrorum quoque munitionem debet tiro condiscere. cap. xxi.

Eoque sine fossam ducere, & sudes scienter figere. cap. iv.

Cur pigeat? Nihil neque tam salutare, neque tam necessarium inuenitur in bello: cap. xxi.

Sive ad munitiones in hostem.

Sive ut te tuare, sive ut hostem premas & circumualles. Sanè Domitius Corbulo, Dolabrâ, id est operibus, hostem vincendum esse dicebat. Frontin. iv. Strat. cap. iix.

Hæc olim Romanis solita:

Hæc noua, inquiet aliquis. Imò peruetera, nec Romanis tantum vsitata, de quibus audi Tullium: Qui labor, & quantus agminis? Ferre plus dimidiati mensis cibaria, ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam scutum, galeam, gladium, nostri milites in onere non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. Cicero i. r. Tuscul.

Hæc Germanis, alijsq;

Sed etiam priscis Germanis. è quibus Catti militè suum, super arma, ferramentis quoque & copiis onerabant. Tacit. De Morib. Germ.

Nos, hæc desiderat

Alijs etiam gentibus. Atque hæc vera, hæc pulchra militia: non ista nostra, ubi in agmine plus calorum, imò & scortorum est, quàm militum. Nam fossiles & eiusmodi operas, deus bone, quanto labore quærimus, sumptu circumducimus! Sapiamus tandem, & cum Pertinace Militemus. Capitol. in Pert.

Nec hæc credantur esse difficilia, si vsus accesserit. Veget. i. cap. xix.

Omne opus difficile videtur, antequam tentes: ii. cap. xiiii.

At nihil est, quod non assidua meditatio facillimum reddat. i. cap. xix.

Et cur desperes fieri posse, quæ facta sunt? iii. cap. x.

Ordinis usus in exercitiis.

Iam pars altera disciplinæ, ORDŌ: qui multipliciter in Militiâ seruandus. Primùm in digerendis copijs per legiones, cohortes, centurias, decurias. quod pulchrum. quoniam τεταγμένη ἢ στρατιὰ, καλλίστη μὲν ἰδεῖν τοῖς φίλοις, δυσχερέστατον δὲ τοῖς πολεμίοις: ordinatus exercitus, iucundissimus aspici amicis, molestissimus hostibus. Xenoph. i. Occor. i.

Sed

Liuus ix. Sed & utile. quia acies distinctior & ex pluribus partibus constans, facilis partienti quacumque opus sit, facilis iungenti. Ad digerendum.

Tacit. i. Hist. Eademque facilius ad imperia: cum miles scilicet centurioni, centurio tribuno obsequitur. Ad imperandum.

Sen. Epist. Atque ita ordine imperium Ducis simul omnes copiae sentiunt,

Ibidem. Et ad nutum regentis, sine tumultu respondent.

Tacit. i. Hist. Certum enim & clarum est, non omnia omnibus imperanda, sed ita se ducum auctoritas, sic rigor Disciplinae habet, ut multa Centuriones Tribunosque tantum iuberi expediat.

Veget. i. cap. ix. Iam id quoque videndum, In Itinere vel in Acie, ut omnes milites incedendi Ordinem seruent. Ad incedendum.

cap. xxvi. Ut aequali legitimoque spatio miles distet à milite: Ad standum in acie.

Ibidem. Nec ultra quàm expedit, aut conglobent agmen aut laxent.

Grande in his rebus momentum: & sæpè integri exercitus periere à tali aliquâ confusione. Xenophon Occor. Es iv. δὲ ἐδὲν ἔπος ἔτ' ὀχνησόν, ἔτε καλὸν αἰθρῶποις, ὡς ἢ τῆξίς: Est verò nihil tam utile aut decorum hominibus, quàm ordo. Denique contra omnem turbam.

Quem in castris etiam mihi serua. ut illa habeant aptâ dimensione vias suas, portas, fora: & sint velut ad formam minutæ urbis. Ibi pro gradu, legionibus, auxilijs, equitibus, & pedibus, loca in quibus papiliones tendant, deputentur: Veget. iii. cap. viii. Ordo in ipsis castris habendus. Assignatione certâ locorum.

Sic ut facile cuique sit & locum suum & commilitones reperire. Nec enim solum per Centurias velim eos tendere, sed hæc in contubernia diuisa sint: ut decem militibus sub vno papilione degentibus vnus præsit Decanus, qui caput contubernij nominetur. Diuisione Contuberniorum. ii. cap. xiiii.

Et plura talia, quæ alieno isto & pænè arenarum funiculo agrè necto. tu prompta ea habes apud Polybium maxime, ac scriptores Romanos.

Pars tertia, COERCITIO: quæ mores scilicet militum adstrictio morum ueranda. Coercitio & adstrictio morum ueranda. Y 2 coërcet

coercet ac frenat. Nam etsi, nescio quo pacto, assidue dimicantibus difficile est morum custodire mensuram:

Cassiod. 1. Var. epist. IX.

Maxime circa tria.

Tamen custodiendi aliquatenus: aut soluitur militia tua, imò perit. Tria sunt, sine quibus non robur in exercitu, non ordo: Continentia, Modestia, Abstemtina. Seruabis hæc igitur. Continentiam primò, in Cibo & Venere. id est, ne milites tui effusè sint conuiuio & ventri dediti, & turpissimè parti corporis.

Sallust. Iugurth.

Vitandus duplex luxus:

Vtraque res eneruat: & degenerat à robore ac virtute miles assuetudine voluptatum.

Tacit. II. Histor.

A quo molles & languor.

Siquid ardoris ac ferociae habuit, popinis & comessationibus deteritur.

Indid.

Haud vanè olim dictum: Vna Annibalem hiberna soluerunt, & indomitum illum niuibus atque Alpibus, eneruauerunt fomenta Campanie. Armis vicit, vitis victus est.

Sen. Epi

Quæ tu caue. & arce seueriter à castris tuis luxuriosos apparatus conuiuiorum & instrumenta libidinum.

Tacitus 1. Histor.

Modestia seruanda.

MODESTIAM secundò exiges. eamque tripliciter, in Verbis, Vestibus, Factis. In verbis: ne sint vani, buccâ turgidi, & quod dicitur, Attici milites. qui in conuiuio & circulis, cum de hostibus mentio incidit, vix manibus temperant:

Liuius XXXI.

Tactabundi, odiosi:

Imò & ignami.

Sed iidem vix vultum eorum sustinent. Nam id euentu semper firmum: Ignauissimus quisque, & in periculo minimum ausurus, nimij verbis, lingue feroces.

Tacitus 1. Histor.

Vera Virtus, tacita.

Videbisque viros natos militia, factis magnos, ad verborum lingueque certamina rudes esse.

Liuius IX.

Egregiè noster: Fortissimus in ipso discrimine exercitus, qui ante discrimen modestissimus.

Tacitus 1. Histor.

Itemque Philosophus: Οἱ δὲ ἀνδρείοι, ἐν τοῖς ἐργοῖς ὀρεῖται, ἀπότρεπον δὲ τῶν λόγων: Viri fortes, in opere acres, ante id placidi.

Aristot. in Ethic. ad Nicom.

Tacit, non dicit.

Quibus scilicet pectus animorum iræque tacite plenum, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis differt.

Liuius VII.

Compesce

Compesce igitur ventosas linguas, & cum Memnone edicito: Pugnare te conduxisti, non conuiciari.

Plutarch. Apophth.

Homer. Iliad. 7.

Ἐν γὰρ χερσὶ τέλει πόλεμος, ἐπέων δὲ ἐν βελίῃ: Lingua in consilio valet, in certamine dextra.

In curia verbis opus, in pugna manibus.

Sallust. Catil.

In Vestibus modestiam etiam quæro. quia etsi melius, eos in decòris armis & militaribus equis, quàm in scortis atque conuiuio libidinem habere:

Splendor & instantia in vestitu vitanda.

Liuius IX.

Tamen seruari modum valdè approbem, & sperni externum omnem luxum. Magni duces sic statuerunt: Horridum militem esse debere, non calatum auro argentoque, sed ferro & animis fretum.

Miles horreat.

Ibidem.

Quippe illa, prædam veriùs quàm arma esse: nitentia ante rem, deformia inter sanguinem & vulnera.

Enrtius III.

Tales prisca illi Macedones, non auro, neque discolori veste, sed ferro atque are fulgentes.

Sueton. Iul. cap. LXVIII.

Etsi Cæsar in mente aliâ. qui suos habuit tam cultos, vt argento & auro politis armis ornaret, simul & ad speciem, & quo tenaciores eorum in prælio essent, metu damni.

Cæsar hic disciplinæ negligens:

Ibidem.

Sed nempe Cæsar. qui rigidæ & priscae Disciplinæ adeò non retinens, vt sit iactare solitus, Milites suos etiam vnguentatos, benè pugnare posse.

Fortune suis confusus.

Tacitus in Agric.

Tu sperne superuacua. nec teneat aut terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti: quod neque tegit, neq; vulnerat.

Veget. 1. cap. XX.

Multo magis hoc vide, vt benè armati tui sint, quàm vt ornati. Necessè est enim, vt dimicandi acriorem sumat audaciam, qui munito capite & pectore, non timet vulnus.

Nos malumus armari pulchrè militem.

Ibidem.

At nunc (pudor!) grauis pediti lorica videtur & galea.

Hodie negligitur, magno malo.

Ibidem.

Ita fit, vt non de pugna, sed de fuga cogitent, qui in acie nudi exponuntur ad vulnera.

Curt. III.

In factis denique Modestiam exigo. vt obnoxij nimirum parentelque sint, intenti ad ducis non signum modò, sed nutum.

Parentia detestatur militem.

Non inquisi-
tio, aut re-
tractatio.

Tria eius
munera.

Imperatori
insio relin-
quenda:

Militi sola
executio.

Breue, sed
pulchrum
dogma.

Violentia
arceda a
militi.

Ne Provin-
ciales infe-
stet.

Nec passim
rapiat.

Veterum hæc
obseruantia
mira.

Odi curiosos aut refractarios: qui quæ iussa ducum inter-pretari malunt, quàm exsequi.

Tacit. 11.
Histor.

Benè Æmilius Paullus: Militem hæc tria curare debere. Cor- pus vt quàm validissimum & perniciosissimum habeat: Arma apta: Animum paratum ad subita imperia.

Liu. XLIV.

Cetera, diis immortalibus & Imperatori cura esse.

Ibidem.

Enimuerò diuisa inter duces militesque munia:

Tac. 111.
Histor.

Illis arma & animus sint: istis consilium & virtutis sue regi- men relinquunt.

1. Histor.

Parendo potiùs, quàm imperia ducum sciscitando res militaris continetur.

Ibidem.

Mihi Brasidæ monitum pro pulchro: Νομίετε, αιταδ suos, & τὴ καλῶς πολεμεῖν, τὸ ἐδέλεν, καὶ τὸ ἀχαιεῶδες, καὶ τὸ τοῖς ἀρχοῖς πεῖθεσθαι: Censete hæc esse bonæ militiæ, Velle, Vereri, Obedire.

Thucyd. vi.

Tertiò ABSTINENTIAM ingessi. quâ volo milites à vi rapinisque abesse, & habere manus puras. Non permittes milites esse possessoribus insolentes.

Cassiod. vi
Var. epist.
XXIII.

Viuant cum provincialibus iure civili, nec insole scat animus qui se sentit armatum. quia clypeus ille exercitus tui, quietem debet præstare paganis.

Idem VII.
epist. IV.

Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo contingat, vnam nul- lus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annonâ suâ contentus sit.

Vopisc. in
Aur.

Denique ita transeant, vt non modò manus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.

Cicero pro
Leg. Man.

An rideor? vt nunc mores sunt, credo. At apud veteres tam strictè hæc in vsu: vt memoriæ tradiderit Scaurus, pomiferam ar- borem, quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.

Frontin. IV
Stratag.
cap. 111.

Pars vltima Discipline, EXEMPLA: quo nomine Præmia intellego & pœnas. Nam profectò ad robur & virtutem militum

militum excitandam vtraque hæc valdè possunt. Præmia quidem, si benè meritis ea tribues; & Promotiones, Hono- res, Opes miles sperabit ab insigni aliquo facto. Necessum est acriùs ille dimicet, quem ad opes ac dignitates ordo militiæ & Imperatoris iudicium consuevit euehere.

Præmiis mi-
les erigitur.

Veget. 11.
cap. XXIV.

Liuius IV.

Notum illud est: Eò impendi laborem ac periculum, vnde emo- lumentum ac honos speretur.

Tacit. XI.
Annal.

Et, Nihil à quoquam expeti, nisi cuius fructus antè prouiderit.

Itaque Romani hîc mirifici. qui non solùm altiores or- dines assignabant à virtute: sed etiam publicè laudes cumu- labant & honores. donabantque pro concione, hastas, pha- leras, coronas.

Val. 11.
cap. VII.

Iam Pœnis quoque omnino opus, & Seueritas vel effica- cissima ad militiam firmandam. Clearchi vox fuit: A mili- tibus Imperatorem potiùs, quàm hostem metui debere.

Pœnis idem
continetur.

Cæf. 111.
Bell. Ciuil.

Nam indulgentia & largitio, speciosum reddunt presentem ex- ercitus amorem, paulatim tamen & occultè militarem disciplinam seueritatemque minuunt.

Indulgentia
permissiua.

Tac. XI.
Annal.

At delicta militum nullâ veniâ prosequi, vsu salubre & miseri- cordiâ melius semper apparuit.

Valer. 11.
cap. VII.

Astringe igitur. Aspero & absciso castigationis genere mili- tarius Disciplina indiget. quia vires armis constant: quæ vbi à recto tenere desciuerunt, oppressura sint nisi opprimantur.

Armati aspe-
rè habendi.

Lucanus V.

Gaudet eo ipse miles.

— tam diri fœderis icetu

Parta quies, pœnaque redit placata iuuentus.

Hocq; ipse
delectat,
est non de-
lectat.

Veget. 111.
cap. VII.

Discrimen tamen aliquod tibi militaris doctor ingerit. Milites, inquit, pœna & timor in sedibus corrigunt, in expeditio- nibus, spes & præmia faciunt meliores.

Temporum
tamen inspe-
ctio esto.

Idem 1.
cap. 112.

Dixi de Disciplina, vt potui alienis verbis, distinctè & apertè. Sed iterum inculco. si plenam legitimamque eam vis, Disciplinam militarem populi Romani debes inquirere, qui ex paruis

Ad Romanos
iterum rele-
gatus Prin-
ceps.

paruissimis finibus, imperium suum panè solis regionibus & mundi ipsius sine distendit:

Idque post Deum, hac vnâ duce.

CAPVT XIV.

Transitum ad Duces. Eos necessarios, non solum vtilis. Duplices esse. Semper in ijs Peritiam magis quam Virtutem spectari. & unum in vno bello esse debere.

Ducum necessitas.

DE militibus, perduxì quò volui: alteri nunc è Viris filium & manum meam postulant, id est Duces. Quos vtilis bello esse quid dicam? imò necessarios: animam nempe exercitus, & vitam ipsam. adeò vt verè scriptum sit, Militarem sine duce turbam, esse corpus sine spiritu:

Et, vt remiges sine gubernatore, ita milites sine Imperatore, nihil valere:

Vt illi, talis miles.

Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem, alibi leges.

Flor. 11. cap. XII.

Benè & peritè iste dirigit? ille bonus. malè? malus. Itaque tu (quod rarissimum, nec nisi ratione Disciplina concessum) plus in Duce repones, quam in exercitu.

Tacit. De Morib. Germ.

Duplici discrimine Duces.

Primarij:

Secundarij.

Illum ante omnia quæres, talem, qualem describam. Duo enim genera Ducum: Primarij, Secundarij. Illi, QUI SUMMAE REI IMPERANT, SVISQVE AVSPICIIS ET DVCTV REM GERVNT. Illi, QUI IMPERANTIS ALTERIVS NVTV SIVE IVSSV IMPERANT, ET SVO SALTEM DVCTV REM GERVNT. In primâ classe, quiuis Rex aut Princeps, in suo solo: in alterâ, ij qui ab his constituuntur Administri bellorum & Legati. De prioribus illis, cum bellum est, interesse eos pugna an seponi melius foret, dubitauere.

Tacit. 11. Histor.

Pro affir- mante:

Nec iniuriâ. Adesse enim ipsi rebus debere videntur, quoniam

— Ubi summus Imperator non adest ad exercitum, Citius quod non factu est vsus, fit, quam quod factu est opus.

Plautus Amph.

Adde

Adde, quòd præsentia suâ robur & vires inspirant militi. nec malè Antigonus olim trepidanti gubernatori (in nauali prælio contra Ptolomæi duces) & multitudinem hostilium nauium causanti: Εμὲ δὲ, ἔφη, αὐτὸν παρόντα πρὸς πόδας ἀντιπάρει; Me verò ipsum, inquit, præsentem cum quot comparas?

Plutarch. Apoph.

Rectè. sed tamen altrinsecus caussa ambigendi etiam: quia tutius viderur, vt ille summus dubijs præliorum exemptus, summa rerum & imperij seipsum reseruet.

Tacitus 11. Histor.

Egecip. v. cap. xxx.

Nam in milite, vnus sors est, in Imperatore vniversorum periculum.

Tacit. 11. Histor.

Ego distinctiunculâ rem expedio. Nam si status imperij, aut salus prouinciarum in discrimine vertatur, debet in acie stare.

Solutio. Aliquando interfit.

Ibidem.

At censeo minora bella, minoribus ducibus deleganda.

Aliquando absit.

111. Ann.

Non enim decòrum Principi, si vna alterâve ciuitas turbet, omitti urbem vnde in omnia regimen.

Ergo interdum ibit ipse, interdum mittet. Plurè sne? nihil impedit: sic tamen vt imperij militaris summa sit penes vnun. Semper enim reperies μέγα βλάβαι καὶ τὸ πλεῖον τῆς στρατηγῶν, καὶ τὴν ἀναρχίαν: Plurimum nocere & multitudinem imperantium, & regimen nullum aut incertum.

Exitiosi tamè plures Duces.

Prouerbia- lis versus.

Nec de nihilo inualuit adagio:

Πόλλοι στρατηγοὶ Καρίαν ἀπώλεσαν:

Multi imperantes perdidere Cariam.

Sallustius Iugurth.

Ergo legendus aliquis vnus peritus, prudens. ne quem tu imperare iusseris, is sibi alium imperatorem querat.

Semperq; vni bello vnus præficiendus:

v. Politic. cap. 12.

Nam peritiæ potissima hîc ratio. & rectè Aristoteles: τῆς στρατηγίας, εἰς τὴν ἐμπειρίαν μᾶλλον δὲ βλέπω, τῆς ἀρετῆς: In bellis, câ Præfecturâ maior aspectus habendus Peritiæ, quam Virtutis aut morum.

Ev Miles potius, quam vir bonus.

Z

CAPVT

Boni Ducis *τεκμήρια* siue Nota. quinque eas videri: quas ordine explicamus.

SED vt totum hoc magis tibi referem, & clariùs liqueat qui utiliter capiendi: ego tibi veros germanosque Duces & eorum partes, paucis nec vanis coloribus depingam. Tu da mihi mentem, & quod in sacris olim acclamari solitum, Hoc age. Ego in legitimo Duce quinque hæc requiro: Scientiam, Virtutem, Prouidentiam, Auctoritatem, Fortunam.

Qua spe etanda in bono Duce. I. Scientia, siue pericia:

SCIENTIAM: nempe vt artis suæ gnarus sit, & qui militiam longo vsu combiberit, non auditione solùm aut lectione. Qui plures, inquam, per provincias stipendia expleuerit:

Tacit. II. Annal.

Et nullum genus belli sit, in quo illum non exercuerit fortuna.

Cicero pro Manil.

Qui norit, quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus vrgendo trahendò ve bello modus.

Tacit. II. Annal.

Qua ferè à periculo vtriusque sortina.

Qui secundarum ambiguarumq; rerum sciens, eoq; interritus.

I. Annal.

Nam isti assiduè in rebus prolixis & lætis, displicent. nec temerè aduersa casuum reputat, quem fortuna nunquam decepit.

Liu. xxx.

II. Virtus.

VIRTUTEM secundò adiungo: & intellego Corporis ingenijque vigorem quendam, & simul Animi probitatem.

Vt alacer animosus sit.

Vigorem in his talibus. vt exerceat legiones etiam sine bello, curâ, promissu, perinde agat, ac si hostis ingruat.

Tacit. XII. Annal.

Ipsemet plerumque in opere, in agmine, gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore.

v. Histor.

Qui aufit

Suis precat, & verè dicit.

— primus sumpsisse labores, Primus iter carpisse pedes.

Silius P.

Quique adeò de se possit effari: Facta, non dicta mea, vos milites sequi volo: nec disciplinam modò, sed exemplum etiam à me petere.

Liu. VII.

Ipsè manu sua pila gerens, præcedit anbeli

Militis Lucan. IX. de Catone.

Militis ora pedes. monstrat tolerare labores, Non iubet.

Cicero pro Leg. Man. Denique breuiter, cui adsit Labor in negotio, Fortitudo in periculo, Industria in agendo, Celeritas in conficiendo.

Ibidem. At Animi virtutes adhibendæ etiam quædam sunt. Non enim solùm bellandi virtus in summo atque perfectò Imperatore querenda est, sed multæ sunt partes eximia, huius administramitesque virtutis.

Interius etiam virtutes habeat.

Ibidem. Quantâ Innocentiâ debent esse Imperatores? quantâ omnibus in rebus Temperantiâ? quantâ Fide? quantâ Facilitate? quantâ Humanitate?

Ibidem. Quæ nisi aut omnia, aut plerâque habeat, non ego possum Imperatorem in aliquo numero putare.

Liu. xxii. At tertio PROVIDENTIAM laudo: id est, cautos cunctantesque duces, nullo loco, nisi quantum necessitas cogat, commissuros se Fortune.

III. Prouidentia. Cautus est.

Indid. Sperno equidem istos ferociter omnia ac præproperè agentes:

Tacit. IV. Histor. Et contemnendis, quàm cauendis hostibus, meliores.

VI. Annal. Etsi grati sæpè vulgo. quoniam stolidis aut barbaris cunctatio seruilis; statim exsequi, regium videtur.

Etsi calidos amat vulgus.

Liu. xxii. Ac sanè si militaris suffragij res sit, haud dubiè Minutium aliquem Fabio præferant ducem.

Suetonius Aug. cap. xxv. Non tu sic desipies. magisque cum Augusto, Nihil minùs in perfectò duce, quàm festinationem temeritatemque conuenire, arbitrabere.

Sed Temeritas alienissima à Duce.

Plutarch. in Sertor. Et cum Sertorio, Οὐκ εἶναι τὸν πόλεμον διὰ τὸν ἀρχηγόν, ἀλλὰ διὰ τὸν ἀρχηγόν: Quòd oporteat ducem respicere magis, quàm prospicere:

Tanus ille esto.

Cato apud Veget. I. cap. XIII. Præliorum enim delicta emendationem non recipiunt.

Plutarch. Apophth. Et vt ille aiebat, Οὐκ εἶναι τὸν πόλεμον διὰ τὸν ἀρχηγόν: Non licet in bello bis peccare.

Nam proprii, ruit:

Atqui peccat panè necessariò, qui festinat. *Temeritas, præterquam quòd stulta est, etiam infelix.* Liuius XXI.

Nónne expòsita ad omnes laqueos? Polybius pulchrè: *ωροπέτεια γὰρ μὴν καὶ θεοσότης καὶ θυμὸς ἄλογος, ἐπὶ δὲ κριστοδότη καὶ τυ-* Lib. III.
φῶς, ἀρχίεσθαι μὲν τοῖς ἐχθροῖς, ὀπισθαλέεσσι δὲ τοῖς φίλοις. ωρογράφω ἄσαν ὀπίελλω, ἐνέδραν, ἀπατίλω ἐτοιμῶς ὄγε τοῖς τῶν: Celeritas & Audacia & Impetus præter rationem, & Vanitas ac typhus, hostibus quidem opportuna, noxia verò maximè amicis. Nam ad omnes insidias, fraudes, atque astus obnoxius est hic talis.

Agunt, non parant.

Quòd si tamen non labitur: quid efficit? parum. & *Temeritas ubi primum impetum effudit, sicut quædam animalia, amissò aculeo, torpet.* Curt. IV.

Rem, firmiores;

Ergo omnino ex Euripidæo scito, *Ἀσφαλὴς μὲν ἐστὶ ἀμείνων, ἢ θεοσότης σεαυτοῦ:* Euripid. in Phœnis.
Melior est Dux circumspēctus, quàm proiectè audaculus.

Sine timidum, pro cauto, tardum, pro considerato; imbellem pro perito belli vocent: Liuius XXI.

Sine lati sint in vulgus milites, ferociâ ducis. Indid.

Efficaciores.

Malo te sapiens hostis metuat, quàm stulti ciues laudent. Indid.

Ista nubes, quæ sedit in montibus, sollicitata procellâ aliquando imbrem dabit. Indid.

Non enim ego ut nihil agatur, moneo: sed ut agentem te ratio ducat, non fortuna. Indid.

IV: Felicitas.

Quanquam utinam & ista adsit! Nam quarto loco in Duce desidero **FELICITATEM**. Ea fanè comes ferè consilij & rationis est, sed tamen paullò benigniùs quibusdam adtributa à Deo. Ille vnus eius auctor: *eamque præstare à seipso nemo potest.* Cicero pro leg. Manil.

Quæ à calo est.

Θεὸς δὲ δῶρον ἔστιν εὐτυχίῃ βροτῶν: Felicitas est munus à summo Deo. Proverbia- lis versus.

Et si igitur Providentia potens valde ad successum, tamen ego

In Epi- nom.

ego cum Platone cenſeo, *στρατηγικὴν τέχνην εὐτυχίας πλείους δομάτω: Militarem artem plurimæ fortunæ egentem.*

Eustat. in II. Iliad.

Sunt enim quidam profectò ἐν τετραδὶ γεννηθέντες: *quarta* Minime qui- busdam ad- tributa.
lunâ nati.

Ex Agell.

Qui domi habent equum Seianum,
Adeò cuicumque rei manum aut mentem admouent, ea Aliis velus agnata.
se auertit. Contra alij, quibus etiam venti tempestatesque obse- cundant.

Cicero pro leg. Manil.

Ibidem.

Itaque in Ducibus diligendis, hanc quoque sortem aspiciam. & existimo olim *Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & ceteris magnis Imperatoribus, non solum propter virtutem, sed etiam propter Fortunam, sæpiùs imperia mandata, atque exercitus esse commissos.*

Cicero pro leg. Manil.

Postremùm **AUCTORITATEM** requisivi. *Vehementer enim pertinet ad bella administranda, quid hostes, quid socij de Imperatoribus existiment.* V. Auctoritas.

III. cap. X.

Ea proles maximè Felicitatis videtur: tamen apud Tuos Dixi lib. IV. cap. IX.
etiam paranda ab astrictâ quâdam Imperij formâ. *Vegetij monitum prudens: Dux, inquit, Auctoritatem maximam severitate sumat, omnes culpas militares legibus vindicet, nulli errantium credatur ignoscere.* Severitas eam gignit.

Appianus Iberic.

Nam faciles profectò isti & mites, vilescunt. Benè olim Dux facilis, inuulsi:
Scipio: τὰς μὲν αὐστηρὰς καὶ ἐνόμισεν τῶν σεαυτοῦ, τοῖς οἰκείοις τὰς δὲ εὐχε- ρεῖς & φιλοδωρεῖς, τοῖς πολεμίοις ἔχθρησῖμος: Ducum austeros & rigidos, suis, at faciles & largitores, hostibus esse viles.

Ibid.

Quid ita? τὰ γὰρ σεαυτοῦ τὰ τοῖς μὲν ἐστὶ κεχαρισμένα τὰ καὶ κατὰ θεο- Contemptus sui.
υπτιὰ: τοῖς δὲ σεαυτοῦ μὲν, ἀπειθῆ δὲ καὶ ἀσπῆτοιμα: Nam istis quidem (facilibus) milites delectari videntur, sed eosdem contemnunt: illos (austeros) auersari, sed usdem obediunt, & per omnia parent.

Tacit. I. Histor.

Imò reuera nec militibus quidem isti ingrati, eandem virtutem Contra, Se- uerus affi- mat.
admirantibus cui irascuntur.

Præsertim si temperetur interdum aliquâ comitate. Nam *Indid.* fauorem militum vt largitione & ambitu malè acquiras, ita is per bonas artes haud spernendus.

Vti sunt, Exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitusque *Curtius III.* paullum à priuato differens.

Item, vt quis inops aut saucius, vestem & fomenta dilargiri: *Tacitus I. Annal.*

Alijsque vel ingenij dotibus vel animi artibus, vt pariter ca- *Curt. III.* rus ac venerandus sis, efficere.

CAPVT XVI.

Consilia necessaria bello esse. Eorum specimen siue gustus, itemque monita, que vsui Ante pugnam, & In pugna.

Consiliorum utilitas.

AC de Viris, vniuersè iam absolui. Consilia superant, vltimum sed necessarium Belli instrumentum. Quid sine ijs Apparatus omnes sunt? fumus. quid Viri? funus. Nec verbis ostendi opus: Periculo atque negotiis compertum est, ingenium in bello plurimum posse. *Sallust. Catil.*

Imperatoria necessaria.

Videbisque magnos Duces plura consilio, quàm vi perfecisse. *Tacit. II. Annal.*

Ideò Cæsar definiit, Non minus esse Imperatoris consilio su- *I. Comm. Bell. Ciuil.* perare, quàm gladio.

Et Carthaginenses, Duces bella prauo consilio gerentes, etiamsi *Val. II. cap. VII.* prospera fortuna subsecuta esset, cruci tamen suffigebant. quod benè gesserant, deorum immortalium adiutorio; quod malè commiserant, ipsorum culpæ imputantes.

Eventum plerumque ab illis.

Nec fanè immeritò. Nam etsi multum cum in omnibus re- *Cæf. Com. VI.* bus, tum in re militari potest fortuna,

Et quidquid est prosperè gestum, id panè omne ducit suum: *Cicero pro Marcell.*

Tamen profectò Consilij quoque magnæ & validæ hîc partes sunt: ab eoque bono, illa ferè bona. Quo ad spectu dixit Attius, Fabrum esse suæ quemque fortune. *Apud Sallust. ad Cæf.*

Et Fabius: Bono Imperatori haud magni momenti fortunam esse: mentem rationemque dominari. *Liuius XXII.*

Consilia

Ibidem. Consilia igitur adhibenda. sed quæ, aut quomodo? agrè *Tamen certa præferbere, arduum:* dixerim. Nam Consilia magis res dant hominibus, quàm homines rebus.

Thuc. I. Ijs te aptare debes: præsertim in bello. *Hicisus γὰρ πόλεμῳ ἐπὶ πρῶτῳις χροεῖ, αὐτὸς δὲ ἀφ' αὐτῆς τὰ πολλὰ τεχναίει ἄρῳς τὸ ἄδρα πυχάνου:* Minimè omnium enim bellum ex decretis procedit, sed ipsum ex se multa inuenit, & vt res sunt nata.

Liuius XXII. Sed nec decorè satis dixerim. An ego iam nunc locatus in *Et nouerim in me carpat.* vrbe sciam, quæ tibi armato gerenda sint?

Ridear, nec immeritò aliquis me dixerit delirum illum Phormionem. Itaque numquam hoc mihi sumam, vt tanquam è sublimi, Sagatis aut Paludatis, in Togâ meâ præcepta dem: sed saltem ex magno Cōsiliorum aceruo pauca se- *Specimen eorum damus.* ligam, & velut pugno præferam in exemplum. Quod tamen vt partitè & methodo aliquâ fiat, distingo Consilia, in Re- *Consilia nobis duplicitia.* cta & Obliqua. Illa appello, **QVAE PLANAM ET MILITAREM VIAM INEVNT: HÆC, QVAE OCCULTAM ET FRAVDIVM ATQVE ASTVS SEMITA GRASSANTVR.** Prioris generis hæc sunt.

Polyb. IX. **OCCASIO** in bellis obseruanda. *κρατεῖ δὲ ἐπὶ πάντων μὲν τῶν ἀνθεσπείων ὁ καιρὸς, μέγιστα δὲ τῶν πολεμικῶν:* Valet verò in omnibus hu- *prima ratio.* manis rebus & pollet Occasio, sed maximè in bellicis.

Vegët. II. I. cap. XXVI. Occasio in bello solet amplius iuuare, quàm Virtus.

Liuius XXII. Itaque armatus intentusque sis, vt neque tuæ occasione desis, *illa arripienda.* neque suam hosti des.

Idem lib. XXVIII. Id est viri & ducis, non deesse Fortune præbenti se, & oblata casu flectere ad consilium.

Curt. V. II. **FAMAE** seruiendum. Nam Famâ bella constant, & sepè *Fama ratio altera.* etiam quod falsò creditum est, veri vicem obtinuit.

Liuius XXVII. Fama bellum conficit (ait alius,) & parua momenta in spem metumve impellunt animos. *Cuius momentum in bello.*

Tac. XIII. Annal. Præsertim sub initia. & Fama in nouis cæptis validissima est: *Primis-*

Primisq̄ue euentibus, metus aut fiducia gignitur. XII. Annal.

Scito igitur instandum fama; & prout prima cesserint, fore In Agric. vniuersa.

Sed FAMA ETIAM NON seruiendum: in ipsâ, inquam, ratione gerendi belli. In eâ enim aduersus famam rumoresq̄ue Linius XXI. hominum firmus stabis.

Magis recta ratio. Et quæ probanda sunt, non quæ vtique probabuntur, sequeris. Vell. II.

Nec vnquam consilia Ducis, iudicio exercitus; sed exercitus, Ibidem. Providentiâ Ducis regendus est.

Malè imperatur, cùm regit vulgus Duces. Seneca Octau.

Scito militibus cupidinem pugnandi conuenire, Duces, providendo, consultando, cunctatione sapius quàm temeritate prodesse. Tacitus III. Hist.

Mala in bellis Securitas: SECURITAS fugienda. Nemo celerius opprimitur, quàm Vel. II. qui nihil timet.

Et frequentissimum initium calamitatis, Securitas. Indid.

Hostiumq̄ contemptus. Sapè & contemptus hostis cruentum certamen edidit, & incly- Liu. XXI. ti populi regesq̄ue perleui momento victi sunt.

Nihil tutò in hoste despicitur. quem spreueris, valentiolem neg- Curt. VI. legentiâ facies.

Meus quâdâ cura sit. Itaque ego vt nihil timendi, sic nihil contemnendi auctor sim. Liu. VI.

Sapè in bello, paruis momentis, magni casus intercedunt. Cæsar I. Bel. Ciuil.

Nihil paruis in bello. Et nihil tam leue est, quod non magnæ interdum rei momentum Liu. XXV. faciat.

Quò magis præceptum illud in omnium animis esse debet: Nihil Aemil. Prob. in Thraf. in bello oportere contemni. nec sine causâ dici, Matrem timidi flere non sobere.

Fiducia semper noxia. Incredible est, Nimia fiducia quantæ calamitati soleat esse. Idem in Pelop.

Exploratio in hostes utilis. INQUIRENDVM in omnia. Tuum, & hostium exerci- Liu. XXI. tum, locorum situm, naturam regionis nosce.

Pulchrum

Ibidem. Pulchrum in Annibale elogium: Omnia ei hostium, haud se- Qui, quales, quauis? cius quàm sua, nota erant.

Plutarc. in Agi & Cleom. Displicet illud Spartanorum: qui interrogare soliti, Οὐχ Qui, quales, quauis? ὅπου εἰσὶν, ἀλλὰ ποῦ εἰσὶν: non quot essent, sed vbi essent?

Veget. III. cap. XXVI. Prætumidum est. Ille difficilè vincitur, qui de suis & aduer- Maximè, cun- in modis ipso Duce? sarij copiis verè potest iudicare.

Polyb. III. Sed in primis Ducis ipsius ingenium nosce. Οὐ γὰρ εἰδὸς Maximè, cun- in modis ipso Duce? ἄλλως εἶπεν, ὡς εἰ τις οἴεται κρείωτερόν τι μὲς εἶναι στρατηγίας τῆς γνώμης τὴν ἀποδείξασθαι καὶ φύσιν τῆς τῶν ἐναντίων ἡγεμονίας, ἀγνοεῖ καὶ τεύχεται: Nec enim aliter ego dixero, quàm si quis censet aliud magis proprium esse boni Ducis officium, quàm bestium Imperatoris ingenium natu- ramq̄ue nosse, errare eum, imò insanire.

Liu. VII. Inquire & in mores naturamq̄ue hostium. Nam quo- Cuiusmodi enani hostes? rundam in impetu vis est, qui parua idem morâ languescunt.

Tacit. XII. Annal. Vt plerique Barbari. quorum impetus acres cunctatione lan- Cuiusmodi enani hostes? guescunt, aut in perfidiam mutantur.

Ibidem. Hoc quoque tenta. ne te moras, muta locos, & missis (nempe Eorum fides tenenda: occultè) corruptoribus, exuendam ad fidem hostes emercare.

De Morib. Germ. Aut certè disparâ eos & diuelle. Nihil præstare mains For- Aut turba immittendo. tuna potest, quàm hostium discordiam.

Veget. III. cap. IX. Atque inter eos discordiarum serere causas, sapientis est Du- Oraculum. cis. Nulla enim quamuis minima natio (ô verbum notabile) potest ab aduersariis perdeleri, nisi propriis simultatibus se ipsa cor- sumpserit.

Videndum QVANDO pugnes. Me iudice, nunquam Tempestinè pugnandum: temerè.

Claudian. — Ductorq̄ue placebit, Qui non præcipiti rapiet simul omnia casus, Sed qui maturo vel leta vel aspera rerum Consilio momenta regens, nec tristibus impar, Nec pro successu tumidus: spatiumq̄ue morandi, Vincendiq̄ue modum, mutatis noscet habenis.

Paullus

Paullus Aemilius dixit, Perrarò nimis, bonum Imperatorem signis collatis decertare, nisi summa necessitudo, aut summa ei Occasio data esset.

Sempronius apud Agell. Noct. lib. XIII. cap. III.

Cæsar Augustus dixit: Prælium aut bellum numquam suscipiendum, nisi cum maior emolumentis spes, quam damni metus ostenderetur.

Suetonius cap. XXV.

Incerta enim illa alia.

Αδελφα γαρ τα τρη πολεμων, και ες ολιγου τα πολλα, και δι οργης αι επιχειρησεις γιγονται. πολλακις δε το ελασρον πληθους δεδιδος, αμεινον ημωνατο τους πλεονας, δε το καταφερομενως απαρασκευας γινεται: Incerta enim res bellica, & multa ex paruo, & aggressiones ferè per impetum fiunt. Sæpè autem vel minor multitudo maiorem propulsavit ac vicit cum metu incedens, quoniam hæc ob contemptum imparatior est.

Thuc. III.

Incerti exitus pugnarum, & Mars communis: qui sæpè spoliantem iam & exultantem evertit & perculit ab abiecto.

Cicero pro Mil.

Alia magis via debellandi hostis.

Ergo hæc lentè, præsertim aduersus hostem, quem Tempus deterioriorem indies & Locus alienus facient:

Liu. VII.

Qui in hostili est terrâ, inter omnia inimica infestaque:

Idem XXI.

Quem nullæ vrbes accipiunt, nulla mœnia.

Ibidem.

Morâ sæpè stangendum.

Hunc talem dubitas quis sedendo superaturus sis?

Ibidem.

Multa bella impetu valida, per tadia ac moras euauuere.

Tacit. II. Histor.

Tamen interdum & pugna.

Nec de pugna tamen semper abnuo. Nam stultitia sit, sedendo ac votis debellari credere posse:

Liu. XXI.

Και εν τω μελλει πολλακις τοις αρχουσι και της καλης εδρασεως αλλοιεται τι: Et in tardando, sæpè Ducibus etiam optimi Apparatus pars aliqua perit:

Xenophon VII. Pæd.

Idè pro re & temporibus.

Sed consilio & iudicio, rem mitti in discrimen iubeo.

Tacit. III. Histor.

Enca, si diu subsistere non potes:

Nempe si in arcto tuæ res: non commeatum, non supplementum, non pecuniam habeas.

Liu. XXII.

Cum bonis diis educ in aciem, copiamque pugnandi facito.

Indid.

In re-

Idem lib. XXV.

In rebus asperis & tenui spe, fortissima quæque consilia tutissima sunt.

Et, vt poëta quoque monet, Capienda rebus in malis præceps via est.

Seneca Agam.

Veget. III. cap. IX.

Aut, si tua pars palàm potior. de quo tamen seriò, & nihil tibi blandiens, cognosce. Dux vigilans, sobrius, prudens, tanquam de civili causâ inter partes iudicaturus, adhibito consilio, de suis & aduersarij copiis iudicet. Et si multis rebus superior inuenitur, opportunum sibi ne differat conflictum.

Aut si meritis præsumis Romanis.

Liu. VII.

Aliter, ne utiquam mihi placeat, quando nulla cogat res, committere se Fortune.

Alias, nonia semper pugna.

Indid.

Sanè isti, qui magis animis quam viribus freti, ad certamen descendunt,

Tacit. IV. Histor.

Festinatim temerè prælium pari formidine deserunt.

I. Histor.

Quid si & in Diuina modicè inquiras? modicè dico, & sine superstitione. Haud spernenda omnino videntur celo terraque prodigia, & fulminum monitus, & futurorum præsentia, læta, tristia, ambigua, manifesta.

Prodigionum habenda ratio.

Curt. III.

Imò nec Somnia. Nam instantibus curis, agitant sæpè per somnum species imminentium rerum: siue illar agitudo, siue diuinatio animi præsentis accersit.

Fortasse & Somnionum.

Tacit. I. Histor.

Sanè ego te nolim contemptorem talium, vt fortuitorum.

Amm. XXI.

Nam amat Benignitas numinis, seu quòd merentur homines, seu quòd tangitur eorum affectione, his quoque rationibus prodere qua impendent.

Veget. III. cap. XXII.

Videndum Quo modo pugnes. Captanda primò Tempora, vt imparatis, cibum capientibus, in itinere lassis, equos suos pascantibus, ac nihil tale suspicantibus, superuenias.

Pugna inuadenda ratio.

Idem III. cap. IX.

Boni enim Duces, non aperto Marte, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper attentant.

Subidè aut ex insidiis.

Ibidem.

Quo casu, tui audent, illi trepidant. cauendumque ne dubitantem

tantem aut formidantem exercitum ad pugnam publicam aliquando producas.

Nisi quòd simulare metum, interdum haud malum: & Tacit. 11. Annal. spe victorie inducere, vt vincantur.

Item illud vtile, videre quando hostis imprudentia ruat, & 11. Hist. (quod loco sapientia est) alienam stultitiam opperiri.

Οσις δ' ε' τας αμρτίας τ' εναντίων, κάλλισα ιδών, κα' αμα προς την εαυτε Thucyd. v. δύναμιν την επιχείρησιν ποιείσαι, μη από τ' ε' ωροφανές μάλλον και ανπωδ' αταχθέντ' ε', η' εν τ' ε' προς τ' ο παρόν συμφ' εροντ' ε', πλείς' ανωδοίτο: Qui- cumque peccata aduersariorum optimè videt, & simul pro sua co- pià eos aggreditur, non tam ex aperto & quasi acie palàm instructà, quàm ex vsu presentis, plerumque huic res succedat.

Ad summam, cum id potest, Tempora obserua. quia si in Liuius occasionis momento, cuius prateruolat opportunitas, cunctatus paul- 225. lum fueris, ne quicquam mox omiffam querare.

Dixi, cum potest. Nam certè Necessitas ante rationem est, Curtius 111. maximè in bello. quod rarò permittit tempora legere. 111.

Loci habenda ratio.

Secundò Locus considerandus: vtrum inimicis, an tibi Vi- Veget. 111. deatur accommodus. cap. IX.

Hic quoque enim momentum, & amplius prodest Locus se- cap. 226. pè quàm Virtus.

Exempli causa. Si equitatu audemus, campos debemus opta- cap. IX. re: si pedite, loca eligere angusta, fossis, paludibus, vel arboribus impedita.

Sapè etiam iuuat, si is ita captus, vt tuis sit necessitas in lo- Tacit. 11. co, spes in virtute, salus ex victoria. Annal.

Sanè propinqua munimenta aut incenia, quanto plus spei ad 111. Hist. effugium, minorem ad resistendum animum dare solent.

Instructionis habenda ratio.

At tertio, momentum vel maximum in Acie. quæ si sa- Veget. 111. pienter disponitur, plurimum iuuat: si imperitè, quamuis optimi bel- cap. 227. latores malà dispositione franguntur.

Varia

Varia de eâ præcepta: quod melius illo Homérico?

Iliad. 2.

Ιπατίας μὲν πρώτα σὺν ἵπποισιν ἢ ὄχλοισι, Πέδης δὲ ἐξόπιθεν ἤσαν πολέας τε & ἐδράς, Ερη & ἔμει πολέμοιο κακὸς δὲ ἐς μέσον ἔλασσε, Ορεα & ἐν ἐδέλων τις ἀναγκάη πολεμύχη.

Homeri: no aciei erda.

Atque Equites posuit cum Curribus ordine primo: At Peditum à tergo, floremque & robora, belli Munimen septumque: sed in medio agmine viles Ignausque, vti vel nolentes depugnarent.

Veget. 111. cap. 228.

Cui accedit militaris Doctor. Ad victoriam, inquit, pluri- subsidia sem- mum confert, vt lectissimos de peditibus & equitibus habeat Dux per habenda.

Thuc. v.

Imò quasi in insidijs. τὸ γ' ἐπὶν ὕστερον, δεινότερον εἰς πολέμοιοις τ' ε' παρόντ' ε' κα' μαχόμεν: Nam qui superueniunt, terribiliores sunt ho- sti, iis qui in manibus sunt & pugnant.

Veget. 111. cap. 229.

Causa. quia inopinata maximè mouent: & vt ille ait, 111. inopinata subita conterrent hostes, vsitata vilescunt. 229.

Plutarc. in Catone maiore.

Ita clamor aliquis repentinus, aut imago & aspectus, fugâ sæpè exercitum impleuit. κα' τὰ τοιαύτα τ' ε' εἰς μάλλον κα- ταπλήττεται τ' ε' εναντίου: & hec talia, magis quàm gladius, conster- nant hostem.

Tacit. De Morib. Germ.

Primi in omnibus prælijs oculi vincuntur: 230.

Curt. IV.

Siue etiam Aures. videbisque militem vanis & inanibus magis, quàm iustis formidinis causis moueri.

Tacit. 111. Histor.

Noto amplius. in struendâ Acie plerumque vtile, per Diuidenda vt discretus labor fortes ignausque distinguat, atque ipsâ conten- 231. per nationes acies. tione decoris accendantur.

In Agric.

Idque ita, vt exteri aut mercenarij proximi sint discrimi- ni: tibi scilicet ingens victoria decus, citra domesticum sanguinem bellanti.

Veget. 111. cap. 232.

Semper autem studere debes, vt prior instruas aciem.

In tempore instruenda.

a 3

Causâ

Causâ duplici. primùm, quia ex arbitrio tuo potes facere, *Ibidem*, quod tibi vtile iudicas, cum nullus obstitit.

Deinde quòd & tuis auges confidentiam, & aduersarijs minus. quia fortiores videntur, qui prouocare non dubitant. *Ibidem*.

Plus animi est inferenti periculum, quam propulsanti. *Liuius xxviii.*

Dux sit confidens & laus. Quò valdè item pertinet, si antè & in pugnâ Dux alacer, ardorem animi vultu oculisque præferens. *Vell. ii.*

Quid enim audeant, si te videant segnem, & velut animi captum, huc illuc clamoribus circumagi? *Tacit. iiii. Histor.*

Profectò necesse est ad fugam parati sint, qui Ducem suum sentiunt desperare. *Veget. iiii. cap. xxii.*

Suos hortetur. Excita, & doce: Quò timoris minus sit, eò minus fermè periculi esse. *Liuius xxxi.*

Effugere mortem, quisquis contempserit; timidissimum quemque eam consequi. *Curtius.*

Semper in prælio his maximum periculum esse, qui maximè timent. Audaciam pro muro haberi. *Sallust. Iugurth.*

Ne pigros quidem sibi fata disponere, sed vnicum bonum diuturnam vitam existimantes, sæpè acerbâ morte occupari. *Curt. ix.*

Hæc taliaque (pauca pono in exemplum) opportunè differes: & quamquam virtuti confidas, tamen exhortationes & preces miscebis. *Tacit. xiv. Annal.*

In re trepidâ, non trepidet. Iam pugnâs. Tui inclinant? ne diffide. Euentus omnium (aut certè, plurium) præliorum, inter initia contra illos magis fuit, quibus victoria debebatur. *Veget. ii. cap. xxv.*

Hic animo opus, ut nullum, in tali trepidatione, constantis Ducis aut fortissimi militis officium omittas. *Tacit. iiii. Histor.*

Suos silet, & incitet. Occurra paudentibus, retine cedentes; vbi plurimus labor, vnde aliqua spes, consilio, manu, voce, insignis hosti, conspicuus tuis. *Ibidem.*

Audi poëtam de Cæsare:

ipse

Lucanus lib. vii. Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat, Promouet ipse acies, impellit terga suorum, Verbere conuersæ cessantes excitat hasta.

Veget. iiii. cap. xxv. At contra, Tui vincunt? cohibe, nec nimis diffunde. Frequenter iam susa acies, dispersos ac passim sequentes, reparatis viribus interemit. *Provide in Victoriâ agendum.*

Tacit. i. Histor. Satis citò incipis victoriam, vbi prouisum fuerit ne vincare.

In Agric. Aliquando etiam victis ira virtusque.

Veget. iiii. cap. xxv. Præsertim si nimium instas. Clausis ex desperatione crescit audacia, & cum spe nihil est, sumit arma formido. *Non pertinaciter instandum.*

Curt. vi. Reprehensi ex fugâ pugnabunt, quia fugere non possunt.

Veget. iiii. cap. xxi. Ideò Scipionis laudata sententia est, Viam hostibus quâ fugiant muniendam. *Via munienda ad fugâ.*

Frontin. ii. cap. vi. Et Pyrrhus inter cetera præcepta Imperatoria, memoria tradidit, Non esse pertinaciter instandum hosti fugienti. non solùm, ne fortius ex necessitate resisteret, sed ut postea quoque facilius accederet.

Tacit. iv. Histor. Quod postremum, callidum ego scio, & aptum in militiâ totâ. Denique à Prædâ etiam arcendus miles. Nimis sæpè obstitit vincentibus prauum inter ipsos certamen, omisso hoste, spolia consecrandi. *A prædâ arcendi miles, donec planè vicerint.*

CAPVT XVII.

De callidis Consilijs siue Strategematis: An vti iis tuis & fas? Non strâ sententiâ, non vtilia ea solùm, sed gloriosa.

Frontin. l. Præfat. PRIORIS generis Consiliorum specimen vides. venio ad genus alterum, flexuosum magis & occultum: quorum vis propriè in arte solertiaque posita proficit, tam vbi cauendus, quàm vbi opprimendus est hostis. *Strategemata quid, & quo sine?*

Ea, Græcanicâ voce, Strategemata dicimus: credo, quia aut manant inueniunturque à Duce, vel quia bono illo maximè digna. In quo tamen controuersia aliquid nobis, cum simpli-

Causa nominis.

simplicibus illis candidisque naturis. quæ damnant, & aiunt esse veri militis, imò viri, non fraude, neque occultis, sed palàm & armatum, hostes suos vlcisci.

Tacitus II. Annal.

Stare pro ijs poëta videtur:

Ουδεις ανηρ εψυχου αζιοι λαδρα Κτεναι τον εχθρον:

Euripides in Rhefo.

Vir nemo mentis alta clanculum velit Occidere hostem.

Et populi non nulli spreuerunt,

Atque etiam populi quidam noui & veteres. vt ab illa ipsa fallace Græciâ, Achæi: qui, Polybio narrante & laudante, τος ετον απηλοξισωντο τε κακομηχανειν, ως εδε τας πολεμικας ηρεντο δι απατης νικαν: in tantum abhorrebant à machinationibus istis & struendis dolis, vt nec hostes suos vellent per fraudem vincere.

Lib. XI. 12.

Quasi parum generosa.

Caussam idem addit. Υπολαμβανοντες, inquit, ετε λαμωρον, εδδ μιν βεβαιον εη ηδ καθρωματων, εαν μη τις εν πορφανες μαχουδου ητηση ταις ψυχαις τας αντιπατομενας: Censentes, neque splendidam neque firmam vllam victoriam, nisi quis palàm & ex condicito depugnans, animos quoque deiecisset aduersariorum.

Ibidem.

Scilicet

— nulla est Victoria maior, Quàm quæ confessos animo quoque subiugat hostes.

Claud. in VI. Confulat. Honor.

Parum efficacia ad plenam victoriam.

Nam reuerâ, qui dolo succubuerunt, facile iterum insurgunt: non virtute, sed occasione & arte Ducis victos se rati.

Tacitus Agric.

Atque etiam contra bonam fidem.

Denique scripsit Romanus quispiam: Eam vir sanctus & sapiens sciet veram esse victoriam, quæ saluâ fide & integrâ dignitate parabitur.

Florus 3. cap. XII.

Nos contra sentimus.

Atqui nonne vtraque, inquit, hîc periclitantur? & vbi dulus ac supplantatio, vix fides esse potest, certè non dignitas salua. Hæc sunt quæ ab ijs dicuntur: ego contra dissero, & repono. Primùm, hostem esse, in quem ea vsurpamus. id est, quem perdere mos fasque sit: & quid refert quo modo? Tritum illud poëtæ innotuit,

Hostem omnium iam iades.

— Dolus an virtus, quis in hoste requirat?

Virg. 12.

Cum

Cum quo poëta alter:

Pindar. Isthm. od. xv.

— χρη δε παν ερ- δοντ αμαυρωσαι τον εχθρον. — oportet quidlibet

Cenantem, frangere aduersarium.

Thuc. 7.

Ecce venator etiam feras quasdam vi & manu interficit, A simili. quasdam occultus subsistit & laqueis aut retibus captat: quis reprehendit? A laude propius totum hoc genus insidiarum abesse videtur, quàm à culpâ. Certè vir & dux bonus Brasidas, ita effatur: τα κλεμματα ταυτα καλλιστην δόξαν εχει, ε τον πολεμιον μαλιστα αν τις απατης, τες φίλας μερις αν αφελήσασιν: Illa belli furti pulcherrimam laudem habent, per quæ hostes maximè decipiuntur, & amici plurimum iuuantur.

Ab insidiis.

Lib. IX.

Ipse Polybius admirator paullo antè Achæorum, palàm ad nos transit. & ait ηδ κα πολεμον εργων ελαττω τα ποροδηλωος η μβ βιας εππελεμια, ηδ κα δολου κα συν καιρω παρατομενων: Facinorum militarium ea esse minoris laudis ac momenti, quæ propalàm & per vim patrantur, his quæ ex occasione & per dolum.

Quòd si gens etiam genti opponenda: an Spartanos appendere cum Achæis verear in eadem lance? imò virtute & fortunâ præponderabunt. Illi igitur, καίπερ οντες πολεμικώτατοι, μείζονα η μάλλον ανθρωπω πορεπασα ηρεντο τλω δε λογι η σωέστας ποραξεν, η τλω κα βιας κα ανδραίας: et si pugnacissimi, tamen digniorem magisque conuenientem homini censebant adtionem ratione & mente institutam, quàm illam per vim aut robur.

Spartanos de his iudicium.

Plutarch. Marcell.

Ibidem.

Ideo quæ dicitur in Σπαρτη ηδ επος εατηγων, ο μεν δι απατης η πειθεος ο βελεται δε παραξ αμυρο, βεν ο δε δε μαχη, αλεξυβονα: Sparta, è Ducibus qui se abdicant, ille qui rem dolo aut suafione confecit, bonem immolat: qui prælio, gallum.

Qui anteposuerunt hæc recta rectis.

Maiorem scilicet minoremque victimam, pro re tali. At negat, inquit, Euripides esse viri generosi. Errant. non ille de hoste publico aut prælijs loquitur: sed sentit de priuatis inimicitijs, in quibus locum (iustè quidem) esse non vult huic fraudi. aliud est in bellis. Nam etiam Romani veteres,

Responsa ad rationes aduersas.

Distinctio inter hostes.

b

teres, auidi aliàs & tenaces regie huius viæ, quemdam *bonum* Vlpian. l. 1. De dolo.
Dolum dicebant, & pro *sollertiâ* hoc nomen accipiebant: *maximè si*
aduersus hostem latronemve quis machinaretur.

Quid verbis opus est? Ipse sacrorum Antistes definiuit,
Cum iustum bellum suscipitur, vt apertè pugnet quis aut ex insidiis, August. in Question. super Iosue, qu. 2.
nihil ad iustitiam interest.

Ad Flovum
responsio.

Nam quòd Romanus ille scriptor damnare videtur; ille
verò non damnat. Saluam tantùm in ijs vult Fidem & di-
gnitatem. Nam contra fœdera aut pacta fraudem quis pro-
bet? quis item vilem aliquam & abiectam? vt si quis hostem
veneno tollat, aut clam immisso emptoque percussore. Hæc
Quæ fraudes
bonæ. talia sperne, & cum Agesilao cense: *Αποσσεισ ἀμύρον μὲν ἀδίκως,* Plutarch.
ἀσεβές: τὰς δὲ πολεμίους ὡς ἀλογίεσθαι, ἔ μόνον δίκαιον καὶ ἐπιδοξόν, ἀλλὰ
καὶ ἡδὺ, καὶ κερδαλέον: Fœderatum iniuste fallere, impium; at hostes, non
solum iustum, sed etiam suaue & fructuosum est.

Adhortatio
ad eas.

Hos tales, cum Homero,
Κτείνης ἢ δόλω, ἢ ἀμφαδὸν ὄξει χαλκῷ: Odyss. A.
Confice siue dolo, seu stricto cominus ense.

Landatio.

Οὐκ ἔστι γὰρ ἐν κερδαλεωτέροις ἐν πολέμῳ ἀπάτης: Reipsa enim nihil Xenoph. Hipparch.
utilius in bello dolo.

Quorum specimen quid à me hîc expectes? Frontinum
& Polyænum è veteribus habes: & non nemo etiam hodie
percoluit illum campum.

CAPVT XVIII.

Quid post Pugnam faciendum videatur: & in Victoriâ, siue Cla-
de, quomodo Princeps salubriter & decorè se gerat.

Ad videri
usum nia
paccij 21.

AD Pugnam Consilij meis satis te instruxi: aliquid
etiam de ijs quæ post Pugnam vsui sunt, dicam, & hoc
velut flexu ducam te ad candidam illam metam: id est, Pa-
cem. Post Pugnam, aut Victoria est, aut Clades. In illâ tria
præcipio: vt Cautè eam habeas, vt Leniter, vt Modestè.
Cautè ideò, quòd *fermè fit vt res secunda negligentiam creent:* Liuius XXI.

Atque

Tacitus
Agric.

Atque ita aliquod *vulnus per nimiam fiduciam accipiatur.* Cautela ad-
hibenda:

iv. Histor.

Crebra autem, etsi modica damna, famam partæ victoria la-
cerant.

Seneca
Troad.

Leniter etiam: quia suapte naturâ ea cruda. Lenitas

— Regi frenis nequit

*Et ira, & ardens hostis, & Victoria,
Gladusque felix. cuius infecti semel
Vecors libido est.*

Tac. III.
Histor.

Regenda tamen; aut valde hæres in tuo cursu. Nam vbi Nec spes om-
nis abiden-
da hosti. extrema omnia in oculis, *desperatione in audaciam accinguntur.*

Curt. v.

Ignauiam quoque Necessitas acuit, & sæpè desperatio spei caus-
sa est.

Portius La-
tro in De-
clam.

Gravissimi sunt morsus irritata Necessitatis.

Tacit.
Agric.

Ergo hoc caue, & ad spem semper aliquid relinque. In- Ad pacem
idemidem
promocandus. sta, terre: sed vbi satis terrueris, *parcendo rursus irritamenta*
pacis ostenta.

Indid.

Hoc mollit & frangit aspectu pignorum,

Thucyd. I.

Aspectu Opum: quas ipsas ne planè perde. Archidamus Agris parca-
dum. *prudenter: μή γὰρ ἄλλο πινομίστη, inquit, τὴν γῆν ἀντὶς (τῆς πολεμίων)
ἢ ὀμιεθνέχων. καὶ ἐχῆσων, ὅσω ἀμεινον ἐξείρησται ἢς φείδεσθαι καὶ ὡς ἐπιπλε-
σον, καὶ μή ἐς ἀπόνοιαν κατασῆσαντας αὐτὴς ἀληπιότερες ἔχων: Nec enim aliud
terram hostium censete, quàm velut obsidem. idque eò magis, quò illa
cultior. Huic parcendum vt plurimum est, nec hostes in amentiam
& desperationem redacti, difficiliore expugnatu reddendi.*

Seneca
Theb.

Et alioqui speciosa in hoc fiducia, quòd parcas, vt tuis.
Nam

*Quæ corripit igne, quæ meti gladio iubes,
Aliena credis.*

Tacit. III.
Hist.

Tertiò, Modestè eam habe. Nam nò solùm *Felicitas in ma-* Superbia se-
greganda. *lo ingenio auaritiâ, superbiam, ceteraque occulta mala patefacit.*

Tacit. II.
Histor.

Sed rebus secundis, etiam egregij duces insolefcunt,

b 2

Et cum

Et cum Pindarico illo Tantalō — μέγαν ὄλον καταπέφαι εἰ δὲ — Olymp. Od. 1. *magnam felicitatem concoquere non possunt.*

O Stulti! ὅτε ἐν πολέμῳ ὀτυχῆα πλεονέχων, ἐκ ἐντεθύμηται θεῶν Thucyd. 1. *Is qui in bello ob res secundas exsultat, non cogitat quàm infidâ fiduciâ se extollat.*

Fortuna vitrea est, tunc cùm splendet, frangitur. Publius

Et sapè victor, victum. *Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, secunda ex aduersis nascantur.* Plin. Pa. negyr.

Victor timere quid potest? quod non timet. Seneca Agam.

Clades tuas scire oportet. *Iam in CLADE duo moneo: vt Prudenter eam & Fortiter feras. Prudenter, hoc sensu: vt noris eam serid, & appendas. Nam quidam, è contrario, lata omnia sibi fingunt:* Tacit. 111. Hittor.

Aut non mederis. *Et nuntios cladis occultantes, stultâ dissimulatione, remedia potius malorum, quàm mala differunt.* Ibidem.

Quod nulla ratio est, vt fiat. Nam primùm, — clades scire qui refugit suas, Sen. Aga. memn. *Gruuat timorem. dubia plus torquent mala.*

Sicut contrâ, Sapè calamitatis solatium est, nosse sortem suam. Curt. 1 v.

Deinde, profectò *Iners malorum remedium, Ignorantia est:* Seneca Oedip.

Imò nullum: nec mederi tibi fas cùm nescis. Tu verò agnosce, atque adeò examina & appende. Si exigua damna, *irâ te magis quàm metu accendant.* Tacit. xv. Annal.

Si grandiora, ne sic quidem hastam abijce, Cicero pro Muran. *Nec prælij vnus euentu pauesce.*

Et meliora speranda. *Nónne Mars communis & victum sapè erigit, & adfligit victorem?* Tacit. 11. Hittor. Liuius. xxviii.

Infirmi ingenij est, lapsu aliquo, summe rei diffidere, cùm exitus momentis subitò inclinentur omnia que in bello geruntur. Egesip. 1 v. cap. 11.

Robur animi studendum. *Ergo hîc illud valeat, vt feras Fortiter.*

--Regium

Seneca Oedip.

— Regium hoc ipsum reor *Aduersa capere. quoque sit dubius magis Status, & cadentis imperi moles labat, Hoc stare certo pressius fortem gradu.*

Tacit. 11. Hittor.

Didici fortes & strenuos contra Fortunam insistere spe, timidos & ignauos, ad desperationem formidine properare. Contra Fortunam injurgendum.

Indid.

Tu verò erige te, vires iuxta & procul sitas circumspice: Vires reparanda.

Veget. 111. cap. xv.

Noui dilectus, noua querantur auxilia:

Tacitus Agric.

Opida aut castella, aduersus moras obsidionis, annuis copiis firmentur.

Flor. 1. cap. xv.

Ad summam (bona modò caussa tua sit) omnia experire: more anguium, qui obtrito capite, postremum caudâ minantur.

Curt. 4.

Si iusta ac pia bella diu auersantur, fortibus tamen viris licebit honestè mori. Per decem mori melius, quàm per de deum vivere.

Sallust.

Quoniam quidem vnum omnibus finem Natura vel ferro scriptis statuit:

Tacit. 111. Hittor.

Id solùm refert, nouissimum spiritum per ludibrium & contumelias effundant, an per virtutem.

CAPVT XIX.

Ad pacem ex animo adhortatio. Ac primùm illuc inclinamus eos, qui Victi: sed ad Tutam & Bonam.

SED satis, satis, iam Pugnarum est: Pax salutaris quando nos respicies? Ad te venio, & absterfo Martio hoc puluere, quiescam paullùm sub felici arbore Mineruæ. Dixi quomodo Suscipienda bella, & Gerenda: nunc auidè, quomodo Finienda. Nam

Seneca Herc. Fur.

Si aeterna semper odia mortales gerant, Nec ceptus vnquam cedat ex animis furor, Sed arma felix teneat, infelix paret; Nihil relinquent bella. tum vastis ager Squallebit aruis, subditâ tectis face Altus sepultas obruet gentes cinis.

Mundus non fiet per astra dua bella.

b 3

Quamuis

Quamuis magna, quamuis diuturna bella, Pace finienda sunt: cuius & nomen dulce est, res verò ipsa cum iucunda, tum salutaris.

Cic. Phil. xii.

Qua non modo ij quibus natura sensum dedit, sed etiam testata atque agri letari videntur.

Idem de leg. Agrar.

Pax optima rerum

Sil. xi.

Quas homini novisse datum est. Pax vna triumphis Innumeris potior.

Verique pariter expedit:

Ergo pariter ad hanc ite, tam quibus Salus quam quibus Gloria carissima est:

Tacitus Agric.

Victi dico & Victores, ad hanc ite. Illa ex aequo utilis:

xv. Annal.

Et

Victoria maxime.

Pacem reduci velle, Victori expedit, Victo necesse est.

Seneca Hercul. Fur.

Sed tu me prior audi, qui VICTVS. Paullò antè ad arma te excitavi: nec nunc excutio, quia hæc directa ad Pacem

Arma tenenda, si eam volumus.

via. Si pace frui volumus, inquit Tullius, bellum gerendum est, si bellum omitemus, pace numquam fruemur.

Philipp. vii.

Ex πολέμῳ μὲν γὰρ εἰρήνη μᾶλλον βεβαιύεται: E bello enim pax magis firmatur.

Thucyd. i.

Meus faciendus hostis.

Quomodò? nempe ne ignaum & vile aliquod animal videare: & sciat esse tibi adhuc vires, si deliberas, ambiguas, acres, si desperaris.

Tacitus iii. Hist.

Ideò erectum & fidentem animi ostende.

xv. Annal.

Et dic illud Homericum:

Τῶ μοι δοῦρα τὰ ἔστι καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι, καὶ κόρυδες, καὶ δώρηες λαμπροὶ γανόωντες.

Iliad. γ.

Et mihi sunt teretes hasta, clypei que rotundi, Tum galea, tum thoraces splendore micantes.

Vetus verbum non te faller; Sub clypeo melius succedere pacis negotium.

Guliel. Neubr. Rer. Angl. lib. ii. cap. xii.

Consi-

Confiderabis autem in omni pace hæc duo, vt Honesta ea, & vt Simplex sit. Honestam intellego, cum aliqua tolerabili conditione finies bellum.

Dna in pace specto. Vt honesta sit.

Ex Cic. Phil. xii.

Vt verè pax ea sit, non pactio servitutis.

Ad. Attic. vii. epist. xiv.

Nam quamuis pax vel iniusta, utilior sit iustissimo bello;

Tamen profectò viro Principi intolerabilis, quæ labem eiusmodi aut ignominiam adfert.

Cum aperta servitute, turpis.

Seneca. Theb.

In servitutem cadere de regno, graue est.

Philipp. i. ii.

Videaturque cum dignitate potius cadendum, quam cum ignominia seruiendum.

Mors vivo potior.

Phil. vii.

Deinde Simplicem eam volui: id est, puram, niueam, & verè Pacem. Nam fictam, fucatam illam, & pacis nomine inuolutum bellum, reformido.

Pax sine fuce esto.

Sallust. Ep. Mithr.

Sæpè ob potentium interna mala, dilata magis prælia, quam datam pacem intelleges.

Finiat bellum, non differas.

Tacit. iv. Histor.

Ego autem censeo, Pace suspecta tutius bellum.

Hæc duo sunt quæ semper consideres, nec plenè semper impetres: nisi fortè initio belli. Nam optimum & propè unum tempus est de pace agendi, dum sibi vterque confidit, & pares ambo videntur.

Quando ea optime cogantur.

Cæf. i. Bel. Ciuil.

Curt. vii.

Et videntur pares, qui non fecerunt inter se periculum virium.

Cicero v. Ep. xxxi.

At rebus inclinatis, magis est vt te inclines: & quauis tutà conditione pacem accipere malis, quam viribus cum valentiore certare.

Interdum facies Dignitas submitit.

Curt. v.

Gubernator, ubi naufragium timet, iacturà, quidquid sanari potest, redimit.

Tacitus ii. Histor.

Experti inuicem estis tu ac Fortuna:

v. Hist.

Contra te iterit. quid proroges vltra ruinam?

ii. Histor.

Scito apud victos plus serè querimoniarum, quam virium.

iii. Hist.

Et quanquam atrociter loquantur, minorem esse apud eos animi.

Itaque

Itaque morde frænum, & (quod in te simili quispiam dixit) *Necessitati pare, quam ne dij quidem superant.*

Li. IX.

Ecce Pacem etiam qui vincere possunt, volunt: quid te oportet?

Idem VI.

Quin omiſſâ Irâ ac Spe fallacibus auctoꝝibus, teipsum tuaque omnia cognita per mitte fidei.

Ibid.

Sæpè hoc profuit, & supplices, nihil abnuendo, veniam omnium accepere.

Tacit. IX. Annal.

Nam victores (qui alto quidem sunt animo) *secunda res in miserationem ex irâ vertunt.*

Sallust. Orat. Lepidi.

Necessitate cogente.

Nec inuito sine conditione etiam dare se hosti.

Si is tamen generosus.

CAPUT XX.

Victores ad Pacem prouocati, argumento triplici: quia id Decorum, Utile, Tutum. atque adeo ad Pacem mitem: sed cum exclusione fraudis. Pro eâ auctoꝝ ipse Pacis inuocatus.

Quos huc quoque iam impellam. Nam ades tu **VICTOR**: & quamuis vela tibi tumeant secundo vento, capesse hunc portum. Procellâ inuolui potes, & euerſi. Nam quamuis ille dixerit, *Pacem & concordiam Victis utilia, Victoribus tantum pulchra esse.*

III. Hist.

Ne crede. illa verò non Pulchra ijs solùm, sed Utilis plerumque & Tuta. Palàm quidem pulchra: & in bonis tuis rebus, hostium dubiis, tibi ampla ac speciosa danti pax est.

Li. XXX.

Quàm decòrum Principi, cum victoriam propè in manibus habeas, pacem non abnuere! ut sciant omnes, te & Suscipere iuste bella & Finire.

Ibidem.

Pax vincenti decora.

In occasione accipienda.

Si prætermittis hoc tempus, quo dare magis quam accipere potes pacem, vereor ne hæc letitia luxuriet tibi ac vana euadat.

Lib. XXXIII.

Et fiat illud: *Gloriaque & præda nonnihil partum, si aut gloriam cum modo, aut prædam cum curâ habuisset.*

Tacit. XV. Annal.

Sanè vir sanctus inelamat: *Pacem contemnentes, & gloriam appetentes, pacem perdunt & gloriam.*

Bernard. in Epist.

Iam

Iam Utilis quoque eadem. Nam si in bello perseueras, quid nisi *tadium ex morâ, periculum ex properantiâ* te manet?

Tac. XII. Annal.

villis etiam: Ut bello & molestis deſungare.

In Agric: Nam ferè plus impetus, maior constantia penes miseros.

Silius I.

Et fractis rebus violentior vltima virtus.

Flor. II. cap. XV.

Quàm maximè mortiferi morsus esse solèt morientium bestiarum.

Curt. III.

Adde, quòd *Fortuna belli artem victos quoque docet.*

Plut. in Lycurg.

Nec temerè id præuisum præcautumque Lycurgo: qui Rhetram siue legem tulit, καλῶνσαν ἐπὶ τὰς αὐτοῦς πολεμίας σέθεν, ἵνα μὴ πολλὰ κίς ἀμυλέσαι σωεδιζόμενοι πολεμικοὶ γέγονται: *vetantem eosdem hostes sæpiùs impugnare, ne repugnare assuefacti, ipsi quoque bellicosi euaderent.*

Non diu in eosdem bel-landum.

Liuius XXX.

Denique Tuta: quoniam vitas per eam incerta belli. Melior tutiorque est certa pax, quam sperata victoria. Illa in tuâ, hæc in deorum manu est.

Pax tua.

Ibidem.

Vim Fortuna reputa, & omnia que agimus, subiecta esse mille casibus.

Fortuna incerta.

Seneca Herc. Fur.

— nemo se tutò diu Periculis offerre tam crebris potest.

Li. XXX.

Omnia audacissimè incipientem nusquam fefellit Fortuna?

Ibidem.

Eò magis time. & ne quâto altiùs elatus es, hoc sædiùs corruas.

Que in extremo sæpè pungit.

Seneca Hercul. Oct.

Semel profectò premere felices Deus Cum cœpit, vrget. hos habent magna exitus.

Curt. III.

Itaque illam ipsam Fortunam, quâ aspirante res tam prosperè gessisti, verearis.

Non ergo iruitanda.

Ibidem.

Fortuna enim est: & ex his que tribuit tibi, quàm mutabilis sit, reputa.

Homer. Iliad. 6.

Εὐδὸς ἐν δόλιῳ, καὶ τὸν πταίοντα κατ' ἐκτε: Mars communis, & interimit quoque iam perimentem.

Li. XLV.

Idè in secundis rebus, nihil in quemquam superbè ac violenter

consultere

consulere decet, nec presenti credere Fortune, cum quid Vesper ferat, incertum sit.

Sapientiam in ea misce.

Profecto si in secundis rebus bonam quoque mentem darent dii, non ea solum qua euenissent, sed etiam qua euenire possent, reputaremus.

Dabis ergo Pacem, nec ita aliena appetes, vt de tuis dimices. Ibidem.

Pax tolerabilis esto.

Sed qualem? mitem. Nam bellorum egregij fines, quoties ignoscendo transigitur. Tacit. XII. Annal.

Imò benigna.

Cogita, Ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse: Sallust. Orat. Philip.

Neque victis quldquam, prater iniuria licentiam, eripuisse. In Iugurt.

Quidni imiteris? Quantà peruicacià in hostem, tantà beneficià aduersus supplices vtendum. Tacit. XII. Annal.

Vti animosè debes tanto munere deorum, dandi auferendique vitam potens: Sen. I. De Clemen.

Et interdum contentus esse, nihil ex rege victo, prater gloriam, sumere. Ibidem.

Nam mala, infirma:

Ex Famâ tuâ hoc erit, imò etiam ex Vsu. Si enim duram acerbamque das, quis seruabit? Nec credideris vllum populum, aut hominem denique, in eâ conditione, cuius eum pœniteat, diutius quàm necesse sit, mansurum. Lilius VIII.

Viuat semper in pectoribus eorum, quidquid istuc presens necessitas iniunxerit. Lib. IX.

Et in tempore clamabunt, Miseram pacem vel bello benè mutari. Tac. XIII. Annal.

Bona, constantissima.

Liberè & verè olim Priuernas ille in Senatu Romano, interrogatus, Qualem ab ijs pacem expectarent? Si bonam dederitis, inquit, & fidam, & perpetuam: si malam, haud diurnam. Lilius VIII.

Veriloquium est: Ibi pacem esse fidam, vbi voluntarij pacati sint, neque eo loco vbi seruitutem esse velint, fidem sperandam esse. Ibid.

Esto

Esto Pax igitur Mitis, sed in eos qui ex animo eam volunt. Nam si qui subdolè aut insidiosè agunt, hos tales adstringe. Frequentius enim conuentionum pacifque simulatio creditis, quàm arma nocuerunt.

Insidia tamò cauende.

Veget. II. cap. III.

Lib. III.

Polybij hîc dogma aureum: τὸς ἐπὶ τῶν πραγμάτων ταπεινοί- Animaduer-
νοίς, καὶ τῶν ποιεῖται ἐδιδὸς μᾶλλον φροντίσειν, ὥστε μὴ λανθάνειν τὰς προ-
αίρεσεις τὰς ἀγνοουμένων τὰς ἐχθρὰς, ἢ σωπηθεμένοι τὰς φιλίας, ὥστε τοῖς
καίτοις εἰκόντες, καὶ ὥστε ταῖς ψυχαῖς ἠττώμενοι ποιεῖται τὰς σωθήσας, ἵνα
τὸς μὲν ἐφέδρους νομίζοντες ἐπὶ τῶν καιρῶν ἀεὶ φυλάττων. Τοῖς δὲ πιστόντες,
αἷς ὑπηκόοις ἢ φίλοις ἀληθινοῖς, καὶ τὸ ὀρθοπίπτον δεξιόμοις ὀρθογέλλωσι:
Oportet eos qui rebus presunt, nihil magis curare, quàm vt ne eos lateat quo animo sint qui aut bella finiunt, aut amicitias constituunt. quando temporibus cedentes, & quando reuera animis fracti pacem ineunt. vt illos quidem, tanquam subseffores & insidiatores temporum, obseruent ac caueant. istis fidem habentes, tanquam verè subditis aut amicis, quidquid euenerit, imperent atque precipiant.

Hominibus suasi haectenus. nunc ad te, ô æternum Numen, qui non Deus es dissensionis, sed Pacis: Oratio pro pace.

Paul. I. ad Corinth. cap. XIV. Icrem. cap. XLVII.

Breues, sed calidas preces conuerto. O mucro Domini, quousque non requiesces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & file.

Ex eodem cap. XXIX.

Cogita super nos cogitationes pacis, & non afflictionis, vt des nobis finem & patientiam, & inuocabimus te, & viuemus.

I. LIPSI
POLITICORVM
SIVE
CIVILIS DOCTRINÆ
LIBRI SEXTI

CAPVT I.

Ad Civile bellum ventum. & eius miseria breuiter oculis subiecta.

IN EM Externo bello imposui: vtinam Ciuilibus malis! quæ nostra per tot annos vidit Linus Præfat. atas.

Quid sit Civile bellum?

Culmen miseriarum.

Nam huc Ordo me trahit, & definitio Ciuile bellum, ARMA SVBDITORVM IN PRINCEPEM MOTA, AVT INTER SESE. Quo nihil miserius, nihil fœdus, & quod merito mare ipsum dixerim calamitatum.

Homerus verè scripsit,

Formidatum is qui verè ciues.

Αφρίτωρ, ἀδελφός, ἀνέστιος ἔστιν ἐνέτι, ὁ πολέμῳ ἕσται ὀπίδημις ὀρυόκοι:

Iliad. I.

Ille nefarius & sine gente tribuque mihi esto, Qui Civile cupit ferum & execrabile bellum.

Cuius mentem explicuit & diffudit magis Tullius: Nec Philip. xix. priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere potest, quem discordia, quem cades ciuium, quem bellum ciuile delectat. eumque ex numero hominum eijciendum, ex finibus humana natura exterminandum puto.

Imò qui hinc minis.

Et reipsâ quid scelerum ab eo abest? quæve humana superant, aut diuina impolluta sunt? Sallust. Orat. Lepidi.

Castra

Sen. II. De Ira.

Castra ex vnâ parte contraria, & parentum liberorumque sacramenta diuersa. Et impies.

Lucan. vii

— videre parentes
Frontibus aduersis, fraternaque cominus arma:
Cognatasque acies.

Idem i.

Sallust. Orat. Lepidi.

Quid cladium non ei inest? Proscriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus virorum illustrium, vastæ vrbes fugâ & cadibus, ciuium miserorum bona, quasi hostilis præda, vanum aut dono data. In eo clades.

Tacit. i. Histor.

Occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licet. Promiscua cades.

111. Hist.

Non atas, non dignitas, quemquam protegit, quo minùs supra cadibus, & cades stupris misceantur.

Lucan. l.

Nobilitas cum plebe perit, lateque vagatur
Ensis, & à nullo reuocatum est pectore ferrum.

Tacit. i. Histor.

Iam minora illa flagitia adde. Fluxam per discordias militum fidem. Perfidia.

2. Histor.

Corruptam Disciplinam, quam in pace inexorabilem, discordia ciuium resoluunt, paratis utrumque corruptioribus, & perfidia impunita: Nulla disciplina.

11. Histor.

Ideoque Pecuniam inter ciuiles discordias ferro validiorem. Aut obedientia.

Ibidem.

Cernimus milites in omne fas nefasque auidos aut vanales, non sacro, non profano abstinentes:

Ibidem.

Quippe obnoxiiis ducibus, & prohibere non ausis.

1. Histor.

Sciuntque per turbas & raptus faciliùs eos ad ciuile bellum impelli.

11. Histor.

Atque vniuersè verum: Ciuilibus bellis, plus militibus quam Ducibus licere.

Lucanus v.

— Rheni mihi Caesar in vndis
Dux erat, hic socius. facinus quos inquinat, æquat.

Tacit. i. Histor.

Quid? quòd nec apud togatos & paganos vsquam fides aut amor? metu ac necessitate huc illuc mutantur: Varie transitiones.

Faciles occupantibus, & meliorum incuriosi.

Ad summam, Omnia sunt in bellis civilibus misera, sed nihil miserius quam ipsa victoria.

Quae etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociore impotentioresque reddit: ut et si natura tales non sint, necessitate esse cogantur.

Nec in potestate vincuntis. Duces enim accendendo civili bello acres, temperanda victoriae impares.

Bellorumque civilium hi semper exitus, ut non ea solum fiant quae velit victor, verum etiam ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta est victoria.

Plura sunt in detestationem huius pestis: quae nimis nota nobis, omitto.

CAPVT II.

De causis civilium bellorum. Eae factae duplices, Longinuae & Propinuae. Prius de prioribus dictum.

ILVC transeo, ut de Causis eius distincte differam, & de Fine. Quid enim opus de Modo gerendi? par ille aut idem, qui in Externo. Et alioqui, non tam de Gerendo cogitandum sapienti Principi, quam cauendo. Hoc caput, hic pes rei. & initia profecto ac semina Civilium motuum restinguenda sunt: aut ubi accensa, nulla Prudentia te habebit indemnem. Necessario aut interitus consequetur, aut mutatio rerum. Igitur de Causis επιμελώς & intete differam: & in herbâ, si possum, opprimam pestilentem hanc frugem.

Causa Remota: Causae Civiles belli duplices: Remotae, & Propinuae. Dico illas, QVAE PRIMAE VERAEQUE CAUSSAE SUNT, SED MINVS ADHAERENT EFFECTVI, AVT APPARENT. Istas, QVAE ORTAE AB ILLIS, EVENTVI CONIUNGUNTVR, ET PALAM SE OSTENDVNT. Priores, Sapientes intuentur: Vulgi oculi versi ad istas. Sunt inter Remotas duae, Fatum & Luxus. Fatum in primis: quia ab euen-

II. Hist.

Cicero IV. Epist. ad Famil. epistola IX.

Ibidem.

Tacit. III. Histor.

Cic. XII. Epist. ad Fam. epist. XVIII.

ab euentibus omnis aevi certum, Deum velut sollempniter magna imperia perdere per hanc viam.

Lucan. I. In se magna ruunt. Latet hunc numina rebus Crescendi posuere modum.

Licet de omni republica praefagias, quod Crispus de sua: Ego sic existimo, quoniam orta omnia intereunt, quae tempestate urbi Romanae fatum excidij aduentarit, ciues cum civibus manus conferturos. ita desessos & exsanguis regi aut nationi praeda futuros. Aliter, non orbis terrarum, neque cuncta gentes conglobatae, mouere aut contundere queant hoc imperium.

Flor. III. cap. XII. At Luxus etiam causa altera. Quae enim alia res civiles fu- rores peperit, quam nimia felicitas? Luxus paulatim quoque eius gignit.

Indid. Opes atque Diuitiae afflixere seculi mores, mensamque vitis suis, quasi sentinae, rempublicam pessum dedere.

Ibidem. Magnificus apparatus conuiuiorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentiâ pariturâ mox lege statem?

Tacit. I. Histor. Cum scilicet rapacissimo cuique ac perditissimo, non agri aut fo- nus, sed sola instrumenta vitiorum manebunt. Ab illo enim as alienum.

Indid. Hi tales, miscere cuncta, & priuata vulnera, reipublicae malis operire statuent. Ab hoc spes non est.

Vell. III. Quippe ita se res habet, ut publicam ruinam quisque malit, quam suam proteri; & idem passurus, minus conspici.

Sunt igitur isti gradus:

Lucan. I. Non auro tectisve modus, mensasque priores. Aspernata fames.

Ibidem. Hinc usura vorax, avidumque in tempora scenus, Et concussa fides, & multis vitale bellum.

Atque haec duae Remotae illae causae sunt. quod in eas remedium? in alteram nullum. Frustra cum Fato pugnes, id est diuino decreto. Ita Fato placuit nullius rei eodem semper loco stare fortunam. Remediorum aut solatio in Fato non est.

Sen. Con- sol. ad Hel.

Nihil

Nihil mutationis periculo exceptum: non terra, non calum, non totus hic rerum omnium contextus. Quamuis Deo agente ducatur, non semper tenebit hunc ordinem, sed illum ex hoc cursu dies aliquis deiciet.

Certis eunt cuncta temporibus. nasci debent, crescere, exstingui.

Supra, lib. III. cap. XI.

At in Luxum (si tempore prouides) firmum auxilium habes à nostrâ Censurâ.

CAPVT III.

De causis Propinquis belli Civilis. Ea tres. Factio prima est: eius perniciēs in omni statu. Et sintne dissidia vnquam vsui?

Hæc igitur sunt, vt poëta ait, — publica belli

Semina, quæ populos semper mersere potentes.

Definita Factio.

Fons Factio- nis.

Odiū.

Aut Ambitio.

uenio ad Propinquas causas: quæ tres occurrunt, Factio, Seditio, Tyrannis. Factionem nomino, PAUCORVM AVT PLVRIVM INTER SE COITIONEM, ET CVM ALIIS DISSENSVM. Cui origo sæpè à priuatis, aut publicis familiarum Odijs: sapiùs ab Ambitione, dum quisque præire vult, aliumque detrahere: & huic fini conspirant. Nemo enim eorum qui in rep. versantur, quos vincat, sed à quibus vincatur, aspiciit.

Habet hoc vitium omnis Ambitio, Non respicit.

Pestis hæc necra statim.

Trudunt igitur se, vt fluctus fluctum. atque inde contentio, odia, bellum. Factiones fuere, eruntque pluribus populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames morbive, quæque alia in Deum iras, velut vltima publicorum malorum, vertunt.

Antici consilij probat.

Nam quòd quidam hodie malè callidi eas etiam approbant, & negant Principi quidquam aduersus subditos vtilius, quàm si in commune non consulant.

Improbè.

Factio popularis noxia.

Heu quàm errant! Cùm enim duplex, vt in definitione ostendi, Factio sit, Paucorum aut plurium: perniciofa vtraque. & hæc quidem palàm, quæ viribus freta statim ad manus &

nus & arma tendit: & plerumque pars quæ domestico certamine inferior est, externo potius se applicat, quàm ciui cedat.

Sed nec prior illa minùs exitiabilis, quæ inter Paucos & potentes. Nam paullatim, vt Philosophus quoque adnotat, ai τῶν γυναικῶν ἑσθίας συναπολαύειν ποιοῦσιν ἐπὶ ὄλιγῶν πόλιν: Nobilium factiones trahunt ad se & in partes vniuersum etiam populum.

Imò ægriùs hi placantur. neque alius solet esse discordiarum exitus inter claros & potentes viros, nisi aut vniuersus interitus, aut victoris dominatus & regnum.

Quomodo igitur vtilis? nam hæc exemplis herè atq; hodie etiam sumus edocti. Illud quidem fateor: haud ab re esse, leuiter inter se dissentire finitima opida aut prouincias: sed leuiter, & hoc vno bono, ne in te conspirent. Cato in familiã suã id spectauit: qui αἰετῶν ἑσθίας ἔχων τὴν δόξαν ἐμνηχαν αὐτοῦ ἐξ ὀλίγων ἀλλήλων, ὑπονοῶν τὴν ὁμόνοϊαν ἐδεδινώσας: semper contentiunculas aliquas aut dissensum inter seruos callidè serebat, suspectam habens nimiam concordiam eorum metuensque.

Nec malè hîc illud applicauerim: Societas nostra lapidum fornicationi simillima est, quæ casura nisi inuicem obstarent, hoc ipso continetur.

Talem igitur aliquem dissensum, & solita inter accolos odia, Fortasse tolerem: at nunquam veras illas, præsertim inter Nobiles, factiones. Imò τὰς τῶν γυναικῶν φιλογενίας καὶ ἑσθίας, ait princeps Philosophus, & δὲ τῶν νόμων πειρώσας δὲ φυλάττειν: Nobilium contentiones & partes, etiam legibus oportet prohibere conari.

Neque insignia vlla, aut discrimina Nominum Vestiumque permittere: saluberrimè olim à Mæcenate monitum, ad Augustum. Καλλισόν, inquit, τὰς τε ἑσθίας καὶ φιλοπρίας τὰς ἀπὸς ἀλλήλων ἀντιπάσειν ἐπιβόησεν, καὶ μήτε ἐπανυμίας τινας γενέσθαι, μήτε ἄλλο τι εἶς ἐδισχεχθῆσονται τισιν, ἐφ' ἧν σφίσι ποιεῖσθαι: Optimum verò inimicitias omnes & ambitiosa certamina prorsus exscindere, atque adeò nec Nomina noua, aut aliud quid, ex quo oriri discidia possint, ipsis permittere.

Et inter finitimos recepta. Factiones legibus pre-menda: Earumque insignia.

Dio LII. Optimum verò inimicitias omnes & ambitiosa certamina prorsus exscindere, atque adeò nec Nomina noua, aut aliud quid, ex quo oriri discidia possint, ipsis permittere.

d Atque

Atque hæc talia in semine comprimenda. *καὶ ἀρχόμενον δὲ τῶν τοιούτων ἀλαβείδω, καὶ ἀεὶ ἐν ταῖς τῶν ἡγεμόνων καὶ δυναμῶν εἰσαίεσι.* Aristot. v. Polit. cap. 1111.

Parua enim sæpè scintilla neglecta magnum excitavit incendium. Curt. vi.

Et semper ab hoc genere summum periculum est, si cætus, & concilia, & secretas consultationes, esse sinas. Linius xxxiv.

CAPVT IV.

Causa altera è Propinquis, Seditio. eius Origo, Progressus, Remedia, distinctè explicata.

Definita Seditio.

AM Seditio etiam causa Ciuilis belli. quam definitio, MULTITVDINIS IN PRINCIPEM AVT MAGISTRATVS, SVBITVM ET VIOLENTVM MOTVM. De cuius Origine, Progressu, Remedijs vtiliter & ordine dicam. Origo ei à causis varijs. Sæpè ab oppressione aut metu. cum imminentium periculorum remedium, ipsa pericula arbitrati,

Eius origo varia: Vt oppressio,

Aut metus.

Consternantur ad arma. Aristoteles causam hanc discretè tetigit: *Διὰ δὲ φόβου, ἢ ἐπιθυμίας, ἢ ἐπιθυμίας, ἢ ἐπιθυμίας, ἢ ἐπιθυμίας.* v. Polit. cap. 112.

Laxitas nimia,

Ab Indulgentiâ etiam, & rebus laxis. quomodo Appius apud Liuium dixit, non miseris, sed licentiâ, tantum concitum turbarum: & lasciuire magis plebem, quàm scuire. Linius 22.

Angustia,

Sæpè etiam ab Inopiâ, & rebus artis. Semper enim in ciuitate quibus opes nullæ sunt, bonis inuidet; vetera odere, noua expectunt; odio suarum rerum mutari omnia student. Sallustius Iugurth.

Tribunij spiritus.

Denique sæpissimè à Ducibus, cum Tribuni quidam exagitant & signiferi turbarum. Nam multitudo omnis, sicut mare, per se immobilis est. Linius xxviii.

Æoli

Ibidem. Æoli isti excitant: & causa atque origo omnis furoris penes auctores est, reliqui contagione insaniunt.

Quos operæ est, vt tibi describam. Sunt in eâ classe primum, Ambitiosi aliquot homines. qui priuatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias habent. Quos Ambitio impellit.

Cic. in Caton. Quique honores quos quietâ republicâ desperant, perturbatâ consequi se posse arbitrantur.

Tacit. i. Histor. Secundo, Oberati & re familiari perditâ. quibus scilicet afflicta fides in pace, & rebus turbatis alacres, & per incerta tutissimi. Quos es alienum.

Sallust. Orat. Philip. Quibus quies in seditionibus, in pace turba sunt:

Ibidem. Ideoque auidè tumultum ex tumultu, bellum ex bello ferunt.

Tacit. i. Histor. Tertio etiam Vani quidam & ventosi. qui non tam præmiis periculorum, quàm ipsis periculis lati, pro certis & olim partis, noua, ambigua, ancipitia malunt. Quos in se uanitas.

Annal. Hæc origo est, hæc causæ & flabella: at Progressus iste. Hi tales variâ arte imperitos animos impellunt. Progressus est augmenta seditionum.

Ibidem. Primò clam, & nocturnis colloquijs, aut flexo in vesperam die, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregantes.

Histor. Illic inserunt querelas, & ambiguos de Principe sermones, quæque alia turbamenta vulgi.

Annal. Mox etiam, promptis iam & alijs seditionis ministris,

Histor. Agunt audaciùs: & palàm libertas ac speciosa nomina prætexuntur.

Ann. Sed quàm falsò? Nam vt imperium euertant, Libertatem præferunt, si euerterint, ipsam aggredientur. Libertas & tutela publicâ prætexti solita.

Histor. Nec quisquam alienum seruitium, & dominationem sibi, concupiuuit, vt non eadem ista vocabula vsurparet.

Annal. Adstrepit tamen his vulgus.

Histor. Primò leuissimus quisque, & futuri improuidus, spe uanâ tumens: d 2 Mox

Mox, quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes Indid. fuere.

Atque hinc regnum obtinent feruidi maximè & procaces: quique inclementer in Principem inuehi soliti, nihil spei sibi inter aduersa reliquerunt.

Nam isti apertè descendisse in causam videntur: Ibidem.

Grati semper vulgo. Eoque plebi gratiores, culpa vel gloria socij. Ibidem.

Ad summam, quanto quis audaciâ promptus, tanto magis fidus, rebusque motis potior habetur. 1. Annal.

Ev δὲ δίχως αὐτῆς καὶ ἀπὸ κακῆς ἐμμορῆς τῆς: In turbis etiam prauus sortitur honorem. Prouerbialis versus.

Remedia in principio adhibenda. Progressus est iste: sed quæ Remedia? iam dabo. Suadeo vt in tempore occurras. Nam sæpè modicis remedijs primi motus confedere. Tacit. xv. Annal.

Omne malum nascens facillè opprimitur: inueteratum fit plerumque robustius. Cicer. Philip. v.

Vide igitur, si incipiens & nondum adulta seditio melioribus consilijs flectetur. Tacit. x. Histor.

Per interpretes placandi turbidi: Mitte qui moneant, suadeant: & præsertim eos, quibus facundia adsit, mulcendique vulgum artes, & auctoritas. 111. Hist.

Non etiam tu ipse eas? haud temerè. & malo vt integra auctoritas tua maioribus remedijs seruetur. 1. Histor.

Interdum per se ipsam. Tamen interdum haud abnuam, presidium te ab audaciâ mutuari. 1. Annal.

Fecit magnus Cæsar, &

— Stetit aggere fulti

Cespitis, intrepidus vultu, meruitque timeri Nil metuens. Lucan. v.

Etiam Diuus Augustus vultu & aspectu Adriacas legiones exterruit. Tacitus. 2. Annal.

Cur

1. Histor. Cur non tu idem in re ancipiti, & vbi periculosior sit quies, quàm temeritas?

Aude, illi metuent: &

Lucan. v. Detegat imbelles animos nil fortiter ausa Seditio, tantumque fugam meditata iuuentus.

Forte aliquod factum eos terret.

Ex Liuiio vii. Nam plebem nosce. ferocior illa ad rebellandum, quàm ad bellandum. Plebs incipit magis, quàm parat.

Idem vi. Eique insitum tentare magis, quàm tueri libertatem.

Curt. ix. Audi vaticinium: Omnis multitudo, maximè militaris, mobili impetu fertur. Ita Seditio non remedia, quàm principia, maiora sunt. Leni re sedatur.

Titinius. Coquus magnum aënum quando feruit, paullâ confutat trua.

Tacit. 1. Annal. Quid tamen si coaluit & iam fortis est Seditio? nempe fortioribus remedijs agendum: Interdum tamen vi comprimenda.

Ibidem. Et si imperium detrahetur, bello certandum.

1. Histor. Nec tamen statim. Da malorum poenitentia, bonorum consensu sui spaciū. Sed leni.

Liu. 11. Cogita diem forsitan tempusque ipsum leniturum iras, sanitatemque animis allaturum.

Tacit. 1. Annal. Interea variè spem offer, metum intende.

Variis artibus versanda.

Tacit. iv. Histor. Sed in primis per artes diuelle eos ac disiunge: quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur. Disiungenda.

Liuius 11. Quosdam occultis præmijs ad te allice. neque vnquam deerunt, qui gratiam melioris partis bono publico velint quesitam. Corruptenda.

Tacit. 11. Histor. Quosdam subdolè ad ipsos mitte: qui eadem velle simulent, quo plus auctoritatis consilijs insit. Fallenda.

11. Histor. Hi fallent. Tu quoque da verba: quoniam verba apud eos plurimum valent. Verbis demulcenda.

Plutarch. Politic. Τὸν μὲν Λύκον ἔφασκε τῶν ἄτων κακῶν δῆμον δὲ καὶ πόλιν ἐν τῶν ἄτων ἀγεῖν

ἄγαν δὲ μάστιγα : Lupum aiunt auribus non teneri : at populum & civitatem auribus maximè oportet ducere.

Amb'quis promissis inducenda.

Offer blanda, imò ambiguè promitte. quid refert? Facile mox irrita facies, quæ per seditionem expresserint.

Tacit. i. Annal.

Sed inducenda, clementer habenda.

Ego bonum hunc dolum toto ostio admitto. Falle, falle potiùs, quàm cæde. Quòd si quid hîc maculæ; elui id velim clementiâ & lenitate. Ad te redierunt? ne sæui. *Omniump culpa fuit, paucorum sit pœna.*

Ex Tacit. Histor. i.

Capita saltè puvium.

Abundè satis, si nefariæ seditionis auctores sanguine luant, quod admiserunt.

Liuius xxviii.

Imò si vnus alterve, maximè prompti, subuertantur.

Tacit. ii. Histor.

— Quidquid multis peccatur, inultum est.

Lucanus v.

Unde orta culpa est, ibi pœna consistat:

Liuius xxxiix.

Et scito ad multitudinem, castigationem satis esse.

Ibidem.

Inquisitio sollicitor.

Sed nec in conscios inquire. Bonâ fide securi omnes sint: & Tiberij exemplo, quanquam multi sustentasse opibus, iuuisse consiliis dicentur, baud quaeres.

Tacitus ii. Annal.

CAPVT V.

De Tyrannide. quid ea sit, & eius ingenium? mala subiecta oculis: quæ situmque, tollenda ea an toleranda?

Definitio Tyrannidis.

TERTIA inter Ciuilis belli caussas, Tyrannis. Quid ea est? **VIOLENTVM VNIVS IMPERIVM, PRAETER MORES ET LEGES.** Aio violentum, quia in communi omnium odio, necessariò Tyrannus decurrit ad hoc asylum.

Vis ei adhaeret.

Quod ciuibus tenere te inuitis scias, Strictus tuctur ensis.

Seneca Herc. Fur.

Ex terror.

Præter alia, hoc inter Regem Tyrannumque discrimen est: quòd alter arma habet, quibus in munimentum pacis vitur, alter vt magno timore magna odia compefcet.

Sen. i. De Clemen.

Aio

Aio etiam, Præter mores aut leges. Nam apud Tyrannos sine lege est: Ius est in armis, opprimit leges timor.

Seneca Herc. Fur.

Tacitus Agric.

Auferre, trucidare, rapere, falsis nominibus Imperium; atque vbi solitudinem fecerint, Pacem appellant.

Tacit. iv. Annal.

Specie tamen aliquâ legum, euertunt leges: & habet huic rei Delatores. quod genus hominum publico exitio repertum, nec pœnis vnquam satis coercitum, per præmia eliciunt.

Sine bono illo iure.

Ibidem.

Atque vt quis districtior accusator, apud eos velut sacrosanctus est: leues, ignobiles, pœnis adficiuntur.

Amat Delatores.

Sallust.

Itaque sub ijs quàm quisque pessimè fecit, tã maximè tutus est.

Tuetur malos.

Ide Caril.

Tyrannis enim boni quàm mali suspectiores sunt, semperque aliena virtus formidolosa est.

Tacitus Agric.

Inde sinistra erga eminentes interpretatio, nec minus periculum ex magnâ famâ, quàm ex malâ.

Odis formidat, bonos, aut illustres.

i. Hist.

Nobilitas, opes, omissi gesti que honores, pro crimine: & ob virtutes certissimum exitium.

In Agric.

Imò etiam ob Doctrinam. Nam pellunt Sapientiæ professores, & omnes bonas artes in exsilium agunt.

Etiã doctos.

Ibid.

Quid ita? nequid vsquam honesti oculis occurrat.

Plinius Paneg.

Ipsi enim vitiosissimi, inimicas vitis artes, non odio magis, quàm reuerentiâ relegant.

Tacit. Agric.

Quin metu apud posteros infamiæ, sæuiunt in ipsa Scripta: & monumenta clarissimorum ingeniorum in foro ac comitio vrunt.

Scriptores & scripta auerſant.

Ibidem.

At non etiam illo igne abolent vocem populi, & conscientiam generis humani.

Frustra aboleb.

iv. Annal.

Mihi secordiam eorum irridere libet, qui presenti potentiâ freti, credunt exstingui posse etiam sequentis æui memoriam.

Ibidem.

Nam contrâ, punitis ingenii gliscit auctoritas. neque aliud æterni reges, aut qui eadem sæuitiâ vsi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.

Deus maior & melior senat.

Hæc

Hæc facta Tyrannorum: qui Fructus? acerbi. Sunt enim in omnium odio: & malos Principes detestantur, etiam qui malos faciunt.

Plinius Paneg.

In assiduo Metu: & ad omnes suspiciones pauidi.

Tact. 11. Histor.

Ideò adimūt per inquisitiones loquendi audiendiq; commercium.

In Agric.

Nec linguas solùm, sed omnium manus observant, & eo quaque tempore quo non captantur, peti se iudicant, nullumque momentum immune à metu habent.

Sen. 1. de Clemen.

— Sors ista Tyrannis

Claud. 14. Conf. Honor.

Conuenit: inuideant claris, fortesque trucidant, Muniti gladiis viuant, septique venenis, Ancipites habeant arces, trepidique minentur.

Conscientiã nã premittit

Adde cruciatus & tormenta interna. Nam si Tyrannorum mentes recludantur; possint aspici laniatus & iectus. quando vt corpora verberibus, ita seuitiã, libidine, malis consultis animus dilaceretur.

Tacit. 16. Annal.

Et

Quàm vellent numquam sceptris fulsisse superbis!

Silius 111.

Adeò facinora atque flagitia sua ipsis quoque in supplicium vertunt.

Tacit. 16. Annal.

Infortunium inuenit.

Denique quis exitus? deiectio, aut cædes. Nam reges con- senescunt, liberisque ac nepotibus tradunt regna: Tyrannorum ex- secrabilis ac brevis potestas est.

Sen. 1. De Clemen.

Nam raro diuini ty- ranni.

Thales interrogatus, τί δύσκολον εἶναι τὰ τεταμένα; Γέγοντα, ἔφη, τὸ πᾶν: Quid difficile vidisset? Tyrannum, inquit, senem.

Laërt. in eius vitã.

Nec poëta noster vanus:

Raro in- cruenti.

Ad generum Cereris, sine cade & vulnere, pauci Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

Iuuenalis Sat. x.

De Remedio.

Tollere qui lam volunt.

Immanem belluam hanc vides. sed quod in eam reme- dium? duplex: Auferre, aut Ferre. Illud, erectioris spiritus est; cui videtur moriendum potiùs, quàm vultus aspiciendus tyranni.

Cicero 1. De offic.

Nec

Id. pro Milone.

Nec ego reprimo, cum sciam Græcos homines deorum hono- res tribuisse iis, qui tyrannos necauerunt.

Cum ap- plausu mul- torum.

Audio etiam illum Tragicum:

Seneca Herc. Fur.

— Victima haud vlla amplior, Potest, magisue opima mactari Ioui, Quàm rex iniquus.

Sed tamen hoc alterum magis è Sapientiã normã cenſeo, & sapius è publico vsu. Quisquis es inter Subditos, si me audis, scutum tibi magis quàm gladium sume:

Ex Liu. 111.

Sed toleran- di sapius au- demur.

Hoc inquam Tolerantiã scutum. Primùm, nõne à Deo reges sunt? ergo anceps, cade se qualiscumq; Principis cruentare.

Tacit. 14. Annal.

Quia deus immittit.

Phœbus ille vatum dixit:

Homer. Odyss. 9.

— Διὸν δὲ γένεσθαι βασιλῆϊόν ἐστι Κραίην:

Nec temerè sanguis re- gis violan- dus.

— res est grauis occidisse Regalem stirpem.

Nimis verè. Res grauis, imò plerumque & infelix: si ta- men exemplis credimus omnis æui. Ecce priuatim, vindi- cta statim sequitur: & facinoris eius vltor est, quisquis successit.

Tacit. 1. Histor.

Priuatim va- rø id bene- cessit.

Ibidem.

Traditã scilicet Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum vltione.

Nam vel exempli causã,

Seneca Oedip.

Regi tuenda maximè regum est salus.

Tacit. 14. Histor.

At publicè, quid nisi clades? & rarò ea moles conuelli, sine conuellentium exitio potest.

Publicè mi- nu.

Plut. in Bruto.

Factiones ex eo, discidia, & bella intestina. Atqui ego cum Fauonio assero, χείρον εἶναι μοναρχίας τῷ δαμόμου πόλεμον ἐμφύ- διον: Peius deteriusque esse tyrannide siue iniusto imperio, bellum Ciuile.

semperq; ea causa cla- dimm.

Tacit. 14. Histor.

Quidni ergo laudabilius, nostrum Ferre? meminisse tempo- rum, quibus nati sumus. & bonos Principes voto expetere, qua- lestumque tolerare?

Tolerare me- lius

e A deo

A deo enim ista & ab alto. & quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cetera nature mala; sic luxum & auaritiam dominationum tolerare debemus.

Si celestia omnia mala.

Nam subditorum est, parere.

Indigna, digna habenda sunt, rex que facit.

Plaut.

Quid calcitras? Principi summum rerum iudicium dii dederunt, subditis obsequij gloria relicta est.

Tacit. iv. Annal.

Ingenium quare, nocet.

Nihil tam exasperat feruorem vulneris, quam ferendi impotentia.

Egesip. lib. 11. cap. ix.

In ipsis agrestibus feris, artificiosa vincula, si se excitent, impriuntur, si quiescant, relaxantur.

Ibidem.

Modestia reges mitigat.

Sed & in teipso vide, nequa durioris imperij culpa. Nam ut verè magnus ille regum dixit: Regum ducumque clementia non in ipsorum modò, sed in illorum qui parent, ingenis sita est.

Alexander apud Curt. lib. lxx.

Obsequio mitigantur imperia.

Ibidem.

Interrogatus quispiam, quid ita Sparta staret? quidane reges rectè imperare scirent? Imò, inquit, quia ciues parere.

Theopomp. potribuit Plutarch.

Contumacia exasperat.

O bene! & tu tibi sume. Nam sæpe retractas, & contumacia at que inani iactatione famam fatumque prouocas.

Tacitus Agric.

Et praelatio nimia libertatis.

Plenam meramque libertatem spiras. nescius, quomodo pessimis Principibus sine modo dominationem, ita quamuis optimis modum libertatis placere:

iv. Histotl.

Et necessariò contumacia inferiorum, lenitatem imperantis diminui.

xvi. Ann.

Monita subditis:

Pone hos animos: & compece ardorem, peritus obsequi, eruditusque vtilia honestis miscere.

In Agric.

Ne contumaciam cum pernicie, quam obsequium cum securitate malis.

iv. Histotl.

Affiduè cogita: quanto libertate discordi seruientibus sit vtilius, vnum esse cui seruiant.

Plinius Paneg.

Qui proni ad querelas aut calumnias.

Mali sæpe Principes, fateor & doleo: sed calumniando peiores

peiores etiam facimus. Ita ingenium vulgo. audent passim & gaudent

Staius Theb.

— humili lefisse veneno

Summa, nec impositos vnquam ceruice volenti Ferre duces.

Thucyd. i.

Atque, vt ille ait, τὸ παρὸν αἰὲν βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις: Presens imperium subditis semper graue.

Tacit. iv. Histor.

Quid si aliud? idem. Nam vitia erunt, donec homines: sed nec hæc continua, & interuentu meliorum pensantur.

Verant præsentia, spe meliorum.

xii. Ann.

Concludo igitur, Ferenda regum ingenia, neque vsui crebras mutationes.

CAPVT VI.

Quæstiuncula per occasionem inserta, An misceat se bellis Ciuilibus vir bonus? vtrumque ea agitata: & cum discrimine aliquo personarum definita.

HÆC initia & hæ Causæ sunt belli Ciuilis. Modus Gerendi, sequebatur: sed iustè negaui de eo me dicturum. Illud saltè hoc loco lubet quærere, Quis gerat se in bello Ciuili vir bonus? quiescat, an abeat in partes? Quietè Ratio & Exempla suadere videntur. Ratio: quia arma ciuilia neque parari, neque haberi possunt, per bonas artes.

Vir bonus an ciuili bello interfit?

Non debere videtur.

Quia ipsum malum.

Tacit. i. Annal.

Sallust. Iugurt.

Atque etiam finis in ijs plerumque improbus: & duces bonum publicum simulantes, pro suâ quisque potentiâ certant.

Quia finis ijs ea malus.

Id. Orat. Macriari. bun. pleb.

His ciuilibus armis, ait Sallustius, dicta alia, sed certatū vtrumque de dominatione est.

Cæsar. inter Epist. ad Att. x.

Epist. vii.

Quid ergo viro bono & quieto, & bono ciui magis conuenit, quam abesse à ciuilibus controuersis?

Adde, quòd sæuitia quædam & feritas annexa his bellis: à quâ sanè immensum abhorret vir bonus. Cicero hoc ad spectu clamat: Melioris medijs fidius ciuis & viri puto, quouis supplicio affici, quam illi crudelitati non solum præesse, verum etiam interesse.

Quia crudeliter gerunt.

Ad Att. ix. epist. iv.

Iam Exempla si quæruntur, illustra sunt. *Aiunt gloriari Id. Ad Fa. mil. II. ep. XVI.*
solitum Q. Hortensium, quod numquam Civili bello interfuisse.

Asinij etiam Pollionis factum ac dictum memorabile. Nam ro- Vell. II.
gante Casare, ut secum ad bellum proficisceretur Adriacum: Ego, in-
quit, discrimine vestro me subtraham, & ero præda victoris.

Contra, De-
bere vide-
tur.
Est enim ho-
mi, bonos se-
qui.

Et plura reperies. Tamen altrinsecus, Ratio pariter & Ex-
empla. Ratio hæc. Vbi diffidium, cur vir bonus seiungat se
à suis? imò *ut bos armenta, sic ipse bonos viros, aut eos quicum-*
que dicentur boni, sequatur. *Cicer. ad Attic. VII. ep. VII.*

Et Solon lege
ita canit.

Sapiens ille Solon lege etiam Medios istos quietosque
submouit. *In casu, inquit, civilis discordia, qui non alterutra*
parte sese adiunxerit, sed solitarius separatusque à communi malo
ciuitatis secesserit, is domo, patria, fortunisque omnibus caret, ex-
sul extorrisque esto. *Agellius Noct. Attic. lib. II. cap. XII.*

Reverus item
viri magni.

Quid Romanus ille Cato virtutum viua imago,
Certius sapientis exemplar, quam Hercules aut Ulixes, *Sen. I. De Tranquill. II. De Tranquill.*

Nonne non comitem solum Ciuilibus armis se præbuit,
sed ducem? constat. Ergo & vir bonus idem faciet. & quem-
cunque sors tulerit casum, subibit potius cum iis qui dicentur esse
boni, quam videatur à bonis dissentire. *Cicero ad Att. II. X. epist. I.*

Nos disci-
minamus.

Conflictum sententiarum vides: nos quid volumus? pa-
cem. Vtramque sententiam probam esse dicimus, sed cum
discrimine quodam personarum. Clarus quispiam aut il-
lustris est? versari in republica, atque in ea excellentius se gerere
studuit? *Idem pro Sextio.*

Illustres &
actuosos in-
teresse volu-
mus.

Posterior ei sententia tenenda: & faciendum quod pecudes
que dispulsa, sui generis sequuntur gregem. *Id. ad Att. VII. ep. VII.*

Quis color aut ratio, cum tranquillis rebus ad clauum
federis, ut deseras abijciasque eum, turbatis? non potes. Huic
generi hominum, scimus dignitati esse seruiendum, reipub. con-
fulendum, officij rationem in omni vitâ esse ducendam. *Id. pro Sextio.*

sed modestè.

Misce te & iunge: sed cum hac lege, ut appareat Sapien-
tem &

Idem Ad Fam. IV. Ep. VII. *tem & bonum ciuem initia belli ciuilibis inuitum suscipere, extrema non libenter persequi.*

Consilia tua si ad pacem confers, si in ipso æstu belli, iræ *Minus clares & quietos, quiescere.*
ac victoria moderaris: ô virum, ô ciuem! At parte alterâ,
Idem pro Sextio. *latet aliquis? & est ex eo genere qui missos fecerunt honores, nec rempublicam attingunt?*

Cic. in iis
Ad Att. X.
ep. VII.

Hic, me iudice, nec Ciuile quidem bellum attingat. Cur
nunc se det in turbidum illud mare, qui tranquillum non
tentauit? Ille verò *neque tutius, neque honestius reperiet quid-*
quam, quam ab omni contentione abesse.

Cælius ad
Cic. lib. X.
ad Attic.

Eligat censeo aliquod opidum vacuum à bello, dum hæc decer-
nuntur:

Cicer. Ad
Att. VII.
ep. XIV.

Sed cum eâ item lege, ut ne propensior ad turpem causam *Affectu ta- men à bonis stare.*
videatur.

Nepos in
sua vitâ.

Animo saltem quis patriam non iuuet? Cape exemplum *Attici in signo exemplum, nobis imi- tandum.*
ab ipsâ Modestæ & Prudentiæ prole, Tito Attico, qui ita
in rep. est versatus, ut semper optimatum partium & esset, & ex-
istimaretur: neque tamen se Ciuilibus fluctibus committeret. quod
eos non magis in suâ potestate existimabat esse, qui se his dedissent,
quam qui maritimis iactarentur.

Suetonius
Iul. cap.
LXXV.

Vir optime saluc, & probande magno illi Cæsari: qui de- *Cæsaris mo- deratio. Prius- cipibus imi- tanda.*
nuntiante Pompeio, pro hostibus se habiturum qui reipubl. desuis-
sent: ipse medios & neutrius partis, suorum sibi numero futu-
ros pronunciauit.

Cic. in iis
ad Att. II. X.
epist. XV.

Hoc nostrum arbitrium est in re litigiosâ. in quo facile in-
tellego, pugnandi cupidis hominibus me non satisfacere.

Idem pro
Marcell.

Sed ijdem illi vitam meam cogitent: sciantque consilia no-
stra pacis & rogæ socia, non belli atque armorum esse.

De finiēdo Ciuili bello. & Operis mei finis.

SED scio iam exulto. & vt nauatæ
— quando ex alto procul
Terram conspiciunt,

ex animo latantur: sic ego, qui terram non aspicio, sed tan-
go. Breue saltem spatium interest, de Ciuili bello Finiēdo:
quod vnâ nec mutatâ velificatione decurrā. Finitur Ci-
uilis discordia dupliciter, Pactione aut Victoriâ. Illam eli-
go, & omnino melius Sapientiâ id potius exstingui, quàm armis
& ferro rem in discrimen adducere.

Duplex ratio
finiendi ciuilis
motus.

Pactio me-
lor.

Plant. Mē-
nach.

Cicer. Phi-
lip. v.

Idem Phi-
lip. ii.

Dies et Tem-
pus, semper
pro regibus.

Mihi omnis pax cum ciuibus bello Ciuili vtilior videtur.
Etiam temporaria & parū firma. Nōne diuulsi animi
intercā coalescunt? Errant, qui exacta hīc omnia volunt &
ad liquidum perducta. Acute simul & verē Curtius: Nec sal-
lebat Antipatrum dissentire ab animis gratulantium vultus, sed bel-
lum finire cupienti opus erat decipi.

Lib. vi.

Durissimum
bellum iis
maximum.

Rex prudens sæpē moram magis quàm bellum metuet.
Tamen plerisque placere video Finiēdi modum alterum:
qui veram volunt & sine exceptione Victoriā.

Liuius
xxi.

Florus ix.
cap. xliix.

Victoria ple-
na vix hīc
conducit.

Quæ splendida sapius, quàm salutaris: nisi magnā quā-
dam prudentiā moderaris. Nam ex victoriâ cum multa mala,
tum certē tyrannus exsistit.

Cicero ad
Attic. vii.
epist. v.

Nisi consilio
valde regi-
tur.

Tu caue, & callidum Mucianum hīc audi: Initia bellorū ci-
uiliū Fortuna permittenda, Victoriā consiliis & ratione perfici.

Tacit. iii.
Histor.

Auctores
motuum tol-
lendi:

Illā adhibe, & imprimis semina motuum tolle. Capita
specie honoris aut muneris ablega, vt noua cupientibus aufera-
tur dux & auctor.

xvi. Ann.

Instrumenta
remouenda.

Ipsos milites remoue. quos spargi per prouincias, & Exter-
no bello illigari, pars consilij pacisque sit.

iii. Hist.

Sæpē bellum externum firmam concordiam peperit.

v. Histor.

Sed

Sallust. ad
Cæs.

Sed ante omnia Clementiæ vestigijs tu adhære. neque
audies importunissima genera hominum, qui tot miserorum ciuium
sanguine satiari nequuerunt.

Leniter cum
alijs agen-
dum.

Indid.

Qui te ad crudeles pœnas, aut acerba iudicia inuocant.

Non audien-
de sanguina-
rie hincines.

Indid.

Scilicet vt ipsi trahant, rapiant, & tanquam vrbe captâ, libi-
dine ac licentiâ suâ pro legibus vtantur.

Cicero ad
Brut. epist.
ii.

Non, non: Brutus tibi doctor melior. cuius saluberri-
mum effatum, Acrius prohibenda esse bella Ciuilia, quàm in supe-
ratos iracundiam exercendam.

Salutare
consilium.

Idem pro
Marcell.

Iudica à plerisque ignoratione potius, & falso atque inani metu,
quàm cupiditate aut crudelitate ciuile bellum esse susceptum.

Sallustius
ad Cæs.

Ita res tuas augebis, ita famam, & efficies vt nec inimici qui-
dem queri quidquam audeant, nisi de magnitudine tuâ.

Senec. i.
De Clem.

Nullum ornamentum Principis fastigio dignius pulchriusque est,
quàm illa corona OB CIVES SERVATOS.

Decus regis,
clementia.

Sallust. ad
Cæs.

SED ego hætenus, ô Princeps, quæ mihi vtilissima factu
visa sunt, quæque tibi vsui fore credidi, quàm paucissimis po-
tui, perscripsi.

CONCLU-
SIO.

Vell. ii.

Nunc voto finiendum volumen est.

Tacit. iv.
Annal.

Et socios, ciues, ac Deum ipsum precor. hunc, vt tibi ad finem
vsque vite, quietam & INTELLEAGENTEM HUMANI
DIVINIQUE IVRIS MENTEM duit: illos, vt quando-
cumque concesseris, CVM LAVDE ET BONIS RECOR-
DATIONIBVS, facta atque famam nominis tui prosequantur.

Et pro Prin-
cipe vatum.

ANNVE O REX REGVM.

IUSTI LIPSI
AD LIBROS
POLITICORVM
NOTÆ,
ET
DE VNA RELIGIONE
LIBER.

Aucta omnia & innouata.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.

M. D. XCIX.

Cum Privilegijs Casareo & Regio.

REVERENDO ET AMPLISSIMO³
P R A E S V L I
IOHANNI SARACENO
ABBATI VEDASTINO,
ET A CONSILIIS
STATVS BELGICI.

NOTAS quas vides, & adiunctum *De
vnâ religione* librum, aucta hæc variè
aut innouata, tibi datum dicatumq;
imus, Amplissime Præsul: atque inti-
mo meo voto, vtinam maius aliquod
aut speciosius munus! Certè merebaris, & impensè
ego volebam. sed quid est? aliud præ manu nunc
non erat, & differre diutiùs professionem huius æris
alieni, pudor meus & ingenuus animus recusabant.
Tu ille es, cuius beneficia à quadriennio iam in me
summa. qui aduenientem in amicitiam tuam admi-
sisti, aut potiùs aduocasti; fontem benignitatis tuæ
vltro referasti, & verè fontem: ita largiter & peren-
niter in me fluxit. Nec in me tantùm. publica & te-
stata beneficia tua sunt in omnes, quibus commen-
datio aut insigne aliquod est Religionis, Virtutis,
aut Doctrinæ. Enimuerò sacra si intuear, quis magis
ea defendit, ornauit, ampliauit? Aræ & templa vete-
ra instaurata, aut noua instituta, tui operis sunt; tui,
religiosorum cætus correcti, aucti, propagati; & vno
verbo, omnes pietatis veræ, id est antiquæ, mystæ aut

4
cultores, te habent decus, subsidium, portum. Quid
aliæ virtutes? simile. & cùm nullâ in re minus ratio
constare tibi videatur quàm in donando, mirâ pru-
dentiâ domesticâ tuâ aut parcimoniâ fit, vt supersit
semper quod dones. Nec ista in gratiâ aut gloriam.
Deo soli & vsibus humanis imputas: & fructum
beneficij vnum censes, fecisse. Vt stellæ in cælo lu-
cent, hoc tantùm vt luceant: sic tu naturâ & incli-
natione beneficus, sine aliâ affectatione aut aspectu.
Orarum mirumque virum! & in litteris magis hoc
lubet diffundere, id est, in re nostrâ. Quis earum ti-
tulum in Belgicâ sibi inscripsit, & te Patronum non
asscripsit? rarus: cùm etiam eos qui colorem & spe-
ciem earum habent, iuues. De Nicolao Quinto,
egregio inter Pontifices, fama tenuit, cùm sermo ali-
quando esset, de Muscis litteratisque viris, & dice-
ret quispiam, *Poëtas aliquot bonos Romæ esse. Non*
credo, illum subiecisse: cur enim ad me non veniant,
qui etiam malis pateo? Magni, sed & candidi animi
vox. quâ significabat, non compotes solùm optima-
rum artium, sed & candidatos à se diligi: & in iis
demerendis munerandisque decipi se, etsi non de-
ceptum. Excitabat scilicet ita alios: & ad rem ma-
gis inuitabat, cùm & spem viderent honorari. Simi-
le in te est: & quisquis nomen hoc litterarum ha-
bet, velamenta & infulas, vt sic dicam, præfert, qui-
bus apud te exoret. Ah vtinam in hac & aliâ vir-
tute tibi similes, qui gradu similes! quorum aliqui
(plerique nolo dicere) in illâ altitudine, nil nisi alti
sunt: & vt cupressi, cetera steriles, præter speciem
nihil

5
nihil habent. At verò in te laudanda etiam alia.
hoc imprimis, quòd curas tuas à singulis ad publica
etiam profers: & patriam consiliis & prudentiâ op-
portunè iuuas. En tenebras & confusionem tempo-
rum; tempestatem in mari, in terrâ; bella pro reli-
gione, pro imperio, dissidia cum veris hostibus, cum
ciuibus; & omnia sic turbata aut desperata, vt pars
consilij censeatur, consiliis non se miscere. Sed tu is
obuiam, & in quiete aut subductione aliorum, ma-
num ad clauum porrigis: porrigis dico, sed aduoca-
tus. Ille, ille Rex post hominum memoriam Opti-
mus Maximus, bona tua vidit, cùm te coram vidit:
illam dignitatem corporis, eloquium oris, animi
prudentiam: & statim in sanctius illud consilium,
quod rerum statusque vocant, adsciuit. Quàm iu-
dicio hoc fecerit, iudicia omnium consentiunt. qui
te mirantur, vt Numam aliquem aut Lycurgum,
sacris humanisque rebus, pacis belli que artibus, mi-
xtum & idoneum: & in duplici munere, feliciter &
industriè omnia, sic vt in vno alius, obeunt. Maacte
his virtutibus PRÆSVL, & aliis, quas sileo: quia
iam nunc grauari te sentio hos sermones. in quos
nec me dedissem, nisi quia publicè interest, aliquod
virtutibus præmium, aut præconium saltem esse: &
ne iis sit tantùm ex conscientia merces. Tu meum
animum, quod præcipuè volebam, vides. tuum
nunc & postea, etiam tunc, credo, cùm auulsus ab
hoc corpore in æternis illis locis erit. Quæso vt ita
censeas, & eius obnoxij addictique testes, ac velut
obsides, hos libellos capias: si per se haud magni

6
pretij, operi tamen adnexos, cui pretium aliquod Fama adhuc esse voluit, & spero volet. Quod autem non perfeci vno tenore & protelo totum opus, non mea culpa aut ignauia est: sed valetudo interpellauit, tum & occupatiunculæ, quæ nimis sæpe distrahunt aut diuellunt. Fiet aliàs, si ille volet, qui super nos vult & potest: qui te **AMPLISSIME PRÆSVL**, Religioni, Patriæ, nobis diu seruet. Louanij, postridie Natalem Dominicum. ∞. I. O. XCV.

SVETONIVS IN AVGVSTO
CAP. LXXXIX.

IN euoluendis vtriusque lingue auctoribus, nihil æquè sectabatur, quàm Præcepta & Exempla, publicè vel priuatim salubria: eaquæ, ad verbum excerpta, vel ad domesticos, vel ad prouinciarum exercituumquæ, rectores, vel ad urbis magistratus plerumque mittebat: prout quisque monitione indigeret.

I V S T I

7
I V S T I L I P S I
A D I. L I B.
P O L I T I C O R V M
N O T Æ.

POLITICORVM LIBRI.] Ita inscripsi, nec perperam. Nam etsi propriè de Principatu agimus, & eius instructio mihi scopus: tamen & librorum prior pars velut commune ἀποκλίον ad quamque Rempubl. est: & passim præcepta ad omnem Ciuilem vitam.

Siue Ciuilis doctrinæ.] Rectè ita licet vertere: imò Politicen ipsam Ciuilitatem Apuleius reddidit, de Philosophiâ: & Seneca Ciuilem eius partem dixit.

I N C A P V T I.
Præloquium.

Veterum monitis, imò & verbis.] Ita fecimus. Labides & ligna ab aliis accipio: adificij tamen exstructio & forma, tota nostra. Architectus ego sum, sed materiam variè undique conduxit. Nec araneorum sanè textus ideò melior, quia ex se fila gignunt: nec noster vilior, quia ex alienis libamus, vt apes.

Duos Rectores, Prudentiam & Virtutem.] Siue duo etiam fulcra: sine quibus laudabilis & firma Respublica nulla vnquam fuit, nulla erit. Tetigerunt vtrumque aly: sed si neminem distinctè aut plenè præceptis id amplexum dixerim, libera magis vox erit quàm superba.

I N C A P. I I.
De Deo.

RECTVS de deo sensus, in deum cultus.] Itapietatem definimus. & hæc duo sanè præcipua eius munera siue partes, Nosse supremum illud numen, & Venerari. Lactantius: Omnis sapientia hominis in hoc vno est, vt Deum cognoscat & colat. A Sensu tamen veniendum est ad cultum. Idem: Sapientia præcedit, Religio sequitur: quia prius est Deum scire, consequens colere.

Ita appello Summum illud.] Heu miseriam! adeò à cognitione Summi illius remoti sumus, vt ignoremus & nomen. Ipse increpat: Cur quæris nomen meum, quod est Mirabile? Et Damascenus: τὸ θεῖον ἀκατάληπτον πάντως καὶ ἀνώου μου ἐστὶ: Comprehendi omnino diuinum illud non potest, neque nominari. Etsi nos tamen nomina ab antiquo habemus, & quod miremur, plerag, gentes quadrilittera. Sed cum eodem Damasceno sentio, nullum nomen aptius Deo tribui, τοῦ ὄντος. Causa. ὄλον γὰρ

Lib. III.
Instit. cap.
xxx.

Lib. IV.
cap. IV.

Lib. Iudicij
cap. XII.
I. De Fide,
cap. XI.

De titulo li-
brorum.

PAG. 21.
Forma sci-
pionis.

Fulcra bina
Resp.

PAG. 22.
Pietatis duo
membra.

Dei propriū
nomen igno-
ramus.

Quod ei con-
uenientissi-
mum?

γὰρ ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν ἔχει τὰ εἶναι, οἷον τι πέλαγος ἕστας ἀπειρον καὶ ἀόρι-
στον: Vniuersum enim illud Esse complectens in se ipse habet, quasi
mare quoddam infinitum & immentum. Pulcherrimè Hermes: *Esiv* Pœmandi
cap. v.

αὐτὸς καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰ μὴ ὄντα. Ipse est, & quæ sunt, & quæ non sunt.
Quo sensu? addit. τὰ μὲν γὰρ ὄντα ἐφάνερως, τὰ δὲ μὴ ὄντα ἔχει ἐν ἑαυτῷ:
Nam & quæ sunt, aperuit, & quæ non sunt, habet in se ipse. Ille scilicet
est (*Aegyptiorum templis ritè inscriptum*) τὸ γεγονὸς, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον:
quod fuit, quod est, quod erit. ille, ut *Apostolus ait*, ex quo omnia, per
quem omnia, in quo omnia. *Hæc talia nec impiè nec insciè dici possunt:*
sed quanto augustior & Deo dignior illa confessio! *Ανεκλάλητος, ἀρρητος,* Hermes Pœ-
mand. cap. i.
σιωπῆ φωνόμενος: ineffabilis, non dicendus, silentio exprimendus.

Mentem solutam quamdam.] *Mentem, sed mente subtiliorem.* *Her-
mes ille verè Ter maximus in his diuinis:* Ὑλης μὲν τὸ λεπτομερές ἐρον, ἀήρ. Pœmand.
cap. v.
ἀέρος δὲ, ψυχῆ. ψυχῆς δὲ, νῆς. νῆς δὲ, ὁ θεός. *Materia subtilior, aër. aère,
anima, animâ, mens. mente, ipse deus.*

Præditam motu sempiterno.] *Rectè accipe: pro vitâ & actione sem-
piternâ. Aristoteles explicabit:* Θεὸς δὲ ἐνέργεια, ἀθανασία. τῆτο δὲ ἐστὶ ζωὴ
αἰδίου, ὡς ἀνάγκη τῷ θεῷ κίνησιν αἰδίου ὑπάρχειν. *Dei actio, immorta-
litas, hoc autem est perpetua vita: vt necessum sit Diuinitati motum
perpetuum inesse. Nam de alio motu, sanè falsum. Ille omnia mouet, im-
mobilis: omnia quatit inconcussus.* *Hermes:* πᾶν δὲ τὸ κινέμενον ἐν ἐκινε-
μένῳ κινεῖται, ἀλλ' ἐν ἐσῶτι. καὶ τὸ κινεῖν δὲ ἐστὶ κίνησις: *Omne motum non in
moto mouetur, sed in quiescente. & id quod mouet, quiescit.* Pœmandi
cap. i.

De deo etiam vera dicere, periculosum.] *Qui enim scis, an dicas
vera? Circumludis infinitum & æternum illud, tu pusille, tu mortalis. Atq;
hoc sensu, istud verum. Aliàs, non nego quin de deo liberè & verè dicamus,
quæ de se ipse, id est, quæ in sacris mysticis ἑβ. libris referantur.*

Qui melius scitur, nesciendo.] *Hoc quoque pari cautione & sensu.
Curiosos tantum excludimus: quoniam, ut ait Basilium, τῆς ψυχῆς νόσημα
ἐστὶ, τὸ κακῶς καὶ περιέργως ζητεῖν περὶ θεοῦ: Animi morbus est, malè
& superfluè de deo quærere. Quid autem quæramus? Cali aut sideris
vnius naturam plenè nondum cepimus: & volumus cali siderum ἑβ. aucto-
rem? Vani, Vani! Pœtam audiamus:*

Θεὸν νόμιζε, καὶ σέβου, ζῆτει δὲ μὴ.
Πλείον γὰρ ἐδ' ἐν ἄλλο τῷ ζῆτειν ἔχεις.
Deum esse crede, & colito, sed non quærito.
Nam nil habebis aliud hîc, quàm quærere.

Sed & Bias olim monuit: περὶ θεῶν λέγε, ὡς εἰσί: De diis hoc tantum
dic, esse. Pius noster scriptor magis piè: Deus religione intellegendus
est, pietate profitendus est, sensu verò persequendus non est, sed
adorandus. Laert. in eius
vitâ.
Hilar. De
Triin.

Effectus tamen eius.] *Omnino Dei opera & effectus noscenda, si vis
ipsum. Nêc ὁράται ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὁ θεὸς ἐν τοῖς ποιεῖν, ait Hermes. Vi solem de-
ficientem non directò, sed in aquis intuemur: sic deum in operibus.* Cep. 11.

Affectus

Deus est, qui
est, & quod
est.

Dimisso ani-
mi hic iuta.

Deus mente
purior.

Quo sensu
deus in motu?

Vitæ perpe-
tuæ.

Mouet, non
mouetur.

Pac. 23.
Paucæ de deo
dicendæ:

Nec nisi in Sa-
cris traditâ.

Vitium ani-
mi, in illius
inquire.

Et inquisito
ea vana.

Venerare, non
timere.

Deum in esse
est, & ab his
noscentis.

Affectus (si ita appellare fas.) *Merito dubito, imò non dubito. Nam* Affectus nulli
in Deo.
revera affectiones nulla in perfectâ illâ simpliciâ naturâ, sed pura res ipsa.
Damasceus: ποιότητος τὸ θεῖον ἐλεῖ θεῶν: *Qualitatis Deus expers.*
*Itaque propriè non ille Sapiens, Bonus, Iustus: sed Sapientia, Bonitas, Iusti-
tia. Hilarius:* Quidquid in deo est, deus est: totum quod in eo est,
vnum est. *Et Augustinus:* Quidquid ibi intelligi potest, substantia est.
Nec Plato ignorauit: Αὐτὸ τὸ ἴσον, αὐτὸ τὸ καλόν, αὐτὸ ἕνασον, ὅ ἐστι τὸ ὄν: Totus, Sub-
stantia est.
Ipsum æquale, ipsum pulchrum, ipsum singulū, quod est id quod est.

Interest animis & mediis cogitationibus interuenit.] *Aliè hoc
imprimite mortales, vix peccatis. Hesiodus:*
Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμοῦ καὶ πάντα νοήσας.

Et Epictetus planè diuinitus: Όταν κλείσῃτε τὰς θύρας, καὶ σκότος ἐνδὸν In tenebris
Deus.
*ποιήσῃτε, μέμνητε καὶ ἐποτε λέγειν, ὅτι μόνοι ἐστέ. ἔ γὰρ ἐστέ. ἀλλ' ὁ θεὸς ἐν-
δὸν ἐστὶ, καὶ ὁ ὑμέτερος δαίμων ἐστὶ. καὶ τίς τῶν χρεῖα φωτὸς, εἰς τὸ ἐλέπειν τί
ποιεῖτε; Cùm ianuas adduxeritis, & tenebras intus feceritis, ne vn-
quam in mentem veniat dicere, quòd soli estis. non enim estis, sed
Deus intus est, & Genius vester intus est. Quid autem opus iis lumi-
ne, vt videant quæ agatis?*

IN CAP. III.

De Religione.

OMNIA prospera colentibus deos, aduersa spernentibus.] *Seriò* PAG. 24.
Cum religio-
ne Resp. fiet,
am cadit.
cogitare debet Princeps. Religio neglecta aut prolapsa, traxit semper

remp. secum, & trahet. Vates ille haud vanus:
*Di multa neglecti dederunt
Hesperia mala luctuosa.*

Et Lactantius asserit, Ideò mala omnia rebus humanis cottidie ingra-
uescere, quia Deus mundi huius effector & gubernator derelictus est:
quia susceptæ sunt, contrà quàm fas est, impiæ religiones.

In quam naturæ vitio nos proni.] *Adèò verum est, vt in alia vitia* Superstitiose
nos natura.
*duci videamur, in hoc capi. Plutarchus haud iniuriâ deplorat τὴν ἀνθρώπων
vñ ἀθρησιαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν, οὐδὲ κρατοῦσαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐκπερομένην, ὅπερ
μὲν εἰς δεῖσι δαιμονίαν καὶ τύφον, ὅπου δὲ εἰς ὀλιγορίαν τῶν θεῶν καὶ περιφρο-
νησιν: humanam infirmitatem, metam terminum ἑβ. non habentem,
nec sui potentem: sed efferentem se, modò in superstitionem & va-
nitate, modò in neglectum rerum diuinarum & contemptum. At-
qui, vt idem addit, ἢ δ' ὠλαβία, καὶ τὸ μὴ ἐν ἀγαθῷ ἀριστον: Religio, & vt In mediocri-
tae vntus.*

*peccari in hanc Superstitionis, quàm illam Impietatis partem. Nόσος δὲ με-
γαλὴ ψυχῆς, ἀθεότης. ἔπειτα δὲ εἰς πάντα τὰ κακὰ ἐπαυροῦσθαι καὶ γα-
θῶν οὐδ' ἐν. Magnus, magnus animi morbus est, Impietas: quoniam il-
lum opinio & inclinatio ad omnia mala sequitur, boni autem nihil.*
Et sanè eâ stante, nunquam Resp. stabit. Pemices Re-
tum publica-
rum.

Nulla res multitudinem efficacius regit, quàm superstitio.] *Linus* Superstitio ef-
ficax ad re-
gendum.
*de Numâ: Omnium primùm, rem, ad multitudinem imperitam, ef-
ficacis-*

De Fide.

De Triâ.

In Phædo-
ne.

In Dissertat.
ab Arriano
digest. lib. 1.
cap. xiv.

Horat.

Bib. Instit.
civ. 11.

In Camillo.

Hermes,
cap. xi.

Lib. 1.

Pœmandi
cap. v.

Ad Roman.
xi.

Hermes Pœ-
mand. cap. i.

Pœmand.
cap. v.

11. De Cæ-
lo, c. 117.

Pœmandi
cap. 11.

Philetas.

Laert. in eius
vitâ.
Hilar. De
Triin.

Cep. 11.

ficacissimam, deorum metum iniiciendum ratus. Et multitudinem dico, non hanc rogatam tantum aut muliebrem, sed etiam illam accinctam & militarem. que, ut idem Curtius ait, alioqui impotens, sœua, mutabilis, Lib. iv. vbi vanâ religione capta est, melius vatibus quàm ducibus suis paret. Itaque vti vel abusi hac sape viri Principes. vi P. ille Scipio, qui Iouem in Capitolio consulebat: Q. Sertorius, qui ceruam circumducebat: C. Marius, qui Syram quamdam fatidicam, Martham: P. Sylla, qui in præliis præferre & ostentare solitus sigillum Apollinis. & exempla plura. Sed illud Caroli VII. Gallorum regis eximium: cuius res accisas valde reparauit hoc commentam. Virguncula fuit Iohanna Lotharinga, (à deone instincta, an humanâ aliquâ fraude subornata?) quæ palàm ad Regem venit: & mirâ constantiâ asseruit diuinitus se missam, pellendis è Gallia Angliis. Res relata ad consilium: suasa, dissuasa. Regi admittere visum, & prudenter. Eius sanè operâ, imò & ductu (nam ar ma gerebat, & viris præibat) Autilianum arctâ obsidione liberatum, & pleræque alia fortiter ac feliciter gesta. Ad extremum tamen vacillauit vaticiniy fides, cum Iohanna capta ab Angliis & Rhotomagum ducta, igne exusta est ut præstigiatrix.

V superant hoc sine multi.

Virgini Gallicanæ enlbusiamus, siue dolus.

PAG. 25.

Principem de- decet superstitio.

At tu fuge.] Ab omnibus superstitio arcenda, à Principe maximè. quem altus scilicet erectusq. animus decet: at Superstitio & aniles per suancula, ut cum poëta dicam,

— faciunt animos humiles formidine diuûm,

Depressioq; premunt ad terram.

Barbari ad eâ proni.

Aut femina ac pueri.

Et sanè vilium ferè aut barbarorum est Superstitio. Plutarchus: Ευδλωτοy In Sertorio. eis δευσιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν: Inclinant naturâ ad superstitionem barbari. Quod idem censebis de femineis imbecillisq. naturis.

Timor ei co- mes & angor.

Deos à superstitione timeri.] Intellege, seruiliter timeri. Nam duo vitij huius propria, Nimius timor, Nimius cultus. Seneca: Superstitio, error insanus est. amandos timet, quos colit, violat. Epist. cxxiv

Intellectus sanus in veteri- su veteri.

Religentem oportet esse, religiosum nefas.] Mens prisco huic ver- sui, religionem cum modo habendam, ut omnia bona: que talia esse desinunt, si ille absit. Nam religiosum prisca dicebant in vitio, & cum copiâ quâdam immodicâ, ut Mulierosum, Vinosum. Si autem alicui modus hic seruandus, certè Principi: imò omnibus qui in Rep. versantur. Nicephorus Gregoras Hist. iii.

Modesta reli- gio Principi conuenit.

haud inscitè: τὸ γὰρ μόνη προσέχοντι τὸν νοῦν τῆ κατὰ θεὸν θεωρία, ὄρεσι καὶ ἀπηλαίοις ἐνδιατρέχειν προσήκει. ὅσις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικῶν ἡσ- κησεν ἡθεός, καὶ πείραν ἔσχε παραμάτων παντοίων, οὗτος λαὸν ὀδηγῆν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: Nam qui in vnâ Dei contemplatione mentem defigit, huic tali montes & spelunca conueniunt. at qui vnâ cum virtute ciuiles etiam mores conjunxit, & notitiam sibi parauit rerum variarum, ille verò populum ad optima & saluberrima ducere idoneus est.

Religionem vi- uâ & factis.

Optimus animus, pulcherrimus cultus.] Breuiter hoc ipsum & acutè Lactantius: Religiosissimus est cultus, imitari. Etiam Hermes Lib. v. Instit. cap. x. Aegyptius: Ὁρισκέια τοῦ θεοῦ μία ἐστὶ, καὶ εἶναι κακόν: Vnicus (certè præcipuus) dei cultus est, non esse malum. Possent hęc quadam appositè

& verè: sed Megarensis ille Sapiens mihi in clamat, περιτέτων ἐν ἐν ὁδὸς. Moysen illum Aegyptium.] Historiola, quam aspexi, amœna & hodie utilis est. Tu, si lubet, ab auctore eam pete.

IN CAP. IV.

De Fato.

ET vocem Fata sequuntur.] Hac mente veteres Fata voluerunt Ioui præsto esse cum stilo & tabulis, ad inscribenda eius dicta. Latinus Pacatus: An vt illi maiestatis tuæ participi Deo feruntur assistere Fata cum tabulis: sic tibi aliqua vis diuina subseruit, quæ quod dixeris scribat ac suggerat? Et Marcianus Capella Parcas, scribas Iouis appellat, quòd eius decreta in æreas tabulas referant. Ouidius aspexit:

In Paneg. ad Theod.

Metam. xv.

Lib. v. de Ci- uir. c. viii.

Cap. xiv.

— cernes illic molimine vasto Ex ære & solido rerum Tabularia ferro.

Ipsi homines, tamen in parte] A deo enim sunt, ait Augustinus, omnium potestates, quamuis ab illo non sint omnium voluntates. Ab uno & perpetuo illo bono, iure amouemus omnia mala. Trismegistus: Αυτὰς δὲ τὰς ποιούντι οὐδὲν κακόν, ἐδ' αἰσχρὸν νομιζόμενον. ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ πάθη τὰ τῆ γενέσει παρεσόμενα, ὡς περὶ ἰδὸς τὰ χαλκῶ καὶ ῥύπος τὰ σώ- ματι. ἀλλ' οὐτ' ἰδὸν ὁ χαλκουργὸς ἐποίησεν, ἔτε τὸν ῥύπον ὁ ποιητῆς γενένηκεν, οὐτε τὴν κακίαν ὁ θεός: Ab ipso conditore nihil malum aut turpe esse existimandum est. Hęc enim sunt affectiones quædam adherentes & concomitantes ipsam generationem, sicut ærugo æs, & sordes corpus. Atqui nec æruginem faber fecit, nec sordes auctor produxit, nec malitiam Deus.

Voluntas à Fato immu- nis: Nec ad mala, nisi à se, im- pellitur.

Lib. xxiii.

Nullis consiliis vel auxiliis vitamus.] Ammianus: Nulla vis hu- mana vel virtus meruisse vnquam potuit, vt quod præscripsit fatalis ordo, non fiat.

Quid. ix. Metam. Lib. i.

Heu fatis superi certasse minores!] Ita Iupiter ipse apud alium poëtam Me quoque fata regunt. Et Apollo Pythius apud Herodotum: Τὴν περὶ ὠμῆν μίσην ἀδύνατά ἐστὶ ἀποφυγέειν καὶ θεός: Decretam sortem nec deo quidem est effugere. impia sententiâ dicam, an stultiâ? Cur enim numen vincatur à Fato: numquam certant. Et nos ipsi cum Deum supra Fata esse dicimus, magis Stoicis contradicimus, quàm aliquid pro re dicimus. Nam que hęc comparatio: proinde est, ac si ambigam Iudæxne super sententiam sit, an ipsa super illum. Sed mutare, inquit, Fata an Deus potest? Abi inepte: scio eum nol- le & hoc satis. Ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto.

Sen. ii. Na- tural. Quest.

le & hoc satis. Ordinem fati æterna series regit, cuius hæc prima lex est, stare decreto.

Niceph. Greg. li. vii

Consilia corrumpit.] Qua aut mala scilicet immittit, aut nec bona fortunat. Τῆς γὰρ θείας οὐ συμμαχέσης ἀρονοίας τοῖς τῶν ἀνθρώπων βελεύ- μασι τε καὶ ἀρεσίμασι, ποιητὸν αὐτοῖς ἀπ' αὐτῶ τὸ τέλος καὶ σφόδρα τοι ἐκραντιώ- τατον. ἔτι γὰρ βεληφόρος ὁ βεληφόρος, ἔτ' ἀνδρείος ὁ ἀνδρείος, ἀλλὰ τὰ τε σοφὰ βελεύματα πρὸς ἀσοφον τελευτῶσι σέρας, καὶ τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρικῶ- τата

PAG. 26.

Fatum in- uolucra.

Fato immu- nis:

Nec ad mala, nisi à se, im- pellitur.

Fatum ineni- scabile.

PAG. 27. Deus nō sub- est Fato.

Nec id tamen mouat.

Consilia no- stra sibi Fati aptat.

τατα παράματα, ἀνανερόν τε καὶ μάλα αἰσχροῦ τῆν ἵπταν καρποῦνται: Nam ubi diuina Prouidentia non committat consiliis actionibusq; hominum, malus iis exitus obuenit, & cogitationibus valde aduersus. Nam tunc neque vir consultus, consultus est; nec fortis, fortis; sed etiam sapientissima consilia insipienter desinunt, & generosa maxime ac fortia facta turpem & infamem exitum consequuntur. *Luuius breuiter, de Gallorum aduentu ad Urbem: Occæcat animos Fortuna, ubi vim suam ingruentem frangi non vult. Sed & Demosthenes; cum Athenenses suos videt consilio nihil facere, aperte clamat, vereri se μή τι δαιμόνιον τὰ παράματα ἐλαύνη: nequid diuinum rebus se inferat & adhareat: nempe hoc à fato.*

Fata per causas agunt. Ut quod accidit, etiam merito accidisse videatur.] *Lucani eadem mens: Hoc placet, ó superi, vobis cum vertere cuncta*

Propositum, nostris erroribus addere crimen? Et reuera is ordo causarum & euentuum, vt etiam humanã ratione non aliter cadere debuisset indicemus. O mira sapientia! que res omnes ita dirigit & flectit, vt tamen ipsi illuc inisse videamur. Quid ergo? ad peccatum impellit deus? non, non, sed ad lapsum. id est, res & fortunas mutat; ab alto deicit, ab imo attollit; & hæc talia externa; sic vt nos ipsi consiliis factisq; gradum nobis struamus ad fatalem illum lapsum, siue ascensum. Vt qui in vinculis à licitore ducitur, plerumq; sponte ii, trahendus tamen nisi eat, ita hic.

PAG. 28. Tibi quis hinc fructus?] *Fructum vnum & præcipuum expressit, Patientia: licet alterum nunc addas, Scientia. Vos qui in Regno aut Republica, scito: ferri & volui omnia sursum, deorsum, & nullius rei eodem semper loco stare fortunam.*

Hæc sit, eras aliter. Regitur fati mortale genus, Nil sibi quisquam spondere potest Firmum & stabile.

Atque vt noster ait, rebus cunctis inest quidam velut orbis, vt quem admodum temporum vices, ita & morum vertantur: imò & Imperiorum. Græci floruerunt post hos Afrî, post hos Romani, post hos Scythæ: & qui scio an non breui noua aliqua gens? Nam fati maligna perpetuaque in omnibus rebus lex est, vt ad summum perducta, rursus ad infimum; velocius quidem quam ascenderunt, relabantur.

— Sic omnia verti Cernimus, atque alias assumere pondera gentes, Concidere has.

Stare in fastigio Scythas siue Turcas iam video: & stare. A multis annis nulli eorum progressus: profecto (verè vaticinor) spectant casum. Hæc talia, quisquis rebus consiliisq; interes, considera: & quantum humano ingenio potest, prævide quò inclinent se fata. & tu ad illa. Nam miser quid pugnes? καὶ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἐδιδάσκοντο παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ὡς ὅσα μὴ συναιεσμένῳ ἔχει τὸ ἀνώγει δειξάν, ποῦ τις καὶ γῆ καὶ θάλασσα μάχεται καὶ ἀπὸ τῆν δραπέτη θεοῦ καὶ τῆν δίκης ἀλάστον δραστηρίως ἐπιτιθέμενα: ex ipsis factus homo disceat, quæcumque cooperantem & commilitantem non habent supernam dexteram, his terram & mare & aërem aduersari,

Fatorum de uergia uidentur.

Lib. v.

Lib. vii.

Sen. Confol. ad Heluî.

Sen. Ostauiâ.

Tac. r. r. Annal.

Sen. pater in Prefat. r. Controu.

Quid. Metamorph.

Niceph. Greg. vi. r.

fari, tanquam fugitium aliquem Dei & Iustitiæ violatorẽ efficaciter persequentia. At contra, quò Fatum uergit, alia etiam omnia: & velut utam illi munitur ignari aut inulti. *Cæsar ad Principatum venire debet? Societatem cum illo Pompeius cõeat, & calidè euehat iuxta sese. Deicere postea uult? frustra. causam dumtaxat armorum præbeat, turpiter & imperitè ex Italiã fugiat, aleam de summã re vno prælio iaciat festinanter. Romanos imperare fatum est? Annibal à Cannis Romam non petat: Philippus sædus sine effectu cum illo ineat, & nauis cum legatis velut casu capiatur: ceteri item reges quiescant, & alij post alios vincantur, fatali omnium ignauia. Quid de hodierno Europe statu cogitem, sileo. Sed Fatum quid tibi uis? quod telum subito in me iniicit? Ecce nuncius, PLANTINVM illum meum, quo neminem ego, nemo me fidelis amauit, illum pulcherrima artis columen, & stili mei lucem; abiisse. Heu, heu, ego uiuo & scribo?*

Tac. xv. Annal.

Illic omnia se dant, uacilla occulte fure.

** Obiit Kal. Iulii, anni c. lxxi. lxxxix.*

IN CAP. V. De Conscientiã.

POTE ST contingere nocenti vt lateat, latendi fides non potest.] *PAG. 29.* *Imitatus est & argutè extulit minor Seneca: Scelus aliqua tutum, nulla securum tulit.*

In Hippol.

IN CAP. VI. De Probitate.

ES SE, quàm uideri, probus malis.] Machiavellum ergo nemo au- diat, qui simulatam nescio quam uirtutem Principi induit, & scena seruientem. O dogma ad Principis perniciem pariter & subditorum!

PAG. 30. Pura probi- tas, proba.

Apud Am- mian. lib. xvi.

Honestum ei vile est, cui corpus nimis carum est.] Cato Censorius in hanc sententiam. Cultus magna cura tibi, magna uirtutis incuria.

IN CAP. VIII. De Usu.

QVIS QVIS in re Ciuili intellegens haberi uolet, opus ei Expe- rientia.] Multa & pulchra apud Philosophum in loco uide, quem hic citauit. Illud certum, intellegere te aliquid ex lectioe uel auditu in rebus Ciuilibus posse, atq; etiam indicare, tangere aut tractare eas nõ posse, sine usu.

PAG. 33. Experiencia in Rep. opus.

IN CAP. IX. De Memoria rerum.

PLURA ad Prudentiam confert.] Si uilla quidem res ad Prudentiam publicam priuatãque facit, facit Historia. quam Leoni futuro Principi, Basilus pater iam Princeps, egregiè commendat, uerbis qua merito adscribo: Ἱστορίας ἀρχαίας ἐξέρχεται μὲ κατόνην. ἐν αὐταῖς γὰρ εὐρήσεις ἀκόπως, ἀπορροπῆσι σωθῆναι ἐγκόπως, καὶ μάθοις ἐνεῖδεν τὰς τε τῶν ἀποδίων ἀρετὰς, καὶ τὰς τῶν φαύλων κακίας, τὰς τε τῶν βίε πολυβόπας μεταβολὰς, καὶ τῶν ἐν αὐτῶν παρὰ τῶν ἀλλαγὰς, καὶ τῶν κόσμου τὸ ἀσάτον, καὶ τὸ τῆς

PAG. 34. Historia com- pendiosa lau- & fructus.

τὸ δ' ἀρχῆς ἀμετέπειτα, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἥδ' μὲν θαύλων τὰς ἀμοιβὰς, ἥδ' δὲ πούδαίων ἀράξεων τὰς ἀντιδόσεις, ὧν τὰς μὲν φύγης, ἵνα δ' ἐπειθεῖν δέ- κης πείραν καὶ λάβης τὰς δὲ κατὰ τὴν φύσιν, ἵνα τ' ἐπιπέσει ἐπαθλῶν καὶ ἄξιωθῆς: Per Historias veteres ire ne recusa. Ibi enim reperies sine labore, quæ alij cum labore collegerunt, atque illinc hauries & boniorum virtutes, & improborum vitia: vitæ humanæ varias mutationes, & rerum in eâ conuersiones: mundi huius instabilitatem, & Imperiorum præcipientes casus. Et, vt verbo complectar, malorum facinorum pœnas, & bonorum præmia, quorum illa fugies, ne in diuinæ Iustitiæ manus incidas, hæc amplectêris, vt præmiis quæ ea comitantur, potiarius. Hæc

Basilij Moni- toria.

Græcus ille Imperator, in libello quem Κεφάλαια παρανετικὰ inscripsit: pro- bo, pio, & digno quem Principes legant.

PAC. 34.

Eadem ad Ciuilem hanc partem vtilissima.] Non tamen omnis Historia, ne erres. Vt aurum non quauis terra gignit: sic nec hac promiscua, Prudentiam Ciuilem. Quæ illa igitur: ea, quæ tres has Notas habet: Veritatem, Explanationem, Iudicium, id est, quæ legitima Historia est, & perfecta. Nec enim talem ego vnquam censuero, cui trium horum aliquod deest.

Quæ Historia Politico vtilis?

Ea quæ Vera sit:

Prima, Nota, VERITAS est, vt nempe res euentusq; omnes puriter & ex fide narret, nec quidquam (quod nimis ferè inclinant scribentium animi) haustum ex vano velit. Olim & nunc rara virtus: & à quâ non affectu solum aut aspectu plerique abeunt, sed specie etiam virtutis. Nam fidem in Principem aut statum censent, narrare aliquid non ex fide. Atqui hæc fundamentum operis est: καὶ ἢ ἀλήθεια (ait in hac ipsâ re Dionysius) ἀρχὴ φρονήσεώς τε καὶ σοφίας: & Veritas, principium prudentiæ simul & Sapientiæ. Vt animanti oculos serenas, reliquum corpus inutile reddas: sic Historiam, si ab eâ hoc lumen. In falsâ & errante, quomodo non fallare semper & erres: talis firmiter numquam te diriget, aut tuas actiones.

Liuius xxii

Præfat. Archæol.

Quæ plana sit:

altera EXPLANATIO est, vt rem scilicet non fideliter tantum narret, sed disponat etiam atq; exponat. Quomodo, & quare, quidq; gestum sit, addat: vt non modò casus euentusq; rerum, sed ratio etiam causæq; noscantur. Magna hæc laus, & Polybio indice, ita necessaria, vt vsus non habeat quacumque ea caret. Ἱστορίας γὰρ, inquit, εἶναι ἀφέλη τις καὶ διὰ τί, καὶ πῶς, καὶ τίνας χάριν ἐπαράχθη, καὶ τὸ πρῶτον ἐπὶ τὸ πότερον εὐλογονέει τὸ τέλος, τὸ καταλειπόμενον αὐτῆς, ἀγώνισμα μὲν, μάθημα δὲ ἐγίγνετο: Ab Historiâ si quis auferat, Quare, Quomodo, Quo sine quidque sit actum, & an ex ratione satis ceciderit, quidquid in eâ reliqui, id ludicrum magis erit, quàm doctrina. At Nota tertia, IUDICIUM, vt discrimen lumenq; rebus adhibeat: & hæc probet, (sed breuiter, & quasi aliud agens,) hæc damnet, quod præcipuum munus Annalium reor, ne virtutes fileantur, vtq; prauis dictis factisque ex posteritate & infamiâ metus sit.

Tac. i. Hist.

Lib. 111.

Quæ mixta iudiciis.

O pulchra ista pars! & quæ actiones vitamq; omnem format & dirigit, si à iudicio tamen profecta directo. Nam prauus aliquis aut imperitus, frustra illuc se dabit: & cum suo tamen irrisu magis, quàm nostrâ noxâ, quia vanitas statim apparet. Hæc sunt tres illæ Notæ, quas in quacumque Historiâ repperies, Veteri sine Nouâ, scito purum probumq; esse illic aurum. Scrutare.

Tac. 111. Annal.

Sed vsque etiâ ad specimen distinet scriptores aliquod tales tibi ingeram? faciam:

faciam: et si in hoc iudicio, iudicium meum ipse in iudiciū mitto. Distingquam per Tempora & Gentes. Inter Græcos veteres duo sunt mirificè mihi probi,

Iudicium Historicorū, qui nobis probi.

THUCYDIDES: qui res nec multas nec magnas nimis scripsit, sed palmam fortasse præripit omnibus qui multas & magnas. Elocutione totâ grauis & breuis, densus sententiis, sanus iudicis: occultè ubique instruens, actiones vitamq; dirigens, orationibus & excursibus penè diuinus. Quem quò sapius legas, plus auferas: & numquam tamen dimittat te sine sit. Alter ab isto est

De Thucydide sententiâ nota.

POLYBIUS, qui multa & præclara libris XL. composuit: sed pars pleræque, aut tota perit, aut mutilata ad nos venit, cum fraude generis humani. Ille iudicio & prudentiâ Thucydidi haud dispar, curâ & stilo solutior. qui excedit, abrumpit, diffundit, & saepe non tam narrat, quàm ex professo docet. Sed recta & salutaria ubique eius monita: & quæ ego hoc magis Principibus commendatum velim, quòd anxiam in eum inquisitione non opus, sed sensus suos aperit & reuelat ipse. Nam Thucydides saepe artior & obscurior: eòq; qui circa Principem magis, quàm Principi aptus.

De Polybio.

Inter Græcos medios PLUTARCHVS est, qui non Historiam propriè, sed particulas Historiæ scripsit & ablegit, Illustrium virorum vitas. Sed dignus tamen, si quis alius, Principe scriptor, qui iudicium mirificè format, & diffusâ ac planâ quâdam scribendi viâ ad Virtutem ubique & Prudentiam ducit, sed ad illam magis: & nisi fallor, melior omnino quàm acutior doctor.

De Plutarcho.

XENOPHONTEM prætereo? absit. Sed laudatissimus ille Cyrus eius non habet hîc locum, quem magis ad exemplum vitæ, quàm ad fidem rerum scripsit. In reliquâ Historiâ (Græcicâ inquam, aut Persicâ) sanè suauis ille, & fidus, certè circumspèctus scriptor: è quo tamen haurias magis Prudentiam hanc Ciuilem, quàm vt ultrò eam propinet. Sententias quidem & dogmata rarò miscet. Sed inuit nos hîc egregiè viâ aliâ, cum Thucydidem adhuc latentem, & in suâ manu vt opprimeret (s' candidam, & ab omni emulacione vacuam mentem!) primus ipse protulit & diulgauit.

De Xenophone.

Iam inter infimos quoque Græcos duo sunt, quos non contemno. Prior est NICETAS CHONIATES, qui res Græcicæ imperij scripsit, orsus à Iohanne Commeno Alexij F. ad urbem captam, siue ad Balduinum Flan- drum. Is parum adhuc vulgo notus, fatcor: sed dignissimus notitiâ: purum rectumq; ingenium, si aliud illo auo. Stilus eius operosus, pœtas & Homerum saepe respiciens: at res & narratio ipsa, distincta, composita, sine vanitate, sine ineptiis, breuis quòd satis sit, & fida. Crebra apud eum & opportuna monita: iudicia non libera solum, sed sana. Ad summam, legite vos Politici, gratiam mihi aliquis pro iudicio habebit, certè debebit.

De Nicetâ.

* Abanno Christiano 1111. vsque ad annum circiter 1111.

Alter est, NICEPHORVS GREGORAS, qui historiam & solum narrationis eius excepit, at non laudem. Scripsit enim ab urbe captâ res, ad Andronici Palæologi posterioris mortem: sed nequaquam pari castigacione aut industriâ, & vniuersa traxit sui aui. Superfluit, aut euagatur: & res orationesq; proprias miscet, indecorè, imò ineptè. Iudicia tamen eius

De Gregorâ.

eius crebra, & plerumque recta: causse euentuum curiosè posita: pietas inculcata, & multa opportunè ad primam illam causam relegata, id est Deum. Sanè Prouidentiam & fatum non alius scriptor asseruit magis. Legendus cum hoc nomine, tum etiam illo, quòd plerazq; eius Historia ab auro nostro non dissidet: imò lites dissensusq; in Sacris reperies, haud dissimiles hodiernis.

De Tacito.

LATINI sequuntur. quorum agmen CORNELIVS TACITVS mihi ducat. Ante Lium: inquit. Non eloquentiâ, aut aliis virtutibus: sed iis quas nunc consideramus, Prudentiâ & Indicij notis. Quis illo vtrius narrat, aut breuius? quis narrando magis docet? In moribus quid est, quod non tangat? in affectibus, quod non reuelat? Mirabilis omnino scriptor, & qui serio hoc ipsum agit, quod non agit. Nec enim Historia solum est, sed velut hortus & seminarium præceptorum. Vi ij qui vestes acu pingunt, ingeniosè gemmas inserunt, sine confusione aut noxâ formarum: sic iste passim Sententias, serie narrationis nihil omisissâ aut lasâ. Scaber tamen quibusdam & obscurus videtur. suone vitio, an ipsorum? Nam acutè argutè que scripsisse fateor: & tales esse debere, qui eum legent. Ideo Consiliarius magis Principum, quàm ipsis commendo: qui habeant hunc Sapientie simul & Prudentie verum ducem.

De Sallustio.

Alter esto C. SALLVSTIVS, omnino primus, si libros modò eius haberemus. Sed Historiarum corpus illud totum periit: & ex his pauculis, admirari eum magis libet, quàm anxie iudicare. Illud video, Thucydidi simillimum esse: & ideo quæ de illo dixi, dixisse hic me puta.

De T. Livio.

Tertius est T. LIVIVS, magnitudine quidem & maiestate operis ante omnes. Diffusus ille & placidus, in concionibus maximè disertus, & talis omnino qualem Fabius descripsit. Pataninitas ei obiecta ab Asinio: id est, nisi fallor, sermonis quadam peregrinitas, nec tam in verbis quàm stilo toto. Nos quoque supinum eum alibi, aut frigidum, imò & ταντολογον agnoscimus: deriuaturi libenter tamen in exscriptores hanc culpam. Iudicijs sententijsq; bonus est, etsi non frequens. quid refert? pro ipso loquitur docet que copia tot euentuum & exemplorum.

De Q. Curtio

Sequuntur scriptores duo, velut proprij Principum, & assidue iis in manu sinuq; habendi. Q. CVRTIVS: qui me iudice probus est legitimusque Historicus, si quisquâ fuit. Mira in sermone eius facilitas, in narrationibus lepos. astrictus idem, & profuens; subtilis, & clarus: sine curâ ullâ accuratus. Verus in iudicijs, argutus in sententijs, in orationibus supra quàm dixerim facundus. Quod si varium magis argumentum habuisset; fallor, aut varia Prudentia eximium magis specimen præbuisset. Sed Alexander, quid nisi bella?

De C. Cesare

C. CASAR res suas ipse digessit: compositè sanè, & pari modestiâ ac libertate. In stilo sunt quæ culpam, sine eius tamen culpa. nam malam aliquam & alienam manum accessisse, satis mihi liquet. Prudentiam non è verbis eius hauries, sed è factis: & maximè Militarem. Commentarij enim sunt, & nihil pollicentur præter nudam simplicemq; narrationem.

Inter mediae ætatis scriptores (proh dedecus!) non est quem pro mediocri Histo.

Tac. 11. Hist.

Historico laudem. Ad eò labente imperio barbaries statim & squalor omnia occuparunt: & si qui scripserunt, ij ferè ad vana delapsi, falso vera, aut maiora vero, miscuerunt. AMMIANVS tamen MARCELLINVS fidei & iudicij satis clarus est, modò stili.

De Ammiano.

LAMBERTVM etiam SCHAFNABVrgENSEM haud planè contemno in rebus Germanicis.

De Lamb. Schafnaburgense.

Vti nec RODERICVM TOLETANVM, in Hispanicis. Vterque bonus, quantum potuit in tali auro.

De Roder. Toletan.

At patrum & nostro auro videtur Historia se commouisse. Scripsit eam ante annos paullo minus centum PHILIPPVS COMINAEVS, ita laudabiliter, vt nihil verear componere eum cum quouis antiquorum. Incredibile est quàm ille omnia videat, penetret, arcana consiliorum eruat, & subinde instruat nos salutaribus rarisq; præceptis. & id diffuse, Polybiano quodam exemplo. Quamquam reuera Polybium aut talem aliquem ille nec vidit: & hoc quoque laudem eius auget, quòd tanta præstitit, litterarum omnium rudis, solo vsu rerum peritus, & naturali quâdam iudicij bonitate. Ite nunc scioli, & linguarum aliquâ cognitiunculâ vobis placeat. At Princeps noster hunc legito, & Enchiridium COMINAEVS illi esto. Dignus Alexandris omnibus hic Philippus.

De Cominaeo.

PAVLLVM ÆMILIVM comitem huic do, qui in Gallijs & res quoque Gallicas scripsit, etsi non Gallus. Ludouicus XII: decus hoc Italia abstulit, & vindicauit sibi. Ille, vt rem dicam, panè vnus inter novos, veram & veterem Historia viam vidit, eamq; firmo pede calcavit. Genus scribendi eius doctum, neruosum, pressum; ad subtilitatem & argutias inclinans, & relinquens defigensq; aliquid in animo serij lectoris. Sententias & dicta saepe miscet, paria antiquis. Rerum ipsarum sedulus scrutator, seuerus iudex: nec legi nostro auro, qui magis liber ab affectu. Dedecus aui est, quòd minus ille placeat, quasi pauci sint, qui capiant hæc bona. In tantis tamen virtutibus etiâ hæc labecula. quòd stilum parum necit, & spargit diuiditq; cum in minuta quadam membra. Hoc cum in omni serio à oratione parùm congruum, tum in Annalibus minime: quorum est, vt ille ait, tarda quadam & iners structura. Deinde, quòd in equalis, alibi nimium anxius & castigatus, ideoque subobscurus; alibi (sed rarenter) laxus & solutus. Verustatis etiam nescio quid affectat in nominibus hominum, locorum, urbium immutandis, & in veterem formam redigendis: saepe eruditè, interdum vanè, sed, vt ego iudico, semper indecorè. Quorsum Chartierius Gallorum Cancellarius, Quadrigarius mihi sit? Ille ipse Cancellarius dicatur Præfectus iuris? & ubique rex Tarraconensis, Castulonensis, Dux Geldubensis: qui nobis & maioribus fuerunt, Arragoniæ, Castellæ, Geldriæ? Talia infinita sunt audacter & ambitiosè innouata, & cum fraude pariter ac cruce lectoris. In his, & paucis alijs, si refingere leuiter eum nobis fas: (audeo dicere) virum daremus supra omnem hanc nouitiam, & ad prisecam laudem.

De Paulo Emilio.

Tac. de cauf. fis corrup. Eloq.

Sunt & aui nostri Historici duo, quos tangã. FRANCISCVS GVICCIARDINVS, prudens peritusq; scriptor, & qui tales lectores suos fa-

De Franc. Guicciardino.

cit. liber est & verax, ab effectibus immunis; si tamen ab odio, quod retere...

Lib. xxv.

De P. Iovio.

PAVLVS IOVIVS multorum iudicia magis acerba, quam libera experitur. Acriter valde in virum eunt. Ego de eo sic censeo. Stilo bonum grauemq; esse, & planè ad historiam: iudicio ac fide, ambiguum. Vbi affectus non distrahunt, rectum; ubi illi adsunt, obnoxium. Ad gratiam scilicet se dat & auram. Laudationum nec causam saepe habet, nec modum. Genti suae, Fastio, Medicus, nimis ex professo addictus. huius quidem ita, ut Laurentium Medicem parricidij reum velut apud iudices agat. Orationibus quoque aut frigidus interdum, aut aeneus. Laudandus tamen legendusq; ob multiplicem & variam rerum seriem, quas redigit compositè & dilucidè in unum Historia corpus. Imò nec in Persis aut Turcis tam vanus, quam videri voluit: & fidem ei in plerisque adstruunt Turcici Annales, qui nuper prodierunt.

Hoc anno, edente Io. Leunclavio. De Petro Bembo.

DE PETRO BEMBO aliquid admodum illustri dignitate & fama vir fuit: quam tamen Historia sua Venetia apud me non auxit. Iacet in narrationibus, vel friget: in verbis affectatiunculas habet materie aut viro serio parum dignas. Nulla vox nisi ex Tulliano aut Iuliano penu: & quae sic dici non possunt (quippe noua, vel ius ignota) miro verborum ambitu comprehendit. Ipsa etiam tota scriptio & formula sic composita, quasi haec omnia Romae gesta, & republica illa stante. Sunt in quibus rideam; sunt in quibus indignor. & cum tam curiosè à verbis sibi canerit, reperio atibi, quae, non dicam Tulliana non sint, sed vix Latina.

Hac iudicia nostra super praecipuis Historicis sunt. Nec enim omnes sanè aduoco. quid opus? Bonis ad usum & exemplum hac satis sunt, improbis ad calumniam plus satis.

IN CAP. X.

De Doctrina.

PAG. 15. Doctrina mentem illustrat.

AD Prudentiam facit validè. Omnis omnino Doctrina ad Prudentiam facit, & animi interior ille cultus. Tacitè enim acuit, & iudicij vim format. Aristoteles dicere solitus: η μὲν ὄρασις ἀπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος λαμβάνει τὸ φῶς, ἡ δὲ ψυχὴ ἀπὸ τῶν μαθημάτων: Aspectus à circumfuso aëre lumen accipit, mens à doctrinâ.

Apud Diogenem Laertium in Aristot.

Eadem animus domat:

Quia animum ad accipiendam illam praeparant. Nam animus noster per se ferox, mollescit per doctrinam & se frangit, discitq; affectus & omnes motus magis habere in Potestate. Plutarchus pulchre: Οὐδὲν γὰρ ἀλλο

In C. Marcio Coriol.

Modestiam inserit.

ἄλλο Μουσῶν εὐμενίας ἀπολαύουσιν ἀνθρώποι τοσοῦτον, ὅσον ἐξημερῶσαι τὴν φύσιν, ὑπὸ λόγου καὶ παιδείας, τὰ λόγῳ δεξαμένην τὸ μέτριον, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἀποβαλοῦσαν: Nihil maius ex Musarum placido commercio homines capiunt, quàm quòd naturam mitigent, & mansue eam faciant Ratione & Doctrinâ, amplectentem ex iis Modestiam, & quod Nimis est fugientem. Itaq; idem ille scriptor Marcio Coriolano & C. Marcio hoc defuisse ostendit, summus alioqui viris: qui, inquit, si Musis Gratiisque litassent, non impetu ablatis tam fœdum & turpem rebus suis exitum dedissent. Considera.

In C. Marcio.

Ab hac vacuè tuerunt.

Haurienda, sed ad usum. Absit enim ut Princeps hic desideat, aut in meditatiunculis consensecat. Ut qui ignem à vicino petit, non illic haeret, sed ablato eo domi focum suum accendit: sic capiendi à Doctrinâ igniculi illi Prudentia, & ad usum actionemq; Civilem transferendi sunt.

Ad vè transferenda Doctrinâ.

Laert. in Aristot.

Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit. Egregiè in hac re Aristippus. σεμνονομένου τινὸς ἐπὶ πολυμαθία, ἐφθ, ὡσαύτ' οὐχ οἱ τὰ πλεῖστα ἐδιδόντες καὶ γυμναζόμενοι ὑγιαίνουσι μᾶλλον τῶν τὰ δεόντα προσφερομένων, οὐτ' οὐχ οἱ πολλὰ, ἀλλ' οἱ χρήσιμα ἀναγιγνώσκοντες, εἰσι σωδαῖοι: quopiam se iactate ob multi-scientiam, dixit, Ut non ij qui plurimum comedunt & exercentur, meliùs valent iis qui modicè: ita non qui plurima, sed qui vtilissima legerint, docti censendi & studiosi. Ergo modus tenendus, praesertim Principi. nec immeritò Iulianus Desertor (alias Iulianus hic nuntius: magnus & multiplici virtute Imperator) malè audiuit, tanquam Graeculus litterio, & Philosophis nimium deditus. Sed nec Hadrianus extra cul-pam affectata supra modum doctrina. Peccauit pariter Michael Duca filius, Byzantij Imperator, qui, ducente Michael Psello, ita totum litteris se dedit, ut gubernatio rerum penes alios esset, & turpiter imperium debonestaretur. Ego sanè Traianum aliquem malim, doctum leuiter, sed vigilantem, serium; quàm principem otiosum & in litteris deliciantem.

PAG. 36.

Redundans scientia, inutilis.

Amnian. xvii.

Ioh. Zonaras in Annal. tom. i. l. 1.

Iulianus hic nuntius:

Et Hadrianus: Et Michael.

Tenuitque, quod est difficillimum, ex Sapientiâ modum. Pulchra gnome & admonitio. Sed quis igitur ille Principi aptus modus? Ego hunc censeo, ut neque nihil, neque omnia discat. Nam Ludouicum Vndecimum valde damno, qui filium Carolum omnium bonarum artium rudem voluit, Ne esset, ut aiebat, in consiliis capiendis refractor, & tenacior sui sensus. Et meherculè hoc est assecutus. Nam illum iam regem duo tresve homunculi, & ij ex vilissimis, huc illuc pro suo arbitrio circumegerunt, cum magnâ subditorum indignatione & damno. Gothorum causa, penè dicam, iustior. qui, cum Amalassuintha egregia femina filium suum Atalaricum liberaliter institui doceriq; curaret, cætu facto ad eam venerunt, quærentes regem suum, nec rectè nec decenter institui. Nam ista omnia litteraria longè à robore & armis abesse, imò effeminari iis animum & ad timorem traduci. Quare hac omuteret, & magistros exueret, satis amplis doctoribus instructus, maioribus suis. Parère Amalassuintha debuit, cum rogantium post-damno. Hæc mala & barbara sunt: atq; omnino seriâ institutione formandi imprimis illi, qui ita nati sunt, ut bona malaque eorum ad rem-pub. pertineant. Qualis ea esse debeat, * alibi fortasse fusiùs, hic & in compendio dicam. In Livio legi, de Sernio, postea rege: Eruditum artibus, quibus

Molus in Scientiâ.

Non tota ea tenenda.

Procop. de Bell. Goth. lib. i.

Tac. xiv. Annal.

Tac. xv. An.

Lib. i.

Assumenda saltem utilis.

In Libris De Institutione.

Artes Principi dignae. Trium generum:

Eloquentia, & cuiusmodi:

Linguarum scientia:

Et inter eas Latina.

Eius utilitas.

Politica & Historica.

Qui legendi in Politicis.

Physica non spernenda.

Meteorologica utilia.

quibus ingenia ad magnæ fortunæ cultum excitantur. Tales, neque alias, in Principe ego quaram. Credo triplices eas esse: ad Splendorem, ad Prudentiam, ad Virtutem. Primi generis Eloquentia est & Linguarum scientia. Opus sanè iis, vel in legationibus audiendis, vel in consiliis, vel in publicis alloquiis. Infantem esse Principem, turpe, & detrahit auctoritati. Sed qua eloquentia eum decet? Tacitus de Augusto præit: Erat ei ^{XIII. Ann.} prompta ac profluens, & quæ Principem deceret, eloquentia. Profectò talis aliqua conveniat, non morosa illa aut affectata, & quæ artem aut studium præferat. Quid tamen Tiberiana illa: de quo idem scriptor, Artem ^{Ibidem.} calluisse quæ verba expenderet, validum sensibus, aut consultò ambiguum. Mihi non displiceat, imò in Principe maturo iam cui & regni, hanc ante illam probem. Profluentia & facilitas sermonis sit adolescentiæ, state atatis hæc librata & examinata oratio. Sed & si interdum ambigua aut inuoluta, haud damnem. quia sic opus inter exploratores aut callidos, qui sæpe legationis aut aliâ specie accedunt. De Linguis censeo, non nisi eas discendas, quarum apud subditos aut vicinos crebrior usus. Mithridates hæc se iactauerit, qui omnes suarum ditiorum: superfluum est, & pompa magis, quam usus. Romanos illos proceres, vix lego alias calluisse à Latinâ & Græcâ: & sufficiebant, quia sparsæ & communes ferè per terrarum orbem. Noster Latinam inter omnes discat, eatenus ut leuiter (si opus) in sermone uti possit, sed maximè ad legendum. Quæ Disciplina melior, non comprehensa hoc sermone: nec versiones vim illam aut in dolem semper habent. Ad discenda est; & facillè potest, si Præceptor adsit iudicio probus, qui non circumducatur per varia & supernuacua præcepta. Pauca hæc, & lectio, in breui eam dabunt. Ad discenda autem eò magis, quia etiam nunc quasi commune vinculum est, quod Europam inter se commercii litterarum & sermonis iungit. Scio viros Principes in grandiori iam atate, cum usum viderent, assumpsisse, prætam aut neglectam malè in iuuentute. Sed pergo. Ad Prudentiam palàm faciunt Politica, & Historiæ, quas dixeris eorum fontem. Quod illa præceptis complexa sunt, hæc præterunt exemplis: & prudens aliqua meliorq; mens hauriet semper ex istis. Hæc propria & peculiaris lectio ac palastra Principum: se atque otium hæc exercent, incredibili suo & alieno fructu. Sed in quibus auctoribus aut libris? de Historicis iam diximus: de Politicis, nemo mihi ante Aristotelem: cui Platonis Leges & Rempublicam, & Xenophontis Cyrum velim addi. In hac classe pono Militaria, cuiusmodi vetera & nova noster legat. Inter veteres, Leo Imperator bonus est, in libello huic rei scripto; inter novos sunt multi & erunt, iudicio tamen eligendi. Ad hanc partem etiam addo, Physica, Geographica, Astronomica, Geometrica. Omnia hæc ad Prudentiam necessariam est, non dicam plenè scire, sed tamen libare. Physica primùm, quia mentè attollit (quod idem in astrologicis) & abducunt à vano metu aut admiratione rerum. Plutarchus sapienter considerat, & notat in Pericle, quem ait præceptorè habuisse Anaxagoram, à quo imbutus scientiâ rerum sublimium & cælestium, non solum alto fuit animo, sed & oratione erectâ, longè à plebeiâ & futili loquentiâ. Nec verò, inquit, hunc solum fructum Pericli dedit Anaxagoræ consuetudo, sed etiam omnium superstitione liberavit, quæ terrorem ex rebus aëreis aut æthereis imprimit ignorantibus

tibus earum causas. quem eximit naturalis disciplina, & pro terrificâ & vrente superstitione tranquillam inserit cum bonâ spe religionem. At Geographica quidni nouerit, ut unâ prouincias & membra sui regni? ^{Geographica.} Prorsus ad consilia facit (delectationem omitto, quæ maxima & liberalis est) ad consilia, inquam, facit situs terrarum, & magnitudines, atque interualla nosse; tum etiam portus atq; aditus, flumina, maria, montes; denique præcipua opida & munitiones; & siquid aliud eximium Deus in machinâ istâ inferiore ostendit. Astronomica addidi, ut tempora anni, imò & tempe- ^{Astrologica.} states, nouerit aut præfagiat: dies noctesq; alibi diuersas; communiter cursus siderum, & alia iucunda, sed & vsui ad opportunitates aggressionum terrâ aut mari. Polybius hæc diffundit, & Principi aut Duci bono commendat, in libro suo IX. Idem & Geometrica. ac reuera ad castra locanda, opida ^{Geometrica.} munienda, propugnacula struenda, tormenta dirigenda, vtilem hanc esse partem nemo negauerit, & Principi hæc tenus tangendam ut possit iudicare. ^{Motiæ hæc habenda.} Nam multum opera studiiq; in istis postremis ponendum, haud dicam: nec probo vel Astorum reges quosdam, vel Castella Alphonsum Decimum, qui toti in Mathematicis aut Astrologicis, cælum potiùs coluere quam terram. Atqui haud magnos etiam reges eos fuisse, res & facta clamant. Caueat Princeps ne subtilia hæc & inducentia nimis eum capiant: non item minuta alia. quod Neroni obiectum à graui censore Tacito est: Nero puerilibus statim annis viuudum animm in alia detorsit. cælare, & pingere, cantus, aut regimen equorum exercere. Hæc indigna magno Principe: cui sedere illud summi Poëta debeat,

XIII. Ann.

Virgil. vi. Aeneid.

Cap. LII.

Cap. VI.

Tu regere imperio populos Romane memento:
 & ad hunc finem atque artem, alia artium dirigere ac referre. Archite- ^{Architectoni- ca adhibenda.} tonica tamen non abiecto. vtile & decorum aliquatenus ea scire: atq; vti- nâ utantur nostri, non ad Palatia aut Arces solum, sed ad opida tota struenda, quod veteres faciliarunt. At verò tertij generis artes, Ad virtutem. ^{Virtus Prin- cipem decet.} Principem probum moribus, ingenio modestum, constantem aduersum metus, a qui amantem esse, publicè expedit: & hæc talia per doctrinam etiam inseruntur. Ethica facient, & quam verè ac propriè Philosophiam licet ^{Ad hæc Ethica.} dicas. Agrippinam non audiemus Neronis matrem, quæ filium, ait Suetonius, à Philosophiâ arcuit, monens imperaturo contrariam esse. O feminam alia quoque improbam! quid aut? imperaturo contrariam? ita, qui ex libidine imperium volet gerere, diuina & humana iura spernere: quod tuus ille eximie fecit. At qui benè, iustè, feliciter imperare, instrumentum & adiumentum ei Philosophia est, sed habita etiam cum modo. Aptissimus in hac parte Plutarchus erit, cuius omnis scriptio cum prudentiâ & virtu- ^{Plutarchi cõmendatio: Seneca, Syrachida.} tem inserit; cui Seneca libellos aliquot addere, valdè sit è meo voto. Iesum Syrachidem etiam commendo, de quo verissimè Basilii Imperator ad filiū: è libris eius ciuiles & regias virtutes colligi atque hauriri. Libros autem sacros tractari interim & volui, etiam cum non dico, dico. Quis enim nescit caput in virtutibus Pietatem esse? petatur è suo fonte, & in omni parte do- ^{Musica re- mota.} ctrina misceatur. Hæc præcipua in Institutione sunt: à quâ molliores illas artes Musicen & Poësin sperno: aut cerè non exigo. Themistoclis dictum Principi conueniet: qui cum rideretur ab iis, qui scitiores & gnari magis talium artium viderentur, At ego, inquit, lyram aut psalterium tractare nescio,

nescio, urbem quam parvam acceperim, claram & magnam reddere, id scio. Nec dissensit ab hoc iudicio Philippus Macedo. cuius Alexander cum scitè aliquando & suauiter cecinisset: Non te pudet, inquit, tam bene canere? Et addit Plutarchus: Satis enim est, si vel audire vacet regi canentes alios, & Musis abundè honorem habet, si in huiusmodi artibus exercentes se spectet. Hoc si Græci, multo magis Romani. & scribit Cornelius Nepos: Scimus Musicen nostris moribus abesse à personâ Principis, saltare etiam in vitiis poni. Atq; hæc si arceo, quid de fabellis ad corruptelam factis? In quo numero Amadæus est, ingeniosi nugatoris proles, pestilens liber, si unquam fuit, & natus blandè inficere aut & interficere iuuentutē. Fugite Princeps & Aulici, qui vera & seria amatis. In clausulâ moneo, plurimum hæc profutura, sed & interdum non profutura, ac verè de Commodo Imperatore Lampridius: Sed tot disciplinarum magistri nihil ei profuerunt. Tantum valet aut ingenij vis, aut eorum qui in aulâ institutores habentur. Nota. cauendum ab aulicis corruptoribus in ipsâ Aulâ, & nil nisi seruum ac probum ad iuniores Principes admittendum.

Fabulose historiãntiles.

In Pericles

IUSTI LIPSI

AD II. LIB.

POLITICORVM

NOTÆ.

IN CAP. II.

De præstantiâ Principatus.

PAG. 39.

Regni præstantia.

REGNUM res inter deos hominesque pulcherrima. Dictum simillimum in Isocratis Euagorâ: Πάντες ἀνὸμολοῖσθαι ἐν τυραννίδι αὐτῶν θεῶν ἀθανάτων καὶ τῶν ἀνθρώπων, μέγιστον καὶ σεμνότερον καὶ περιμαχητότατον εἶναι: Omnes fateantur, Regnum, inter diuina humanaq; bona, maximum, augustissimū, & summo studio appetendum esse. Atque ego si me effundere in asserendo laudandoq; Principatu velim, benigna materia est, & ingenium seruiat: sed malo te hæc ab aliis petere, qui in Politicis scribendis habent has Dissertatiunculas velut pro præcipuo scopo. Mihi alia mens est. & tamen quidquid ad rem dici potest, semina eius in Textu nostro iacta ferè habes. Quod scito me (semel moneo) alibi seruasse.

Not. strictim multa diximus.

IN CAP. III.

De Fæminarum imperio.

PAG. 40.

Feminas imperare mot.

PRO iisdem consensu aliquot gentes. Pleraque gentes in Christiano orbe, excipio Gallia regnum. Sed & veteres Asiatici ita usurpauerunt. Arrianus: Νομοισ μένον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐπὶ ἀπὸ Σεμυράμωος, καὶ γυναικας ἀρ- 1. De rebus Alex.

ἔτι ἀνδρῶν: Receptum solitumque in Asiâ, iam inde à Semirami, etiam fæminas imperium in viros exercere.

IN CAP. IV.

De Electione & Successione.

Apud Nicet. Chron. s. Ann.

MINORE discrimine sumi Principem, quàm quari.] *Asidet* PAG. 41. *Corneliana huic sententia illud Irenes Imperatricis in re simili: ὧς* Ad manum *δεῖ βασιλέα μὲν ἐκ ἀπόρτα ἑστῆν, παρόντα δὲ μὴ μετακινεῖν: Quod nec ab-* Princps capiendus.

IN CAP. V.

De Initiis & Mutatione in deterius.

Tac. i. Hist.

SIVE etiam Regni ipsius natura hoc fert.] *Potui addere causam* PAG. 42. *Sertiam, Falsam de regnatura opinionem. Nam quod Galba olim euēnit,* Ante imperiū *qui omnium iudicio dignus imperio, nisi imperasset: id multis aliis,* multi tōn, *qui in bonâ spe, adepti deniq; imperium ostendunt eo se minores. Nec temerè* non in ipso. *à Pittaco dictum: Ἀρχὴ ἀνδρῶν δεικνύει: Imperium virum ostendit.*

Tac. vi. An.

Diuturnitate in superbiam mutant.] *Agrè scilicet tam magna* Regnum de. *felicitas fertur, atq; ita* ipse Tiberius post tantam rerum experientiam, *vi dominationis conuulsus est, ait meus scriptor.* Præuat.

Lib. x.

Imperium iis artibus facillimè retinetur.] *Clarè & pulchrè pro hac* *sententiâ Polybius, cum querit cur Hispania tam citò à Carthaginensibus* *amissa? Nam, inquit, aliter censebant quæri imperia debere, aliter ser-* *uari: nec imberant, eos oprime retinere dominia, qui in iisdem in-* *stitutis perseuerant, quibus ea initio sunt adepti. At verò illud clarum* *testatumq; exemplis est, quòd homines felicitatem adsequantur be-* *nignitate in alios, & bonâ de se opinione. iidem, cum adepti quæ vo-* *luerant, ad iniurias & impotentiam in imperiis delabuntur, fit me-* *ritissimò, vt vnâ cum imperantium mutatione, ipsi subditi se & af-* *fectus mutant.*

IN CAP. VI.

De fine Principis.

Lopez Co- mara.

Lib. xxvii.

VT ea opibus firma, copiis locuples.] *Populus ab his externis* PAG. 43. *Principatuum bonum maximè metitur. Itaque legi non sine risu in* Externa bona *Mexicanâ Historiâ (libenter & iucundè ritus noui illius orbis considero)* à Principe *morem iis fuisse, vt cum regem alium consecrarent, is iuraret in hæc ver-* posu antur. *ba: Iusticiam se administraturum, nullum è subditis oppressurum.* Mes Indorū. *bello fortem futurum. Effecturum vt Sol cursum splendoremq; suum* *teneret, nubes pluerent, riui currerent, & terra produceret omne ge-* *nus frugum. Quæ postrema, etsi vniuersi dei propria, tamen & alij à suis* *regibus expectabant. De Burgundionibus, Ammianus: Apud hos rex* *appellatur generali nomine Hendinos, & ritu veteri, potestate de-* *positâ remouetur, si sub eo fortuna titubauerit belli, vel segetum co-* *piam negauerit terra, quemadmodum solent Ægyptij casus eiusmodi* *adfi-*

adsignare rectoribus. Et quid fatuitatem accusem? vetus hæc opinio, imò sapientissimo Homero prodita: & sub bono rege vult omnia externa etiam βονα. Sic enim Ulysses ad suam Penelopam:

ἢ γὰρ σευ κλέος ἔρανδον εὐρὺν ἰκέει.
Ὡσέ τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅς ἐδεδόησεν
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ φθίμοισιν ἀνάσσει,
Εὐδικίας ἀνέχουσι φέρουσι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυρὸς καὶ κριθάς, βρὶ θησι δὲ δένδρεα καρπῶ.
Τίηται δ' ἔμπροσθεν ἀμύμονος. Θαλάσσης δὲ παρέχει ἰχθύς
Ἐξ ἑυχεσίης ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτῶ.

Olyss. v.

— tua laus latum conscendit Olympum;
Sicut percelebris regis, qui numina curat,
In multisq; probisq; viris iura æqua ministrat,
Ipsa illi tellus nigricans, prompta atq; benigna,
Fert fruges segetesq; & pomis arbor onusta est,
Proueniunt pecudes, & suppeditat mare pisces,
Ob rectum imperium. populi fors tota beata est.

Nec remp. tuam esse, sed te reip.] *Hadrianus Imperator* in concione sæpe dixit, Ita se rempub. gesturum, vt sciret populi rem esse, non propriam. *Vox aurea, & res multo magis, cum præstatur.*

Reipub. Prin-
ceps feruit.

Spart. in
Hadr.

IN CAP. VIII.
De Regno Virtute firmando.

ILLI reip. status optabilis.] *Partem hinc magis Polybiana sententia,* Lib. vi. *quam ipsam expressi. Atqui digna adscribi. Εγὼ γὰρ οἶμαι δύο ἀρχαίς εἶναι πάσης πολιτείας, δι' ὧν αἰρεταί ἢ φευκταί συμβαίνει γίνεσθαι τὰς τε δυνάμεις αὐτῶν καὶ τὰς συστάσεις. αὐταὶ δ' εἰσὶν ἔθνη καὶ νόμοι. τὰ μὲν αἰρετὰ, τὰς τε κατ' ἰδίαν βίους τῶν ἀνθρώπων ὁσίου ἀποτελεῖ καὶ σώφρονας, τὸ τε κοινὸν ἡθὸς τῆς πόλεως ἡμέρον ἀπεργάζεται, καὶ δίκαιον. τὰ δὲ φευκτὰ, τοῦναντίον.*

PAG. 45.

Lib. vi.

IN CAP. IX.

De Imitatione & aspectu ciuium in Principem.

QVALES in rep. Principes, tales ciues.] *Theodericus rex Gothorum ad Senatam populumq; Rom.* Facilius est errare naturam, quam dissimilem sui Princeps possit rempublicam formare. *Plato etiam exerte:* μηδεις ἡμᾶς πειθέτω, ὧ φίλοι, ἄλλη θάττον καὶ ῥᾶον μεταβάλλειν ἂν ποτε πόλιν τοὺς νόμους, ἢ τῆ τῶν δυναστευόντων ἡγεμονία. μηδ' εὖν γε ἄλλη γίγνεται, μηδ' αὐθις ποτὲ γνήσειε: Nemo nobis perfluat, ὁ amici, vllâ ratione citius aut facilius ciuitatem leges moresq; immutare, quam Principum exemplo præeunte: neque aliter nunc esse, nec in posterum vnquam futurum. *Vi igitur regulam oportet rectam esse, ad quam cetera adæquantur: sic merito Principem, ad quem alij diriguntur.*

PAG. 46.

Principem
subditi am-
lantur.

Apud Caf-
siod. l. i. c. 11.
Var. ep. xlii.
1111. de Le-
gib.

IN CAP. X.

De iustitiâ necessariâ regnis.

LIBET, si libet.] *Julia Augustæ dictum est, priuignum suum ad stuprum inuitantis. & addidit amplius: An nescis te Imperatorem esse, & leges dare, non accipere? Scilicet, vt Velleius ait, magnitudinem fortunæ suæ peccandi licentiâ metiuntur, quidquid libet pro licito iudicantes. Ammianus obscurius, sed hoc ipsum dixit: Nulla vacat quaestio prauitatum apud eos, qui quod volunt, maximas putant esse virtutes. Ab hoc fonte Persarum iudicium illa responsio Cambysi, roganti num qua lex permetteret nuptias cum sorore? illi negarunt talem se inuenire, sed quandam aliam quâ liceat Persarum regi facere quidquid libeat. Equè turpis & perniciofa illa Anaxarchi adulatio, qui, cum Alexander lamentaretur ob Clytum interfectum, nec solatia admitteret: dixit, Ignorare illum, cur veteres sapientes Iustitiam adfetricem Ioui fecerunt. nimirum, quia quidquid à Ioue decretum, id iure quoque factum sit. Anaxarchi tales, sed occulti, viam non hodie apud imperantes!*

Lib. xxv. r.

Apud Ar-
rian. De reb.
Alexan. lib.
i. v. & Plut.
in Alex.

PAG. 47.
Julia in re-
dictum:

Anaxarchi
perniciosum.

IN CAP. XI.

De Iustitiæ administratione.

CAUSSAS reosq; audiat.] *Ipsene? an per alios? Virumque: & hoc magis. Certè quin ipse quoque interdum Iustitia illud munus in publico vtiliter ac decorè obeat, non puto ambigendum. Veteres Imperatores ac Reges fecere: & Caroli etiam Magni Constitutio hac legitur. Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quod nos in omni hebdomadâ vnum diem ad causas audiendas federe volumus. Populo autem dicatur, vt caueat de alijs causis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eius iustitiam facere noluerint. Vbi finem etiam huius consilij vides. nempe vt per supremum illum iudicem, ius sicubi labat, corrigatur, firmetur.*

PAG. 49.

Ius posit de-
beatq; Prin-
ceps interdum
dicere.

Comin. cap.
cxxxv.

Apud Flor.
lib. i. c. 11.
cap. vlt.

Medecatur noster Princeps.] *Vtinam, vtinam! Ludouico Galliarum regi XI. hoc propositum: & causidicina illa, vera tabes Gallie, nunc non esset, si ille pauculos annos fuisset. Exorietur alius, & efficiat vt tandem viperæ istæ sibilare desistant.*

PAG. 50.

Leges & licet
recidenda.

IN CAP. XIV.

De Fide.

IN Capitolio vicinam Iouis opt. max. esse voluerunt.] *Credo hanc eandem mentem esse in Liuianis verbis: Apud quos (Romanos) iuxta diuinas religiones Fides humana colitur. Et profectò sanctitas quaedam in ipsâ fide. Scytharum legati ad Alexandrum, pulchrè: Iurando gratiam Scythas sancire, ne credideris. Colendo fidem, iurant. Græcorum ista caurio est, qui acta consignant, & deos inuocant: nos religionem in ipsâ fide nouimus. Qui non reuerentur homines, fallent deos.*

PAG. 54.

Fides pro dea.

Lib. i. xii.
Orat. Post-
humij.
Curt. vi. i.

PAG. 55.
Primi ad Sa-
berbia reges.

IN alto positum non alta sapere, difficile est.] *Cerè difficile.* & Augustin.
magnæ felicitatis est, à felicitate non vinci. *Vt quis hanc facile*
multum vini fert: non uem abundantem fortunam. Da mihi circumspici-
simam regem: tamen inter res obsequia fortunæ, non satis cauta morta-
litas est. Natura, educatio, adulatio deprauant. Curtius
VII.

PAG. 56.
In eam reme-
dium, cognitio
sui.

Non minùs hominem se, quàm hominibus præesse, cogitet.] *Hoc*
primum remedium & cautio à Fastu, se cogitare. Externa illa omnia sunt
quæ te instant; æstimari debes à teipso. Illa abeunt, veniunt: tu quid es, nisi
vile infirmumq; corpus? Vide non quid in te magnum habeas, sed quid tuum.
Saladini præ-
clarum factū.
Saladinus, Christianorum olim terror, qui Syriam, Ægyptum, & Africa
bonam partem subegit, morti iam vicinus, in cogitationem hanc serò descen-
dit: & solam interiorem tunicam, pro omni pompâ funebri, in hastâ subli-
mem ferri iussit, cum acclamatione, Hoc vnum ex domitore Orientis
restare. O virum illâ & maiore fortunâ dignum, qui tam benè eam cepit!
Thymoleontis
modestia.
Nihil hic proprium aut iuum, corona, sceptrum, & omnia hæc ad quæ stupe-
mus, à Deo sunt: & ne auferat, tu ad eum refer. Thymoleon, magnus lauda-
tusq; dux, qui Dionysium Sicilia eiecit, & in illustri gloria vixit, exemplo
hic tibi esto. de quo Probus: Nihil vnquam neque insolens, neque glo-
riosum ex ore eius exiit. Qui quidem cum suas laudes audiret prædi-
cari, numquam aliud dixit, quàm se in eâ re maximas diis gratias age-
re atque habere, quòd cum Siciliam recreare constituisent, tum se
potissimum ducem esse voluissent. Nihil potest magis sapienter, magis
Christianè. In Thymo.

Superbia de-
presso adha-
ret.

Magnas arbores diu crescere, vnâ horâ extirpari.] *Remedium al-*
terum, cogitare Superbia assiduam comitem, Detractionem & Pœnam.
Senec. Herc.
Fur.
Dominare tumidus, spiritus altos gere,
Sequitur superbos vltor à tergo Deus.
Nihil altum ille, præter se, vult, eiq; proprium. τὰ μὲν ἑνὴν ἀνὰ ταπεινοῦν, τὰ
δὲ ταπεινὰ ἐψοῦν: erecta deicere, deiecta erigere. Laert. in
Chilone.

Varia & mi-
seranda sortis
regum.

Vidi cruentos carcere includi duces.] *Remedium tertium, à for-*
tunâ variâ nimis & incertâ. Hodie magnus es? cras alius, aut nullus. Iu-
gurtham in carcere, Perseum in custodia obuisse scimus: & patrum memo-
riâ, quàm illustre exemplū Tomambais est! Ille Ægypti Africaq; Sultanus,
Tomambais
excitus:
in veteri & felicissimo regno, non solum eo subiuo exiit, sed & vitâ. Ar-
biter paulloantè vitâ necusq; gentium, in vrbe suâ principe, mulovicatim
per ludibrium circumductus, in fami laqueo, & manu carnificis, strangula-
Attabalipa.
tus est. Quid sub idem illud xui, Attabalipa in nouo orbe magnus Rex, non
ne in carcere, post in finitam vim auri quasi pro vitâ extortam, amisit & vi-
Quahnti-
moci.
tam? In eodem tractu, rex regum Mexicanus, nec vsitata quidē morte obiit,
lento igne per summum cruciatum vstulatus. Quæ tam tragica exempla me-
ritissimè verbis Seneca concludo: Quod regnum est, cui non parata sit
ruina & proculcatio, & dominus, & carnifex? Nec magnis ista inter-
uallis diuisa: sed horè momentū interest inter solum, & aliena genua.
De Tran-
quil. Animi,
cap. xi.
Oratio

Hic.

Oratio pressa.] *Vt moneta illa optima, quæ pretij plurimum habet in*
paruâ mole: sic sermo, qui sensus. Quid visurus sim, nescio. sed verbosos val-
dè & vnâ sapientes, nondum ego vidi. Caterùm hæc Breuitas imprimis de-
bet Principem. Tacitus de Galbâ: Imperatoriâ, inquit, breuitate adoptari
à se Pisonem pronunciat. Causa apud Demetrium Phalereum hæc: Nam
præcepta & iussiones, quæ Principi conueniunt, breuibus verbis for-
mantur; preces autè, quæ humilioribus, verbosæ & longæ esse debent. Breuis sermo
optimus.

Amnian.
lib. xxv.

In Agric.

Synes. Orat.
de Regno.

In Cultu ne exuberet.] *Iuliani Imperatoris familiare dictum fuit: Vestis, & hæc*
Turpe esse sapienti, cum animum habeat, captare laudes ex corpore.
Et sanè viri magni, incuriosi rerum istarum leuium. Carolus noster Quin-
tus in veste restrictus. Ludouicus XI. cultu corporis neminem familiarium
anteiuit. Iulius Agricola (ita scribit de eo Tacitus) cultu modicus; sermo-
ne facilis; adèd vt plerique quibus magnos viros per ambitionem esti-
mare mos est, viso aspectoq; Agricolâ, quærerent famâ, pauci inter-
pretarentur. Sic de Annibale Liuius: Vestitus nihil inter æquales excel-
lens, arma atq; equi conspiciebantur. Et quid exemplis opus? vno verbo,
pleriq; illi veteres ἀπλῶς ἑαυτῶν εἶχον, ἐκ ἀπὸ σκευῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψυχῆς
βασιλείας ὄντες, καὶ τὰν δὸν τοῦ πλῆθους διέφερον, τὰ δὲ ἐκτὸς ὁμοιοί τοῖς ἀγε-
λαίοις ἐφαίνοντο. leuiter & sine curâ seiplos habuerunt, non ab appa-
ratu, sed ab animo reges; & introrsum à plebe differebant, extrorsum
vel gregariis similes videbantur. Ego Græcorum Imperatores (imagines
enim exstant) sine risu non aspicio, in purpurâ, in auro, in gemmis, & à ca-
pitate ad calcem non regiè, sed muliebriter cultos. Italia, negli-
genda.

11. Oper. &
dier.

Munditias mulieribus conuenire.] *Ideò Hesiodus quoque monet: PAG. 57.*
Μηδὲ γυναικείῳ λουτρῶ χροῶ φαιδρύνεσθ
Ἀνέρα.
Nec muliebri se comptu lotuq; polito
Vir quisquam.

Orat. de
Regno.

Nec aliter de externâ omni specie censeo.] *Vt in comitatu, in vi-*
ctu, in omni tuâ vitâ quàm minimum sit Tragædia & pompa. Cari Impe-
ratoris illustre exemplum non omittendum, quia nec vulgatum. Synesius ita
narrat. (Carino tamen adtribuit, per errorem, vi opinor: quia Carus res in
Persas gessit, Carinus contra mollis, deses, & nullâ expeditione nobilis.) sed
is ita narrat. Bellum inferebat Persis, & iam ad Armeniorum limites
peruenerat. Illic militem curare corpus, & cibum è suo comœatu
capere iussit, mox ex hostico (Parthorum agros ostendebat) petendū.
Dum id agunt, ecce hostium legatos, qui adueniunt. Atque illi opina-
bantur futurum primò, vt ad Procere quosdam aulicos deducerentur:
deinde dierum aliquot interuallo, ad Imperatorem Atqui incide-
rant casu in ipsum iam cœnantem. Circumstabat frequens miles, sed
auro aut argento nihil cultus. Ipse veste puniceâ indutus, iacebat in
herbâ. Cibus erat, vetus aliquod nigrum pulmentarium: & in eo fru-
stula quædam falsæ suillæ carnis. Cum autem legatos vidisset, nihil
turbatum aiunt, nec quidquam immutasse, sed vocasse ad se vltro, &
dixisse, Scire quòd ad se venissent. nam Carum hunc ipsum esse. Iu-
berc

bere igitur vt renuncient iuueni suo Regi, nisi respiscat, futurum vt intra vnam Lunam omnis eorum silua & omnis ager, magis nuda & laxa sint, quam Cari ipsum caput. & simul cum dicto pileum sustulit, & caput ostendit tam glabrum quam galea eius qua adiacebat. Et si quidem appeterent, iussit manum in ollam mittere: sin minus, statim abire, & extra Romana praesidia esse, tanquam legatione omniam defunctos. Itame Deus amet, hac virum olent, imò heroem.

IN CAP. XVI.

De Maiestate.

PAG. 57. Externa superbiam non ad Maiestatem.

TRISTITIAM & arrogantiam exuas.] Quae duo imperitè nonnulli adsumunt, quasi concilianda Maiestati. Plutarchus hos tales taxat. Qui mentem non habent, reges & Principes, inquit, imitantur imperitos statuarios, qui existimant colossos suos magnos & venustos futuros, si tibiis quammaximè diductis, & inflatos, & hiantes fecerint: sic isti grauitate vocis, & toruitate aspectus, & morum asperitate, & infociabili quadam vitâ, dignitatem & maiestatem imperantium exprimere se censent.

In Coment. ad Princip. indoct.

PAG. 58. Nimia comitas haud bona. Periculis infirmum.

Viles plerumque, qui nimium ciuiles.] Omnino abstractione quadam opus iis qui gubernant, & ne nimis vulgò se vulgent. Pericles sciuit: qui antea familiaris maximè & comis, simul temp. attigit, ab omni cœtu amicorum & coniuuiis se abiunxit, vitæ genere quodam subducto, & planè mutato. Causam Plutarchus adiungit. Δεινὰ γὰρ, αἰ φιλοφροσύναι παντὸς ὄγκου περιγενέσθαι, καὶ δυσφύλακτον ἐν συνθήκαι, τὸ πρὸς δόξαν σεμνόν: Comitas enim facile factum omnem atterit, & in familiari consuetudine ægrè custodias illud opinionis de te augustum.

In Pericle.

IN CAP. XVII.

De variis Virtutibus decòris Principi.

PAG. 59. Ne regant famina.

NEC tamen coniugum imperiis obnoxius.] Nam quod subsidium in eo, vt inquit Tacitus, qui à fœmina regatur? Cui tamen humili & seruili vitio plerumque feroces & militares gentes obnoxias esse, Aristoteles notauit: & hodie nos videmus. Sed vt imperia mulierum, ita consilia non semper damno. Vtiliter saepe eas Princeps audiet: praesertim si qua à natura paulò magis facta ad prudentiam & virtutem. An Augustum parituit, Liuiam suam audisse? Ferdinandum Hispania regem, Isabellam cui famina Consaluum, Canarias, Nouum orbem, ciectos Mauros, & hanc magnitudinem suam Hispania in parte debet. Maritum enim suum, etsi à se virum magnum, tamen haud aequè altum aut splendidum, ad illustria illa facta impellebat leniter ac ducebat. At in vitâ priuatâ, eadem mirifica. Vino atatem abstinuit. artibus litterisq; ita amica, vt sermonem Latinum, etate iam grandior didicerit, & auctores librosque intellegere atque interpretari potuerit. In fortunâ & in morbis infracta; atque etiam in partu sic magnanima, vt emitteret vix vocem. Rarum heroina exemplum, & cum veteri omni auro comparandum.

Lib. XVII. Annal.

Li. II. Polit. cap. VI. 11.

Interdum sua teant.

Isabella regina lausa.

Conui-

Conuicia si irascere, agnita videntur: spreta, exolefcunt.] Spreuit sane Augustus, qui cum audiret Alianum quemdam malè de se opinari solere: Faciam, inquit, sciat Alianus & me linguam habere. Animosè mitteret: Minimè sis, inquit, ne vagus & erro, apud plures de nobis male loquatur. Plura & obuia talia exempla. sed caute tamen vos canicula: quia non omnes Augusti sunt aut Philippi. Ramirus Hispanorum rex mirè probus fuit & in moribus simplex. ob eam rem cum irrisui Aulicus esset, & dicitur idem idem peteretur, ad extremum exarsit, & undecim viros nobiles ad se vocatos, in Oscâ vrbe gladio percuti iussit: addito dicto, * Nescit vulpecula cum quo ludat. Reipsâ scilicet ostendit periculosum valdè, τὸν λέοντα ὑπτεῖν, leonem vellicare.

Magni Principes in conuicia fortes.

Ramirus aliter.

* Non fabula volpeja conuenit trobeja.

Sueton. August. cap. L.

Plur. in Apoph.

Roder. Sanct. Hist. Part. 111.

Doctrinam non nihil ad hunc finem promoue.] Iure moneo, nam, vt Symmachus ait, scimus bonas artes honore nutriri, atque hoc specimen esse florentis reip. vt disciplinarum professoribus praemia opulenta pendantur. Sed tamen voculam, Non nihil, de industriâ addidi: quia vt tollere eas noxium; ita calidè nimis promouere. Iustinianus τὰς τυπωθείσας ἀνέκαθεν ἐν ἐκάστῃ τῶν πόλεων διδόνδαι στήσας τοῖς ἐν αὐταῖς διδασκαλοῖς τῶν λογικῶν τεχνῶν καὶ ὀπισθημῶν, ὑποθήκας τῶν ἐπιάρχου ἐξέτασε, καὶ οὕτως τὸν ἐν ταῖς πόλεσι διδασκαλείων ἐχολακότων ἀρχοντα τῶν αὐταῖς κατεκράτησε: antiquitus constitutas, in quoque opido annonas, professoribus bonarum artium dandas, de consilio Praefecti sui sustulit. atque ita frigentibus passim per opida Scholis, rusticitas & barbaria occupauit inhabitantes. Mala hac securis quam Thrax Imperator iiecit: sed illi quoque occulè noxij, qui effusè nimis promouerunt. Nam otium & molliem nullâ re faciliùs aut honestiùs in animos irrepere, quam viâ hac litterarum, omnino est fatendum. Atqui robur & virtus non sunt, vbi illa. Vt catuli ad venandum inepti, qui saltare & eiusmodi delicias docti: sic ad virilia exercitia parum apti, ciues nimis exculii. Franciscum regem primum, & Leonem Decimum, qui auidè litteras excitârunt, in calum tollimus. Si propositum spectamus, meritò; si finem & successum, ambigo. quia reuera aliter Galliam suam, aliter Italiam, cultiorem amantioremq; reddidit, sed vnâ & molliorem. Quid bonæ spei reliquum, vbi etiam famina passim

Litteræ promouenda.

Sed cū modo, Male, quæ tollunt.

Male, qui nimis vulgant. Virtus resoluunt.

Lib. I. ep. LXXII.

Zonar. in Annal.

Plutareh. in Lycurg.

Sallusti. ad Caes.

in libris & litteris? atqui eò ventum. Mihi Spartani illi probi, qui γραμματὰ μὲν ἐνεκα τῆς χρείας ἐμάνθανον. ἢ δ' ἀλλήλων παιδεία, πρὸς τὸ ἀρχεῖν καλῶς ἐγίνετο, καὶ καρτερεῖν ποιοῦντα, καὶ νικᾶν μαχόμενον: Litteras ad vsum saltem discabant. reliqua omnis disciplina erat vt pulchrè parerent, vt labores perferrent, vt in pugna vincerent. Et à Principe meo in suis ciuibus id seruari, suadeam valdè. Non nimis, non omnes, studiis se applicent. sed Nobilitas tamen maximè: quia patres valere decet consilio, populo superuacanea est calliditas.

Vsurpanda ad vsum.

Et in primis à Nobilibus.

IUSTI LIPSI

AD III. LIB.

POLITICORVM

NOTÆ.

IN CAP. I.

De Prudentiæ necessitate.

PAG. 61.
Difficile gubernare.

NVLVM animal morosius, nullum maiori arte tractandum.] *Inde Liviæ hoc effatum: Excellentibus ingenii citius defuerit ars, quã ciuem regant, quã quã hostem superent.*

Mens vna sapiens plurium vincit manus.] *Hoc Vlyses ille apud sapientissimum vatem voluit, cum Minervam (id est Prudentiam) sic affatur:*

Αἰεὶ μοι ὡς μεμαῖα παρασαίνε γλαυκῶπι,
καί με τρικλοῖσι σὺ ἐγὼν ἀνδρῶσι μαχοίμην,
Σὺν σοί, πότνια θεά, ὅτε μοι πρόφρασ' ἐπαρήγοις:
Atqui ego, si mihi sic adstas cælia diua,
Vel tercentum contra homines concurrere pugnã
Ausim, te fretus comite, ô dea, & adiutrice.

IN CAP. II.

De duplici Prudentiã.

PAG. 62.

Viri celebres & sapientes in domo Principis decori.

Princeps sapiens, sapientium commercio.] *Cominæus: Nullum maius indicium bonæ mentis Princeps potest ostendere, quã ut adiungat sibi & familiariter vtatur viros virtute & famã celebres. Nam omnes statim iudicabunt eum talem esse, quales ij qui apud illum. Hoc sine vtile, non tantum in consilio, sed etiam in contubernio quosdam habere, insigni tranquillitate vitæ, nullis reip. negotiis permixtos. Nam aliena hac fama valde adiuam famam. Ita Alexandro Callisthenem, Scipioni Panætium & Polybium, Augusto Arcum & Athenodorum, aliis alios adhasisse scimus, priuatim magis ornamenta quã publicè adiumenta.*

IN CAP. III.

De Adiutoribus Principis.

PAG. 63.

A pueris quidam formandi ad temp.

SED quã parabis? iudicij hinc res est.] *Imò res etiam aliqua Industria. Nam iam ante preparari quidam possunt, ut fiant apti. Turcarum Princeps à pueritiã instituit, pacis aut belli futuros ministros. & Germanorum proceres Alumnos quosdam (ita appellant) suo sumptu educant, in eundem usum. Quid si imitetur Princeps, & selecta quadam ingenia à teneris for-*

Lib. viii.

formari curet ad res Ciuiles? laudem. Apud Macedones quid seruatum, Mos erat Principibus Macedonum, adultos Liberos regibus tradere, ad munia haud multum seruilibus ministeriis abhorrentia. Excubabant seruatibus noctium vicibus proximi foribus eius ædis, in quã rex acquiescebat. Ij actos ab Agafonibus equos, cum rex ascensus esset, admouebant: comitabanturq; & venantem, & in proeliis, omnibus artibus studiorum liberalium exculi. Præcipuus honos habebatur, quòd licebat sedentibus vesce cum rege. Castigandi eos verberibus, nullius potestas præter ipsum erat. Hæc cohors, velut Seminarium Ducum Præfectorumq; apud Macedonas fuit. hinc habuere posteri reges, quorum stirpi post multas ætates Romani opes ademerunt.

IN CAP. IV.

De Consiliariis.

OPTIMUM quemque fidelissimum puta.] *Rex Salomon (cuius scripta diuina humanaq; Sapientia plenissima, uti & Syrachida, vni cè tibi commendo.) paucis verbis: Consilia impiorum fraudulenta. Excludo autem ab hac probitate etiam eos, qui rem suam priuatim malè gesserunt, conturbatores aut decoctores. Basilii Imp. ad filium: Συμβούλοις δὲ χρῶσθε τοῖς καλῶς περὶ τῶν οἰκείων βουλευσαμένοις καὶ διοικήσασιν, ἀλλὰ μὴ τοῖς κακῶς ἐξ ἀβουλίας τὰ ἑαυτῶν οἰκονομήσασιν. ὁ γὰρ κακῶς περὶ τὰ οἰκεία διατεθεῖς, οὐδέποτε καλῶς βουλεύεται περὶ τῶν ἀλλοτρίων: Consiliariis vtere iis, qui rebus propriis benè consuluerunt, recteq; eas administrarunt, non autem qui per imprudentiam malè. Nam qui suis rebus malè prospexerit, numquam ille benè consuluerit alienis.*

Morum animorumq; prouinciæ gnaros.] *Etiã lingua: si tamen sermo diuersus, in locis qui tibi præsentent. Nam isti qui per interpretem accipiunt omnia aut reddunt, nec tam grati nec tam idonei ad agendum. ac multa necessariò eos fallunt.*

Non exteros temerè, non aduenas.] *Nota Princeps. nam hic peccatum. Vi vulgò remedia quadam ab Afris aut Indis petita æstimamus: sic plerumque externa ingenia præferuntur internis. At non oportet. Primum, quia ab hac re turba. Indigena haud facillè concoquunt, in suã rep. plus aliena quid credi aut tribui alienis. Inde liuor, questus, & auersio quadam animorum. Secundò, quia rarò illi, morum, ingeniorum, & totius reip. periti. Plato autem breuiter & rectè dixit: Εἰδὸτος περὶ ἐκάστου ἢ συμβουλῆ: Consilium eius est, qui rei cuiusque peritus. Quod idem alibi diffusius: περὶ παντὸς μία ἀρχὴ τοῖς μέλλουσι καλῶς βουλεύεσθαι εἶδέναι περὶ οὗ ἂν ἢ ἡ βουλὴ, ἢ ἀπαντος ἀμαρτάνειν ἀνάγκη: In omni re consulendi principium, nosse id de quo consilium institutũ: aut totã viã aberrare necessum est. Tertio, quia etiam si ius peritiã, vix tamen affectus aut fides. Qui potest in alienam rem publicam? in quã semper illud cogitent: Mihi istic nec feritur, nec metitur. Itaque ad commodum suum, aut arbitrium Principis, videbis pleraque ab iis referri. Quarto & ultimo, quia vsu compertum, consilia externa ferè esse infesta. Alexander malè audire cœpit, cum Persas audiret:*

auditi: Romani labi, cum Græcos & exteros: noster Carolus Audax, (ne plura cumulem) cui ruinam suam nisi Campobacchio debet: Effatum hoc habet. Vi in quam domum vespillones veniunt, signum est funeris: sic reip. labentis, ad quam fulciendam adhibentur peregrini. Quod tamen ita intellego, si multi. nam ut vnus aut alter interdum, fide aut ingenio valde cognitus, haud pertinaciter damnem.

PAG. 64. Quales à moribus quoque aestimandi.

Item senes.] Qui tales non annis magis, quam moribus. Nam in quibusdam, ut ait Seneca, non pueritia, sed, quod est grauius, puerilitas remanet. EpiR. 17.

Iuuenes inepti ad remp.

Consilia senum, hastas iuuenum esse.] Pindari dictum est, uti è Plutarchi Lycurgo videbis. cui hoc Aristotelaum velut interpretamentum adde: ἢ μὲν δὴναιμὺς ἐν νεωτέροις, ἢ δὲ φρόνισις ἐν ἀποσβυτέροις ἐστὶ: Vires in iuuenibus, Prudentia est in senibus. Iuuenes autem non solum à consiliis, sed omnino à rep. amouendi, causâ duplici. Primum, quia Temeritas & calor in iis. Atqui cum ad gubernacula reip. temerarij atque audaces homines accedunt, maxima ac miserrima naufragia fiunt. Deinde, quia non cadit in atatem eam Auctoritas: quæ tamen ad iubendum suadendumq. plurimum valet. Opinio saepe de aliquo, plebem magis mouet, quam res aut ratio ipsa. Solon igitur iure vetuit τὸν σφόδρα νέον μὴ τε ἀρχεῖν, μὴ τε ζυμβουλεύειν, ἐὶ καὶ ἀπὸ δονολοῖ γυώμης ἔχῃεν: valde iuuenem neque magisterium gerere, neque consulere, etiam si optimè à mente constitutus esse videretur. Rei etiam Romana grande olim fulcrum, Annariae leges: quas malè amissas bonus sapiensq. Princeps reuocabit. Iunius apud Stob.

Causa vna.

Causa altera.

Solon eos omnino aruit.

Annales leges uilissime.

Felices vix sapunt. Magis qui aliquando adfici.

Fortunâ variâ exercitos.] Nam qui assiduè in rebus prosperis & latis, quid sapiat? Non temerè aduersa casuum reputat, quem Fortuna nunquam decepit. At qui aliam eam expertus est, magis ille ad Modestiam factus & Cautionem, præcipuas Prudentiæ partes. Pindarus recitè: καὶ ἀπομάθειαν φέπει — Qui mente laborauit, Prudentiam inde aufert. Lii. xxx.

Tacitus item de Caractaco, Quem multa ambigua, multa prospera extulerant, vt ceteros Britannorum Imperatores præmineret. Annibal de se, ad Antiochum: Hæc suadeo. qui vt non omnis peritissimus sum belli, cum Romanis certè bellare bonis malisque meis didici. Nec solum Consiliarij, sed ipsi Principes optimi & prudentissimi, qui aliquando in aduersâ sorte. Carolus v. Galliarum rex mirâ sapientiâ fuit, atque adeò cognomen id etiam tulit: sed quem Fortuna à teneris annis magis iactauit? Patrem suum Iohannem capi abduciq. vidit, & regnum pene totum occupari ab Anglis. Ludouicus xi. planè callidus. sed ille quoque nonne per annos sex à patre & patriâ profugus, apud Philippum Ducem Burgundia egit, quid nisi exsul? Emanuel Allobrogum nuper Princeps, in eadem hac classe. Verissimum igitur Græcorum verbum: Ἐξ ὧν ἐπαθεῖς, ἐμαθεῖς: & Miseria Prudentia bona mater.

Principes tales, optimi.

Carolus v. Sapiens.

Ludouicus xi. callidus.

Emanuel cautus.

A quibus læsus, ab his doctus.

Quod satis sit, acutos] Profectò mali & inepti, qui nimis. Disputare

tare & sermocinari magis, quam suadere possunt: & tempus saepe terunt, milium, quod dicitur, terebrando. Tu scito, caput omne cōsily esse, non in acumine, aut sermonum rationumq. copiâ, sed in directâ quâdam iudicij normâ. Ea autem plerumque his acriculis abest. Machianellum vide. quid eo acutius? at parum bonus aut felix ille Casari Borgia Consiliarius, quidquid excuset se & fatum accuset. Vide Clementem VII. Pontificem. miram ei ingenij vim omnes tribuunt: sed in actionibus consilijsq. quàm infelix, Roma scit & nunc etiam dolet. In populis ipsis hoc notabis. Quis nescit Athenienses ante Spartanos, Florentinos ante Venetos, ingenio & acrimoniâ fuisse? melius tamen constantiusq. hos rempub. suam direxisse omnes videmus. Causa huius rei tres. Prima, quam in Textu libauit. quod velocia ista ingenia semper mouent aliquid, & nec quieta, quieta sinunt. Altera, quod in multiplici inuentione & rationum copiâ plerumque natant, & agrè expediunt aliquid cui insistant. Tertia, quod ea sibi proponunt quæ non sunt, non erunt; & mentem consilijsq. aduersarij aestimant à subtili suâ mente. Atqui ille saepe stipes. nec quidquam tutius (obiter monco) quàm de consilijs eius, ex ipsius indole moribusq. iudicare, aut eorum qui apud illum magni. Sed aliquis hîc quarat. Quid ergo? subriles quoniam damnas, etiamne litteratos? Haud pror sus. ego verò libenter eos in Consilijs admitto, sed qui non sint hoc tantum. Nam qui solâ & nudâ istâ cognitione litterarum se iactant, valde repello. Constantius Imperator Constantini F. me quidem iudice, valde hîc peccauit: qui, ut ait Zonaras, μὴδ ἕνα τῆ γερουσία συντάξας, δε παιδείας μὴ μετέδιδχε, οὐδὲ ἦσαντο ὡρὸς τὸ λέγειν, καὶ ἦδ εἰ γράφειν ἐμμέτρως τὲ καὶ ἀεζῶς: neminem in Senatuum allegit, nisi eruditum, quiq. se ad dicendum exercuisset, & sciret scribere vincitâ oratione & soluta. Nimis tribuit nostro generi: nec vel doctissimi semper ad remp. apti. Necessum est ad sint alie illæ dotes, de quibus in hoc Capite monemus. Quas si adferunt: à magnos tunc, & Principi optandos! Nam desiderabilis eruditio litterarum, quæ naturam laudabilem eximiè reddit ornatam. Ibi prudens inuenit, vnde sapientior fiat: ibi bellator reperit, vnde animi virtute roboretur: inde Princeps accipit, quemadmodum populos sub æqualitate componat. Nec aliqua in mûdo potest esse fortuna, quam litterarum non augeat gloriosa notitia. De his talibus ipsa Sapientia loquitur: Ego Sapientia habito in consilio, & eruditus inter sum cogitationibus.

Nimis ingeniosi, malis suadetes.

Exempla.

Rationes iurum.

An litterati apti ad Consilia? Per se, non nimis.

In Constant.

Cassiod. Var. lib. x. epist. 111.

Pro. viii.

IN CAP. V.

De Ratione consulendi.

CONSILIORVM gubernaculum, Lex diuina.] Apparet ergo merito Consilijs interesse debere viros Sacros religiososq.: id est, legis eius peritos. Tamen alij abnuunt, & indecoram atque inutilem censent hanc mixturam. Nicephorus Gregoras inter hos videtur. Οὐ γὰρ, inquit, θεωρία πνευματικὴ καὶ ἀραξίς πολιτικὴ, ὡς τὰ πολλὰ, συνείναι πεφύκασι: Non enim Spiritalis contemplatio, & Ciuilis administratio, vt plurimum, inter se iunguntur. Et Synesius Cyrenensis Episcopus multo apertius: Πολιτικὴν ἀρετὴν ἱερῶσὺνη συνάπτειν, τὸ κλῶθειν ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα: Ciuilem virtutem iungere cum sacerdotio velle, est miscere omnino non miscen-

PAG. 65. An Sacerdotes in Consilijs.

Mist. 111.

Epistola 121. tota.

Inferior vti-
lier esse.

Viri sancti
supra Prade-
tes saepe sa-
piunt.

Liberi & ve-
tates consilia-
rii esse debent.

Rara ea vir-
tus.

Adulatio
regnat.

Temperanda
tamen liber-
tas.

PAG. 66.
Mutatio in
consiliis tur-
pis.
Caroli v. in-
civ.

Fas aliquan-
do mutare
consilia.

Sed causa.

Reges leniter
regendi.

Callisthenes
prae fractus.

miscenda. Ac plura & diffusè in eam rem ibi scribit. Quid ergo nos? cum
veniã sic censemus. Interesse eos posse, imò & debere: sed rarer. tunc vi-
delicet, cum de rebus planè seriis grauibz q̄ agitur, & quæ tanquam uniuersum
statum. Nam tunc sanè quidni audiantur? siue ut robur & auctorita-
tem bona sententia adferant, siue ut reprimant coërceantq̄, in aliam ruen-
tes. Nam quanquam illi rerū Ciuiliū proprie non perit: tamen saepe etiam
in istis saluberrimè consulunt, & Syrachides non falsò scripsit: Anima
viri sancti enunciat aliquando vera, quam septem circumspectores se-
dentes in excelso. At semper tamen eos & assidue, etiam rebus consiliisq̄
minoribus adhiberi non probem: nec id mihi aut ex illorum videatur, aut
publico vsu. Distriçti videlicet terrenis curis, caelestia illa deseret: nec terre-
na ipsa (quippe aliud illorū munus) satis cōmodè aut decorè administrabunt.

Libertatem secundò.] *Magnum in Consiliario atque vtile munus,
vt libera ei lingua. Solon olim rectè: Συμβούλευε μὴ τὰ ἡδίστα, ἀλλὰ τὰ
καλλίστα: Consule non quæ suauissima, sed quæ optima sint. Sic oportet.
nam rara hæc nimis in Aulis Principum virtus: & vis scire cuius rei
inopiã laborant magna fastigia? quid omnia possidentibus desit? ille
qui verum dicat. Certamen plerumque adulationis est: & dant se non ma-
gno alicui solūm, sed his qui magni apud magnum. Placentini aut Lauden-
ses ferè hoc totum genus, pauci Veronenses. Inter hos tu esto: & scito liberè
te semper cum Rege loqui posse, sed non de Rege. Cum modestiã tamen: ad
quam Hephæstion ille tibi praeiit apud Curtium: Libertatis quoque in ad-
monendo (Alexandrum) non alius ius habebat: quod tamen ita vsur-
pabat, vt magis à rege permissum, quàm vindicatum ab eo videretur.*

Tertiò Constantiam.] *Turpis enim & fœda illa vacillatio senten-
tiã mutantium, & certum signum non certa mentis. Idq̄, cum singulis
Consiliariis, tum magis Consiliis, vitandum. ne audiant illud, quod Caro-
lus v. Imp. faceret conuicere in Germanorum conuentus solet. quos asimi-
labat viperis: quia (atebat) vt istæ matres suas tollunt, sic illorum postero-
ra decreta, priora.*

At non Rigorem.] *Consilia enim ad euentus & tempora accommo-
danda & saepe inflectenda sunt: atque, vt Plato ait, χρὴ ὡς περ ἐν πλώσει
κύβων, πρὸς τὰ πεπρωτότα τίθεσθαι τὰ αὐτοῦ πράγματα, ὅππῃ ὁ λόγος ἐπέ-
βελτις' ἀνέχειν, ἀλλὰ μὴ προσπλάσαντας, κατὰ περ παῖδας, ἐχομένους τῆ
πληγέντος, ἐν τῷ βοᾶν διατρέχειν: oportet, tanquam in talorum iactu,
ad id quod ceciderit res tuas aptare, quocumque modo ratio id opti-
mum esse dixerit. non autem, quasi pueros, ipsos quoque cadentes,
firmiter eam rem tenere in quam impegeris, & clamando quiritan-
doque tempus consumere. Consilia ergo noua pro rebus nouis, aut vbi
priora improspera.*

Arte enim & flexu quodam opus saepe. *Seneca appositè: Huc illuc
fræmis leniter motis flectendus est animus, paucis sui rector optimus.
Plerique enim rectorum rectore alio egent, et si palàm habere eum spernunt.
Callisthenes hic offendit, qui prae ter monita magni sui Doctoris, nimis apud
Alexandrum absisus & asper. Quæ debebat dicebat, sed non quomodo de-
bebat.*

Eccles. cap.
xxxvii.

Laert. in Se-
lone.

Sen. vi. De
Benef. cap.
xxx.

De Rep. lib.

v. De Benef.
cap. xxv.

Lib. iiii.
de reb. Alex.

Ep. vii.

Plut. in The-
mist.

Cassiod.
viii.
Var. ep. x.

Lib. xxi.

Valer. ii.
cap. i.

Idu. xlii.

bebat. *Arriani cantæ sententia ego accedo: καὶ τούτων ἐγὼ ὅσα ἐς ἔριν τὴν
Ἀλεξάνδρου, καὶ ἐς σκαιοτήτα τὴν Καλλιθέου φέροντα, οὐδ' ἐν οὐδ' ἀμῆ ἔωαι-
νῶ' ἀλλὰ τὸ κατ' αὐτόν γε κοσμίως τίθεσθαι ἔχαρκεν Φημι, αὐξοῦντα (ὡς ἀνυ-
σθῶ) τὰ βασιλέως πράγματα, ὅτῳ τις ζυγεῖναι ἢ ἀσπείρωσεν. οὐκοῦν ἀπει-
κότως δ' ἂν περὶ τῆς γένεσθαι Ἀλεξάνδρου Καλλιθέου τὴν δειμαί, ἐπὶ τῇ ἀκαί-
ρω τε παρρησίᾳ, καὶ ὑπερόργω ἀβέλτησιν. Ego verò nihil eorum, quæ vel
ad Alexandri iniuriam, vel ad Callisthenis morositatem pertinent,
laudauerim. Sed illud aio & statuo, sufficere vt seipsum modestè ha-
beat geratque & Regis, quoad fieri potest, negotia promoueat is, qui-
cumque adesse & seruire illi in animum semel induxit. nec immeritò
grauem fuisse Alexandro Callisthenem, tum ob intempestiuam
libertatem, tum ob superbam stulticiam.*

Quoties necessitas ingrueret, prudenter moderans.] *Præclarum
huius Pisonis exemplum, atq̄, omnino imitandum. Plato ad Dionis propin-
quos: ταυτὸν δ' ἐκ περὶ πόλεως αὐτοῦ διανοόμενον χρὴ ζῆν τὸν ἐμφορῶνα. λέ-
σειν μὲν, εἰ μὴ καλῶς αὐτῷ φαίνοιτο πολιτεύεσθαι, εἰ μέλλοι μὴτε ματαίως ἐρεῖν,
μὴτε ἀποθανεῖσθαι λέγων: Hoc eodem animo erga patriam suam affe-
ctum, viuere prudentem virum oportet. Dicere quidem, siquid non
rectè administrari ei videatur: sed eã lege, si futurum puter vt neque
frustrà dicat, neque dicendo vitæ periculum incurrat. Quod tamen ita
verum, nisi rex aut regnum periclitetur. Nam tunc nullum discrimen bo-
num consiliarium teneat, quin clamet. Themistocles ille exemplo, qui olim
ad Lacedæmonium: Feri, sed tamen audi.*

Quintò Silentium.] *Omnino seruandum in Consilio, quod vim ha-
bere vis aut vsus. Et seruandū etiam inã consulentis causã. quia arduum
nimis est, meruisse Principis secretum, vbi siquid cognoscitur, prodi
vel ab alio formidatur. Alexander cum arcanas quasdam litteras He-
phæstioni legisset, detractum annulū ori eius admouit, quisq̄, sibi id factum
putet, & simul in Consilium lectus est, os sibi clausum à Principe signatūm-
que. Persus cogita: apud quos, ait Ammianus, nemo cōsiliorum est con-
scius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoque
colitur numen. De quibus & Curtius: More quodam Persarum, ar-
cana regum mirã celant fide. non metus, non spes elicit vocem, quã
prodantur occulta. vetus disciplina regum, silentium vitæ periculo
sanxerat. Simile apud Romanos, quorum Curia, in tanto numero Senato-
rum, silentio sic vndique clausa, vt non dicam vnum, sed neminem au-
disse crederes, quod tam multorum auribus fuerat commissum. No-
tabile illud de Eumene rege: qui cum Romam venisset, & regem Persen in
Senatu accusasset, ac de toto bello cum Patribus deliberasset: in præsentia
nihil, præterquam fuisse in Curia regem, scire quisquam potuit. bel-
lo denique perfecto, quæque dicta ab rege, quæque responsa essent,
emanauere. Mira & diuina silentij fides.*

Regibus non
frustra omni-
tendum.

Consiliarij
taciti, nnto.

Sicut apud
Persas.

Sicut apud
Romanos.

NOTA
IN CAP. VI.
Vitanda Consiliariis.

ADVERSUS peritos, perucaces.] Turpe. & est aliquis, etiam ubi iuste refragatis, refragandi modus. Demosthenes merito Spartianorum institutum laudat, quod tale. Ferunt, inquit, apud eos dum decernitur, quemque sententiam suam liberè promere: sed ubi decretum est, eadem laudare omnes, & adiutores esse etiam illos qui contra dixerant.

Diffidia in Consiliis mala.

Discordia inter consuasores.] Perniciosa semper, non aliter quam si remiges & nautæ digladiantur in unâ aliquâ navi. Tacitus notat: Iulius Clasicianus Suetonio discors, bonum publicum priuatis similitudinibus impediēbat. Et semper ita euenit, ubi inter collegas amulationes. Quid remediū: ut aut ponantur ea, aut certe seponantur. Aristidis exemplo: qui Themistocli valde aduersus, cum tamen unâ in legationem missi essent, & ad portam Urbis venissent: Visne o Themistocle, inquit, inimicitias paulisper hinc deponamus, recepturi eas cum redierimus? Sciebat scilicet rem communem, sine cōmuniōne animorū, numquā rectè administrari.

Ad limes Curia ponenda.

Auaritia, siue rei suæ studium.] Ab pestis! Nullum enim est officium tam sanctum atque sollempne, quod non auaritia cōminuere ac violare soleat. Quinetiam, ut Pindarus ait, κέρδειν σοφία δ' ἐδεται: Lucro etiam Sapientia capitur & irretitur. Igitur cauenda illa, & omnes ad eam causa. Ac prouidē illi populi: quibus legem fuisse Aristoteles ait, ut qui agros limitaneos hostibus haberent, non admitterentur ad Consilia belli gerendi, quasi ob priuatæ rei aspectum suadere minus commode possent. Nec Principi remedium hic aliud, quam ut ne naturâ tales eligat: & item ut prolixè cum electis agat, atq; omnia à se expediant.

Auaritia exciuda.

Mercatores non apti ad Consilia. Causa.

Lex Thebanis, quæ vetuit.] Videntur remouendi à reip. administratione mercatores, causâ non unâ. Primum, quia consuetudine & inclinatione auari: ideōq; facile publicam rem, in suam vertant. Secundò, quia parum magnanimi aut splendidi: atque, ut Aristotelis verba usurpem, ἀφρονὲς ὁ τοιοῦτος βίος, & πρὸς ἀρετὴν ὑπερβατικός: parum generosa hæc ratio vitæ, & virtuti aduersa. Tertio denique, quia in publicâ personâ Auctoritatem id minuit: & ut Liuius ait, quæstus omnis indecorus Patribus est visus. Ab hac sententiâ fateor me stare, præsertim in Regno. Vbi tamen aut rara nobilitas, aut pleriq; honestiorum amplexantur id genus vitæ: non nimis eos repellam. & scio Venetos, Florentinos, Genuates, Batanos sic vstasse, haud magno suo malo. Quinetiam olim dignitatem mercaturæ fuisse, Plutarchus tradidit: ut, quæ commoda ex regionibus barbaris afferret, amicitias cum dynastis conciliaret, & ad multarum rerum peritiam conferret. Nota Princeps. & hoc genere hominum cum fructu saepe utere, siue ad explorandum, siue ad ingressum & aditum aliquem apud longinquos & ignotos faciendum. Nonne hoc Lusitanis regibus limen ad Orientis regna & primus gradus?

Interdum tamen admittendi.

Ysus eorum Principi.

Exord. xxxix.

Annal. xv.

Plur.

Cic. pro Quinct.

Polit. vii. cap. x.

Vii. Pol. cap. ix.

Lib. xxi.

In Solone.

AD III. LIB. POLIT.
IN CAP. VII.
Impedimenta boni consilij.

FIDUCIA.] Noxia valde in consiliis, quia suas alienasq; vires parum librat, & euentus omnes aptat ad sua vota. Principes eadem saepe fallit. qui naturâ magni, libenter audiunt hos magnanimos, & spem magis ipsam, quam spei causam intuentur. Arcenda, videndumq; semper ne illud audiatur: Priusquam occideris, excorias. Polybius sanum hic dogma, iubentis: μηδέποτε βουλεύεσθαι περὶ τῆ μέλλοντος, ὡς ἦδ' ἡ γεροντός, μηδ' ἀ προκατελπίζειν βεβαιμένους ὑπὲρ ὧν ἀκμὴν ἐνδεχόμενον ἐστὶν ἄλλως γινέσθαι, νέμειν δ' ἐ μερίδα τῶν παραδόξω, πανταχὴ μὲν ἀίθρα πρὸς ὄντας, μάλιστα δ' ἐν τοῖς πολεμικοῖς: Numquam de futuris rebus, tamquam iam factis, deliberare; neque præfidere constanter in iis quæ aliter euenire possunt: sed partem aliquam inopinato euentui relinquere, cum vbique homines simus, maximè verò in rebus bellicis.

Liuius xxi.

Adag. Græcor. Lib. ii.

Lib. ii.

Epist. ad Euağ.

Liuius xxxv.

Ibid.

Cum sapientiâ non commiscetur.] Non hercules, cum sit Imperitia ipsa proles. Thucydides: Αμαθία μὲν Ἐραστός, λογισμὸς δ' ὄπνον φέρεται: Inscitia Fiduciam, Prudentia Cunctationem gignit. siue ut Hieronymus transtulit: Imperitia Confidentiam, Eruditio Timorem creat. Cui apud reges Adulatio etiam saepe mixta: dum auribus illorum seruiant, & tam magnos validosque eos faciunt, quam videri volunt. Talis Minio ille apud Antiochum: qui ignarus omnium externorum, viresq; astimans regis ex rebus in Asia Siraq; gestis, temerè eum impulit ad Romanum bellum. Accessit eiusdem ingenij nescio quis Alexander Acarnan, qui tanquam non vtrum bellandum necne esset, consuleretur, sed ubi & quâ ratione bellum gereretur, victoriâ se haud dubiâ animo proponere affirmabat. O pestilens genus, præsertim ubi Princeps ipse ad typhum & fastum inclinat!

Imperiti ple- riq; solidi.

Aut adula- tores.

Quando & quatenus consilia subita aut fortia, utilia

Capitolinum scribitur: Hanc nouis rebus debere inesse constantiam, ut rapienda sint consilia, non quærenda. Doctor noster regulam hanc suggerit: Cunctatione non opus, ubi perniciosior sit quies quam temeritas. Imò ab eodem discis: Inter ancipitia, deterrimum esse, media sequi. Obserua: quia plerique hic peccant, & in rebus afflictis, ut idem loquitur, nec prouident satis, nec audent.

In Maxim.

Tac. i. Hist.

It. i. Hist.

Ibid.

Lib. vii.

Confilia calida & audacia.] Quæ tamen haud semper improba, ne erres. In communi quidem administratione rerum valde damnanda: at in nouo aliquo aut subito discrimine, utiliter & necessario saepe adhibenda. Apud Capitolinum scribitur: Hanc nouis rebus debere inesse constantiam, ut rapienda sint consilia, non quærenda. Doctor noster regulam hanc suggerit: Cunctatione non opus, ubi perniciosior sit quies quam temeritas. Imò ab eodem discis: Inter ancipitia, deterrimum esse, media sequi. Obserua: quia plerique hic peccant, & in rebus afflictis, ut idem loquitur, nec prouident satis, nec audent. Celeritas, infamis naufragiis.] Pulchrè Artabanus apud Herodotum. Ἐπει χθῆναι μὲν γὺν πᾶν πρὸς τὴν τίντε σφάλματα ἐν τῶν ἱερῶν μετέλαι φιλέουσι γίνεσθαι ἐν δὲ τῶ ἐπιχθίνεσι ἀγαθὰ εἰ μὴ παρὰ τὴν δολέοντα εἶναι, ἀλλ' ἀνα χρόνον εὐροί τις ἂν: Festinare quoduis negotium, gignit errores: vnde maxima detrimenta exoriri solent. At in cunctando bona insunt, quæ si non statim talia videantur, tamen in tempore bona quis esse reperiat.

Quando & quatenus consilia subita aut fortia, utilia

Consulta oportet exsequi festinanter.] Velleius M. Agrippa hanc laudem tribuit: Vir, inquit, labore, vigiliâ, periculo inuictus, & per omnia extra dilationes positus, consultisq; facta coniungens.

Rebus extrinis, media spectanda.

Pac. 69.

De Principe, qui se gerat in Consiliis.

PAG. 69.

In tempore deliberandi.

Interdum & celeriter.

Pro temporibus consilia.

Achaica lex.

Tarditas vitanda.

Super verbis haud litigandum.

Sed nec multa occupati.

PAG. 70. Res ipse spectanda.

MATVRE deliberet.] Ne eueniat scilicet, quod in consiliis infelicibus (Taciti verba) vt optima videantur, quorum tempus effugit. Tu vero tempestiue, cum res non erit subita, delibera quia oportet, vt scite Demosthenes dixit, & ἀπολοῦσθαι τοῖς πράγμασι, ἀλλ' ἐμπαροῦσθαι εἶναι τῶν πραγμάτων: non sublequi & comitari res, sed rebus ipsis antecedere & praere. Et addit: Sicut Imperatoris est praere exercitui, sic bene consulti viri ipsis negotiis. Aliud tamen in subitis, vbi factio potius opus quam consultio. Tum festinandum, neque hesitandum: vt y, qui neque alienis consiliis regi, neque sua possunt expedire. Enimvero, ait Demosthenes, dum nauis est salua, prompte consulere & prouidere oportet, ne euertatur: postquam fluctus exsuperat, inane est studium.

1. Hist.

Philip. 1.

Tac. 1. Hist.

Phil. 111.

Epist. 1. xxii.

Phil. 1.

Exord. 1. xv.

Magna in rep. momenta sunt temporum.] Quis id nescit? adeo vt super eadem re, alio atque alio tempore, aliud sit censendum. Seneca pulchre: Consilia rebus aptantur, res nostrae feruntur imò voluuntur. ergo consilium sub die nasci debet, & hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod aiunt nascatur.

Peccatur hic in plurium statu.] Verissimum est, nec quidquam tam ibi solium, quam disputando rem extrahere, & saepe labefactare. Cauisse olim Achaos video, & legem habuisse, vt in conuentibus dies vnus deliberationis esset, alter decreti. Vtilis ipsa aut similis lex, in optimatum aut populi statu: Principi vitare facile, vbi & pauciores consultant, & a nutu eius pendunt.

Ne inutili contatione.] Sive in deliberando, sive in apparando. Demosthenes Atheniensibus suis non semel hoc obiicit, & tarditati huic imputat res amissas. τὸν γὰρ, inquit, τοῦ πράττειν χρόνον εἰς τὸ παρασκευάζειν ἀναλίσκουσιν οἱ δὲ τῶν πραγμάτων καιροὶ οὐ μένουσι τὴν ὑμετέραν βραδύτητα, & ἀθυμίαν: Nam agendi tempus in apparatu consumimus. rerum autem occasiones non expectant ignauiam vestra & tarditatem.

Neue dies rerum, verbis terat. Sed nec disputatiuncula de verbis: quod in ciuili hac dissensione euenisse aliquoties memini, & prudentiores risisse. Audiatur Latinorum ille Praetor, apud Liliam: Ad summam rerum nostrarum pertinere arbitror, vt cogitetis magis quid agendum vobis, quam quid loquendum sit. Facile erit, explicatis consiliis, accommodare verba. Nec pro meo gustu vnquam consiliarij, qui circa hac occupati. Compositae orationes alibi locum habeant, hic breuis dictio & re-ctum iudicium.

Audiat cum iudicio.] Late hoc patet, & momentum habet. Primum est, quod hic moneo, vt non flectat se affectu quodam & inclinet ad vnum aut alterum, sed res ratione sç ipsas magis spectet. Demosthenes hoc quoque suis Atheniensibus: Sed si quidem verba audituri conuenistis, hæc dicere & audire oportet: sin autem super rerum electione deliberaturi, res

res ipsas per se nudas, quantum potest, diiudicare vos hortor, auferentes sermones omnes qui facti videntur ad fallendum. Secundum, vt peritos in quaque re maxime audiat, atq; ius credat. Labet adscribere exemplum Imperatoris Alexandri Seueri, de quo Lampridius: Fuit illi consuetudo, vt si de iure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet, si vero de re militari, milites veteres, & senes bene meritos, & locorum peritos ac bellorum & castrorum; & omnes litteratos, & maxime eos QUI HISTORIAM norant: requirens quid in talibus caussis quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium, fecissent. Tertium, vt non tam numeret sententias, quam appendat. Vetus hic querela Plinij: In publicis consiliis nihil tam inaequale quam ipsa æqualitas. nam cum sit impar omnium prudentia, par omnium ius est. Locum non habet in Principe, qui potens est rerum, & ad suam sententiam omnes trahit.

Periti in quaque re maxime audiat, atq; ius credat. Labet adscribere exemplum Imperatoris Alexandri Seueri, de quo Lampridius: Fuit illi consuetudo, vt si de iure aut de negotiis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet, si vero de re militari, milites veteres, & senes bene meritos, & locorum peritos ac bellorum & castrorum; & omnes litteratos, & maxime eos QUI HISTORIAM norant: requirens quid in talibus caussis quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani, vel exterarum gentium, fecissent.

Et meliores non plures.

Homines alij alias, & in alijs.

Plures audiendi.

Vnus aliquis facile mutatur.

Imperator, cui imperat.

Cap. xiv.

Lib. vii.

Qui a suis ducitur, vt neruis] Quod Galba meritisimò obiectum, de quo Suetonius: Regebatur trium arbitrio, quos vna & intra Palatium habitantes, nec vnquam non adherentes, Pædagogos vulgò vocabant. Nec tamen abnuo, vnum alterumq; valere gratia, auctoritate, fide apud Principem posse, imò & debere: sed cuius nempe nota prudentia & probitas sit: atq; hoc ipsum ita, vt non solus aut alter ille audiantur. Summo enim vel prudentissimi; tamen profectò nemo in omni re, sed nec in omni hora, æqualiter sapiit: & rectè Cominao dictum, à meridie sæpe non iidem, qui mane fuimus. Purior illa & sine nube mens, non semper est praesto. Ergo tutius plures audiri, vtique in rebus grauibus: & sic Ariabanius, apud Herodotum, Persarum regi: Rex, nisi diuersæ variante sçue sententia dicantur, non potest quis eligere meliorem, sed necesse habet vt eà quæ dicta sit. At cum plures sunt, licet tanquam aurum purum discernere: quod solum separari cum nequeat, alteri applicatum comparatumque potest. Addo etiam, quod vnus ille aut alter praepotens, facile à vero abeunt (priuato aliquo aspectu) & à recto. Cominaus ita obseruat, & monet: Siquis singularis tantam habeat fidem apud Principem, vt eum alij obseruent & metuant; is reuera dominatur, & regnum obtinet, fuisq; rebus tantum & facultatibus consulit, publicis neglectis: quod regi (Carolo Octauo) scimus euenisse. Quod ipse de Carolo, impari successore Ludouici patris; idem de pluribus posui, & dederim vel nouitia exempla. Non lubet, nec ludo magis illustre vnum, vetustius paullo, de Isaacio Imperatore Græco: qui Theodorum quendam Castamonitam, hominem & ad alias res ciuiles, tum ad pecuniarias aptissimum, non suis tantum sed sibi praefecit. quem, inquit Choniates, Logotheram designauit, & ab eo ducebatur, reducebatur vt obnoxium aliquod animal, aut potius instar mancipij. omne quod ab eo imperaretur peragebat, nihil ipse discernens. Contigit autem mori illum Theodorum: quid deinde? querit alium dominum, & adolescentulum quemdam, vix à tabulis & scholis digressum, summæ rei praeficit; qui non ipsum Imperatorem solum, vt cetum maximum paruus piscis qui Propompus dicitur, ducebat quò volebat & circumagebat, sed & militares numeros legionesq; tractabat:

bat: quasi ab ipso semine & incunabulis maximarum rerum admini- strationi innutritus esset, aut quasi ab ipso natali scilicet sapuisset: haud aliter,quam Sibyllam, simulatque ab aluo prodiisset, de fabrica vniuersi differuisse fetunt. Facere deinde addit Choniates, & subsannat: Erat, inquit, ille adolescens, velut apicula aut culex, aures leonis adsi- duè circumsonans; aut vt niger pumilio, qui maximum terræ pondus elephantem gubernat; vel vt funiculus, qui camelum naso trahit; vel denique vt angusta porta aut semita, quæ ad Aulam duceret. Et quid miramur? profecto hæc sunt risu, aut morsu potius & Satyrâ digna. Faciat qui volet Principum, audiet viuus aut mortuus quod iste.

Obstinatio vitanda.

Tamen sine pertinaciâ.] Alterum hoc est vitium. nec mollem & sequacem nimis esse, nec refractariū oportet. Sapiat ipse aliquid, sed & alios putet. quam animi temperiem pulchrè mihi complexus Homerus videtur.

Αλλά ἀναξ' αὐτόσ' εἶ μὴδ' εὖ, πείθεό τ' ἄλλα.

Iliad. 6.

Ipse, ô rex, benè consulito, & pareto vicissim.

Agnata saepe magnis.

Peccant hic saepe magni, qui vt fortunâ, sic sensibus, super alios se putant.

Itaque Seneca hunc affectum expressit:

— regale hoc putat,

In Medea.

Sceptris superbas quisquis admouit manus, Quæ cœpit, ire.

Imò quidam ita fatui, vt etiam post consilia, ne alienæ sententiæ egere videantur, in diuersa ac deteriora transeant. In hoc numero ille Xerxes, qui Græciæ indicturus bellum, (Valerius refert) adhibitis Asiæ principibus, Ne viderer, inquit, meo tantummodò vsus consilio, vos contraxi: ceterum mementote, parendum magis vobis esse, quam suadendum. Nescio insolentius, an stultius dictum. At ego hoc quoque nomine, Principem parum aptum esse dixerim ad puriter consulendum: quòd de re eius maximè agatur. Benè autem hoc Cobares quidam apud Curtium: Natura mortaliū hoc quoque nomine praua & sinistra dici potest, quòd in suo quisque negotio hebetior est, quam in alieno. Turbida sunt consilia eorum, qui sibi suadent. Quid tamen in rege sene, & gubernationis iam gnaro: aliquid plus ei permisim: sed non ita vt cū Tiberio (apud Suetonium) semper sit sui arbitrij, contentusque se vno. Plus iudicare ipse potest, plus tamen suggerere & inuenire plures.

Tac. xv. Annal.

Lib. ix. cap. v.

Lib. vii.

Cap. xvii.

Celandia sententia.

Sententiam suam celet.] Quod duplici sensu moneo. vt nec ipse declaret quò inclinet, ne ceteris (ait Tacitus) assentiendi necessitas fiat: sed nec dictis iam sententiis, aperiat quam probet. Decorum enim ita, quasi suæ meditationi quædam relinquat: sed & vtile ad effectum, vt minus periclitetur efferri.

111. Ann.

Tac. xvi. Annal.

Iuramentum in consilio.

Anima consilij secretum.] Cui sanciendo, reperio & iuramentum interdum interpositum apud Principes. Ita enim Capitolinus in Gordianis: Omnino exemplum Senatusconsulti taciti nō aliud est hodie, quam quod vestra clementia (ad Diocletianum scribit) conuocatis ad interiora maioribus, ea disponit quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, nequis ante rem completam quisquam vel audiat

Lib. ix.

audiat vel intellegat. Produuntur autem consilia non verbis tantum, sed & signis. de quo studiosè ita monuit Polybius: Primum præcipuumque eorum quæ ad felicem consilij exitum requiruntur, est silere. Itaque neque gaudij ostentatione, ob spem scilicet inopinatam affulgentem, neque metus, sed neque familiaritate inductum aut affectu & amore, quidquam communicare cum exteris oportet; sed cum iis dumtaxat, sine quibus res ad exitum deduci non potest. nec iis iis antea quam cuique rei agenda tempus adiget. Silere autem non linguâ tantum oportet, sed multo magis mente. Multi enim sermone quidem celantes, ipso aspectu & vultu, aut & factorū aliquo, reuelarunt sua decreta. Ea verò postrema verissima sunt, & quidam suspicari de consilijs suis dant suspensi aut maesti, & magnæ cogitationis manifesti.

A signis cauendum in dicitur.

Tac. xv. An.

Libertatem admittat.] Imò verò & prouocet, atque arte eliciat intimos eorum sensus. Difficile enim & rarum est, vt non aut eò sententias dirigant quò Principem ire censent, aut in gratiam eorum flectant, qui ipsi in flagranti gratiâ sint regentis. Itaque interdum bonum, Principem subito & quasi aliud agentem, sententiam ab hoc aut illo seorsim exquirere. quòd sfortunam cognomento Magnum callidè & frequenter fecisse, scriptum reliquit Paulus Iouius. Interdum non per se, sed per interpositam personam iubet explorari. Sed & hoc vtile, sententiam sine ordine, aut immutato ordine ab infimis petere, ne asseda sint potèriorum, vt dixi: sed & vt equaliter omnes parati. Suetonius de Augusto: Sententias de maiore negotio, non more neque ordine, sed prout libuisset, perrogabat, vt perinde quisque animum intenderet, ac si censendum magis, quam assentiendum esset. Vtilissimum autem, in scripto eas exigere & clausis tabellis. Ita enim & accuratior sententia, & certè liberior, sine alterius gratiâ aut offensâ. Suadet hoc Augusto Macenas, apud Dionem: In causis grauioribus, sententias non palàm rogabis, ne amicis suis fauentes parùm liberè quid sentiant pronuncient, sed in tabellis eas scriptas ad te solum, ne cui alij innotescat, perferri iube, & lectas etiam statim deleri. Ita enim verum sensum cuiusque maximè cognosces, si eum illi a nemine alio cognitū iri, persuasum habebunt. Quòd si tui aspectu (ita interdū causa aut res est) minùs liberè vel scripturos putes; tum remedium, solos relinquit, & inter se deliberare. Mihi etiam non displiceat, quòd Turcarum Principes audio vsurpare, vt in proximo Senatus habendi loco possint occultè, cum velint, consistere, illinc per cancellos (sed velo opposito) omnium sententias audire: vt tamen adesse eos, etiam cum non adsint, fas sit suspicari: & contrà. Id verò & libertatè dare sententiis videtur, cum non coram ille immincat: sed & intentionem addere, cum semper possit auscultare & adesse.

Libera voce elicienda.

Huic rei at- tes.

In eius vita, cap. lxxix.

Lib. lxx.

De Benef. lib. vi. cap. xxx.

Assentatio crebra Aula.

tuque falorum. Non vides, quemadmodum illos in præceptis agat ex-
stincta libertas, & fides in obsequium seruire submissa, dum nemo ex
animi sui sententiâ suadet dissuadetque, sed adulandi certamen est, &
vnum omnium amicorum officium, vna contentio, quis blandissimè
fallat? *Nec mirum sanè, tam crebrum hoc genus esse, nam & fructum præ-*
sentem capiunt, & res in facili ac sine labore. Tacitus: Suadere Principi 1. H. B.
quod oporteat, multi laboris; assentatio erga Principem quemcumque;
sine affectu peragitur. *Vult dicere, in recto veròq; consilio admittendum, &*
industriè agendum esse: in adulatione, càm verus amor aut cura tui publi-
cig; non sit, ex facili omnia dici, tantum ad voluntatem.

Persei crude-
litias.

At mihi salus illius desperata est.] *Tale hoc Ciceronis: Cuius aures*
clausæ sunt veritati, vt verum audire non possit, eius salus desperanda
est. *Quid de Perseo rege dicam, qui ab amicis duobus liberius admonitus de*
vitiis præteritis & culpis, vtrumque pugione interfecit? dignus qui verum
postea non audiret, & ipse ac regnum perirent, vt euènit.

Non remune-
randa temere
aut vulgo
consilia.

Nec bona quidem consilia præmiis adficiat.] *Causam habes in*
fragilitate vel ambitione humanâ. quia cum semel iterumq; placuisse se vi-
dent, & premium retulisse; extra limites facile abeunt, & tibi se dant mu-
neranti. Sed & sibi placent, & superbiam induunt: fugiendum. Macenas
tamen apud Dionem aduersus nobis videtur, suadetq; Augusto: Eos qui Lib. I. P. B.
rectam sententiam probamq; dicent, & lauda & honora. illorû enim
ex inuentis ipse benè audies. qui verò aliter, neque ignominia affice,
neque accusa. Mentem enim illorum cõsiderare oportet, non autem
aberratio nem castigare. *Concilio, quod communiter prudentem Consilia-*
rium honorare ac præmiari, fas & ius: at non ob singula consulta aut sua.

Dem supra
consilia.

Sæpe praua magis, quàm bona consilia, prosperè eueniunt.] *Aut*
si non sape, vt Sallustius, certè interdum: & dominatur ac ludit in humanis
rebus, præter omnem rationem nostram, præpotens illa ratio, id est Fatum.
Hoc Demosthenes sapienter: Consultores vestros, inquit, vt impostores, Exord. xxvi.
siquid aliter accidit, accusatis: neque consideratis, quærere & rationi-
bus colligere optima, quantum homo potest valetque, id nostrum es-
se; effici autem ista & succedere feliciter, id plurimum in fortunâ fi-
tum esse. *Itaque vir prudens non eò sibi displicet, si in mente & ratiocinio*
recto minùs rectus successus. imò cum Phocione sentiet ac dicet: qui cum ali-
quando suasset, nec obtinisset, & contraria etiam sententia feliciter effe-
Et ni data esset: rogatus, ecquid paniteret? Minimè, inquit, nam mea me-
liora, etsi hæc feliciora. Cui adsonat hoc Artabani, apud Herodotum: Sua- Lib. 7. P. 7.
deo tibi rex, inquit, benè deliberare in quo maximum est lucrum.
Nam etiã si aliter accidat, nihilominus tamen benè consultum est,
& superauit Fortuna consilium: qui verò malè consilium cepit, si for-
tuna ei arrisit, ille est quidem voti sui compos, sed nihilo secius malè
consultum est. *Atq; hæc de Consiliis. ad quæ quoniam bellum & cõmodum*
est Caput siue tractatio in Leone Imp. de Apparatu bellico, lubet id totum
hic adscribere, cum fructu imò & voluptate à Politico legendum.

Phocionis
dictum.

Quo-

Quomodo consilium capiendum sit.

CAP. IIII.

OMNEM actionem consilium antecet: inconlulta enim rerum tractatio
haud satis tuta est. Nam quanquam interdum quis gloriatur se, quasi si-
mul & deliberauerit, & res suas gesserit, multa prosperè atque ex tempore ges-
sisse: tamen perrarò aliquid tale vsu venire fortunatè solet.

2. Propterea in primis præcipimus tibi, vt ante omnes res suscipiendas, ma-
ximè autem bellicas, consilium cum iis præfectis capias, qui tibi ad hoc idonei
videbuntur: cuius generis Turmachæ reliquique sunt. Vbi verò firmitatem
aliquam habere consilium videbitur, rem ipsam de quâ deliberafti, omni stu-
dio ac diligentia contendas ad exitum perducere, nisi si (quod sæpe solet ac-
cidere) aliquid interim aduersum & contrarium consilio contingat. Consilium
autem quidnam tandem sit, & quemadmodum consilium tutò expedire pos-
sis, explanabo.

3. Consilium est, deliberatio quædam de re agenda vel non agenda. Si res
agenda non sit, statim sistendum tibi est: sin agenda sit, modum agendi vel
quomodo; tempus vel quando; vbi vel locum; quid vel rem agendam; quem
vel personam qui hoc suscepturus & ad exitum perduciturus est; propter quid
vel causam cuius gratia res suscipitur; considerare oportet.

4. Qui deliberaturus secum est, ante omnia suam ipsius mentem ab omni-
bus perturbationibus liberam habeat, maximè autem ab amore vel odio atq;
omni aliâ perturbatione, quæ rei de quâ deliberatur damnosa esse potest.

5. Deinde non solùm quid facile sit eligito, & in hoc incumbito, sed etiam
omnia quæ vsu venire possunt animo prospice: fortassis enim post rem incoe-
ptam aliquid se tibi quod in primis conducibile est, offeret, quod antea præ-
termisisti.

6. Quòd si tecum ipse non solùm capere consilium, verum etiam alios assu-
mere volueris, te ipsum tamen ab omni perturbatione vacuum præbe, ac si so-
lus deliberares. Consultores autem adhibe experientes rerum, prouidos, pers-
picaces, ærumnarum ac prosperitatis tuæ socios, ad excogitandum solertes,
fideles, qui tibi neque ad gratiam obtemperabunt, neque illi qui rei susceptor
existit, neque sibi mutò, sed qui quod cogitant dicunt, qui simplici animo &
incorrupto sunt, nullumque ex iis rebus lucrum quærunt, sed eo ipso tempore
quid maximè vtile sit explorant.

7. Sunt enim qui cum lucrum aliquod aut compendium, aut ad se, aut eos
quos caros habent atque diligunt, pertinere posse vident, totam iudicationem
rei eò transferunt: & quia pertinaces sunt, vniuersum consilium ab vtilitate
communi, ad id quod ipsi volunt deducunt.

8. In rebus occultis & abditis, fideles adhibe tibi & temperantes viros & ta-
citos, & qui in sua & non aliorum potestate sunt, cum secretæ res istæ, vt se-
cretiores fiant, minimè ad cognoscendum multitudine indigent.

9. Delibera tardè, nisi aliqua necessitas celeritatem requirit: vbi consulueris,
si nullum impedimentum sit, maturè facito.

10. Tempus & locum, quemadmodum prædictum est, rei idoneum elige.
Sed de eâ referas non ad te ipsum solum, sed etiam ad omnes qui tecum con-

filij participes fuerant, & quid factu opus sit, cum multis delibera: quæ verò agere volueris, cum paucis communica, & vbi optimum ex omnibus consilium ceperis, apud te solum tene, ne aduersariis hoc indicetur, & insidiis illorum appetare.

11. Res ipsæ diuersas & plurimas sæpe afferunt sententias. fortassis autem quæuis res circumstans omni ex parte manifesta fiet, si singulæ consultorum sententiæ inter deliberandum in vnum conferantur.

12. Omnes autem debent huc spectare & conuenire, ad saluam atque illæsam multitudinem conseruandam, & ad curam prouisionemque eius qui eos conuocauit suscipiendam.

13. Finis consilij sit tibi, vt cognoscas in rebus gerendis vbi & quando agendum vel non agendum sit, & quâ de causâ quidque agendum.

14. In deliberatione tuâ, & in omnibus sententiis quæ in deliberationem veniunt, adesse hæc duo oportet, posse illud fieri, atque vtile esse: hæc enim duo si non adsint, infirmum consilium esse & temerarium statim deprehenditur, & quasi ante oculos illius vitium cernitur.

15. Si enim inutile sit de quo deliberas, non modò non commodaberis, verum etiam lædèris. Si verò non possunt de quibus deliberatum est perfici, inanis hæc consideratio ad temerarium exitum, quòd fieri nullo modo aut viâ potest, necessariò pertinet. In primis autem vitare oportet eas offensiones, quæ in promptu sunt. vulgus enim hominum solet rerum futurarum cogitationibus seipfos oblectare, offensiones autem circumstantes prouidere non solent.

16. Vtilissima autem est in omnes partes animi quasi excubatio, & eorū quæ vllâ ratione fieri possunt in considerandis rebus pertractatio: ita enim fiet, vt nequæ te ipsum nimis cæcæ temeritati exponas, nec rursus nimiam rerum cupiditate illectus, in manifestum aliquod discrimen incidas.

17. Rursus timor absque vllâ audaciâ, à vitio non abest: & qui quo suis casus temerarios formidat, temerè sæpe aduersus seipsum multa facit, & quæ ex usu suo sunt negligit, & ab vtilibus rebus suscipiendis abhorret.

IN CAP. IX.

De occultis & domesticis consiliis.

PAG. 71.

Vilium hominum consilium habundantia.

VT si spernat genus illud domestici consilij. Hoc genus nempe quod subiungo, è vilibus aut seruilibus ingenis: non in vniuersum damno, si quis in familiâ auctoritate & fide dignus: sed ipse quoque inter digniores. Crede hoc semel Princeps, nihil generosum aut altum à seruiis illis expectandum, & contagione istâ tu quoque sordesces. Vide te quæso Am-

Dilectum in Constantium.

miani scomma, sed appositi, in Constantium Imperatorem: Mercari complures nitebantur Eusebij fauorem, cubiculi tunc præpositum, apud quem (si vera dici debent) multa Constantius potuit. O figuratum, sed asperum morsum! multum erat, illum homuncionem Eunuchum, aliquid apud Imperatorem posse, at ille inuertit, & quasi ipse potens rerum & arbiter esset. Multa, inquit, apud illum Constantius potuit. Eò veniunt descenduntque isti, qui domesticis regimen sui præbent. In Claudio Imp. nonne olim siuile? qui libertis vxoribusque addictus (ait Suetonius) non Principem

Lib. xviii.

Cap. xxix.

cipem se, sed ministrum egit. Vnum hoc incommodum, Indignitas: adde alterum, Pradationem. Isti enim rapti, & abducent, & vendunt omnia, & rapaces hoc pradas agunt. Crebrum olim malum & in historiis frequens, præpotentes liberti aut eunuchi. Spreuit Alexander Imp. (bonus & variè imitandus) qui vt Lampridius ait, Eunuchos nec in consiliis, nec in ministeriis habuit, qui soli Principes perdunt, dum eos more gentium aut regum Persarum volunt viuere. qui à populo, etiam amicissimum Principem semouent; qui internuncij sunt, aliud quàm respondetur sæpe referentes; claudentes Principem suum, & ante omnia agentes, nequid sciat. Qui cum empti sint, & prauis fuerint, quid tandem possunt boni sapere?

In Aureliano.

Bonus, cautus, optimus venditur Imperator.] Dicitur hoc & querela Diocletiani fuit, de quo Vopiscus: Sed ego à patre meo audiui. Diocletianum Principem, iam priuatū, dixisse, Nihil esse difficilius quàm benè imperare. Colligunt se quattuor vel quinque, atque vnum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt, dicunt quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera non nouit: cogitur hoc tantum scire quod illi loquuntur: facit Iudices quos non oportet, amouet à rep. quos debeat obtinere. Quid multa? vt Diocletianus ipse dicebat, Bonus, cautus, optimus venditur Imperator. Nec dissimile, quod Mithreus Præfectus prætorio, vir laudatus, Gordiano Augusto, & genero suo scripsit, apud Capitolinum: Euasisse nos grauem temporum maculam, quâ per spadones & per illos qui amici tibi videbantur (erant autem vehementes inimici) omnia vendebantur, voluptati nobis est, & eò magis quòd tibi gratior emendatio est. Neque enim quisquam ferre potuit, datas eunuchis suffragantibus militum præposituras, negatū laboribus præmium, aut interemptos aut liberatos, pro libidine atque mercede, quos non decebat: vacuatum ararium per eos, qui cottidie insidiosissime frequentabant: initas factiones, vt tu deciperis, cum inter se de bonis pessimi quique haberent consilia tibi met suggerenda: bonos pellerent, detestandos insinuarent, omnes postremo tuas fabulas venderent. Diis igitur gratias, quòd volente teipso emendata resp. est. Delectat sanè esse boni Principis socerum, & eius qui omnia requirat & velit scire, & qui pepulerit homines, per quos antea velut IN AVCTIONE POSITVS NVNDINABATUR. Quæ italia interdum diffusius exsequor & repono, vt in alienâ vitiorum imagine, sua Principes videant. & damnent, si habeant; execrentur & abstineant, si non habent.

Notabilis vox.

Contra Ministros improbos.

IN CAP. X.

De Administris, eorumque lectione.

Variar. 1111. ep. 111.

ELIGI suadeam cum curâ.] Et mecum Cassiodorus, in personâ Theodorici regis: Ad ornatum palatij credimus pertinere, aptas dignitatibus personas eligere: quia de claritate seruientium, crescit fama dominorum. Tales enim prouehere Principem decet, vt quoties procerem suum fuerit dignatus aspicere, toties se cognoscat recta iudicia habuisse.

Boni Ministri, laus Principum.

Omnes ministros ciuibus & reip. præstet.] *Theodahadi regis, apud Cassiodorum, dictum præclarum: A domesticis incohare volumus disciplinam, vt reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere.*

Ille ad ciuilia, hic ad bellica naturâ aptior.] *Quod Homerus quoque, vt pleraque prudentiæ aut sapientiæ, sic reuelauit:*

Ἀλλ' ὁ μὲν ἀρμύθοισιν, ὁ δ' ἐν χεῖ πολλὸν ἐνίκα:

Iliad. p.

Vnus consiliis, aliter præstantior hastâ:

de Polydamante & Hecatore ab eo prolatum. Et Polybius illustri exemplo hoc notauit in Arato Sicyonio, qui ad ciuilia omnia mirificè vaser & appositus, trepidabat in bellicis: nec exsequi aut facere, cor aut corpus ei firma. Ipsa Polybii verba compendio dabo: Aratus, inquit, erat in rebus ciuilibus vir

Lib. i. cap. v.

vnidique perfectus. facundè loqui, prudenter cogitare, industriè cogitata exsequi, hæc omnia poterat: discordias etiam ciuiles leniter ferre, & amicos adiungere & socios facere, inter primos artifices. Tum etiam insidias, fraudes, subleffus in hostes comminisci, eademque ad exitum deducere, ob tolerantiam & audaciam, efficax maximè aptusque erat. Hic autem ipse, siquando in aperto acie dimicare vellet, segnis in consiliis, timidus in aggressionibus, nec aspectu quidem aut vultu pugnam tolerans. Ideoque & Peloponnesum repleuit trophæis, sed in se erectis. Adeò natura hominibus non corpora solum, sed animos dedit dissimiles variantesque, vt idem ille vir non solum erga res diuersas diuersè se habeat; sed & in iis quæ assimiles, aliàs sapientissimus videatur, aliàs tardissimus, itemque & audacissimus, & timidissimus. Neque hæc inopinata nimis aut paradoxa sunt, sed nota & familiaria iis qui volunt intendere. Nam ecce & in venatibus alij sunt audaces, feraeque subsistunt, iidem ad arma & contra hostes, degeneres. Sed & in bellicis rebus, alij in singulari certamine, & cum vir cum viro componitur, acres & validi sunt; iidem communiter in prælio & instructâ acie ignaui & nullius pretij. Theffalorum equites turmatim & confertim si ingruant, intolerabiles sunt: extra aciem, in tempore aut loco viritum pugnare, timidi, & inutiles. Atoli autem contra. Scilicet magnus ille Deus hoc voluit, aliud esse aliis, nec in omni re vnum emi-

De Arati ingenio notabile.

Diuisa dona.

— partitim singula quemque

Claud.

Nobilitant hunc forma decens, hunc robur in armis,
Hunc rigor, hunc pietas, illum solertia iuris,
Hunc soboles castique thori.

Atque, vt alius poeta ait:

Ἀλλω μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμικὰ ἔργα,
Ἀλλω δ' ὄρχησεν. ἐτέρω κινδάρην κ' αἰοιδὴν:
Illi bellica nempe Deus donauit, at illi
Saltare, atque alij fidibus cantuque valere.

Homet. Iliad. M.

PAG. 73.

Felicitas quosdam promouet, & suis Geniis.

Principum inclinatio in hos, offensio in illos est.] *Quis non cotidie animaduertat? & est sanè in his promotionibus ius aliquod etiam fortunæ. Tacitus de Vespasiano: Multos præfecturis & procurationibus, ple-*

ii. Hist.

ma

ma adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. Sed & ius hoc est diuinis regibus, vt in Homero legi, alium virorum odisse, alium amare. Itaque arguè Cassiodorus: Non est maius meritum, quam gratiam inuenisse regnantium. Quid, quod ipsa electio visa in initio absurdior; sepe postea laudatur? Verè enim Tacitus: Multos in prouinciis, contra quam spes aut metus de illis fuerit, egisse. excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios.

IN CAP. XI.
Præcepta Administris.

Lib. i. cap. i. i. i.

AVDACVLII.] *Seneca de Tranquillitate: Quorundam parùm idonea est verecundia rebus ciuilibus, quæ firmam frontem desiderant: quorundam contumacia non facit ad aulam. Medium ergo tenendum, vt & fiducia adsit, & contumacia absit.*

Sine iactantiâ agite.] *In quo peccant sæpe aulici, & odia atque inuidiam prouocant frustra. Talis ille Heracides, potens apud Philippum Macedonem, & ex vili humiliq; euectus: de quo Polybius, ἀρδὸς μὲν τοῦς ταπεινοτέρους καταπληκτικώτατος καὶ τολμηρότερος, ἀρδὸς δ' ἐ τοῦς ὑπερέχοντας κολακτικώτατος: aduersus inferiores seuerus maximè & superbus, erga superiores in primis adulator. Atque isti iidem, de quibus Seneca, regiarum potentiarum ministri, quos delectat superbiarum suarum longum spectaculum; minuscule se iudicant posse, nisi diu multumque; singulis, quid possint, ostendant. Nihil confestim, nihil semel faciunt. Iniuriarum illorum præcipites, beneficia lenta sunt. O penicillum, non calamum, & quo temporis etiam nostri egregiè mores effinguntur! Sed & à Dione, de Seiano illo, non altero à Tiberio, sed altero panè Tiberio: Is, inquit, homo superbissimus studiosè ab omnibus colebatur, salutabatur, deducebatur. Omnia enim acriter & maximè procerum, obseruabat & verba & nutus. Nam qui propriâ potentiâ nituntur, neque salutationes aut hæc obsequia valdè requirunt; & si omiffa fuerint, vitio non vertunt, ipsi nempe sibi conscij cõtèptu sui hoc non factum. Qui verò fucò & adsciticio splendore vtuntur, ij omnia talia magno opere, & tanquam ad dignitatis suæ culmen pertinentia, requirunt, & nisi consequantur, grauiter ferunt vt abiecti, & irascuntur quasi iniuriâ affecti. Ideoque istos magis panè, quam ipsos Imperatores, vulgò obseruant, & circa eos satagunt: quoniam apud hos siquid peccatur, virtus censetur remittere & ignoscere; apud illos, imbecillitas & virium inopia, contra autem vlciisci, facere ad stabiliendam ostentandamque potentiam arbitrantur. Tales isti, qui potentiam suam non benè ferunt, & ideò nec diu sæpe ferunt.*

PAG. 74. Iactantia odiosa.

ii. De Benef. cap. v.

Aulici mores.

Lib. LVIII.

Ad auctorem & ducem, vt minister, fortunam referas.] *Valdè hoc obseruandum, præsertim in bellicis, in quibus haud temerè alios volunt emi-*

Felices feliciū ministri.

g

quoque

quoque fortia facta gloriae eius assignare, praecipuum sacramentum erat, ut Tacitus scribit. Simile Gallorum Deuoti.

Hac est conditio regum, ut casus.] Quod ingenium regum in uno Philippo Macedone bene expressit Demosthenes: Eum ita gloriae cupidum esse dicunt familiares, ut omnia praecelara facinora sua esse videri velit, & magis indignetur ducibus ac praefectis qui prosperè & laudabiliter aliquid gesserint, quam iis qui infeliciter & ignaue. Ipse hic affectus in filio Alexandro, de quo Curtius: Quippe Alexander hostes vincit voluerat, Antipatrum vicisse ne tacitus quidem indignabatur, suae demptum gloriae existimans quidquid cessisset alienae. Susurrant idem & instillant Antiocho regi interiores aulici, apud Lium: Ipsam eam gloriam belli, qua, velut dote, Annibal concilietur, nimiam in Praefecto regio esse. Regem conspici, regem vnum ducem, vnum imperatorem videri debere. Denique consensu ita reges: & patrum quoque memoria legimus, (ut vetustiora omitiam) quicumque res magnas sub regibus gesserit, ad extremum aut in offensam, aut in exigua gratia fuisse. Testor Alfonso Albuquerque, qui pleraque India Orientalis Lusitano regi suo subiecit: at idem accusatus maioris spei, & suspectus denique, reuocatus in patriam est, & morte opportunam fortasse ignominie exemptus. Simile in Duarte Pacieco, qui post magna merita, in custodiam & vincula coniectus etiam fuit, & in clara innocentia liberatus tandem, sed ut in paupertate senesceret. Confaluum Magnum, & Ferdinandum Cortesium, nec ipsos parem gratiam meritis retulisse, aliquis arbitretur & dicat. Quid causa est: beneficij magnitudo, cui reges dolent & nolunt obstringi. Noster Tacitus: Destruui per hac fortunam suam Caesar, imparemque tanto merito rebatur. Nam beneficia vsque eod lxxa sunt, dum videntur posse exsolui: vbi multum anteuenerit, pro gratia odium redditur. Sed & simile hic quod in arboribus, sub quarum vmbra, vbi tempestas est, confugimus: cum deseruauit, ramos frangimus, & abimus. Addam prudentissimi Cominaei sententiam: Memini regem (Ludouicum) mecum sic loqui, ut diceret, fieri aliquando ut operae nauatae laudabiliter minus pretium sit, idque culpa eorum qui nauassent: dum elati quadam confidentia, insolenter & proteruè se gererent. Atque addebat, felicem esse, eius sententiam, cui rex nullo suo magno merito beneficium conferret: atque id praestare, ut obstringatur aliquis Principi, quam ut illum habeat obstrictum. Se quoque hoc ingenio esse, ut plus amaret, qui ob beneficentiam sibi deberent, quam alios quibus se debere putaret. Claudis deinde Cominaeus: Tam est difficile in omni genere vitae sic se gerere, ne impingas: magnumque est Dei donum, valere sensu communi, & iudicio naturali. Praecelara omnia: sed age tu Cominae, qui hac scis & praecipis, satisne cauisti? naturalis tua prudentia sepsit aut munivit? accepisti plagam, & in tua arena circumuentus es ab aulicis, qui, mortuo rege Ludouico, effecere calumnias ut in carcerem condereris, per triennium seruariareris, denique capitis causam ipse diceres, ne patrocinari quidem quoquam auso. En ludibria vitae, & iactationes hominum! quibus nihil vsquam, per vltimam sapientiam, est certum: non certe in lubrico illo culmine & fastigio Aulicorum.

Magni Ducis, si re postea neglecti.

Reges gloriae auidi.

Orat. iad epist. Philippi.

Lib. vi.

Lib. xxxv.

Annali. 1112.

Liberius. Licet dicere: Summum ad gradum cum claritatis veneris, Consistes aegre, & quam descendas, decides. Cecidi ego, cadet qui sequitur.

Atque his liuoribus aut periculis exteri maxime sunt expositi (ut ille ipse Cominaeus): quod monuit Polybius: Xantippus, restitutus Carthaginensium rebus, paulo post in patriam rediit, optime sibi consulens. Nam res egregie gestae & praecelara facinora inuidiam & calumnias gignere solent, quas ciues quidem aut indigenae, amicorum & affinium copia atque opera, possunt repellere, at exteri facile & statim ab utroque isto vincuntur, & periclitantur. Est in mente magnus Princeps, qui voces & suspiciones, in diuturnitate Praefectura & fortuna secundantis, non effugit: maior futurus, si in vigore fama, & tempestiue discessisset. Plutarchus igitur sapienter monuit: Εἰς αἰτίαι καὶ πολιτικῆς περιόδου κατὰ λυσιν. τῶν γὰρ ἀδελφικῶν ἀγῶνων τοὺς πολιτικοὺς οὐδὲν ἥττον ἀμύνης καὶ ὄρας ἀπολιπούσης ἐλέγχεται: Esse & politici cursus finem quemdam ac terminum. nec minus ciuilia certamina, quam athletica, vigore & tempore destituta, vituperari ac coargui.

Exteri subiecti inuidia.

In tempore abscedendum.

1. Reg. cap. xxi.

Lib. xvi.

Constantij vanitas.

11. De Ira. cap. xxxii.

Gloriam impositae summae manus illis relinqueret.] Hoc sciuit iam olim & fecit Ioab, magister militiae Dauidica, de quo libri sacri: Misitque Ioab nuncios ad Dauid, dicens: Dimicauit aduersum Rabbath, & capienda est Vrbs-aquarum. Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam: ne cum a me vallata fuerit vrbs, nomini meo adscribatur victoria. Ergo, vno verbo, gloria omnis Principi adscribenda, & vindicanda. Quam fecit hoc vanè, aut stultè potius, ipse Princeps Constantius? de quo Ammianus: eum, edictis propositis, se solum (cum gestis non adfuisset) & dimicasse & vicisse, & supplices reges gentium erexisse, aliquoties scripsisse: & talia, quae sine risu aut miseratione fatuae superbiae nemo legat.

Iniurias ferendo, & gratias agendo.] Tacitus & hoc indicat: Egit grates, qui finis omnium cum dominante sermonum. Cur autem non ita faciant, qui in aula beatitudinem quaerunt? Aristippus praebit, versutus philosophus, qui consputus a Dionysio, cum nihil moueretur, & quidam mirarentur: Nempe piscatores, inquit, ut gobium capiant, aquis patiuntur se adspergi, & ego ut balenam, non patiar sputo madidari? Addo Senecam: Potentiorum iniuriae hilari vultu, non tantum patienter sunt ferendae. facient iterum, si se fecisse crediderint.

Patientia aulico.

Pag. 75. Arcana calumniae.

Qui secretis criminationibus infament.] Contra quos quid re-medij? Expostulat cum Deo Choniatas in hac re: O inspector omnium oculi, quem nemo fallit, cur coniuues saepe in his hominum, & grauioribus etiam, culpis? nec statim immittis ignes & tonitru & fulmina, sed vindictam super sedens differs? Imperuestigabile tuum iudicium, & humanis ratiociniis inaccessum: nisi quod sapiens profectus es, & norma certa utilitatis, etsi nos tenui mente praeditos id latet. At enim venator aliquis serpentem, aut leonem densa iuba, qui in montibus videt vel audit, statim declinat & effugit: sed & maleficus

aut latro exorabilis est, & precibus aut lacrimis mollescit: virum vero qui proximo & amico malum in corde machinatur, aliudque sentientem aliud loquentem, multæ sapientiæ est euadere, & à diuino auxilio pendet. *Præmiserat verò idem de Theodoro Styppiotâ, per Camateri Logothetæ calumnias euerso: ac miscet deinde præcepta. Esse eos æmulos, quantum potest, obseruandos, qui ingenio moribusque parum liberalibus & occultis sunt præditi, & linguam habent à corde dissentientem. Ante omnia verò, custodiam ori ponendam, nec sinere linguam temerè euagari dentium septum & labiorum propugnaculum, quibus à naturâ, velut duplici vallo, est circumdata. Bene, & silentium aut circumspectus sermo, optima hæc arma.*

Laudando euertere.

Quò incautior decipiari, palàm laudatum.] *Id verò argutè malignum & mirum genus ledendi est, laudare. Excitatur enim occultè Princeps in luorem aut metum, præsertim si animo pusillus est. Polybius exemplo & sententiâ id docet, de Apelle quodam subdolo calumniatore, qui cum Aratum apud Philippum Macedonum regem traduxisset, ac falsi compertus esset; non ideò destitit, sed transtulit deinde calumniam in Taurionem quemdam, qui Peloponnesi rebus præerat. Hunc non accusauit, sed laudauit, asserens dignissimum esse, qui cum rege ipso in castris atque acie ageret. Addit deinde: Καὶνὸς γὰρ δὴ τις οὗτος ἔρηται τρώπος διαβολῆς, τὸ μὴ ψέγοντας, ἀλλ' ἐπαίνουντας λυμαίνεσθαι τοὺς πέλας: Nouus enim calumniæ modus repertus iste, non culpantes, sed laudantes, lædere atque euertere alios.*

Incerta Aulæ.

Nihil rerum mortalium tam instabile & fluxum.] *Qua sæcula id non docent? vetera, media, nostra. Inter veteres, Ioab ille vir acer, callidus, militiæ Davidis & consiliorum arcanorum arbiter, cum à viuo rege non eueritur, iussus est cedi à successor. Quid Apelles inter Græcos? ille à Philippo rege proximus, eo iam gradu & opibus ut ab ipso timeretur, momento hora deicitur, desertus ab iis qui antea stipabant & colebant. Polybius ita narrat: Aratus flagitia & superbiam eius regi aperit, ad vindictam stimulat, & rex id secum statuit, sed ita altâ dissimulatione, ut mentem hanc eius nemo sciret. Vocatur Apelles, ille fidenter veniens, & quasi omnia ex sententiâ patraturus, simulac conspectus esset, ex Chalcide Corinthum venit. Cum appropinquasset, certatim satellitij militumque Præfecti, cum ipsis militibus obuiam procedunt, agmine & pompâ in regiam deducunt. Cum autem ingredi statim, ut confuèrat, vellet, ianitor quidam præstolari eum iussit, occupatum in præsentem regem dicens. Apelles nouitatem rei demirans, hæsitabundus aliquandiu constitit: mox mæstus, inopsque consilij, inde discessit. Comites illi omnes subito dilapsi, ut denique solus cum serualis suis domum peruenerit. Paullò post captus cum filio, vincetus, & interfectus est. Sed post priora illa, Polybius appositiè addit: Parua omnino interualla temporis, omnes homines attollunt rursusque deiiciunt, maximè verò eos qui in Aulis versantur. Reuera enim isti adsimiles sunt Abacorum calculis, qui, ut secundum*

Aulici calculi similes.

dum voluntatem calculatoris, modò obolum æreum, modò talentum valent, ita Aulici, ad nutum Principis, modò beati, modò miseri fiunt. *Atque hoc in Apelle exemplum: quàm geminum Romæ, in Seiano? qui diu Tiberij Augusti potens, & ad instar eius status, honoribus, cultus; tandem unâ epistolâ subuersus est, & caput illud toto orbe secundum, ut cum poetâ dicam, laqueo præbuit, & cadaver suum opprobriis, lacerationi, vnco. Quo die illum Senatus deduxerat, populus in frustra diuisit: in quem quidquid congeri poterat, dii hominesque contulerant, ex eo nihil superfuit quod carnifex traheret. Et similis potentia atque exitus Plantiam, sub Antonino, quæ in Dione Castio lege. Iam in auro posteriore, apud Hispanos quàm nobile documentum fluxa potentia Aluarius Luna est? Amabat & euehebat eum Ioannes rex Castella, super omnes homines & amicos. Opibus, titulis, præfecturis, cottidie agebatur, atque ita regem suum fecerat, ut vel bellum eius causâ gereret cum vicinis regibus, & cognatis. Nulla res in maiore famâ & inuidiâ, quàm iste amor: atque is satis diuturnus. Sed quis exitus? Sicut diuisiones aquarum, sic cor regis, ait Hebraeus sapiens. Occultè abduxit se ab Aluaro, odit quantum amauerat, denique paucis consciis, in opido Burgenfi, sagaciter hominem in vincla coniecit, damnari per sententiam iubet, caput abscindi, & in foro per triduum ostendi. O caca mortalitas! tu ille superbus paulloante & insolens, ubi es? quides, desisti esse, & tot annorum cumulata felicitas subito turbine quassata & euersa est. Verè tu prædixeras Aluare, non sine mali præagio: admirantibus aliis fortunam tuam & apud te prædicantibus, Improvidi, ne ædificium ante finem operis laudaueritis. Sed mihi finis non sit, si exempla cumulem, obuia, ut verè dixi, in omni auro. Claudianus Sidonij verbis appositus: Periculofam regum familiaritatem esse. quorum consuetudinem spectatissimus quisque flammaram naturæ benè comparat, quæ sicut paullulum à se remota illuminant, ita satis admota sibi comburunt. Nota Aulice, accede, insinua, ama, amare; sed non nimis.*

Sen. De Tranq. lib. 1.

Eib. 111. Epist. 111.

Aluari omnium dicitur.

Sidonij egregium.

Vetus Aulicis, vicius nautis.

Speciem magis in amicitia Principis, quàm vim retinent.] *Imaginem ad hanc rem vsus pater Themistoclis: quem cum à rep. gerendâ vellet abducere, ostendit ei in litore triremes veteres, abiectas iam & contempas: tales administratores reip. esse, cum non vltra ex iis fructus. In Plutarcho.*

Aratæ aliqua vox erumpat.] *Nam & Aratus inter exempla infide regie amicitia, qui Philippo Macedoni diu carus utilisque amicus, veneno tandem ab eo tolli iussus est lento, & sensim occidente. Non latuit Aratum, sed cum aperire, mederi non esset, tulit tacitus: nisi quod amicorum cuidam Cephaloni, in cubiculo, cum eo incoram sanguinem spuisset: illo admirante, subiunxit, τοιαῦτα τὰ ἐπίχειρα τῆς τυραννικῆς φιλίας: hæc sunt præmia regie amicitia. Talis Philippus, & alij: non sic nostri AVSTRIACI (quod verè & in loco dicimus:) patientes ministrorum suorum, & ad extremum mites.*

*Otium nobis
aut Aulam.*

Ista eueniunt, numquam mihi.] *Quid ergo? aulam & totum hoc genus damnamus aut despiciamus? absit: sed Sicyonia ista aut cothurnos pedibus meis conuenire, hoc nego. Valerius olim, quasi Apollinis voce, dixit: Magis se probare securitate ridens tugurium, quam tristem curis & sollicitudinibus aulam. Nam haec duo, etiam in optima eâ esse, nemo expertus abnegabit. Nos verò secessum & otium quarimus: quid tum? otium, sed non ignauiam. Habet ubi se, etiam in priuato lare, explicet magnus animus: nec ut leonum animaliumque impetus caueis coërceatur; sic hominum, quorum maximæ in seductu actiones sunt. Vbi cumque otium meum abscondere, prodesse volam singulis & vniuersis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus reip. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui iuuentutem exhortatur, qui in tantâ bonorum præceptorum inopiâ, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriâque cursu ruentes prensat ac retrahit, etsi nihil aliud, certè moratur; in priuato publicum negotium agit. Hac sapiens Seneca: cuius verba expressi; animum velim, ac conor.*

Lib. vi. t. cap. i.

IUSTI LIPSI

AD IV. LIB.

POLITICORVM

NOTAE

IN CAP. I.

De Prudentiâ, quam Propriam dixi.

PAG. 77.

ONFVSE viam aliquam signabo.] *Proprie & distincte vix potest. Aristotelem audio: ὡς περὶ τὰς ἄλλας τέχνας, ἢ περὶ τὴν πολιτικὴν τὰ ἐν ἀδύνατον ἀκριβῶς πάντα γραφῆναι. καὶ θόλου γὰρ ἀναγκαῖον γραφῆναι, αἱ δὲ πράξεις περὶ τὸν καὶ ἑκαστὸν εἰσι: Sicut in aliis artibus, ita in Politicâ ordinatione, fieri non potest vt omnia singillatim & accuratè scribantur. Vniuersè enim scribi necessum est, at actiones sunt rerum singularum. Enimverò eorum est, qui mente & usu valent, ex his communibus formare sententiam & decretum in rebus singulis, & ad hasce velut normas adaptare.*

12. Polit. cap. vi.

*Vniuersalis
præcepti
fructus.*

IN CAP. II.

De Prudentiâ Togatâ.

PRVDENTIA duplex est, Togata & Militaris.] *Benè enim hoc Sallustius: Firmanda est respublica, non armis modò neque aduersus*

Orat. de Rep. pub. ord.

uersus hostes; sed quod multo maius multoque asperius est, bonis pacis artibus. *Artes pacis ad Togam faciunt, atque hoc opus maius asperiusque meritò dicit. Idem Linius: Excellentibus ingeniis citius de- fuerit ars quâ ciuem regant, quàm quâ hostem superent.*

*Togata pruden-
tia ardua.*

Lib. xv.

Materies duplex, Res diuinæ, Res humanæ.] *Hoc quoque Strabo ita dicit, ubi de Mose disserit; Hoc à naturâ hominibus est insitum, & commune Græcis ac Barbaris, vt in politicâ vitâ, communi præcepto & legibus viuant. Præceptum hoc autem duplex est, aut de Diis aut de Hominibus: & plura addit, de vi religionis in animos nostros, & quàm antiquis ea fuerit cura. At nos quoniam olim (ante annos penè sex) in reliqua capitulis huius & sequentium super Religione scripsimus, prouocati ab importuno homine, & quem nec amici ament: iure visum ea hic inserere, & esse Notarum loco. Tu lege qui vales, en habes.*

PAG. 78.

Duplex togata prudentia.

IUSTI LIPSI
DE
VNA RELIGIONE,
ADVERSVS
DIALOGISTAM
LIBER.

In quo tria Capita Libri quarti Poli-
ticorum explicantur.

*Esta conforme al Ex-
purg. N. 707.
Por comision del S. Ofi.
Dn
Fran. de Olayue.*

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.

M. D. XCIX.

Cum Priuilegijs Cæsareo & Regio.

VNA RELLIGIONE
DE
DIALOGIS
LIBER

Handwritten notes in the left margin, including the word 'liber' and some illegible scribbles.

ANVERSIA
EX OFFICINA PRAESENTIANA
Apud Ioannem Blotium
M. D. C. C. X.
Gen. P. ...

ILLVSTRES ORDINES,

LIBER in me nuper prodiit, cui an responderem, iure dubitavi. Auctor an ille est, cui debeam? homo inquietus, turbidus: & cui vnum hoc studium, litigare. Sicut canibus quibusdam insitum est, sine causâ aut discrimine latrare: talem audiebam istum. nec iudicio hæc scribere, sed morbo. Cum hoc me componerem, & velut includerem in eodem campo? quem & vincere inglorium, & à quo atteri sordidum esset. *Facit enim se aduersarium, ait Seneca, quisquis contendit, & ut vincat par fuit.* Sed causa etiam silendi altera, ab ipsâ scriptione. Nam qualis ea est? plebeia, futilis: & concepta plebeio quoque stilo. Quotusquisque ea leget, si ego sileam? nec deprimere aduersarium meum possum, nisi vt attollam. Adde quòd calumniarum conuiciorumque plena: & corniculas citiùs in Africâ, quàm res rationesque solidas repererim in hoc scripto. Vetus ille versus hîc valet:

* Λόγους μὲν Εγμὸδωρος ἐμποροῦσται.

* Sunt Hermodori verba, mercimonium.

& flumen verborum vbique video, mentis vix guttam. Quid igitur reponam aut respondeam? serium aliquid aut eruditum? non est occasiò. conuicia & didictoria? non est meum: & ita adhuc viximus scriptissimusque, vt nemo de nobis, de nemine queri etiam ego possim. Primus iste est (heu fatum Lipsij!) qui procaciter & ex superuacuo me laceffit. Quem vt imiter, non adducar: persuaderi tamen mihi passus

sum, vt respondeam. siue quia publicè interest, tam effrænem petulantiam reprimi & retundi; siue quia meâ, calumnias & mendacia leui manu abstergeri, quibus nos aspergit. Dicit enim nec scripta mihi, nec dicta: aut certè non sic scripta. *Tantum autem veritati obstrepit adulter sensus, quantum & corruptor stilius.* Quæ ratio præcipuè me mouit, vt rescriberem: nequis silentium meum in consensum duceret, & crederet approbata nobis, quæ non videret refutata. Sed fecimus tamen breuiter. quoniam, vt ait Pindarus, * *Βάουρον εις δίκην τετα επεα διαγίσει:* idemque modestè. quia vt scopulus assilientes vndas sine motu vlllo suo frangit; sic nos conuiciatores istos, sine acerbitate vllâ aut irâ. Dicta tamen quædam aut ioca miscuimus. cur non liceat? viri magni, imò & sancti, fecerunt in simili genere: & benè Tertulianus, *Multa sunt, sic digna reuinci, ne grauitate adorentur. Vanitati propriè festiuitas cedit.* Hæc omnia ad vos

* Iustam ad causam tria verba suffi-
sioni.

Tertul. ad-
uersus Hæ-
ref. cap. xv.

Aduersum
Valent.
cap. vi.

ILLVSTRES ORDINES,

& ad vestrum tribunal deferimus: vt iudicetis tamen, non vt vindicetis. Nam mihi purgatio sola proposita est, non vltio: & auertere plagam volumus, non inferre. Vos, quorum id munus, me meaq; auctoritatis vestræ clypeo tegite: neu patiamini *innocentiæ plus periculi, quàm honoris esse.* Atque hoc eâ lege, si proba ista apud probos. Nam quòd isti ea calumniantur aut carpunt: nihil est imò hoc quoque boni argumentum, talibus displicere.

Sallust.
Iugurth.

AD

AD LECTOREM
QVEMCVMQVE.

VIDES rescriptum meum, Lector, ex amicorum sententiâ potius, quàm ex meâ. Nam mihi initio decretissimum fuit, non respondere: qui vetus illud memineram,

Plaut.

Bacchæ bacchanti si velis aduersarier,
Ex insanâ insaniorem facies, feriet sæpius.

Sed vicerunt iidem illi eò minus iam reluctantes, quòd eâdem operâ NOTAS nostras daturus eram ad trina illa *Capita*; quæ in calumniam venerunt. Nam quòd illi tantum responderem: nuga. quis fructus? at aliquis ex hoc consilio & scriptione, quam vides. Ut etiam ordine & velut presso pede scripto eius insisterem, non placuit. quid enim ille ordine dicit? prima, media, vltima, pleraq; eadem: repetitio vbiq; & mixtio, & quod Græci dicunt, * *πρωτα μεσα κωυς.* Nos si quid ad rem fecit, nò omisimus: conuicia vix attigimus. quia scimus

* Omnia
idem puluis.

Plaut. Pœn.

Istunc thesaurum stultis in linguâ situm,
Vt quæstui habeant malè loqui melioribus.

Seneca.

Et amplius scimus: Æquo animo audienda esse imperitorum conuicia, & ad honesta vadenti contemnendum esse istum contemptum. *Tu quisquis es Lector, in bonâ causâ faue: & siquid est quod minus pro vestro omnium gustu, scitote me scripsisse & suasisse quæ visa optima, & vtilitatem iuuandi prætulisse gratiæ placendi.*

Plinius
Præfat.

h 3

CENSV.

CENSURA.

Quae de una hic religione apologeticè scripsit I. Lipsius, ex Auctoris ipsius confessione & totius disceptationis filo; de orthodoxa, catholica & Romana (quae una & sola vera est Religio) scripta esse testificor. Louanij, IX. Calendas Septembres, 1593.

Henricus Cuyckius, D. Petri Louanij Decanus, Academiae Cancellarius, & Pontificius ac Regius librorum Censor.

IUSTI LIPSI ADVERSUS DIALOGISTAM LIBER.

LIBRVM tuum legimus, & quae visum mihi respondere, hinc habes. Pauca mole, sed non ponderere: & tu quoque non multa scripsisti, sed multis. Toto libro placuit tibi non solum πολυλογεῖν, sed παντολογεῖν, & quod poeta dicit, oberras vbique eadem chorda. Lacon quidam ad lusciniam: *Vox es, praeterea nihil.*

ORDIAR à capite & ab ipsa fronte tui libri. Titulum fecisti: LIS ^{In libri titulum.} siue PROCESSVS INTER IUSTVM LIPSIVM ET. Nollem te hoc praescribere, mali augurij est in principio lapsus. Ego tecum litigo? nunquam factum. Natura mea, consuetudo, valetudo abhorrent ab omni litigio, & si me non nosti, scito non esse pacatius ingenium in Batauiâ vestra. Denique ego tecum? si visum mihi litigare, alius esset cum quo confererem manum. Nam, ut ille ait,

Attius.

— trophaeum ferre me à forti viro pulchrum est.

Sin autem & vincar, vinci à tali nullum est probrum.

At tu quis es? ignotus es. imò tu quis es? nimis notus es.

DEDICATIO sequitur, eaq. Ad Senatum huius vrbis. ^{In Dedicacionem.} Grata erit, nisi fallor. Cur tamen ad hunc potissimum? quia ne olim hic turba? & eos fautores putasti turbidi tui animi aut scripti? Scis enim: & te quoque aliquid oculi ligni suggestisse in hanc flammam nos scimus. Sed mi homo erras. ille resederunt, & beata pax ac concordia iterum in hac vrbe. *Aole, non est hic locus tuis flabris.*

EPISTOLAS deinde meas subiungis. ^{De epistolis meis editis.} Quo exemplo? nullo bono, aut cuiusquam boni. Egone hoc sine scripsi, ut ederes? per somnium non cogitavi. Homo inconspicte, tollis à vitâ commercia aut certe libertatem litterarum. Apud bonos ita solet, ut duobus scripta inter duos pereant. Tu aliter, esto. Cur tamen, si visum eas edere, non edis ipsas? Verti, inquires. Ita sanè, ^{Protervè.} sed non in decentiorem formam. Quid enim si parum fideliter? quid si parum expresse? ^{Impervè.} Vtrumq. verum est. nam nec tu Latine nimis (sine contumelia dico) doctus: & quod nolo te nescire, multa sunt in illis nostris propriè & εὐπυρνικῶς scripta, ad quae vertenda tu non aspiras. Aliter longè cartuli olent, aliter sues. Atq. ecce, Ordines, epistolae, praecipua exemplar ipsum.

Plaut.

I. LIPSIVS S. D.

ACRITER tu causam hanc non Libertatis sed Licentiae agis. Nefas tibi interfici quemquam religionis causa. Quid ais? etiamne fed-

seditiosum? etiamne palam impium & blasphemum? Vis enim non constare Principi quæ sit proba aut vera Religio. Bellè. Dic sodes, in re tam seriâ ludis? aut vis Academiam iamdiu mortuam excitare, & facere omnia controuersa? Sed video quid agas. Vis me definire quam probam censeam: & hunc quoque tibi campum dare differēdi. Non faciam mi ::::: :::::, nec nunc opus. Illud dogma nostrum *γενικῶς*

* Verte te in omnes formas, non eueries.

* Verissimum est, & a iuot annos iam nō aliud agit.

* Numquam fecisti: sed in eio hoc scrip- to Ertones cū Turbatoribus confundis.

* Quæ centena sunt in Bibliis, in Partibus, in Legibus.

* Ita sanè: Ambigere de religione incipit, mox asseruari.

* Nam absurdum Politicā omnem illuc asstringere, quæ satis, sic eo non pugnet.

* Puerile eriam inuim est: & frustra sagis in purganda.

* Infirmi sumus & non docti depugnare.

Hoc in quomodo veritas, videas lectorem cui videre placet.

* firmum maneat, Vnam religionem (eamque probam) in vno regno teneri. Quid tu mihi Iohannem aut Petrum, & martyres adducis? Scilicet qui probam religionem oppugnant sunt Iohannes & Petrus. Quin dic seriò quod sentis. * Vis quamuis religionem à quouis posse oppugnari: aut tu quid in meâ sententiâ oppugnes non video. Sæua est, inquis. Quid ita? Statim enim homines ad ferrum & ad ignem. Non ego: ne erres. Et caue imponât tibi illa verba *Vrendi & secandi*.

Παραμιωδης enim ille sermo est, Latinis vsurpatus in omni asperâ & paulum immitiore medicinâ. Puniri nos turbidos Hæreticos volumus (verba mea * nota) sed non omnes vno modo. Vt criminum gradus sunt, ita pænarum: & quosdâ Pecuniâ, alios Exsilio, raros aliquos Morte ego mulctê. In priscâ Ecclesiâ nōne semper factû? utiq; postquam ea respirare cœpit, & sub Christianis Imperatoribus attollere

paulum pressum diu caput: Si exemplis & * auctoritatibus ago, vinco: si rationibus, vna te vincit. quod numquã societas aut resp. stabit, vbi tam indefinita hæc libertas. Audi mi vir. Religionem euerit, quisquis libertatem hanc Religionum inducit: ex quâ confusio, ex quâ * contemptus. Sed enim auctoritatibus patrum non est agendum, sed nudo meroque Verbo Dei. Serio in omni re * externâ tu hoc sentis: nescio.

Sed tamen si etiam illo scuto tegere me debeo, possum. Mæcenatem valdè culpas qui hoc Augusto suaferit, impio tyranno, inquis, & Christianorum hosti. Vnde hoc tibi in mente aut calamo? Ille Christianorum hostis, qui * Christianos fando non nouit? Replica Annales, docebunt te Christum salutare verbi sui semen nō nisi sub Tiberio sparsisse. Plura sunt quæ in tam vberi re possim: sed patco, & reseruo me

Notis: quas, Deo volente, dabo. Interea qui sedatè & puriter nostra illa leget, nec sæuitiam nec lentitudinē increpabit: & fatebitur viam præscriptam, quam bono generis humani ineant hodie qui regnant. Tu si aliter sentis, quin sententiam tuam potius promissis, quam sic per dissertatiunculam hæc oppugnas? Effusam licentiam omnes boni viri abhorrent, & quibus exiguum aliquod lumen mentis: si modus coërcendi melior apud te aut mitior, scribe. Ego inter primos qui amplectentur. Verum enim amare didici: sed contentiones etiam fugere. &, quod Telemachus apud poëtam quem vertisti, de me profiteor,

* *Λευγαλέοι τ' ἐσόμεθα, κ' οὐ δ' ἐδαιμότες ἀλκίην.*

Vale, & fer liberè respondentem, qui liberè prouocasti. Acerbitas certè abest, & sum in te qui soleo,

I. Lipsius.

Lugd. Bat. Kal. Aprilis. ∞. IϞ. XC.

Aliter am non pono, quia nec exemplar quidem eius (neq. tanti est) seruauit.

Sed

Sed iam ingrederis in actionem ipsam, & suauiter incipis *διαλογίζεσθαι*. Et primum, promissis apud illos tuos sermocinatores causam quæ impulerit te ad scribendum. Videre te perniciose consilia quæ publicè promuntur, valdè peccaturum nisi detegas, cum Deus te præsertim idoneum aptumque fecerit huic rei. Itane Diodore? tu ille es qui censuram hinc nobis sine suffragio geris? tu qui prouides, nequid res publica capiat detrimenti? Benè est. state firmi Bataui hoc tibi curæ & destinâ. Sed tamen ego Ordines putabam esse, & Magistratus, quibus hæc cura, qui non admonere solum possint, sed compellere: & quibus parère nos non volumus tantum, sed debemus. Illi cum sileant, tu loqueris? imò illi cum probent, tu improbas? Nisi tu vnus plus sapias & vides, quàm ceteri. O mi senex, Omnes videmur nobis fa- perdx, festiui, belli, cum simus copreæ.

Censor publicus.

Custos.

Solus sapiens.

Varro.

Querelam ad textus & descriptionis causam alteram, quod aliquoties prouocatus à te ad colloquium, spreui. Heu, quod mare me purgabit? Tu me ad colloquium vocas, id est ad tuam LITEM. ego renuo: quid peccauit? Ignosce. liberum hic me censui, nec obnoxium imperio cuiusquam priuati. Et tamen quod colloquio hoc quærebas, nōne prastiti? Nam de sensu meo, binis epistolis respondi; & satis feci tibi, etsi non satisfaci. Tibi inquam & interiori tuo animo purgatissimus sum: sed dissimulas, quia decretum tibi velitari. Atque ego quàm abhorruerim ab hac contentione, testis quoque Epistola hæc esto, quam ad amicum tuum misi: amicam, sed moribus & ingenio valdè à te disiunctum. Ea hæc est.

Imperiosa auctoritas.

Philosophia.

I. LIPSIUS H. L. S.

S. D.

OCCASIONEM mihi datam abs te gaudeo, vt promam animi mei sensum. Tu vtrique nostrum & Paciamicus es, vtrumque audi. Primum queror, Quid ille vir sibi vult, quod quasi datâ operâ in me incurrit? In Constantiâ nostrâ nuper imponere mihi voluit sententiam, quam non dixi vnquam, non scripsi. Nunc simile. Adeò nemo alius est, qui aliquid scribat præter eius mentem? Adde etiam liberè. quid illi cum Latinis meis scriptis, ad quæ aliter respōdet, nec prouocat me iisdem armis? Sed hoc leue. Etiamne benè ea capit? ambigo: quia video palam torqueri in alium & diuersum à sensu meo sensum. In hac ipsâ re, quàm clarè scripsi *Hæreticos seditiosos, turbidos* puniendos esse? ille ita accipit, quasi dixerim quoscumque in religione erroneos. Nōne Capita mihi diuersa facta, & disparauit? Si rectam disputandi viam inire vellet, hoc ei docendum, *Puniendos non esse nec quidem tales*. Dialecticam scio te & illum scire. In eâ vitium est, siquid in Hypothesi dictum, ad Thesis & communem aliquem locum referre. Atqui verba nostra inuidiam habent, *Vre, seca*. Non nostra, sed veterum: &, quod liquidò ad eum scripsi, non ita arctè capienda, quasi ferrum nobis statim in manu aut ignis. Absit, absit. Prouerbialis ille sermo est, à medicis sumptus, qui in prauo aliquo vlcere vrebant, secebant. Valer igitur, vti asperâ aliquâ medicinâ. Nequid eum turbaret, addidi: *Pænarum hinc gradus esse, & Turbatores quosdam Pecuniâ,*

alios

alios Exilio, raros quosdā Morre à nobis plecti. Hæc scripsi ille quid? respondet οὐδ' ἐν ᾧ ποτὲ ἔπος, & acerbè ac contumeliosè agit: quod ex litteris eius, si voles, videbis. Quinetiam Cardinalem Granuellanum mihi obiicit, & quod hauferim hæc ab illo fonte. Obsecro te, hæc modesti aut philosophi hominis sunt? vt omittam, quod passim impietatis me arguit, & quasi essem in gentilium sectâ. Ego miror magis hanc rationem scribendi quàm indignor, & ad postremas eius non respondi, quia nos differere possumus & volumus, non litigare. Iam quàm superbè minatur se contra me scripturum? Ego nihil mihi tribuo, sed nec valdè mihi metuo à tali Antagonistâ. Modestissimè (velim ostendat, & videas) ad primas eius litteras respōdi, si alia illi sententia, & decretū ei promere, faceret, sed sine conuiciis aut dicerio vllō in personam. Ille hīc quoque pro suo more, ait hæc sua aspera, esse *Verba pura & nuda veritatis*. Quid dicam mi ::::: quod res est. Annos supra quadraginta iam vixi, supra viginti scripsi: stilum adhuc ego in neminem, & nemo in me strinxit. Amo scilicet & à natura ipsâ factus sum (institutio etiam accessit) ad modestiam & quietem nec mihi ingenium aut votum inclarescendi per turbas. Si priuatim laceffit, silebo: si publicè, quid nisi me meaq; vindicè, & asseram à maligno dente? sed sine conuiciis, & meo more. Vt in viâ si quis improvidè præteriens luto me aspergat, non ego in illum regerâ, sed potius me purgem: ita hīc. Dicâ tibi hoc quoque. Amici illius tui grande ingenium est, sed feròx, asperum, & cum multâ mixtione fellis. Si patrię causam agit, & docere Principes meliora vult, cur silet? latus hic campus: nec opus est in me aut alium incurrat. Parum progrediuntur in bonâ viâ, qui in obuios quosque arietant. Habes meam sententiâ, & quia epistolâ hanc nihil opus illi ostendere (nisi aliter tibi videtur) ecce etiam in chartâ seorsim, quod ostendas illi. Quæ proba mihi nunc quidem videntur, & libenter tamen desistam, si quis benignè & comiter docuerit meliora. Vale vir amice, & fratrem tuum saluta. Lugd. Bat. xv. Kal. Maij. ∞. I. C. x c.

* Ipse edidit, & nos eadem infra,

En, hæc ipsa satis esse debebant ad temperandum tuum feruorem: in te mitia, de re aperta. Et quid his opponis longo tuo & lacinioso scripto? nihil. nugæ & nebulas verborum offundis: & dimisâ ubique verâ meâ mente, aliam oppugnas. & ad summam, imaginarium tibi stadium exstruis; & miserum Lipsium adiungis cum quo decurras: imò in quem incurras. Sed iam ad rem veniamus: nisi quod hoc etiam præmitto.

Nam ais, spretum scilicet te debuisse hæc edere, & plebis oculis subicere, eamque iudicem capere in hac causâ.] Quid hoc, quid hoc est? M. Cato, opinor, olim in iudicio quodam accusatus, valdè senex, in iudicio hoc dixit, Miserum esse apud alios causam dicere, cum apud alios vixeris: nonne ego iure possum? Ad plebè me vocas: abnuo, & restor plebi me nihil scripsisse. Principes formamus: tu populum iudicem hīc esse vus: atqui bonam curiam nō trahit, aut vetus verbum. Denique vniuersè restor: Nunquam volui populo placere. quæ ego scio, non probat populus: quæ probat populus, ego nescio.

Popularis alior.

Nos optimatibus scripsimus: Ad iis pendemus.

Addis,

Addis, causam à me Ordinum improbari, & hanc quoque à te defendi.] O calumniam! ubi ego verbum de Ordinibus? ubi ad hæc tempora, vel causam, accommodo meum scriptum? nisi fortè quâ de religionis dissidio temperando suadeo. Illic ergo contra Ordines? nec verbū: inspicere, respice. Sed talia sunt reliqua tua conuicia: quibus distinctè si respondeam, quis finis? Dere, de re pugnemus: non amo ventilationes, aut ventos.

Non horum temporum nostrâ scripta. Dio: ortus ubi que conuicia tor.

I N C A P V T I I.

LIBRI IV. POLITIC.

PRIMUM hoc carpis, quod scripserim Principi inspectionem esse in sacra, idq; tuendi causâ.] Censeo iure me scripsisse. Sacra littera à me sunt, earum Interpretes, ratio ipsa. In illis, Deus per Vatem prædixit, & prædicendo edixit: Erunt reges nutricij tui (Ecclesiam adfatur) & reginæ nutrices tuæ. Iterum: Ædificabunt filij peregrinorū muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi. Augustinus: Pertinet hoc ad reges sæculi Christianos, vt temporibus suis pacatâ velint habere matrem suam Ecclesiam. Etiam Leo primus hoc probè ad Imp. Leonem: Debes Imperator incunctanter advertere, regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam. Causa in Ambrosio: Cùm enim omnes homines qui sub ditione Romanâ sunt, vobis militent Imperatoribus terrarum atque Principibus, tum ipsi vos omnipotenti Deo & sacre fidei militatis. Atqui militiæ primum sacramentum est, tueri salutem, commoda, dignitatem eius cui militamus.

Isa. xl. ix. Eiusdem lx. Tract. ii. in Ioan.

Epistolâ ad Valentin.

Optat. Milevit. lib. i. i.

PAG. 78. Reges, entores Ecclesia.

Quatenus in eam ius habeant.

Tu quid ad hæc opponis? verba. Distinctum esse Ecclesiasticum & Politicum regimen, & talia quæ suggerit tibi tuus Annotator. Quis hæc nescit? aliam quercum excute. Nos Principi in Ecclesiam ipsam nihil iuris damus: atque hoc volumus tantum, vt vim, fraudes, turbas & externa hæc mala ab eâ arceat: & quod in ipso est, pacata Sacra præset & quieta. Nonne quâ Christianus est, velle debet: quâ Princeps est, potest? At tua ista vox, Quid est Imperatori cum Ecclesiâ? ipsa Donati hæresiarcha vox est, & damnata iam olim.

Hic deinde effundis te in conuicia, & in tuum campum. Principum plebolque insipientes esse, impios, cecos, & ideo non aptos ad hanc inspectionem.] Mirum hoc argumentum est: quo efficies vt Principes nec ad ciuilem quidem gubernationem adhibeantur. nam illi tales profectò ad eam non apti. Ergo vniuersorum iuri derogamus: & ex tuâ sententiâ subiicimus omnia plebi? Cùm de Principibus loquimur, de bonis aptisq; loquimur: & qui à se, aut ab aliis tales. Consilia enim certè volumus adesse: & in hac ipsâ Sacrorum re, eorum qui in Sacris periti. At tu Lector hoc à me disce, ita proprium Principis esse curare & tueri sacra, vt plerique veterum habuerint duo hæc munera coniuncta, Sacerdotium inquam & Regnum. Diogenis Pythagorici (malè in margine nostri Textus Diog. Stoici) illa mens: qui tria in legitimo Rege requirit, vt Belli dux sit, vt Iudex, vt Sacerdos. Verba eius: Ανάγκη τὸν τέλειον βασιλέα, στρατηγὸν τε ἀγαθὸν ἤμην, καὶ

Diodorus in Principes apti solui.

Olim iudem Reges & Sacerdotes.

Apud Stob. de Regno.

Quidam di-
uiscunt: &
quare.

διναςιν, καὶ ἰερέα. Sed quia multiplices ista cura nimis distringere Princi-
pem videbantur, institutum ab aliis merito discrimen. *Liuius de Numā: Lib. 1.*
Tum sacerdotibus creandis animū adiecit, quamquam ipse plurima
sacra obibat, ea maximè quæ nunc ad Flaminem Dialem pertinent.
Sed quia in ciuitate bellicosâ, plures Romuli quàm Numæ similes re-
ges putabat fore; iturosq; ipsos ad bella: ne sacra defererentur, Flami-
nem Ioui adfiduum sacerdotem creauit. Ita Numā, tamen Augustus
iterum Pontificatum Maximum Imperio iunxit, idemq; secuti Principes,
maiestati suæ & tutela. *Quin hodie Malabarum Reges in Orientali In-
diâ Sacerdotes siue Bramenes omnes sunt, & lex eos mori cogit velut deo
consecratos in loco sacro.*

Ferd. Lopez
lib. 1. Hist.
Indic. c. xlv.

PAG. 78.

Basis & fun-
damentum
resp. Religio.

In omni rep. primum est, curatio rerum diuinarum.] Ita, à deo
ordiendum. Atq; ut nauis, ædium, aliarumq; rerum carinas aut fundamen-
tā volumus esse & prima & firmissima: sic debemus in rep. hanc partem.
*Synesius: Ευσέβεια δὲ πρῶτον ὑποβεβλήσθω, κρηπίς ἀσφαλής, ἐφ' ἧς ἐστὶν ἕξις
τὸ ἀγαθὸν ἐμπέδον τῆς βασιλείας: Pietas primum subfornitor, fulcrum
& crepido cui firmiter insistat simulacrum hoc regni.*

Orat. de
regno.

Vana calūnia.

Tu quid hic culpas? In re nihil, aut in verbis, sed quòd ab Aristotele
sumpsi. & sape id mihi obiecit. Debi enim è sacrīs, inquit, mihi aliter vi-
sum Diodore, qui Politicum hic non Theologum ex professo egi. A profanis
cetera omnia mutuatus sum: cur in vno alteroq; Capite mutarem? Nisi for-
tè nihil illi sanū hic aut pium. Erras, multa eximie ab iis in hac quoq; parte
scripta, & velut instinctu diuino. Sed audi quod verum est. Tu tuq; similes
aliquot, & illos, & omnem veterem litteraturam, velletis extincta. Noctua
non fertis hunc Solem. Atq; ut olim Philistai Hebrais fabros omnes ferra-
rios atq; opifices armorum ademerunt, ne bellare possent aut rebellare: sic vos
hac doctrinā tela, quæ iugulant vana vestra doctrinarum. Nos non audi-
mus: Lactantium magis. Scientia litterarum, non modò nihil nocet re-
ligioni atque iustitiæ, sed etiam prodest plurimū: si is qui eas didi-
cerit, sit virtutibus instructior, & veritate sapientior. Et quid Basilisus
hac de re quoque scripserit, tenemus.

Odiū in
litteras.

DE CET enim quod optimum est ab optimo coli, & quod impe-
rat, ab imperante.] Omnino decet. Vt enim Principis est in omni virtute
populo preire, ita in hac maximè, quæ princeps & caput virtutum. Religio-
nem ipse si non prefert, quomodo alij? Nam secundū iudicem populi,
sic & ministri eius: & qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitantes
eam. Hac causa vna cur debeat: etiam altera, quòd sublimis ille factus, &
elatus à Deo, merito veneratur & colit magnitudinis suæ auctorem. Nisi
facit, quid expectat nisi iterum deiici? Dominus exercituum cogitauit
hoc, vt detraheret superbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam duce-
ret vniuersos inclytos terræ.

Eccles. cap. x

Isa. c. xxxiii.

Proterua ma-
ledictio in
Principes.

At tu nobis hic illudis, & in verbulo argutaris. Vbi sunt, inquit, isti
optimi? quorum centesimus quisque vix tolerabilis; neque reges vl-
trā, sed tyranni; neque fatui, sed furiosi.] En rosas, quas Principum ca-
pitibus inspergis: tuis & feliciter, quia non sub illis. Sed vanissime plebicola,
disce.

disce. Ita illi optimi, quomodo ratio & institutio nostra eos format: quomodo
postulat & exigit publica ciuium salus. Optimi etiam, quia in pari virtu-
tum gradu, magis isti eminent qui in alto. Quid si utilior quoque eorum vir-
tus sit & ad plures pertinet? liquet.

Quæ sententi-
æ illi Optimi.

Apud La-
t. i. in-
Rat. ca. xvi.

TUTELÆ tuæ primum.] Nihil certius, libenter enim religiosi Sub-
diti parent, & miti fractaq; ceruice humanum iugum ferunt, qui semel illud
diuinum. Sed fideliter etiam parent, quia pietas & Dei metus, quasi frenum
est & coërcitio in animis ab omni rebellione & insolenti motu. Hac vna Tu-
tela ratio: altera ab ipso Principe. Deus enim illi pio clypeus & tector. Tris-
megistus pulchrè: Μία φυλακή εὐσέβεια. εὐσεβοῦς γὰρ ἀνδρῶπου οὐτε δαι-
μων κακός, οὐτε ἐμαρμένη κρατεῖ. Θεὸς γὰρ ρύεται τὸν εὐσεβῆ ἐν παντός κα-
κοῦ: Vna custodia, Pietas. Pium enim virum non malus Genius, non
Fatium ipsum deuincit. Deus enim eū liberat eripitq; ex omni malo.

Subditi reli-
giosius magis
obediunt.

Princeps reli-
giosus Deo
curæ.

Lib. 1. cap. 1.

Morat.

AD augmentum etiam imperij.] Non quia bono Principi Pietatis
sue ille finis (ad alta regna aspiramus:) sed quia Deo visum saepe etiam ex-
terna hac ut premia adiicere, Sceptra inquam & dignitates. Prisci vide-
runt: interq; eos Valerius: Non dubitauerunt, inquit, sacris imperia fer-
uire, ita se rerum humanarum futura regimen existimantia, si diuinæ
potentiæ bene atque constanter essent famulata. Etiam poëta:
Dis te minorem quòd geris, imperas.

Pietati etiam
externus fru-
ctus.

Tu hæc admordes, sed admordes tantū. Nam franges citius, quàm im-
primes dentem.

DE OS proniores esse in eos.] Accusas me hoc aut altero loco (non
enim lubet inspicere) quòd Deos nominem: ille, inquit, qui Bembum in epi-
stolâ grauiter nuper increpui, quòd fecisset. Homo pepone insultior. ego Deos
nominō? Vide iterum, vide. Aristoteles est, qui nominat: & vis ut resingam
gentilium libros, & Deos vndique tollam? Cùm de iis, aut eorum nomine
sermo est, etiam in sacrīs libris ostendam tibi Deos. At Bembum increpui.
Non hac causâ, sed nisi leuiter, quòd vbiq; & quòd indecorè, in Christia-
norum & grauium virorum personâ, sic loqueretur. Age, excute omnia po-
strema mea scripta: (iuuenilia non excuso:) an Deos inuenies à me nomi-
natos? nescio: si erunt, iam nunc rescribo & deleo.

ieiuna, & in
alieno verbo
calumniæ.

Contra
Colot.

RELIGIO & timor Dei solus est, qui custodit hominum inter se
societatem.] Quod facit etiam vana religio: nec vnquam aut vsquam
resp. stetit, sine specie aliquâ religionis. Quanta igitur vere illius vis est, cu-
ius umbra sustinet hanc molem? Plutarchus pulchrè: Ἀλλὰ πόλις ἀν μοι
δοκεῖ μᾶλλον ἐδ' ἀφοῦς χωρὶς, ἢ πολιτεία τῆς περὶ θεῶν δόξης ἀναρρεθείσης
παντ' ἀπασὶ σύσασιν λαβῆν, ἢ λαβοῦσα τηρῆσαι: At mihi vrbs videtur ci-
tius sine solo, quàm respublica sine opinione de diis aut constitui, aut
constituta seruari. Et religionem ibidem appellat, συνεκτικὸν ἀπάσης κοι-
νωσίας, ἢ νομοθεσίας ἐρείσματος: vinclum siue coagulū omnis societatis, &
iustitiæ firmamentū. Et potius me aliquid impressus à quoquā Christiano?

Religio in
omni societate
necessaria.

Fundamen-
tum resp.

Et vinculum.

Hic quoque alludias & lambras. Mira dictio, inquit, hic religio mi-
hi vinclum est societatis, alibi dissidij causa. & quomodo vnus cala-

Αβελύμα
Diodori.

mus tam pugnantia scribit?] Fas & mihi quarere, Quomodo duo oculi & una mens tam parum vident? Cacule. hic pacata quietaque religio vinculum est rerum: paullo post, diffidorum faces a religione accensæ, sed a malâ, turbidâ, & a tuâ illâ disidente. In Lucretio non legisti, — quod sapius olim

Religio peperit scelerosa atque impia facta?

Item: Tantum religio potuit suadere malorum?

PAG. 78.

Item dicitur.

In vino illo perpetua.

Malus rex, qui subditos turbat.

Quis Aegyptij. Insidum id consilium.

Turbilum & fluctuans semper Aegypti regnum. Symmachi subditus impietas.

Diodori in insipida.

Iuliani fatum.

Obserua Le. Etor acia iam inu. inu. distatodia.

Causa eius facti.

NEQUE audiendi Aegyptij reges, qui variam & miscellam religionem induxerunt, stabiliendo, vt putarunt, sceptro.] Nos non audimus, at tu attollis etiam & dilaudas. Vter iustius? Primum hoc vide, non tolerasse eos varias religiones scripsi, sed induxisse. Vbi pietas tua, si hoc approbas? ubi acritas, si non vidisti? Atque hoc perpetuo facis, & vinum, vt sic dicam, mea descriptionis corrumpis & diluis assusâ incogitantia tua aquâ. quid si etiam malitia? Sed de re. Potestne cuiquam probo probari ille rex, qui plures falsasq. (nam id consequntur) religiones instituit, firmâdi sui causâ? qui subditos in disidiis & turbis habet, vt ipse sit quietior? non mihi talis rex, sed tyrannus. Nam legitimus ille, salutem & commoda subditorum precipuum habet, imò vnicum finem. In hoc igitur culpo damnoq. Aegypti reges, vt ex professo impios. sed etiam vt improvidos. Nam qua hæc securitas ab alienâ turbâ? infirma. nec ego regnum vnquam stabile putauerim, vbi in disidiis aut odiis ij qui reguntur. Partes enim factionesq. erunt. & in te hi vel illi insurgent, si tu pronior in hos vel illos. Exemplo illi ipsi Aegyptij docuerint. & quod regnum magis anceps, varium, imò & cruentum, quam illud, fuit? Historia leguntur. Exspecto quid tu respondeas, & quo acumine hæc expungas. Aliquid subitico? nam laboras, scio. Ecce Symmachum pro varietate hæc religionum: Equum est, quicquid omnes colunt, vnum putari. Eadem spectamus altra, commune cælum est, idem mundus inuoluit. Quid interest, quâ quisque prudentiâ verum inquirat? Vno itinere perueniri non potest ad tam grande secretum. Hæc ille disertus vir & Pontifex. Tria verba in aurem Diodore, Tu ita sentis?

Illâ quæ ex Adnotatore huc congeris, aliena sunt. Nihil ad nostram Andromacham. Nam ille quid? exempla aliquot Imperatorum adfert, qui varietatem hæc religionum permisere. Quid opus est? nemo negat, sed permiserere nempe, non instituere. & id alio sine. Proseminare malas errorum herbas semper impium: satas tolerare interdum nec statim euellere, ratio aliqua defendit. Iuliani tamen exemplum fateor huic simile: sed nunquid probum?

Ammianus ita narrat: Vtque dispositorum roboraret effectum, disidentes Christianorum antistites cum plebe discissâ in Palatium intronmissos monebat, vt ciuilibus discordiis confopitis suæ quisque religionis seruiret intrepidus. quod agebat ideò obstinate, vt DISSENSIONES AVGENTE LICENTIA, non timeret vnanimantem postea plebem: nullas infestas hominibus bestias, vt sunt sibi feralibus plerisque Christianorum, expertus. Nota, nota. duo spectauit alia hæc malus, sed in religione pessimus Imperator. Primum, securitatem suam ab hoc Christianorum disidio: quos merito sibi, vt παραβατην & desertori, sciebat infensos. Secundo, exitium ipsum eius religionis, quam licentiâ hæc

secabat

Lib. 11. & August. ep. CLXVI.

Claud. Mar. lib. 11. cap. x.

secabat & quasi diducebat in varios doctrinarum riuos. Hæc Iuliani mens. quam Optatus Mileuitanus peruidit & aperuit: Eo modo, inquit, putans Christianum nomen posse perire de terris, si vnitati Ecclesiæ de quâ lapsus fuerat, inuideret, & sacrilegas diffensiones liberas esse permetteret. Tu si hæc probas, parum Christianus es; si improbas, parum sanus es. Vt quid enim hæc Lunam, quod dicitur, in te detrahis? Mihi autem gloriosum victoriæ genus est, ab eo cum quo decertem arma capere: questumq. aduersario testem, illinc stare, & istinc dicere.

Libertas nima religio nis, perniciis religionis.

Sed heus in illo ipso Adnotatore, ecquid ita scriptum est? Tertullianum & Epiphanium recensere, quod Theodosij temporibus, vt minimum, centum pacificæ sectæ fuerint.] Ita ille, an tu? vter vestrum, tam supino & crasso errore, vt sine risu non legamus. Tertullianus scilicet de temporibus Theodosij potuit scribere, qui ducentis pænè annis illo maior. Nam, vt scias, Seueri Afri temporibus magnus Afer iste noster vixit. Sed hoc simile illi, quod in Epistolâ ad me: Augustum hostem & persecutorem Christianorum fuisse. Quod tamen tu incredibili acumine dissoluiisti, & nos docuisti a principio mundi fuisse Christianos. Abi. nimum graphicus nugator es.

Sed enim operæ precium est videre quis Adnotator iste, in quo tantum tibi places. Nam ille non solum paginas, sed librum tibi implet: itemq. Ciuitas Leidensis. Quis igitur ille est? Albada, vt audio, quem ego quidem nec album nec nigrum noui: sed tu eum habes quasi * μάγιστρον ἐν Διδος δ' ἄλλοι. Quid ita? Ordines, inquis, approbarunt. O te ipsum albâ mente! Quam multa Ordines approbât, pro tempore aut presentire scripta, quæ temerè aliorum traxeris, & habueris quasi vras, quasdam δόξας! Nobis Albada non nisi Albada est: nec viro cedimus aut credimus, rationibus tamen si quas adfert. Sed ille nihil minus toto scripto illo egit, quàm quod tu agere eum vis: & hoc tantum, in necessitate aliqua temporum, permitti posse aut debere libertatem. Nec nostra mens dissimilis, et si tu dissimulas, in Capite tertio huius libri. Quæ autem Ciuitas Leidensis? mihi quidem aliisq. nota: sed non illa vocem, opinor, emisit, alius pro eâ. Quis igitur ille? quis? quis? Siles & palle? nam erubescere tu quidem non soles. Quid si amicus aliquis tuus? quid si ipse tu, tu? heu quàm rideamus, si te, pro te, in me voces? Sed premo, nec vtrâ diuulgo hoc arcanum.

Detestibus Diodori. Adnotator sine Albada. Testem a tabulis lo-uis.

Ciuitas Leiden- sif.

Ea est, fors fuit, Diodorus.

Paulus ad Eph. cap. 1v.

Isidem.

O fatui! vnionis auctor illa vna.] Ego quidem, & sani sanctiq. homines mecum ita sentiunt. Quid magis animos alliget, quàm vnus dominus, vna fides, vnum baptisma? hic amor, hic caritas: & hi tales solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. At contra, vbi hæc varia. Nonne ipsi dicunt, qui pro te dicunt? Aegyptij, inquam, reges & Iulianus: qui palam fatentur disidentes religiones induxisse, vt subditi disiderent. Ergo illorum quoque sensu, vnionis vna auctor, discordia discors. Tu tamen mihi hic inequitas & insultas, quasi omnia ponam nuda, & sine vallo villo rationis. Non soleo mi homo, non. Ratio hic & alibi inclusa in meis verbis: sed, vt in presso isto scribendi genere, inclusa. quid ego possum si tu non educis? Nunquid ego Prometheus tua menti? alia esset, si finxissim. Solare tamen te.

PAG. 79.

Vnitatem religio vni dat & Amorim.

Testantur aduersarij.

Presim tunc nes ubique adferimus. Diodori in his ἀμύλητος.

Πολλοὶ ἐν Ἀρχαδῆν βαλαμπαχοί —

ET

Turbata religio politiam turbat. Causa.

Disputatiuncula, An, & Quando, variis religionibus non turbentur? Aegyptiorum hodie secta religio.

Et à confusâ eâ semper turbæ. Vtinam tu aut alius verè mihi neges: Sed heu, funesta nimis exempla non dicam legimus, sed videmus. Vbi mota hac anchora, & non simul turbata reip. nauis? Et ratio hoc ipsa vult, ut in externis istis rebus facile promptèq; dissideant, qui in sensu interno & in salutis ipsâ summâ. Odium imò vulgo à religionis dissidio, quasi in impios aut profanos: nec ledere eos verentur, quos lesisse deum ipsum arbitrantur. Sed lubet hîc paullum euagari, & cum Politico aut prudenti viro (non tecum Diodore) disputare. Quid enim inquit ille. Si à variâ religione turbæ: cur ergo apud Aegyptios hodie, apud Iapanes, Turcas, Christianorum quosdam, pax est? Nam de Aegyptiis ita tradunt: quattuor sectas vigere, quæ inter se ritibus sententiisq; differant, etsi ex Mahumedis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen antistites & sacerdotes inter se sine odiis & concorditer viuere: sed nec inconditam plebem inimicitias aut rixas idèd fouere. Homines autem qui ingenio aut doctrinâ præstant, sæpè sermones inter se ferere, & suam quisque sectam asserere: sic tamen vt nemo quattuor illos Doctores, à quibus sectæ ortæ, carpere ausit aut conuiciis lancinare, eiq; rei multam grandem constitutam esse, si quis faxit.

Itè Iapanum.

Turcarum videtur.

Aliquit genus Christianorum. Responsum de Aegyptiis.

Tam de Iapanibus magno potentiq; populo, etsi in sulano, legi: Nouem esse illic religionum genera, integrumque esse omnibus pro libito quam velit sectari, adeo vt familias multas reperias, in quibus vir huic, vxor alteri, filius iterum alteri alteriq; adhæreat: nec id turbare quidquam domesticam quietem. Etiam de Turcis, quis ignorat omnem religionem apud eos liberam? quos tamen in summâ atque inuidendâ, imò & pudendâ nobis, pace agitare nemo dissetur. Sed & inter Christianos populos confusionis huius exempla, in Poloniâ, Transsiluanîâ & finitimo tractu. Respondemus, sed ordine & distinctè. Primum, quod ad Aegyptios. improbè illud dissidium esse, nondum tamen turbidum ob tres has causas. Primam, quia mutuo non se damnant. Discrimina sunt & electio, sed nullum adhuc præiudicium est probitatis. Non Pontifex, non Princeps, aut vlla maior potestas hanc illamve partem alteri voluit præferre. Secundam, quia sub potenti domino, cuius metu & simul multâ illis, siquid peccare incipiunt, rigidè coercentur. Tertiam & præcipuam, quia nulla illic publica conciones, nec flabra atque incitamenta turbarum. Ita dum conuenticula non sunt, priuatis patrietibus dissidia illa clauduntur: in tempore tamen, in tempore (vaticinor) eruptura.

De Turc.

At de Iapanibus speciosè dictum: sed decoloratur valde hoc ad textu. Nam fideliter subdunt: Agitantur interim non rarè seditionibus inter se, quin & armis decertant, dum suam religionem singuli aliis anteferre conantur. Et profectò hoc necessum est: aut religio non est religio, quæ sic friget. Iam de Turcis, planè disconueniens est. Nam quod ad ipsos attinet, vna inter eos religio: & va illius capiti, qui verbo aut factò turbet. Alienas tantum, nec corruptas ex eâ, sed planè aduersas permittunt: atque ita communicandi aut disserendi vix cupiditas est aut causa. Contemnunt enim magis inter se, quam contendunt. Pone in mediâ Europâ Iudeos, Turcas, Sineses (modò ne immani nimis numero), nihil turbabis religionis aut Ecclsiæ.

Ioh. Leo lib. VII.

In epist. Iapanicis.

Ibid.

clestia pacem. Adde, quòd vna religio dominans apud Turcas: reliquæ musant, & falsæ illi ac barbara vel inuita submitunt fasces dignitatis. Sed nec ad honores aut militiam cuiquam aditus, nisi per illam vnâ. quid mirum ergo si oppressa illa sileant, resumptura animos si gens aut Princeps accedat eiusdem sectæ? Videremus Christiani, si tam libèret nobis veros & legitimos illos hostes inuadere, quàm mutuum & fraternum sanguinem haurire. Græcia diu victa manus attolleret, armaretq; Christianos suos, et si flaccidos, pro Christianâ gente.

Postremum de Poloniis aut Transsiluanis non me mouet. Infida profectò illa quies est, & videmus quàm in omni occasione, vt in comitiis aut electione regis, inter se diuidantur, imò in se armentur. Continentur tamen prudentiâ & auctoritate paucorum capitum, quæ ubi desierint, vereor vt desinat illa. Denique quis magni & summi hoc incommodi ex confusione religionum etiam nunc ibi non videt? quòd paullatim assuescunt per hanc licentiam homines non variare in religione nostrâ, sed oppugnare. Proh pudor! prodeunt & palàm circumferuntur ibi Quæstiones & libri in Mosem scripti, quibus creatio mundi euertatur & quidquid Vetus aut Noua scriptura superstruxit. Quæ, Quæ trîs à Sebrntos: Illa pleno gradu per confusionis hunc limitem intrat.

At tu de pacatâ Germaniâ exemplum hîc nobis obiicis: imperitè. Nescis quo locò ibi res sint. Nec enim in vno Principatu religiones plures, sed in pluribus: nec ille ipse valde quietæ aut concordæ. quòd scripta & rescripta hæc assidua (Nundinarum Francofurti vnica mensis) clarè docent. Plura sunt, quæ nunc non auguror aut dico.

DIVINUM illud numen, omni modo, omni tempore, & ipse cole iuxta leges patrias, & alij vt colant effice. Hoc non fers: & palàm, inquis, coactionem induco, & impono animis seruitutem. Sententiam nostram modè non calumniosè accipe. Effice vt colant alij: nempe eâ viâ quâ decet, & quam Christiana lex permittit. Et quid tamen nunquam, aut nulla, licita coactio? Valde abhorres ab eo verbo, scio: & hic est in ulcere tuo tanquam unguis. Tamen Tertullianus panè vetustissimus, & planè eruditissimus patrum, ita scripsit: Ad officium hæreticos compelli, non illiciti, dignum est. Duritia vincenda est, non suadenda hæresis. Augustinus it in eandem sententiam: Melius quidem esse quis dubitauerit, ad Deum colendum homines doctrinâ duci, quàm timore perire, vel dolore compelli? Sed non quia isti meliores sunt, idèd illi qui tales non sunt, neglegendi sunt. Multis enim profuit, prius timore vel dolore cogi, vt possint postea doceri, aut quod iam verbis didicerunt, opere sectari. Et quod tibi tuisq; assidue in ore est, ille refutat: Frustrâ dicis, Relinquar libero arbitrio. Cur enim non in homicidiis & stupris, & quibuscunque aliis facinoribus & flagitiis, libero te arbitrio dimitendum esse proclamas? quæ tamen omnia iustis legibus comprimuntur utilissimum est. Dedit quidem Deus homini liberam voluntatem, sed nec bonam infructuosam, nec malam esse voluit impunitam. Quid si exempla etiam huius coactionis? Illud Sisebuti regis (alij Sisenandum vocant)

De Poloniis & Transsiluanis.

Germaniæ verus status.

Theologorum in vniuersitate.

PAG. 79.

An coactio in religione licita.

Quadammodo esse.

Nec id atterere Libertatem animi.

Anno D. C. XVI. Sisebuti factum.

Aduers. Gnost. c. 11.

Epist. l. ad Benif.

Epist. l. contra Crescēt. cap. 11.

Isid. lib. v. Etym. & Hisp. Annal.

k

cant)

cant) in Hispania nobile. qui omnes Iudaos coegit Christi nomen & sacra agnoscere: eaq; re multa millia hominum auersa a pestiferâ sectâ referuntur. Quod amulatus Dagobertus rex in Gallia, diem Iudaicis praestituit, in ira quam nisi religionem nostram susciperent, hostes iudicarentur, pertinaciamq; capite luerent. Vereor tamen ut feruentioris fidei & animi utrumq; exemplum sit. certè actio illa Sisebuti regis, in * I V. Concilio Toletano, pro parte rescissa est: decretumq; ut * qui iam sacro lauacro tincti essent, coegerentur ad seruandam fidem quam acceperant, sed ne posterius Iudæi compellerentur ad baptismum. Ego in hac penetralia Theologia non abeo: πολυτρωπός tamen si dissero, non verebor leuem aliquam & cum spe fructus compulsionem admittere; minantem tamen magis, quam cogentem.

Et Dagoberti.

* An. D. C. XXXVII. Excerpti Can. LVII.

Compulsio magis & exstimulatio, quam coactio probanda.

Coercendi Nouatores.

Homines ed inclinant.

Et periculosè inclinant. * Chordas non mouendas.

Athenienses punierunt.

Romani punierunt.

Varietas religionis, dissolutio religionis.

Iudæi punierunt.

* An. D. C. XXXVII. Hispani punierunt.

Sinenses (sive Chineses) puniunt.

Christiani sceleris, & facinorosi.

P. Amil in Dagob.

Amb. ad Valent.

Sencea.

Lib. II contra Appion.

Lib. XXXIX.

Iosephum vide contra Appion.

Eos verò qui in diuinis aliquid innouant, odio habe, & coërce.] Recalcitras & reclamationes frustra. Ita semper in omni bonâ rep. factum, & quicquid licentiosi velint, fiet. De negotiis civilibus siquid statutum, nemo putat esse violandum: & præceptum de religione calcabitur? Quis autem finis, si semel carceres hos aperis ad innouandum? Nullâ in re lubentius aut periculosius homines iudimus: ut est mens nostra vaga, & nouitate rerum lætissima. A sîdudè audiendus fanaticus aliquis, aut simulator pietatis, qui mouebit * χορδὰς τῶν ἀκρωτηρίων. Atqui apud omnes gentes carceri isti, & puniti. Græcos vides reperies Socratem & Protagoram damnatos, Anaxagoram & Aristotelem accusatos, ob nouitatem in religione. Quin Atheniensem talis hic calor, ὡς (Iosephi verba sunt) καὶ τοὺς πρῆμους μόνον παρὰ τοὺς ἐκείνων νόμους φέρει ζαμίρους ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπαραιτήτως κολάσειν: ut eos qui verbulum modò effarentur præter leges de diis receptas, sine vllâ veniâ punirent. Abis ad Romanos? par cura & seueritas. Quoties, inquit Liuius, patrum auorumq; ætate negotium magistratibus datum est, ut sacra externa fieri vetarent? Et addit verissimam rationem, etsi in religione vanâ. Iudicabant enim prudentissimi viri omnis diuini humanique iuris, nihil æquè dissoluedæ religionis esse, quam si non patrio sed externo ritu sacrificaretur. Nec aliter secuti Romani fecere, & Principes ipsi. Quid Iudæi? quorum respublica & religio extra controuersiam optima. Illi verò hic ita duri, ut nec cohabitationem admitterent cuiusquam à patriâ religione dissidentis. Quod idem in Hispaniâ decretum * olim, lægi in Concilio V I. Toletano: Ut quisquis succedentium temporum regni fortiretur apicem, non ante conscenderet regiam sedem, quam inter reliqua conditionum sacramenta polliceretur, Non siturum se degere in regno suo cum qui non est Catholicus. Si verò postquam ad regni gubernacula accessisset, huius ipse temerator existeret promissi: esset anathema maranatha in conspectu sempiterni Dei, & pabulum efficeretur ignis æterni. Quin apud Sinenses (vetus & compositum valdè regnum) etiam lex est: Nequa religio alia admittatur, sine scito Regis eiusque Consilij: qui aliter, capitale ei sit. Quæ vnâ res progressum cursumq; ibi valdè impedit nostræ religionis. Quid in Ecclesiâ Christianâ veteri? licentiâ effusa nunquam fuit, quam primùm Principes & tutores illa habuit Christianos. Constantinus exemplum esto: cuius leges & scita sunt in Arianos. Longum esset de ceteris omnibus

nibus dicere. Longum: imò etiam superuacuum. Nam fecerunt ante me alij:

* ἐχθρὸν δὲ μοι ἐστίν

Ἀδρίς ἀπὸ τῆς εἰρημίας μὴ δολοῦν ἐμὴν.

Homer. Odyss. II.

*odi ego porro, Rectè dicta alius, iterum sermone amplecti.

Illud breuiter & vno verbo dico. semper coërctionem in Nouatores fuisse: aliâs aliam, pro tempore scilicet astrictam magis aut remissam, pro sectâ lenem aut seueram.

Hac illa sunt quæ suadet noster ille Pater Musarum tanto opere exagitatatus tibi & irrisus. Verba autem multa fundis: in quibus, ita me Deus amet, ut nescio quid refutem. Excidis enim semper à linæâ, & cum de aliis loquor, tu respondes de cepis.

Diodoti (emper in hoc sermone.

Hi tales multos impellunt ad mutationem rerum.] Serio ego vos Principes moneo, caute. A nullâ remanens periculum imperiis & sepirus, quam ab innouatâ aut insidiosè simulatâ religione. Hi enim tales commouent animos plebis maximè & per speciem pietatis impellunt quod volunt. Exempla dabo? ecce hæc pauca. EVNVS olim in Sicilia fuit condicione seruus: qui fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ comas iactat, ad libertatem & arma seruos, quasi numinum imperio, concitauit: & LX. amplius militum exercitu coactò, palam Regem se ferens, Siciliam totam subegerat, nisi agrè, agrè, coërçuissent Romana arma.

Nouatores periculosi in omni statu.

Exemplis doctum.

Euni,

Flor. II. cap. XII. Et Diod. Sicul. in Fragm.

Quid PSEVDOPROPHETA ille ÆGYPTIVS sub Claudio? qui in Iudæâ, per hanc ipsam speciem Pietatis ad XXX. M. hominum sibi adiunxit, cum ius Hierosolyma petiit, arcem illam & sedem regni habiturus: nisi à Floro Præside, qui obuiam egressus, acie victus casusq; esset.

Pseudopropheta Ægypti.

Haud dissimile MARICI illius factum sub Vitellio: qui assertor Galliciarum & Deus (id sibi nomen indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Æduorum pagos trahebat: maiora & ipse ausurus, cum fanatica multitudo dilecto milite oppressa vel dissecta est.

Marici,

Tac. II. Hist.

Quid ELMAHELI in Africâ? is mirâ sanctimoniam opinione conciliatâ gente, bellum suo & Maroccensium regi (Abrahamus tunc erat) palam intulit, acie vicit, regno & vitâ spoliavit.

Elmahelis,

Ioh. Leo. lib. II.

Nec dissimilis fraudis & fati in eadem Africâ impostor alius (CHEMINIUS MIN MENNAL vocant) qui rituum & religionis unitate illectam populum in regem Fesse concitauit, pendere tributum vetuit, denique per aperta arma eò adegit, ut pacto sibi traderet Temesna regnum. Apud Turcas ipsos nonne aliquoties res motæ hoc prætextu? fuit SCHACOCVLIS quidam simulatæ sanctimonie vir, & hoc fini in solitudinibus plerumque agitans. cui ipse Princeps Turcarum Baiazites munuscula annua mittere in speluncam ueneratione pietatis solebat. Is ubi maturum visum, post septem annos pradiit, sectam nouam profeminat, fautores asseclasq; reperit. cum iis vrbes aliquot Asia inuadit & diripit, ipsum Bassam Anatolie in sto prælio vincit. imò paullo post Corcutem quoque Baiazitis filium, & mox Ali Bassam cum robustis veteribusq; copiis aduentantem. Quid multa? in discrimen summam rem Turcicam adduxerat: cum visum ei desistere in Persarum fines, quorum rex eiusdem illius sectæ. Sed cum in viâ Carauanam quandam Persicam (agmen viantium ita vocant) milites eius inuassent ac diripissent, plerisque viatorum etiam casis: ita agrè Ismaël Sophi Persarum

Chemini,

Schacoculis. An. Christi 1019, 1020.

Idem Leo lib. III.

Annales Turc.

* Nam hæc est Sophilariorum secta, quæ præcipua causa etiam nunc inter utramque istam gentem belli.

rum id tulit, ut ipsum, praefectosq. eius omnes, illico trucidandos satellitibus suis obiceret: reliqua multitudo in seruitutem adiudicata & diuisa. Hac iusta Nemesis nebulonem illum assecuta est. In eadem Asia iam nuper, Suleimanne Principe, quidam CALENDER ZELEBIS insurrexit ad res nouandas, totus hoc ipso pietatis velo. Is cum aliquo Deruisorum numero, Sangiacos plures fudit, & Anatoliam tota vocauit ad arma. Sedenim missu auspicijsq. Suleimannis, Ibrahimes Bassa, ancipiti praelio, ipsum factionemq. deleuit. Quid in Creta insula (ueniendum ad ridenda est) IVDÆVS quidam, Theodosio Imperatore, quam scelestè & periculosè genti sua imposuit! Finxit se nouum Mosem adesse, caelitus missum, ut eriperet eos e diutina seruitute. Opidatum ergo circumiit, hortatur opes, amicos relinquere; se sequi in terram illam promissionis. & addebat (veteris illius Mosi exemplo) per ipsum mare se eos traducturum. Credunt, conueniunt, immensa multitudo, omnis aetas, omnis sexus ad promontorium, illo duce, properat, ituri in beatam terram. Ipse insilire iubet, quod factum insanè confidentiâ à plurimis, qui statim merisi, paucis eorum scaphis piscatoris exceptus. Caput ipsum sceleris nusquam comparuit, siue homo, siue humanâ specie Genus malus fuit. Denique nostro aut patrum auro, nonne talia monstra? IOHANNES LEYDENSIS ille nobilis, vibex & macula suae urbis, qui opificio sartor, regna & scepra somniauit; & adeptus erat, captâ Monasterio urbe, nisi potenti exercitu Principes Imperij obsedissent, recepissent, ipsum & assecclas condignis supplicijs affecissent. Vi iure hac concludam Liuiano dicto: Nihil in speciem fallacius, quam praua religio est, ubi deorum numen praetenditur sceleribus.

Anno 130. xxvi. Calendis:

Iudai auro vpon.

Iohannis Leidani.

Tu nosse nota.

Vera religio.

Acidoglia Diodori.

Et turpis Phalaris.

Religio antiqua optima.

Qua astringit.

Annal. Turc.

Socrat. Eccl. hist. vii. c. xxxvi.

Lib. xxxix.

Seneca epist. xlii.

Lib. xv. Instit. cap. vii.

In epitomâ Vitae Petri.

Lib. i. aduers. Gent.

Fortitas non est tempore aestimanda, sed numine: nec colere quâ die, sed quid coeperis, conuenit aestimare. Itaq. non omnino damno mutare, aut siquid lapsu aut incuriâ corruptum, corrigere, non. cum Platone scio λογιστικὴν ἀρετὴν ἀναγκαῖον εἶναι: Vituperare res malè affectas & longius in errorem progressas, minimè iucundum, sed necessarium interdum esse. Quis tamen id faciet? non priuatus aliquis; imò non ipse Princeps, nisi de consilio sententijsq. eorum qui auctoritate, vita & doctrinâ ad hoc apti. Concilia huic rei vtiliter reperta, & crebrius quàm nunc, olim usurpata: quorum propriè hoc munus, videre siquid in doctrinâ aut disciplinâ Ecclesiastica labat, & reuocare ac reducere ad veteres suos purosq. fontes.

st. De legibus.

Corrigere in ea fas magis quam mutare.

Turpis dicitur Diodori.

Et in aperto mendacio.

Variâ conuicia.

An. ec. 13. LXXVI.

Genus istri.

Agrippina apud Tacit. xlii. Ann.

In Crasso.

Sequitur altera Calumnia, quam multis verbis (nouimus tuum morem) texis. Ille Lipsius Machiauellissat. ille ad fraudes, homicidia, periuria Principi suo praet. Dic sodes, ubi, ubi Diodore? In Capite, inquis, de Fraudibus. Testor Deum & homines, post Calumniam natam, turpiore & apertiore calumniâ neminem petiitum. Ego illa probo aut praeo? Quin disertis clarisq. verbis damno, detestor, repudio: nec nisi ut damnarem, unquam illa scripsi. Tu homo, in istâ luce temporum atq. hominum, audes hac sic propalam ementiri? quasi nemo esset qui mea legisset aut legeret? Mihi crede, sinciput tibi sanum non fuit, cum scripsisti: admoue in tempore cucurbitas, aut peristi.

Nondum etiam finis, sed ut corporibus in praecipis iactis nullum vltra sui arbitrium est, nec eunt sed feruntur: sic tu qui semel ad calumniandum conuiciandamq. te protectisti, abis extra omnem honesti metam. Ego superbus & arrogans, qui his de rebus scribam nec Theologus, nec iurisconsultus: quid denique? ut postea addis, Ludimagister tantum. Bonâ fide, Ordines, virum priscus mos rediit, & conuicia spargimus è plaustris? Et an respondeo: non debebam: tamen breuiter. De Iuriscosulto quidem: non preferre me eum titulum, sed tamen publicè, in magnâ frequentia, & post solemnita experimenta, Louanij * illo donatum. De Theologo: planissimè, non sum, fateor. & Patres tamen Gracos Latinosq. legi, ac plusculû in iis quam tu intellexi. At de Ludimagistro quid tibi vis? scholam priuatim me habuisse? nunquam factum. In aliam spem, si nescis, educauerunt me parentes. Bono honestoq. genere sumus: & per Aniam & Proauiam paternam nobilissimis familijs inserti. Illa ex Eeckhoutiis fuit, haec è Linkebekiis: gente viraq. iam inter mortuâ, sed tamen in nostris quoque Annalibus non ignota. Ipsi Lipsij ante annos centum, opibus & dignitate inter Bruxellensium primos. Ista iactare non assueuimus: sed tu adigis, qui, quod olim nescio quis Seneca, mihi nunc inter probra obiciis, Professoriam linguam. Vitor eâ, fateor. nec cum infamia aut damno Batavia vestra vitor. hoc quoque fateor. denique facio, quod ante me nobiles imò Principes viri.

MAIORVM instituta tueri sacris carimoniisque retinendis, sapientis est] Omnino. & ausus est Plutarchus scribere, iutius honestiusq. etiam in his errari. Verba eius notabilia: χαλεπή μὲν ἐν τοῦτοις ἡ ἀσφάλεια καὶ δὲ ὑπὸ πύργου. ἐπιεικέστερον δὲ αὐτῆς τοῦ παρανόμου καὶ αὐθάδους, τὸ μεταδόναι.

δὲξεν παλαιὰς καὶ συνήθους δὲ ἐλάττειαν ἀμαρτανόμειον: Difficilis in istis (qua ad religionem) certitudo, & comprehensu ardua. benignius tamen erratur, cum receptâ & veteri opinione per circumspectam timiditatem, quàm contra mores, & præfidenter.

Περὶ τῆς διόδου

Sed hic rideo imperitiam tuam, an malitiam? Nam verba ista sic vertis, non quasi fuerit sacris caerimoniis que: sed omiſſâ copulâ sacris caerimoniis. & linguâ Belgicâ pulchrè me apud tuam plebeculam traducus. Senex, senex, Τὸ γῆρας ὑμῶν εἰς ὅρα νοῦν οὐκ ἔχον.

Eurip.

Nuge non refutabiles.

Iam multa quoque in ipsam sententiam (proprio verbo utar) declateras: sed quid respondeo? quod olim Aristoteles cuidam simili. qui cum multa nugatus esset, & abiens excusaret, Nunquid molestus fui? Non me hercules, inquit. non enim attendi. Diodore, ego non legi.

Vera mens non tra, ab illo corrupta.

PUNI igitur, si quis turbat.]

Tu se scis,

quid in me clamas? si nescis,

Τυφλὸς τὰ τ' ὄρα, τὸν τε νοῦν, τὰ τ' ὄματα εἶ.

Ridicula

Sed ventum iam est ad locum, qui nisi fuisset, præclara hæc scripta non fuissent. Sic ipse in sermone alteri dixit, Omnia se mihi condonare & remittere posse: non posse insignem calumniam, quâ Lactantium inuſſi. Quæ ea est? Scripsi: Serio, serio hoc imbebe. Nihil esse in rebus humanis religione præstantius, eamq; summâ vi oportere defendi.] & in margine Lactantium adscripsi. O facinus, o iniuria! Lactantius hæc planè, planè, in contrariam mentem scripsit: & vide Lector quid in aliis quoque Lipsio credas, corruptori, fatuo (hem, hem, toluum badiza.)

Περὶ τῆς νικητικῆς ἐγκωμίου.

malitioso: & quid non? Triumphas, & inueheris equis albis. Ego quid? teneor miser, deprehensus sum, nec Orci galea me teget. Tamen vno alteroque verbo Diodore. Legisti? MONITA mea ad Lectorem? si non, iniurius es, qui non lecta mea carpis: si sic (& verò legisti, tu ipse produs & clamas:) malitia tua insignis est, impingere mihi culpam, quam aperui antè & retexi. Si tamen culpa est, uti proborum auctorum verbis in sanam probamq; mentem. Nonne ea hic est? aude negare. Ambrosius: Nihil maius est religione, nihil sublimius fide. Et quis non religionem ante res humanas habeat, eamque (probam utique) defendat? Etiam ethnici sciuerunt & fecerunt. Valerius: Omnia post religionem ponenda semper nostra ciuitas duxit. Insitum hoc nobis, ut cū aliquâ numinis notitiâ astimemus idè & tueamur.

In calumnia

Detectio fraudis.

Tamen peccani, quòd testimonio Lactantij malè vtor. Ego testimonio: nunquam putavi te tam matulâ. Desunt mihi scilicet testimonia clara, aperta, irreprensiva de puniendis hæreticis: nisi particulâ hanc summâ à Lactantio, & isto fine. Erras, erras. non hoc nobis propositum, ut Testimonia ista adducere, sed mentem sententiamq; nostram exprimere, & filii illud sermonis contexere inuidendum aut irridendum vobis, non imitandum. Interdum tamen ut Testimonia: sed tunc comparent. Erras amplius, quòd censens Lactantium hanc sententiâ damnare, falsum. Ille Romanos sentire ita dicit: nec de sensu aut defensione carpit, sed de improvidâ defensione. * Malam enim vanamq; religio-

Epist. ad Valentin. Imp. lib. 1. cap. 1.

Error in meâ mente.

Et alter in Lactantij.

Ideo pramisi? O quam

religio-

religionem, & idè malè, ibant defensum. Iam hæc capis? heu vices rerum! detractus es de tuo curru: & triumpharis, qui triumphabas.

inhonesti voluntate, miseri errat!

IN CAPVT III.

VNAM religionem in vno regno seruari.] In regno, inquam, bono & composito, & quale formamus atque optamus. Nam priora illa nostra, bono tranquilloq; statui scripta sunt: hæc quæ sequuntur, turbido. illa perpetua; hæc temporaria, atq; utinam nunquam eorum vsus!

QVAS diffidorum faces religio tibi accendit!] Atque ita accendit, ut nulla prudentia videatur posse restinguere. Vi enim fratrum odia acerrima sunt: sic eorum ferè qui consortes aliquando eiusdem religionis. Tu, tu Deus adiua.

COLLIDVNTVR inter se Christianæ reip. capita.] Miserabili & nouo prorsus exemplo. Videamus Annales omnium gentium, & omnis aui: tam acria, tam diuturna bella pugnata non legemus de religione. Iuuenalis pro miro & monstro habuit, duo opida in Egypto concurrisse inter se ob hanc causam, & id dignum Satyrâ censuit: quid nunc diceret aut scriberet, ubi Europa penè tota?

In Philip. 11.

PERIERVNT ac pereunt per speciem Pietatis.] Altrinsecus verum est. sine quòd ij qui perdunt, demereri se Deum putant: siue quòd ij qui pereunt, mori pro diuino cultu. Ceterum non nescio ludos & mimos scelerè hic interuenire: & quorundam ambitionem aut auaritiâ velari hoc mantello. Paullus Emilii pro me loquitur: Nihil in sacris bellis perinde offuit, atque mos iam exortus, ut honestâ præscriptione suas quisq; respiciat res. In ore omnium, Sanctum Piumq; versetur: consilio, conatu, animo, secus afficiantur. Si de religione tantum agatur, si obliuio noxæ sanciat, si sanatis mentibus, fortunis hominum abstineatur, omnes idem sentiant. Nunc de Mortalium iure, de Comitatu res est. Dicat virum vatem fuisse, & scripsisse in hoc æuum.

Nec quidquam tam probè aut prouidè hic dici, quod non velle care malignitas possit.] Tu es exemplo, qui non sensus tantum, sed verba etiam nostra rimaris, & velut in aurariâ trutinâ pendis.

CONSILIA non decreta adfero, nec assero aliquid, sed pono.] Hæc nostra modestia est, quæ sola effrenes tuos impetus debet cohibere. Sed tu ut calx aquâ accenditur: sic efferas temperanti omni sermone. Hic igitur insultas, & ais repugnantia me scripsisse. Nam in præloquio ad Lectorem dixi communia quædam præcepta me dare, & velut decreta. hic Scepticum ago, & nego me discernere. Semper tui similis es, incogitans, iniectus, & paratus inferre tantum ictum, non vitare. Vtrumq; ego aio rectè & verè à me dictum. istud in duobus his Capitibus, illud in reliquo opere toto. Et quid ni hic ambigam? res Theologa est: quam haud iniuriâ iis subitico.

Homer. Odyss. Eustath. in Odyss.

* Οἱ μὲν σέπτεροι εἰσι νοῦσαι τε κρηναί τε. Atque ego uniuerse etiam didici * ὡς εὐπορίας γυνωσικῆς μήτηρ ἢ Ἐπιτηκὴ ἀπορία. Non despit, qui aliquid ambigit o Diodore: ille magis qui in omnibus

Handwritten marginal notes and signatures in the right margin.

bus & supra omnes sapit. Itaq. ingenuè & verè præfatus sum illud, quod plus decies in hoc libro mihi impingis: Me labi & errare non solum posse, sed debere. Nonne ita est? miror amentiam. Solū ego Deum omniscium, & expertem erroris habeo: hominum quidquid est, opinantur, vacillant, errant. Ipsi beati genij & æterni spiritus ab errore non tuti, nisi Deo dirigente. Audi sapientem à prisco auro: Inter cetera mortalitatis incommoda & hoc est, caligo mentium: nec tantum NECESSITAS ERRANDI, sed errorum amor. Audi Sapientem à nouo auro: Nemo est mortalium, quem non aliqua pars ignorantia attingat, hanc contagionem ex ipsa mortalitate traximus. Nam homo cum errat, humanitus errat. Errorem autem in homine calumniari, est toti ipsi mortalitati conuicium facere. Audi, te respice, respice.

Nescio quid subinde nugaris, me contemnere aliena iudicia, utique Consulū aut Tribuniorum. Nam ita dicis me scripsisse Cent. 1. Epistol. LXXXVIII. Tribuni illi me absterreant? nihil, iacent se apud sua plebem; mihi abundè satis, si eques hic plaudat & Senatus. En, etiamne Epistole hinc mihi de fendenda sunt? fiat. Ego nihil ibi de Consulibus scripsi, nec nominavi vel verbo. Sententia etiam mea nec superbiam nec contempum præfert. Hoc sensi, quod ille Termaximus: Oĩ εν γνώσει όντες, οĩτε τοĩς πολλοĩς άρεσκουσιν, έτε οĩ πολλοι αυ τοĩς: Qui cognitione imbuti, nec ipsi populo placent, nec populus ipsis. Tu caudam ibi iacta.

— οĩ γάρ εν σοφοĩς
Φαυλοĩ, παρ' όχλω μουσικώτεροι λέγειν.

Sugillas etiam Breuitatem meam, & in Socratis dicto factus & uenustus esse uoluiſti. Quam te non decet! risimus, quod ille ait, camelum saltantem. Sed de Breuitate, eam ego amo, amabo: & si fieri possit, quid sentiam ostendere, quam loqui malle.

Paruus & est cygni melior canor, ille gruū quam Clangor, in æthereis dispersus nubibus Austri.

Dvo genera eorum facio, qui in religione peccant. In hac diuisione consentit mecum Clemens Alexandrinus. Ex iis, inquit, qui declinant à ueritate, alij seipſos solos, alij uerò propinquos quoque conantur fallere. Atque ij quidem qui appellantur δοξόσοφοι, id est opinione sapientes, qui se ueritatem inuenisse existimant, nullam habentes ueram demonstrationem, ij seipſos decipiunt: quorum non parua est multitudo, & quæstiones declinantium propter confutationes, & doctrinam uitantium propter condemnationem. Qui autem eos, qui accedunt, decipiunt: ij sunt ualdè callidi & astuti. qui etiam si satis sciant se nihil scire, probabilibus tamen argumentis obscurant ueritatem. Et uerò diuisio hac necessaria ob temperandum feruorem, qui in animis quorundam accenditur importunè. Difficile enim est modum tenere in eo quod bonum (magis quod pium) esse credideris.

PUNIANTVR à te, ne tu pro illis puniaris. A te, à te dico, quicumque Rex aut Princeps. Nonne gladius tibi ad diuina humanaq. defendenda? Rex qui sedet in folio iudicij, dissipat o m n e malum intuitu suo.

Lipsi aduersus
29 & 30

In Moar.
ad Lectorem.

Senec. de
Ira, lib. 1. r.
cap. 1. x.

Trifonegiſt.
Permand.
cap. 1. x.

Enrip.

Senec. epist.
1. xxvi.

Lucret.

Lib. vii.
Stromat.

Senec. epist.

Proa. xx.
suo.

Epist. ad Bonif. suo. Augustinus: Quomodo reges feruient Domino in timore, nisi ea quæ contra iussum Domini fiunt, religiosâ seueritate prohibendo atque plectendo?

MAXIME si turbant. Et antè & nunc addo. Non enim quoscunque in religione errantes puniri uelim (tu ubique confundis & obicis) sed hos peccantes. Quid ergo turbatores isti sunt? meo iudicio duplices. Nam hoc quoque discrimine ad pœnarum discrimen. Priores, qui palam contra leges, contra magistratus, nouam religionem inuehunt, docendo, scribendo, cœtus colligendo. Alteri, qui non tam nouam religionem inuehunt, quàm produunt: & receptam quoque per disputatiunculas & argutias in publico conuellunt. Quo in genere uentosa ferè ista & praua ingenia; itemq. homines Saturnij, queruli, δυοξαίοντες (ut Philonis uerbis utar) τῆ πατρίω πολιτεία, λόγον καὶ κατηγορίαν ἀπὲ τῶν νόμων μελετῶντες: malè affecti erga patria instituta, & in reprehensionem semper legum accusationemq. intenti. Denique, uno uerbo, quibus nihil placet quod aliis placet. Nosti eos Diodore?

Sed hic satagis ualdè ut reperias γυνώιδιον istud & commation apud Cyprianum. Subtiliter & acutè multa diuinas. Libero te astu. Verba Cypriani sunt, sententia mea. Post hec erumpis, & lancinas uniuersum meum Librum: Farraginem esse, inepta Miscellanea, Moretum, Lancem Satyram, siue, Hispanico uerbo, putridam ollam. Euge, euge! Benè sperare de tuo morbo incipio: euomuiſti. Sed enim uerò quid ista ad rem præsentem? imò quid ista ad tuam cognitionem? Tu homo, quod ipse fatearis, bonarum artium literarumq. rudis, iudicas de litterato illo scripto? Appello, appello Diodore: agenda hæc sunt apud aliud tribunal. ad subsellia Tribunitia non ueniunt hæc causa. Quid tamen displicet? Confusum est, breue est. De confusione erras. nego quemquam ueterum magis dispositè totam hanc rem scripsisse. De breuitate, uerum est: & eo magis placet, quod te tuig. similes arceat ab illo scripto. Non capis hinc, etiam quæ capis. Omnium honestarum rerum femina, ait Seneca, animi nostri gerunt: quæ admonitione excitantur, non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta ignem suum explicat. Sed oportet, Diodore, prius in animis esse honesti hanc scintillam, prudentia hanc scintillam: aliàs nullis follibus excitandam. Denique ego fateor, minimè popularem esse illum librum: & quo uti aliquis magis possit debeâtque, quam frui.

CLEMENTIÆ non hinc locus. Quid ergo? ego sum ille Cyclops, Scelus, Phalaris, qui non misereor? cui ludo & ioco sanguis humanus est? Ah, absit. mite mihi pectus, fateor: & utinam Principibus, quos hac res tangit. Cur igitur ita scribimus? quia publicè expedit: quia seueri proprietate & legibus esse uolumus: quia hæc ipsa clementia est, non esse hinc clementem. Multos seruamus, dum unum tollimus; illum ipsum seruamus, certè inuamur, dum tollimus. Non enim id facimus (mox audies) nisi in extremè & desperatè malis: quos sisti & reprimi in illo nequitia cursu, est pro ipsis. Sed & aliàs, cum intra mortem punimus, bono quoque est & expedit puniri. Si miraris hoc pro aliquo esse, miraberis quosdam ferro & igne curari, nec minùs fame & siti. Sed si cogitaueris tecum, remedij causâ quibus-

Epist. ad Bonif.

De confus. Linguar.

Epist. xv.

Sen. de Proid. ca. 1. 1. 1.

Lipsi aduersus
29 & 30

quibusdam & radi ossa & legi, & extrahi venas, & quaedam amputari membra, quae sine totius pernicie corporis haerere non poterant: hoc utique patiens tibi probari, quaedam incommoda pro his esse, quibus accidunt. Nam emendandi corrigendiq; per pœnas, bonus Princeps semper habet finem. Quemadmodum quaedam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingenia vitio praua, dolore corporis animiq; corrigimus. Augustinus in hac ipsa re: Magis pro eis sunt leges istae, quae illis videntur aduersae, quoniam multi per illas correcti sunt. Iterumq;: Molestus est & medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio, ille ligando, hic caedendo, sed ambo diligendo. Si autem illos negligant & perire permittant: ista potius mansuetudo falsa, crudelitas est. Denique de Turbatoribus hic loquor: ad quos Cato illud aptem: Misereamini censeo. ne ista vobis mansuetudo & misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam vertet.

idem r. de ista cap. v.

Epist ad Bonif.

Ibid.

Apud Salust in Coptur.

VRE, seca.] O verba nata in turbas! periissent illa, & calamus, cum scripsi. Et tamen ratione si diiudicamus, quid peccant? A veteris medicina ritu sumptus sermo, qui in ulcere aut vulnere secabant, & deinde sistendo sanguini urbant. Testimoniis hoc crede, & quod dicitur, Mittatur senex in scholas. Seneca, ut ego, planissime: Hoc erit non molli via mederi, sed vtere & secare. Nescio quis poeta allusit.

Consolat. ad Heluiam, cap. 11. Propert. lib. 1.

Fortiter & ferrum, sauos patiemur & ignes. In hac ipsa, ipsa re, Hieronymus verbo & imagine simili usus: Scindendae putridae carnes, & scabiosum animal a caulis ouium repellendum: ne tota domus, massa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur putrescat, intereant. Sed quid ego hac ad te? Oleum perdit & impensas (ut idem sanctus & doctus vir loquitur) qui bouem mittit ad ceroma.

Ad Parmach.

Iterum obturbant tua nuga. Cicero haec de Catilinâ scripsit, tu ad Haereticos mala fide transfers. Prouide & bene monitum. Nam hercules periculum erat, ne ego aut alius censeret, scripta haec a Cicero in Haereticos ipsos. Senior bulla dignissime, tecum ego contendo?

Sed de re. Quid volo igitur? non ad ferrum statim omnes aut ignem, o bone, non: sed pro modo delicti coerceri aut puniri. Puniri dico. & caute ac circumspicere communi eo verbo semper in hac re sum usus, non dixi, Interfici aut Occidi. Pœnarum gradus hic facimus, & nimisquam raro ad extremum illum venimus. Ut medicus omnia tentat, priusquam ad sectionem aut vitionem accedat: ita legum Praesidem ciuitatisque Rectorem decet, quamdiu potest, verbis, & his mollibus, ingenia curare. Transceat deinde ad tristitorem orationem, qua moneat adhuc & exprobrat: nouissime ad pœnas, & has adhuc leues & reuocabiles, decurrat. Ultima supplicia sceleribus ultimis ponat, ut nemo pereat, nisi quem perire pereuntis etiam interfit. O Princeps nota, & hos tales sapientes audi potius, quam istos de via clamorosos, & quibus cerebrum omne est in lingua. Quod si mea quoque consilia locum inueniunt, non inuidebo. Quatuor pœnarum genera sine gradus in Turbatoribus istis agnosco: Multam, Ignominiam,

Sen. de Ira, lib. 1, cap. v.

miniam, Exsilium, Mortem. Omnes vtiliter, sed aliter atque aliter adhiberi. Duas primas plerumque in minutis illis Turbatoribus, & quos posui in Classe secundâ: duas alteras in maioribus, & qui in Classe primâ.

MULTAM quid appellem, satis clarum est. pecuniarum nempe aliquod damnum, quod incurrant quoties in hac re peccant. In quos ea vtilis? meo iudicio in Sophos illos aut disputatores, & quicumque publice liberi nimis aut proterui oris. Hos tales multa, nec sanguinem ab eis, sed pecuniam duce. Veteres quoque fecerunt. & Theodosij lex fuit: quae in conuictos haereticos statuit decem librarum auri pœnam. Tu pro tempore & pro re moderare. Quid si contemnant? rarum erit: & apud quosdam proficies. tamen si pertendant, alterum scilicet adhibebis

Codic. Theod. De haeretic.

Can. vi.

Can. xxxi.

Codex Theodosij Georg. Cedrenus.

L. xv. Cod. de haeret.

xx. cap. xiiij.

Ecclef. Hist. passim.

IGNOMINIA telum. Ea est, qua pudorem publicè adfert, & maculam suffundit fama. Multa sunt in hoc genere: & variè usurpata prisca. Vetusissima in Ecclesiâ Excommunicatio, id est, ut a templis arcerent & communi piorum societate. Synodo Laodicensi veteri canon fuit: $\omega\pi\epsilon\iota\ \tau\omicron\upsilon\ \mu\eta\ \sigma\upsilon\gamma\chi\omega\pi\epsilon\tau\upsilon\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \alpha\iota\pi\epsilon\tau\iota\mu\omicron\iota\varsigma\ \epsilon\iota\varsigma\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\omicron\nu\ \omicron\iota\kappa\omicron\nu\ \tau\omicron\upsilon\ \theta\epsilon\omicron\upsilon\ ,\ \epsilon\omega\pi\iota\mu\epsilon\nu\tau\alpha\varsigma\ \tau\eta\ \alpha\iota\pi\iota\sigma\tau\iota\upsilon$: De non patiendo ut templi Dei haeretici ingrediantur, quamdiu in haeresi perseverant. Item interdictio cum iis copula aut nuptiarum. Eadem Synodus: Non contrahere cum haereticis nuptias, nec filios aut filias collocare, etiamsi promittant Christiani fieri. Amplius, priuatio munerum & honorum. ut Theodosij, Valentiniiani, Arcady lex fuit: quâ omnis denegatur haereticis facultas militandi, quinimò extra vrbis moenia arcantur. Iustiniani etiam latior: $\epsilon\lambda\lambda\eta\nu\iota\zeta\omicron\nu\tau\alpha\varsigma\ \mu\eta\ \pi\omicron\lambda\iota\tau\epsilon\upsilon\epsilon\alpha\zeta\ \eta\ \alpha\iota\pi\epsilon\tau\iota\mu\omicron\iota\varsigma\ ,\ \epsilon\iota\ \mu\eta\ \mu\acute{\omicron}\nu\omicron\upsilon\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ \delta\omicron\theta\delta\delta\epsilon\zeta\omicron\upsilon\varsigma\ \chi\omicron\upsilon\varsigma\tau\iota\alpha\nu\epsilon\varsigma\ .\ \omega\pi\omicron\theta\epsilon\tau\mu\iota\alpha\nu\ \delta\iota\delta\omega\sigma\iota\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \tau\omicron\iota\varsigma\tau\omicron\iota\varsigma\ ,\ \epsilon\iota\varsigma\ \epsilon\omega\iota\varsigma\ \rho\omicron\phi\eta\nu\ ,\ \tau\pi\acute{\omicron}\nu\ \mu\epsilon\nu\omega\nu$: Gentiles aut haereticos non tangere reimp. sed solos Christianos orthodoxos. datque iis ad conuersionem tres menses. Potes ad hanc ignominia partem referre, quod remoti ab omni liberalitate aut successione, quolibet titulo venienti. Item iniustiones frontium aut stigmata, ritu prisco. Reperio in Angliâ hac adhibita sub rege Henrico II. De quo Gulielmus Neubrigensis. Tunc Episcopi, ne virus haereticum latius serperet, eosdem publicè pronunciatos haereticos, corporali disciplinae subdendos Catholico Principi tradiderunt. Qui praecipit haereticæ infamiae characterem frontibus eorum inuri, & spectante populo virgis coercitos vrbe expelli. Ego pleraque ex istis commodè & iudicio admiserim: atq; etiam hanc frontium iniustionem. Fallor, aut ipsos dedecus illud valde coerceat, aut alius certe notabiles reddantur ad cauendum. Nam quae de discretâ veste aut pileo dici possunt, ridicula, & leuia ad talia ingenia refrananda.

Iam EXILIUM quoque inter Pœnas, idq; creberrimè olim fuit. Constantinus Imp. Arium & Arianos deportari exsilio praecipit. Constantinus Aetium propter confessionem dissimilis substantiae multauit exsilio. Theodosius minor, Nestorium pulsum ex Oriente, relegauit apud Oasim. Et exempla plura atque obuia. Ego hanc pœnam valde amplectar, & peculiarè maximè huic malo censeam, quod sepositione istâ & relegatione vitetur. Praesertim si ea sit prisca exemplo, in loca infulasq; desertas aut minus frequentes. Etiam in iis qui summè Turbatores, vide ne conuenientissimum sit istud, & ex Patrum ac Principum veterum mente. Nam et si

et Summa...
L. Leyr & Granada el 10 de mayo de 1883
Publicado en el 10 de mayo de 1883

113
27
Not in Cambridge Library
See printed in the volume
Canonio in Cambridge in the same

MORS (quarta ea pœna est) in hoc genus seductores & Pseudoprophetas à Mose decreta exercitâq; sit: tamen à Christianis olim raro, & paucis ea Principum legibus expressa: idq; terrèdi sortasse magis, quàm representandi causâ. Theodosij sanè hæc mens fuit: qui *καλεῖσθαι τοὺς νόμοις ἐπιζητοῦσθαι τιμωρίας ἀλλ' οὐκ ἐπιζητεῖν. οὐ γὰρ τιμωροῦσθαι, ἀλλ' εἰς θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐπιπέσειν. οὐδ' ὁμοφρονεῖν αὐτῶν γένοιτο περὶ τὸ θεῖον ἐπιπέσειν τοὺς ἐκόντι μετὰ τὴν ἐπιπέσειν ἐπιπέσειν.* Graues pœnas legibus constituebat, sed eas non exsequabatur. Non enim punire, sed metum iniicere subditis studebat: vt concordēs sibi fierent in rebus diuinis: quoniam & sponte conuersos laudabat. Ego sententiam meam non dissimulo, Melius magisq; è re & mente Christianâ videri, vt maneat quamdiu potest, in mulctâ aut ignominia gradu: & cum Tertulliano, suffundere malis hominis sanguinem, quàm effundere. Quod si vltius progrediendum quoque sit: Exsilio contentus esto. aut si ad mortem: simplex tamen ea & mitis sit, imò (arcanum aliquid audi) *arcana. Reliqua scelera cum castigantur, ostendi expedit, hoc flagitium oculi & regi. Causa in promptu. vt miserationem detrahas, & minuas sermones. Ceterum illud imbibe: Exquisitior quæque crudelitas, illecebra est magis sceleris. Simul & hoc scito. quomodocumque rem institues, erunt prauitatis & refractarij (Deus ipse prædixit, hereses fore) & multum si efficias, non vt definant plane, sed ne vincant. Deum precor, tibi ò Princeps, moderatam mentem, illis sanam & penitentem det.

Deut. cap. xlii.
Sozom. Eccl. Hist. v. i. cap. xlii.
In Apol. cap. iv.
Tertull. Apol. c. vi.
Seneca De Ira, lib. 12.

QVAM DIU turbatores coërceri sine maiore turbâ possunt.] Hac exceptio & quasi limes est, quo priora illa signo. An severitatem indefinitè semper Principi prædicem? non possum. Cogunt sæpe diuersas inuenire medicinas, variorum experimenta morborum, dixit in hac ipsâ re Augustinus.

Retraç.

FATALIS est ista ingeniorum scabies.] Ita loquor. quia velut à celo & vt dixerim, astro aliquo est hæc pestis. Atque vt corporum quidam morbi certis temporibus interueniunt: sic nunc iste animorum. Viri, famina, senes, pueri, quæstiunculis ludunt & lasciuunt: eog. venium, vt proparum sano sit, qui non sic insanit. Mysterium Theologiæ erat, facta est populari oblectamentum. Vis imaginem claram horum temporum? Nicephori Gregoræ ista lege. Apud nos etiam opificibus effusa sunt arcana Theologiæ, atque ita omnes inhiant ratiocinationibus & sermonibus syllogisticis, vt herbæ & pascuis armenta. Et illi, qui de rectâ fide ambigui sunt, & qui nec quomodo credendum sit sciunt, nec quid sit illud quod credere se dicunt; illi inquam & fora & porticus, & theatra omnia Theologiâ compleuerunt. neque solem hunc testem facere impudentiæ suæ reuerentur. Quomodo autem non sit absurdissimû, olim quidem cum florent Gentilium dogmata, ordinem aliquem fuisse, & arcana quæ Delforum Theologis commissa erant, nulli alij vel edicere vel indagare licuisse, siue is Plato, siue Socrates, aut alius sapientiâ celebris fuisset: apud nos verò, qui purum pietatis mysterium profitemur, ita profanari res diuinas, & omnibus, qui de Theologiâ disserere volunt, id licere suo pte arbitrio & suffragio? Iam disidia & ambitio.

Hist. lib. xxi.

bitionem qua inter capita seclorum & duces, pulchrè idem exprimit & deplorat. Factionum verò Principes inter se digladiabantur, & linguas contra sese mutuo armabant, non zelo diuino, sed iracundiæ impetu ducti. Nam qui secundum Deum est zelus, à supernâ potentiâ dependet, & diuinâ quadam ac moderatâ concinnatq; ratione gubernatur. Qui verò mentis suæ fores ambitioni aperiunt, ij non vident zelum suum in æmulationem & odium conuerti, & pro frumento, vuâ, ceterisque bonis fructibus, spinas & tribulos in hoc agro produci. Hæc autem sunt lites, ab animo non satis instituto profectæ, & aduersariorum orationum certamina. Hæc in Graciâ olim fuere. quando? cum paullo post ruit. Nos quid aliud expectemus, nisi malis errationibus finem facimus?

Anus ad armillum, Diodorus ad illud. Si fatalis, inquit, ista scabies, cur punis? Nam fato nulla humana vis aut mens resistit. Pueri in scholis respondeant, Fatali sceleri fatales quoque esse pœnas. Nexa hæc inter se & deuincta. Quamquam aliâ mente hoc à nobis dictum, & absit vt scelerata aut errores velimus esse à Fato vel astris. Sed alterius ista loci sunt.

Vt disputare omnes malint, quàm viuere.] Disputationes ergo damno? non: si in loco, si inter idoneos, si cum modo v'surpata. Locum censeo, Scholas, Academiâs, Collegia. Idoneos, rerum sacrarum & Philosophiæ item peritos. Modum, vt contentio & nimia subtilitas absint. Nec enim quidquam minus conuenit, quàm subdola ista calliditas, animis conantibus magna. Sed in publico & in populo Disputationes omnes valde improbem. Primum, quia per eas excitantur ad nouitates multi & pruriunt.

epist. l.

Lucret. Socrat. Eccl. Hist. v. cap. x. & alij.

Sozom. lib. vii. Eccl. Hist. cap. xi. i.

Oppian.

Nicetas Choniât.

Humanum genus est auidum nimis auricularum, ait poëta. Deinde, quia Sisinnij consilium (in re quidem istâ religionis) mihi probum, viri disert, rerum v'su periti, in litteris sacris eruditi, & summi item philosophi. Nam hæc elogia illi dant scriptores. Is igitur Theodosius aiebat: Disceptationes non solum non reconciliare schismata, sed hæreticos præterea ad contentionem magis accendere. Idecirco concertationes Dialecticas vitandas, teste (que adhibendas tantum) Formulas fidei à veteribus editas. Antiqua enim & antiquos si reiciunt, quæ ratio aut arguta eos vincit?

— * αἰεὶ ἀπειρήτων νόος ἀνδρῶν
Ἀνδρονίκος, ἢ δ' ἐδέλωσιν ἢ ἀπὸ πέρας πιδέδω.

Andronicus igitur Imp. sapiens. qui tantum abfuit vt morem tunc & nunc receptû de diuinis dogmatibus differendi probaret, aut de Deo nouum aliquid vel dicere vel audire vellet (etsi ipse rerum diuinarum peritissimus: vt Nouarum Patrarum Episcopus Euthymium virum eruditione clarum & Iohannem Cinamum, in tabernaculo suo contra Lopadium differentes super illo, PATER MAIOR ME EST, non solum obiurgarit, sed etiam abiecturum se in præfluentem amnem Rhyndacum seridè minatus sit, nisi desisterent talia loqui. Sed & Turca & Moschi hæc parte sapiunt: apud quos de religione sacrisq; disputare, capitale est.

Handwritten marginal notes in cursive script, including a signature and the number 12.

DISPVATIONI *asides contentiosa aut curiosa Scriptio, quae ipsa factio- num saepe causa & fomentum. Tollatur. Quomodo? Primum, nequid edatur sine idonea approbatione aut consensu: quod Plato palam requirit in rep. bene constituta. Τὸν ποιητὴν, αὐτὸν παρὰ τὰ τῆς πόλεως νόμιμα, καὶ δι- καία, ἢ καλὰ, ἢ ἀγαθὰ, μὴ ἐν ποιεῖν ἄλλο, τὰ δὲ ποιηθέντα μὴ ἐξῆναι τῶν ιδιωτῶν μὴ ἐν ὑπὲρ ὅτιον δεικνύειν, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς περὶ ταῦτα ἀποδ- δεγμένοις κριταῖς καὶ τοῖς νομοφύλαξι δειχθῆναι καὶ ἀρῆσθαι. Poeta praeter ciui- tatis leges & iura, item honesta & bona, nequid composito. & quod composuerit, necui priuatorum ante ostendere fas esto, quam iudici- bus super hac re constitutis Legumq; custodibus ostensa ea approba- taq;ue. Secundò, ut si quid aliter editum, tollatur. Factum semper in scriptis impiis. ut in illis Protagorae: de quibus Laërtius: Καὶ τὰ βιβλία αὐτῆ κα- τέκαυσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὑπὸ κήρυκα ἀναλεξάμενοι παρ' ἑκάστου τῶν κεντημέ- νων. Et libros eius in foro combusserunt, per praconem eos à singulis qui habebant colligentes. Valerius de Numa libris: Eos quia aliquà ex parte ad dissoluendam religionem petinere videbantur, L. Petilius Praetor urb. ex auctoritate Senatus, per victimarios igne facto in con- spectu populi cremavit. Et testimonia plura sunt, et si aliquando cum salu- berrimae rei abusu.*

Lib. vii. De Leg.

in Protag.

Lib. i. cap. f.

ACVLEONES vbique & Curiones.] Quos ego quidem detestor: utiq; in ista re, quae simplicissima, & Fidem non rationem ducem habet. Af- sentiendum hic, non querendum. Plato mecum: τὸν μέγιστον θεὸν καὶ ὄλον τὸν κόσμον φημὲν εἶτε ζῆναι θεῶν, εἶτε πολυπραγμονεῖν, τὰς αἰτίας ἐρευνῶντας, ἔ- γαρ εἰς ὅσιον εἶναι: Maximum illum Deum, & vniuersum Mundum dicimus neque inquiri oportere, nec curiose satagere causas scrutan- tes. neque enim fas esse.

vii. De Leg. lib.

HORVM quanta multitudo!] Et idè iure mitizes aut differas pa- nam. Seneca: In singulos seueritas Imperatoris distinguitur; at neces- saria venia est, vbi totus deseruit exercitus.

ii. De Iræ, cap. x.

AN NON fas tempora paullisper Principi inspicere?] Ego cen- seo: nam honestè cedit, qui tempori cedit. Plures veterum Principum fecere (Ecclesiastica Historie docebunt) tum maxime Valentinianus. De quo ista Ammiani sunt. Valentinianus hoc moderamine Principatus inclaruit, quòd inter religionum diuersitates mediis stetit, nec quemquam in- quietauit, neque vt hoc coleretur imperauit aut illud, nec interdictis minacibus subiectorum ceruicem ad id quod ipse coluit, inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes vt * repperit. Idem aut simile Con- stantius, Theodosius, alij: & nonne nuper in Germania Carolus quintus? De cuius facto qui calidè aut proteruè pronunciat, iniuriam facti maximo Principum à multis retrò annis.

Lib. xxxi.

OMITTERE dico in tempus.] Non vt eos fallas, aut fidem in oc- casianculà frangas: (indigna haec alio rectoq; nostro Principe:) sed vt in- terca cures, verbis factisq; benignè ad meliora traducas. Nonne Princeps semper potest? utinam intellegat per honores, premia, pecuniolam, imò per spei solius auram, etiam pertinacissimos ad se trahet. Atqui huic rei quies

Handwritten marginal note in Latin script, partially obscured by a large stain.

& pax danda, & species aliqua honesti Transfugij. Hac consilia Christiani Principes ante aliquot annos si audissent, iam in Asia & Africa volitarent victricia nostra signa.

Lacan. i.

Heu, quantum terrae potuit pelagiq; parari, Hoc, quem ciuiles hauserunt, sanguine, dextra!

ISTOS ab atrâ bile Dies plerumque sanat & Quies.] Deser- uescunt enim animi paullatim: & affectum veritas ac ratio vincunt. Sicut autem multo tempus dandum est, vt despumet: sic animis, vt faces illas eii- ciant opinionum. Medici aiunt Melancholicos morbos (nos sensimus) medi- cinâ omni efferari: idem in isto est, quem verè μελαγχολίαν dixeris & Ima- ginofum quemdam animi morbum. Princeps ille medicorum: χρόνος ἐστὶν ἐν ᾧ καιρὸς καὶ καιρὸς ἐν ᾧ χρόνος ἀκεῖς χρόνος, ἐστὶ δὲ ἡνίκα καὶ καιρὸς: Tem- pus est in quo Occasio: & Occasio in quâ Tempus. Medela Tempo- re, est etiam vbi Occasione contingit. Qui potes, cape.

Hipp. in Praecept.

NATURA contumax est humanus animus.] Et praesertim in re hac sensuum, cum opinio accessit Pietatis. Clamant enim quod olim Achaeo- rum ille Praetor: Veremur vos Romani, & si ita vultis, etiam timemus: sed plus veremur & timemus deos immortales. Itaque cottidè vides. Torque, occide: quasi quadam dulcedine ac nectare ebrij cuncta con- temnunt: & eò veniunt, vt dum mori post mortè timent, interim mo- ri non timeant. Si pro verâ pietate, o constantiam! si pro eius specie, o perui- caciâ! Sed concludo hunc locum Galeni verbis: Οὕτως ἀρα δυσάποτριπτόν τι κακόν ἐστιν ἢ περὶ τὰς αἰρέσεις φιλοτιμία, καὶ δυσέκνιπτον ἐν τοῖς μάλα καὶ καὶ ψυχρὰς ἀπάσης δυσιατότερον: Adeo contentio haec circa Sectas, malum est, quod nec auertas facile nec eluas, idq; omni scabie insanabilius.

Lycortas apud Cuius xxxix.

At nob. i.

Minut. Felix in Octau.

Lib. i. De natur. lib. facult.

IN CAPVT. IV.

PAVCA, vt opinor, in hoc Capite mihi dicenda sunt. De re non lubet hoc tempore: in te, non est opus. Pleraque enim probas, & post sella gustas nunc meos fauos. Tamen hoc miraris, quomodo Mors & Vita in uno ore habitent, & qui antea gladios & ignes loquebar, nunc rosas & malsa. Si res & tem- pora distinguis (quod serio feci:) non miraberis, atque adeo mirum erit te hoc posse mirari.

Verbulum, vix, in margine valdè te torquet. Scin' quid eo facias? abige & eiice, per melicet. Velim tamen Latiaris phrasis paullo magis te esse peritum.

QUIESCO domi & filco.] Quisque autem domi sua imperat, si re- tte olim Telemachus:

Odys. a.

Αὐτὰρ ἐγὼν ὀλοιο ἀναξ' ἔσομι' ἡμετέροιο.

MENTIVM rex Deus est.] Ambigere nemo potest. tamen quia par- sententia fortiter expressa à vetusto Indorum Philosopho Calano: lubet ad- dicere hac ex epistola eius ad Alexandrum Magnum. Φίλοι πείθεσθαι, inquit, χείρας καὶ ἀνάγκην προσφέρειν Ἰνδῶν φιλοσόφοις, ἐδ' ἐν ὑπνω ἐωρακότις τὰ ἡμέτερα ἔργα. σώματα γὰρ μετόισις ἐν τόποις εἰς τόπον ψυχὰς δὲ ἐδύρασαι ποιεῖν ἀμὴν βέλονται, ἢ μάλλον πλίνθις καὶ ξυλαφωτῆν ἀφέναι ἐκ ἐστὶ βασιλεύς ἔτε ἀρχῶν, ὅς ἀγαγῆσθαι ἡμᾶς ποιεῖν ἀμὴν προαιρέμεθα. Amici suadent, vt manus

In libro Philonis: Quod omnis probus, libe.

Handwritten marginal note in Latin script, partially obscured by a large stain.

manus & vim adferas Indorum Philosophis, qui nec per somnium nostras res viderunt. Corpora enim de loco in locum transferes: animos non coges quæ nolint, facere: aut citius lapides & ligna vocem emittere. Non est Rex aut Imperator, qui adigat nos facere ea quæ non decreuimus.

Quis enim imponat mihi necessitatem. Quæ eadem mens Theodabadi regis fuit: Cum diuinitas diuersas religiones esse patiatur, nos vnã non audemus imponere. Quod si regum non est, religiones pro arbitrio imponere: quanto minus priuatorum?

SVM MV S ille Rex regum rogandus (ego ex animo facio) uti hoc miserabili auro aut errantium animos sanet, pertinaciam tollat: aut ipsos reges, benignos mitesq; faciat, & qui sciunt sentiantq; homines, in quantum homines sunt, emendandos esse potius quàm perdendos. Sit feruor eorum cum prudentiã; seueritas cum clementiã; actiones cum salute ciuium coniunctæ. Audi nos Deus. in cuius manu est cor Regis, & velut riuus aquarum, quocunq; voles, inclinas illud.

IN ADMONITIONEM DIODORI.

DEFUNCTVM me putabam: ecce vnã adhuc capitulum in hac hydrã. Admonitio concepta est in fine ad Imperatorem, Reges, Principes: in quã velut vno fasce complectitur & recolligit calumnias omnes siue probra. Videamus breuiter.

At, clarè & verè iam à se ostensum, Periculosum esse duci à cæco duce. Id quidem vel cæco apparet, aiebat olim Philippus. A cæco duci, contra controuersã, periculosum est: sed ille quis? qui dicit, an in quem dicit?

Appellasse & nominasse me carimonias sacras. Quid de is sentiam, lib. 1. satis dixi. At vsquam ita à me appellatas, non docebis.

* Quid opus te, talis cum sis. Mentiri assidue!

* Τι σε χρὴ τοῖον εἶναι. Μαψιδίως ψεύδῃς;

Homer. Odyss. 2.

Nusquam vel verbulo Principi à me designatam Christianam veritatem. Nego. & feci clarè libro 1. in suo loco, vbi de Sensu & Cultu diuino scripsi: Vtrique rei vera lux à sacris litteris. Copiosius aut vberius, non fuit huius instituti.

Sumptu publico me hinc sustentari. Ita est. sed nec grandi nimis, nec inuidendo. Et tamen si oneri sumus, imus.

* Hæc antè multò per dioptram prospicis.

Librum hunc meum suspecta facere omnia in Europã, & præsertim in Galliã posse. Suspecta? pacata, pacata, mi homo: & id qui paci hostes sunt, sciunt. Tibi tamen pro vigiliantia gratias debemus, quod

* Ταῦτα πρὸ πολλοῦ τῆ διόψρα σου βλέπωεις.

Pifidas.

Velle

Velle me in tempus religiones plures admitti, mox qui adhaerent omnes è medio tolli atque interfici. Planissime. Omnes, omnes: à caluo ad caluum. Vbi tamen hoc scripsi? κακοδαιμονίας ὡς ἴδρωπε.

* Furix te agitant ô homo.

Homer. Odyss. 2.

Docere me fidè fallere, nec promissa seruare. Mene? qui nihil magis quàm Fidei partes & sacra stabiliri? — σὺ δὲ μενεαίειν ἐκ ἐτ' ἀναιτῶς.

* Tu iam nō tolerabiliter infans.

Voluisse se hoc Opere omnibus prodesse, nec lædere vel ipsum Lipsium. Quid volueris, nescio: quod non laferis, hoc scio. Vt tela quadam in calum emissa, ire eò videntur, non eunt: sic nos calumnia tua petunt, non tangunt. Preme, preme. ego, cum Pindaro,

* ἀβάντισός εἰμι, φελλὸς ὡς, ὑπερ ἔρκος ἀλμας.

* Immeffabilis sum, sicut subet super maris septum.

Publ.

Non acriter aut asperè se mecum egisse. Mimis mihi insurrat: Malus vbi bonum se simulat, tunc est pessimus. Tamen de acrimoniã, fateor, nihil es eã vsus. Antehac putabam tibi esse cornua: nunc agnus es. balas tantum.

Plaut. Mil. 2. 2. 2.

Imò alios iudicatuos, quod nimis leniter. Habeo itaque gratiam. Pol, siquidem.

Connixus esses, per corium, per viscera, Perq; os elephantò brachium transmitteres. At hinc indiligenter fuisse. Ego autem, mea Salus, vitam tibi debeo, & CLEMENTIÆ tuæ Aram.

Omnia quæ scripsit, vera esse, idque se certò scire. O confidentiam! hoc tamen nemo tibi credit, qui cerebrum in capite, non in calcaneis gestat. Multa stotida & vana in hoc auro lægi: τῆτό γ' ἐστὶν ὑπερβολὴ μαγίας.

* Istud verè est culmen omnis infantiæ.

Nihil se in verbis meis exasperasse, sed omnia candidè, puriter, & ex merà veritate protulisse. Tu candidè? qui me calumniis & mendaciis vbiq; oneras? qui ex professo in toto scripto aliam sententiam mihi affingis? omnia ad popularem inuidiam deflectis, & torques? O peccus neueum! ô germen reliquum prisca probitatis!

Nauis.

Non hercle apluda est hodie, quàm tu nequior.

Postremum, Seridè considerandum iis esse quorum interest, annon expediat, imò necessum sit, Latinam S I T V L A M conscribi atque effundi: vt scintillæ huius latè sparsi incendij vbiq; gentium extinguantur. Consideraui ego: & ita censeo, Prorsus id necessarium, & que republica esse. Hoc amplius, vt tuus iste liber (nam tu per verecundiam significas magis, quàm expromis) in Latinam pluresque alias Linguas transferatur, excudatur, per omnia opida, fora, conciliabula, diuulgetur, in bibliothecis locisque publicis reponatur, & contra casus mortalitatis (exemplo Imp. Taciti, qui scriptori suo gentili honorem hunc habuit) quotannis renouetur: vt hoc modo clara aternaque apud omnes gentes sit

SAPIENTIA DIODORI,

M

HABES

HABES, quæ visum mihi in tempore respondere, atque adeo extempore. Speramus nihil omissum, quod proprie ad rem faciat: siquid est, erit me insciente. Quamquam aliqui nemo reprehensus est, qui è lege ad spicilegium reliquit stipulam. *Alius si volet, tollet. De Religione aut Rep. Varrus.* quæ multa & ambiguè miscuisti, non sum resecutus: quia aliena sunt: quia pro ingenio nostro non sunt; qui haud procaciter inter hos sinus & scopulos nauigamus. denique quia risimus tam grauius ea à te dicta. Cleomenes olim Sparta rex, Graculo cuidam multa de Fortitudine differenti, aures non præbuit, & auertit. Illo mirante, Quia enim, inquit, si Hirundo hæc diceret, idem quod nunc facerem, atq. affatim riderem: sin autem Aquila, darem ei libenter mentem & aures. Simile in te Diodore, quem tam serio & cum affectu de virâque differentem ridemus, qui sciamus quo modo in viramque sis affectus. Siquid autem hic aut alibi in te lusi, siue teci (quod modicè à me factum & districtè:) ignosces: & feres a quo animo, tu lasciuus ille Pro-nocator, pauca non conuicia nostra, sed dicta. Quod si responsum etiam par- ras; facito. sed iam ante educo: alium tibi quare parem. Non vltià tecum componor: nec contra Retiarium ferula me delectat. Quis etiam siniserit, quod dicitur, Thuscum iurgium, & per eandem lineam assidue reciprocabi-mus ferram. Bonis cordatisq. viris satis diximus: tibi ipsi satis. Cede, cede: Bonum est à veritate vinci. Disce, disce: Nulla ætas ad perdiscendum fera est. Erubescat senectus, quæ emendare se non potest. Non anno-rum canicies est laudanda, sed morum.

* Cani capil-
li haud affe-
runt pru-
dentiam.

* Οὐχ αὶ τριχες ποισὼν αὶ λευκαὶ φρονεῖν.
Quod si aliter tibi visum, fiat. si tamen,

Menander.

ORDINES,

vobis ita visum: quos ego censeam virique nostrum stilo & calamo inter-dicere, in hunc quidem vsu. Non semper debent esse SATURNALIA. Tu Diodore æternum mihi salue.

FINIS.

APPROBATIO.

POLITICORVM IVSTI LIPSII libros, ab aucto-re ipso probè recognitos, unâ cum Notis, prælo dignos censeo. Louanij XII. Calendas Octobres, M. D. XCII.

Henricus Cuyckius, D. Petri Louanij Decanus,
Academiae Cancellarius, & Pontificus ac
Regius librorum Censor.

PRIVILEGIUM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Ro-manorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiæ, Stiriae, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirohs, &c. Nostro & Sacri Imperij fidei dilecto LVSTO LIPSI O gra-tiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis ho-minibus liberali manu dedit dona, illustria imprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque di-gnam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponunt: præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum mentis docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex igno-rantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, concessuque sumus, imprimis pertinere exultamus. Cum itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, qui que iudicare de Literis possint, acceperi-mus, insignes te animi ingenii que tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse at-que exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florentis mi-nimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in anti-quis scriptoribus loca quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæ-que in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituissti, dum vetusta Latine antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singula-ri artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeo & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitari, per-uenisse, eam que variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptio-nis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate vi-rum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scri-bere, quæq. à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à men-dis purgare & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue verferis, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animadum magis patrociniòq. nostro defen-dendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam ve-rò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuile-gioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decerni-mus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, caractere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq. ac Dominiorum nostrorum hereditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumve heredum consensu audeat: Hac autem lege addita, uti tria ut minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis vero edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi, hereditibusve tuis, auxilio Magistratus, ubicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri multa, cuius semissis quidem Fiscus nostri Procuratori, fraudis vindici: alter vero semissis, tibi hereditibusve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quam Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, presertim vero iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiamue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis multa, eos puniri & quibuscunque modis coerceri curent, nisi & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cesarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Milleesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

RVDOLPHVS.

Subsign.

Jacobus Curtius à Senftenaw.

Ad mandatum sacre Cesareae M^{ti} proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Ces. M^{ti} in cera rubra.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis, Iusti Lipsij Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscunque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, hereditumve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalesve habeat. Qui secus faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione multabitur. Vti latius patet in litteris, datis Bruxellæ xiv. Feb. m. d. xcviij.

Signat.

Verreycken.

Tibi JOANNES MORETE, pro amicitia qua mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, uti hos POLITICO-RVM libros, quos postremo recensui, & in eos NOTAS, quas auxi & innouavi, typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cesar & Rex meus dixerunt.

Iustus Lipsius.

Faint, illegible text or markings at the top of the left page.

Faint, illegible text or markings in the center of the left page.

Large area of the right page covered by a piece of white, wrinkled paper, likely a repair or a placeholder for text.

